

महाराजरवर वचन

श्री निंबरगी महाराज यांच्या वचनांची
मूळ कन्नड संहिता

तथा

आचरणाचे मूलतत्त्व

कन्नड संहितेचा मराठी भावानुवाद

अनुवादिका

सौ. पद्मा कुलकर्णी

श्री निंबरगी महाराज यांची २०० वी जयंती

१९८९

महाराजरवर वचन

श्री. निंवरगी महाराज यांच्या वचनांची
मूल कन्नड संहिता

तथा

आचरणाचे मूलतत्त्व

कन्नड संहितेचा मराठी भावानुवाद

अनुवादिका

सौ. पद्मा कुलकर्णी

श्री. निंवरगी महाराज यांची २०० वी जयंती

१९८९

पहिली आवृत्ती १९८९.

© १९८९, प्रकाशिका

मूल्य रु. १००००

प्रकाशिका :

सौ. सुनंदा शिंदे व सौ. अश्विनी जोग
११४/८ मुरारजी पेठ, २, इंदिरा अपार्टमेंट्स
सोलापूर ४१३००१

मुद्रक :

प्र. पु. भागवत
मौज प्रिंटिंग व्यूरो
खटाववाडी, गिरगाव
मुंबई ४०० ००४

प्रकाशिकांचे मनोगत

श्री. निंवरगी महाराज (इ. स. १७८९-१८८५) हे कर्नाटकातील एक महान संत होऊन गेले. त्यांचे वास्तव्य विजापूर जिल्ह्यातील निंवरगी येथे होते. प्रा. रा. द. रानडे यांचे हे परमगुरू होत. श्री. निंवरगी महाराजांनी आपले दीर्घ आयुष्य पारमार्थिक साधन व लोकोद्धाराचे कार्य यांतच व्यतीत केले. त्यांचा उपदेश स्वानुभवाधिष्ठित असे. त्यांनी इतरांना जे जे शिकविले ते ते त्यांनी स्वतः प्रत्यक्ष आचरणात आणले होते. आपल्या जीवनात सदाचरण व आत्मध्यान यांची उत्तम सांगड घालून त्यांनी एक आदर्श जगापुढे ठेवला आहे.

थोर महात्मे होउनि गेले त्यांचे चरित्र पहा जरा ।

आपण त्यांच्यासमान व्हावे हाचि सापडे बोध खरा ॥

या उक्तीप्रमाणे श्री. निंवरगी महाराजांचा उपदेश आचरणात आणण्याचा आपण प्रयत्न केल्यास आपल्यालाही जीवन सार्थक करून घेणे शक्य आहे.

संतांच्या वचनांची जपणूक शिष्यवर्गाने केली तरच भावी काळात सामान्य जनांस ती दीपस्तंभाप्रमाणे मार्गदर्शक ठरतात. आजपर्यंत पाहिले तर आम्हा भारतीयांचे इतिहासाकडे दुर्लक्ष दिसून येते. अनेक संत महात्म्यांचा काल, स्थल, त्यांची ग्रंथसंपदा, गुरुपरंपरा किंवा आध्यात्मिक जीवन याबद्दल आपण अंधारात आहोत. परंतु श्री. रघुनाथाचार्य आद्य व श्री. वाबाचार्य काव्य हे श्री. निंवरगी महाराजांचे शिष्य याला अपवाद ठरले. त्यांना इतिहासाची जाण होती. या दोघांनी श्री. निंवरगी महाराजांची वचने जतन करून ठेविली असल्यामुळेच आज ती आपणांस उपलब्ध होऊ शकली. श्री. निंवरगी महाराजांनी शिष्यांना वेळोवेळी केलेला नैतिक व पारमार्थिक उपदेश म्हणजेच ही वचने. महाराजांच्या तोंडून ऐकलेल्या या बोधामृताचे संकलन श्री. रघुनाथाचार्यांनी

आचरणाचे मूलतत्त्व तीन

जगद्धिताय केले. त्यात मराठी, कन्नड, हिंदी संतांची अवतरणे व संस्कृत सुभाषिते घालून श्री. बाबाचार्यांनी हे संकलन नटविले व इ. स. १९०८ मध्ये महाराजरवर वचन या नावाने विजापूर येथे प्रसिद्ध केले. निंबरगी संप्रदायातील हा आद्य ग्रंथ आहे.

श्री. निंबरगी महाराजांच्या या वचनांतून वेचे काढून व ते विषयवार मांडून, गुरुदेव रा. द. रानडे यांच्या नजरेखाली इ. स. १९४८ साली 'बोधसुधे' तयार झाली. गुरुदेवांच्या ज्ञानेश्वरवचनामृत या पुस्तकाचा ज्ञानेश्वरीशी जो संबंध आहे, सर्वज्ञात्ममुनींच्या संक्षेपशारीरकाचा शंकराचार्यांच्या ब्रह्मसूत्रभाष्याशी जो संबंध आहे तोच संबंध बोधसुधेचा महाराजरवर वचन या ग्रंथाशी आहे. म्हणजेच एक तात्त्विक संक्षेप व दुसरा त्याचा वृहत् आधार आहे.

या पुस्तकात समन्वयसाम्राज्य दिसून येते. हाताने काम करणे व मनाने देवाचे नाम घेणे यात प्रपंच व परमार्थ यांचा समन्वय आहे. मराठी, कन्नड, हिंदी, संस्कृत या सर्व भाषांमधील अवतरणे येथे असल्याने अनेक भाषांचा समन्वयही दिसतो. बाबाचार्य एका भाषेकडून दुसऱ्या भाषेकडे सहज जातात. इतके की कन्नड वाक्य सुरू झाल्यावर अनेकदा मध्येच मराठी अवतरण तर येतेच, शिवाय त्याला आधार म्हणून एखादा दोहा किंवा श्लोकही डोकावतो व मग मूळचे कन्नड वाक्य पुन्हा सुरू होते. कन्नड भाषा व देवनागरी लिपी हाही एक संगम येथे आहे. तसेच जात, धर्म, पंथ या सर्वांना समभावाने लेखले आहे. अतः कवीर, पुरंदरदास, रामदास, तुकाराम, सोमेश्वर, सर्वज्ञ अशा मुसलमान, ब्राह्मण, वाणी, लिंगायत सर्वांना येथे स्थान आहे. श्री. निंबरगी महाराजांनी सार्वकालिक विश्वधर्म किंवा मानवधर्म सांगितला आहे.

ग्रंथाचा दुसरा विशेष गुण म्हणजे भारतीय परंपरेनुसार प्रत्येक प्रकरणाच्या सुरुवातीला गुरूंना वंदन करून मंगलाचरण केले आहे; प्रकरणाच्या अखेरीस अध्यायसमाप्तिदर्शक संकल्पही आहे. आणखी एक वैशिष्ट्य म्हणजे बहुतेक अवतरणांचा संदर्भ दिला आहे. दासबोधाचे दशक, समास, ओवी यांचे पूर्ण संदर्भ तर आहेतच, शिवाय अनेक पुस्तकांतील पृष्ठ क्रमांकही दिले आहेत. अवतरणे साधार असल्याची ही साक्ष आहे. हे पुस्तक ८० वर्षांपूर्वी प्रसिद्ध झाले आहे हे लक्षात घेतले तर ही गोष्ट कौतुकास्पद वाटते.

चार आचरणाचे मूलतत्त्व

इ. स. १९०८ साली प्रसिद्ध झालेल्या या पुस्तकाची एकही आवृत्ती पुन्हा निघाली नाही, त्यामुळे हे पुस्तक मोजक्या मंडळींमध्येच उपलब्ध आहे. श्री. निंबरगी महाराजांची २०० वी जयंती १९८९ मध्ये येत असून या वर्षी या पुस्तकाची नवीन आवृत्ती प्रसिद्ध करावी असे ठरविले. मूळ पुस्तकाचा आकार व टाईप तोच ठेवला. पुस्तकाचे मुखपृष्ठ अतिशय प्रयत्न करूनही मिळाले नव्हते. महाराजरवर वचन या नावाने हे पुस्तक ओळखले जात असले तरी मुखपृष्ठ न मिळाल्याने ते नाव प्रत्यक्ष पाहता आले नव्हते. म्हणून पुस्तकात प्रत्येक प्रकरणाच्या शेवटी असलेल्या 'नडतेय कुरितु नीतियु' या संकल्पाचा व पुस्तकाच्या आतील पहिल्या पानावर असलेल्या 'श्री. सद्गुरु महाराजरवरु नडतेय कुरितु माडिद उपदेश' या नावाचा उपयोग करून मूळ संहितेला 'नडतेय मूलतत्त्वु' हे नाव दिले. पुस्तकाचा मराठी भावानुवाद केल्यास मराठी भाषकांना सुद्धा त्याचा फायदा होईल म्हणून मूळ कन्नड संहितेवरोबर भावानुवाद घालण्याचे ठरविले. त्यानुसार पुस्तकात डावीकडे 'नडतेय मूल-तत्त्वु' ही कन्नड संहिता व उजवीकडे 'आचरणाचे मूलतत्त्व' हा तिचा मराठी भावानुवाद देण्याचा आराखडा तयार झाला. दोन भाषांतील मजकूर शेजारी शेजारी तंतोतंत छापणे हा तसा आपल्याकडे नवीन उपक्रम आहे. दोन्ही पानांवर जितक्यास तितका मजकूर यावा म्हणजे पानांची सुरुवात व शेवट दोन्ही भाषांतील त्याच मजकुराने व्हावेत अशी योजना ठरून पुस्तक छापण्यास गेले. उणीपुरी ४०० पाने छापून झाली. आणि १० महिन्यांच्या प्रयत्नांना अचानक यश येऊन पुस्तकाचे मुखपृष्ठ मिळाले. सुदैवाने नवीन मुखपृष्ठ तोपर्यंत छापले नसल्याने त्यावर 'महाराजरवर वचन' हे नाव घालता आले. मात्र कन्नड संहितेला दिलेले 'नडतेय मूलतत्त्वु' हे नाव सर्व डाव्या पृष्ठांवर छापून झाले असल्याने ते तसेच ठेवणे भाग पडले.

या आवृत्तीत श्री. निंबरगी महाराजांच्या हस्ताक्षराचा नमुना म्हणून त्यांची मोडीमध्ये असलेली सही दिली आहे. आज मोडी वाचणारे लोक थोडेच आहेत. ५-७ तज्ज्ञांना विचारल्यावर ही सही पुढीलप्रमाणे असावी असे दिसते. "१ भाऊ बलद भीमण्णा निरालि दस्तुर खुद." एका दस्तऐवजावर काही साक्षीदारांच्या सहा होत्या. त्यांत प्रथम क्रमांकाची सही श्री. निंबरगी महाराजांची आहे. त्यांचे एवढेच हस्ताक्षर उपलब्ध आहे. श्री. निंबरगी

महाराजांच्या घराण्यातील श्री. सिदलिंगप्पा मंगळवेढे यांच्या घरी संप्रदायासंबंधी माहिती मिळवण्याच्या हेतूने काही कागदपत्रे पाहत असताना श्री. वावासाहेब संगोराम यांना ही सही मिळाली.

मूळ कन्नड संहितेत वावाचार्यांनी घातलेल्या अवतरणांचे संदर्भ दिले आहेत हे खरे असले तरी ती सर्व पुस्तके आजच्या पिढीच्या नित्य परिचयातील नाहीत. अखंडेश्वरवचन, सोमेश्वरशतक ही कन्नड पुस्तके व सर्वसंग्रह, नवनीत, विदुरनीति ही मराठी पुस्तके, तसेच १९०८ च्या सुमारास शाळांतून लावलेली मोडी व मराठी पुस्तके आज सहजगत्या सापडत नाहीत. म्हणून सध्या उपलब्ध असलेल्या पुस्तकांतून अवतरणांचे संदर्भ काढून अधिक अभ्यास करण्यास सोयीचे व्हावे म्हणून संदर्भसूचीचे परिशिष्ट जोडले आहे. आश्चर्य म्हणजे सर्वसंग्रहातील सर्वच अवतरणांचे वावाचार्यांनी दिलेले पृष्ठ क्रमांक, सर्वसंग्रह, द. गो. सडेकर, वेळगाव समाचार, आवृत्ती तिसरी, १८९३, या पुस्तकातील पृष्ठ क्रमांकांशी जुळले. अर्थात हीच आवृत्ती वावाचार्यांनी वापरली असावी. सर्वसंग्रहातील सर्व अवतरणे या आवृत्तीप्रमाणे तपासली आहेत. विदुरनीतीतील अवतरणांचे पृष्ठ क्रमांक विदुरनीति व नारदनीति, र. कृ. मळे, कर्नाटक छापखाना, मुंबई १८९०, यावरून पडताळून पाहिले. सटीप श्रीदासबोध, ल. रा. पांगारकर, प्रकाशक, बा. ग. ढवळे, आवृत्ती तिसरी, शके १८८०, हा ग्रंथ वापरून येथे आलेले दासबोधातील ओव्यांचे संदर्भ निश्चित केले. मनाच्या श्लोकांसाठी श्रीरामदासांचे समग्र ग्रंथ, मुद्रक व प्रकाशक शंकर नरहर जोशी, चित्रशाळा प्रेस, १०२६, सदाशिव पेठ, पुणे, द्वितीय संस्करण, १९३२, हे पुस्तक वापरले. हे सर्व संदर्भ वाचकांना उपरिनिर्दिष्ट पुस्तकांतून मिळतील. या पुस्तकाला जोडलेल्या सूचीत ते पुन्हा घातले नाहीत. दासबोध व मनाचे श्लोक यांची विपुल अवतरणे असल्याने त्यांची स्वतंत्र सूची परिशिष्टात दिली आहे. नवनीत या पुस्तकाची कथा वेगळीच आहे. या काव्यसंग्रहाच्या अनेक आवृत्त्या निघाल्या असून वावाचार्यांनी जी आवृत्ती वापरली ती मिळाली नाही. त्यामुळे पृष्ठ क्रमांक त्यांनी दिले असूनही मूळ अवतरणे सापडतीलच असे नाही. म्हणून नवनीताच्या मिळणाऱ्या सगळ्या आवृत्त्यांतून हे संदर्भ काढले. उरलेल्या अवतरणांसाठी (मराठी, कन्नड, हिंदी) इतर काही ग्रंथ पाहिले व त्या ग्रंथांत असलेले पाठ स्वीकारले. इतके करूनही

सहा आचरणाचे मूलतत्त्व

काही अवतरणांचे संदर्भ मिळाले नाहीत. कित्येकदा पदे, अभंग किंवा श्लोक कोणाचे आहेत हेही कळले नाही. पुस्तके न सापडणे, आवृत्ती वेगळी असणे, पाठभेद असणे अशा कारणामुळे संदर्भ देण्यात राहिलेल्या त्रुटींची जाणीव आहे. पुस्तकाला आणखी एक परिशिष्ट जोडून बाबाचार्यांनी ज्या कवींची अवतरणे दिली आहेत त्यांपैकी ज्यांची माहिती मिळाली ती थोडक्यात दिली आहे. रामदास, कवीर किंवा तुकाराम सर्वांना माहित असल्याने त्यांचा समावेश केला नाही. परिशिष्ट ४ मध्ये काही टिपणे दिली आहेत.

शेवटी आभार. वास्तविक हा जगन्नाथाचा रथ हलविण्यास किती मंडळींचा हातभार लागला ते एक जगन्नाथच जाणे. मूल पुस्तक वापरण्यास देणे, मराठी भावानुवाद करणे, अर्थ लावण्यास मदत करणे, संदर्भग्रंथ तत्परतेने पुरविणे, संदर्भ काढणे, एकाक्षर कोशाची किंवा औषधांची माहिती देणे, मोडी सही वाचणे, मुखपृष्ठाची सजावट करणे, लिखाणाच्या प्रती करणे, परिशिष्टे तयार करणे, मुद्रिते तपासणे व प्रकाशनासाठी आर्थिक मदत करणे या व अशा विविध कार्यांसाठी अनेक व्यक्ती व संस्था यांनी मदत केली. निष्काम बुद्धीने केलेली ही मदत त्यांची श्रद्धा व भक्ती यांचे प्रतीक आहे. पुस्तकाचे मुद्रण अल्यावधीत व मौज परंपरेप्रमाणे उत्कृष्ट रीतीने करून दिल्याबद्दल मौज प्रिंटिंग व्यूरो व तेथील कर्मचारी यांच्या आम्ही ऋणी आहोत.

सोलापूर

गणराज्यदिन, २६ जानेवारी १९८९

सौ. सुनंदा शिंदे

सौ. अश्विनी जोग

निवेदन

याचि देहीं याचि डोळां आत्म्याला शरीरातून बाहेर काडून त्याला पाहिले तर पुन्हा जन्म नाही असे छातीठोकपणे सांगणाऱ्या श्री. निंबरगी महाराजांची गणना पृथ्वीच्या पाठीवर जन्मलेल्या आत्मदर्शी पुरुषांत केली पाहिजे. त्यांच्या-सारख्या महामनस्क विभूतींनी व्यवहाराची नीतीशी व नीतीची अध्यात्माशी सांगड घालून मोक्षसाधनसामुग्रीत आत्मध्यानाला अनन्य स्थान दिले आहे. त्यांच्या वचनांच्या प्रस्तुत ग्रंथात काय नाही? दुसऱ्यांवर अन्याय होऊ देण्यापेक्षा आपणच तो सहन करणे रास्त आहे ही सॉक्रेटिसची शिकवण, इतरांनी अन्याय केला तरी आपण समाधानाचे समुद्र असावे या निंबरगी महाराजांच्या म्हणण्यात दिसते. चिंतनशील आयुष्य हेच खरे सुख हे प्लेटोचे मत, आत्मध्यानात मग्न होऊन राहावे या महाराजांच्या उपदेशात स्पष्ट होते. चांगल्या गोष्टींची सवय लागणे म्हणजेच सद्गुण ह्या अॅरिस्टॉटलच्या तत्त्वाचा पडसाद, सन्मार्गाने जाण्याच्या प्रयत्नाने तीच राहटी पडते या येथील शब्दात ऐकू येतो. शेजारचा प्रत्येक राजा आपला शत्रू आहे, किंबहुना आपल्या मित्राचा शत्रू व शत्रूचा मित्र हेही आपले शत्रूच अशी कठोर राजनीती सांगणारा चाणक्य, अडचणीत सापडलेल्या मनुष्याला नाडून त्याचा तळतळाट घेऊ नका असे सहृदय तत्त्व सांगतो, तसेच इथेही आहे. आपल्या मुलांपेक्षा दुसऱ्यांच्या मुलांवर अधिक प्रेम करावे अशी नीतीची कठोर वाजू मांडली असली तरी कुणाला हळहळ वाटू देऊ नये, संतोष द्यावा ही मृदुताही इथे आहे. दया हा नीतीचा प्राण आहे हेच खरे. जे जे भेटेल भूत ते ते भगवंत मानून पुढिलांची सुख-उन्नती पाहणाऱ्या ज्ञानेश्वरांच्या विचारांचे प्रतिबिंब, सर्वांचा संसार सुखाचा व्हावा व त्यांना मुक्ती मिळावी या महाराजांच्या कळकळीत दिसून येते. सर्वांनी, सर्वप्रकारे, सर्वकाळी व सर्वत्र आचरणास जपावे हा निंबरगी महाराजांचा आग्रह इमॅन्युएल कांट व विल्यम जेम्स यांची आठवण करून देतो. नैतिक आदेश निरपेक्ष असून नीतिनियमांना अपवाद नाही अशी घोषणा कांटने

आठ आचरणाचे मूलतत्त्व

केली होती आणि एकदा का डोळेझाक केली की दुसऱ्या वेळेस नीतिनियम मोडणे सोपे होते म्हणून नीतीमध्ये अपवादाला जागाच नसावी हे मानसशास्त्रीय सत्य आहे असे जेम्सने बजावले होते. समर्थ रामदासांनी व्यवहारदक्षतेसंबंधी केलेला बोध तर या वचनांत पावलोपावली प्रत्ययाला येतो. हे सर्व तत्त्वज्ञान पचवून, स्वतः आचरणात आणून, त्याची सत्यता पडताळून मगच निंबरगी महाराज आम जनतेला चार गोष्टी सांगतात, त्याही सहज चालता बोलता.

हा ग्रंथ प्रामुख्याने व्यावहारिक नीतीवरील आहे. कित्येक पुस्तकांतून मोठमोठे सिद्धांत मांडलेले असतात, पण ते प्रत्यक्षात उतरवणे कितपत शक्य आहे याचा विचार अनेकदा केला जात नाही. निंबरगी महाराज मात्र नीतितत्त्वे प्रत्यक्ष अमलात कशी आणायची असतात हे दाखवण्यासाठी आपला हात धरून जगात कुठे कसे वागावे, कोणत्या वागण्याचे काय परिणाम होतात ते नीट समजावून सांगतात. या ग्रंथाचा मध्यवर्ती सिद्धांत उलगाडावा म्हणून परंपरागत पद्धतीने त्याचा थोडा विचार करू. कोणत्याही अभिजात ग्रंथाला विषय, अधिकारी, प्रयोजन व संबंध अशी चार अंगे असून त्यांना अनुबंध-चतुष्टय असे म्हणतात. यांचा विचार केल्यावर ग्रंथाची स्थूलमानाने अटकळ येते. पुस्तकात जो मुख्य मुद्दा असतो तो विषय. तो ज्या कोणासाठी सांगितला आहे त्याला अधिकारी म्हणतात. जे उद्दिष्ट मनात धरून ग्रंथरचना होते त्याला प्रयोजन असे नाव असून या सर्वांचे एकमेकांशी असलेले नाते, संबंध या संज्ञेने ओळखले जाते. हा अनुबंधचतुष्टय आपल्या ग्रंथात कसा प्रकट झाला आहे हे पाहता येईल. सदाचरण व आत्मध्यान हा इयला विषय असून मनुष्यमात्र अधिकारी आहे. ऐहिक सुख व पारमार्थिक कल्याण हे ग्रंथाचे प्रयोजन असून अधिकारी-विषय-प्रयोजन यात साधक-साधन-साध्य असा संबंध आहे. म्हणजेच प्रत्येक मनुष्य (अधिकारी) हा साधक असून, त्याने सदाचरण व आत्मध्यान (विषय) या साधनाने, ऐहिक सुख व पारमार्थिक कल्याण (प्रयोजन) हे साध्य साधावे असे तिन्हींचे परस्परसापेक्ष स्थान (संबंध) ठरवले आहे.

आचरणाच्या वळावर आत्महित साधण्याचा हा संदेश मनात खोलवर

रुजावा म्हणून तो आयुष्यात हरघडी येणाऱ्या लहानमोठ्या प्रसंगांच्या अनुरोधाने खुलवून सांगितला आहे. दुर्वर्तनाने होणारी दुर्दशा व सद्द्वर्तनाने होणारी उन्नती यांची परस्परविरोधी चित्रे स्पष्टपणे डोळ्यासमोर उभी केली आहेत. अर्थातच इथे पुनरावृत्ती अटळ आहे. दररोज निंवरगी महाराजांचे वेगवेगळ्या विषयांवर निरूपण होत असले तरी सद्द्वर्तनावरच मुख्य भर असे हेही त्या मुद्याच्या पुनरावृत्तीचे आणखी एक कारण आहे. निंवरगी महाराजांची ही वचने बोली भाषेत असल्याने ग्रंथाच्या शैलीत सहजता आली आहे. तत्त्वज्ञान गळी उतरवण्याचा आव कुठेही आणलेला नाही. मात्र ग्रंथाचे वाचन व मनन केल्यावर या साध्यासुध्या बोलण्याला मानसशास्त्र (Psychology), नीतिशास्त्र (Ethics), सत्ताशास्त्र (Metaphysics), साक्षात्कारशास्त्र (Mysticism) यांतील तत्त्वांचा पाया आहे हे कळून येते.

निंवरगी महाराजांनी मनुष्याच्या वर्तनाचे सूक्ष्म निरीक्षण केले आहे. माणसाने व्यर्थ चिंता करित वसू नये हे सांगताना त्यांनी एक मानसशास्त्रीय तत्त्व सांगितले आहे. “चिंते एळ्मोडदु, संतोषवु कूडगोडदु” (चिंता उठू देत नाही व संतोष वसू देत नाही) (पृ. २५०). चिंता व संतोष या अवस्थांच्या शारीरिक बाजूंचा मानसशास्त्रज्ञांनी खूप अभ्यास केला आहे. सर्वसाधारणपणे सुखदायक व दुःखदायक असे भावांचे दोन गट केले जातात. मानसशास्त्रज्ञांचे म्हणणे असे की भीती-चिंता व सुख-संतोष हे विरुद्ध गटांतील भाव असून त्या अवस्थांमध्ये स्वायत्त मज्जासंस्थेचे विभिन्न भाग कार्यान्वित असतात. अर्थातच या दोन्हींचे शारीरिक आविष्कार विरुद्ध स्वभावाचे असतात.^१ दुःख किंवा चिंतेच्या अवस्थेत चालू असलेले काम थांबते, हातापायांतील शक्ती जाते. हा माणूस स्वस्थ वसेल, अंगाचे मुटकुळे करेल आणि तोंडातून शब्द काढणार नाही. डोक्यावर कसले तरी ओझे पडल्यासारखे त्याला वाटते.^२ उलट आनंदाने कार्याला एकदम जोम येतो. शरीरातील पचनासारख्या क्रियासुद्धा आनंदी अवस्थेत प्रकर्षाने होतात.^३ शरीरात उत्साहाचा संचार होतो. त्यातून, एखाद्या

१ F. H. Allport, Social Psychology, P. 86

२ पाहा, W. James, The Principles of Psychology, Vol. II, Pp. 445-447

३ F. H. Allport, Social Psychology, P. 35

कामापासून आनंद मिळाला की मनुष्य ते काम सारखे सारखे करत राहतो. इतके की जणू कुणी त्या कामाची सक्तीच केली आहे. ते सतत करण्याखेरीज त्याला चैन पडत नाही व स्वस्थ बसवत नाही.^१

कर्मफलाच्या अपरिहार्यतेवर निंबरगी महाराजांचा पराकाष्ठेचा विश्वास आहे. कोणतेही कर्म असो त्यामध्ये फल देण्याची प्रचंड शक्ती असते. या शक्तीला प्रकट होण्यापासून कुणीही अडवू शकत नाही. अगदी देवादिकांनासुद्धा हे शक्य नाही (पृ. ४३). हा सृष्टीचा सामान्य नियम आहे. वैदिक वाङ्मयात उल्लेखिलेले हेच ते ऋत तत्र. जगावर त्याचे आधिपत्य आहे. याचे काम अव्याहत, अचूक व निरंकुशपणे चालू आहे. चांगल्या कर्मांचे फल चांगले व वाईट कर्मांचे वाईट ही या नियमाची नैतिक बाजू आहे. सदाचाराची परिणती सुखात व दुराचाराची दुःखातच व्हायची. यात आश्चर्य वाटण्यासारखे काही नाही. विस्ताराने भाजते यात आश्चर्य नाही. तो सृष्टिक्रम आहे. पण विस्तव पदरात घेऊनही नुकसान होणार नाही असे समजण्यात आश्चर्य आहे. कुकर्म करून सत्कार्याची फले अपेक्षण्यात आश्चर्य आहे. जसे कर्म तसे फल; पेरात्रे ते उगवते (पृ. ४९). सद्वर्तन हे आचरणाचे मूलतत्त्व आहे. आपले आचरणच आपल्याला तारते. आचरण सतत जपावे कारण आपले आचरण हेच आपले बळ आहे. मन स्वाधीन असेल तर ते आपला मित्र व स्वाधीन नसेल तर तेच शत्रू (पृ. १७७).

सन्मार्ग सोडून नये यानंतरची पायरी म्हणजे सदाचरणात कधीही न चुकणे. सणावारी शिथिल होणाऱ्या व्यावहारिक नियमांसारखे नीतिनियमांचे स्वरूप नाही. निरपवादता ही नीतिमत्तेची गुरुकिल्ली आहे. नैतिक वर्तनात अपवाद चालत नाही. राज्यातील नियम बहुजन व्यक्तींना लागू असतात, स्वतः सम्राट (Sovereign) हा मात्र नियमांच्या पलीकडे असतो हे थॉमस हॉव्सचे म्हणणे निंबरगी महाराजांच्या दृष्टीने हास्यास्पद आहे. “यारू, याव रीतिरिंदलू, याव कालदल्लियू...याव मनेयल्लि....” (कुणीही, कोणत्याच प्रकारे, केव्हाही.... कोणत्याच घरात....) (पृ. ३४०) हे नीतिपालनाचे ध्रुपद आहे. कुणीही आळशी-

१ W. James, The Principles of Psychology, Vol. II, P. 550

पणा करू नये (पृ. २३५); चोरून, फसवून, जबरदस्तीने, भूलथापा देऊन, अन्यायाने—अशा कोणत्याच रीतीने लोकांची वस्तू घेऊ नये (पृ. ७५, ७७); केव्हाही मस्ती येऊ देऊ नये (पृ. १३७); परगृही अकस्मात् जाऊन भोजन करून तिथल्या लोकांना कमी पडेल असे वागू नये (पृ. ४०९). एवंच नीतिनियम सार्वभौम असून व्यक्ती, कार्यपद्धती, काल, स्थल हे सर्व गौण आहेत.

आता प्रश्न असा आहे की, दोन वाटा फुटल्यावर कोणत्या वाटेने जावे हे ठरविण्याचे स्वातंत्र्य माणसाला आहे का? निंवरगी महाराज ठासून सांगतात— हो, आहे. “एरडू तम्म कडेगे इरुत्तवे. वेकादु माडिकोळ्ळवेकु” (दोन्ही आपल्या हातात आहेत. हवे ते करावे) (पृ. २२८). असे स्वातंत्र्य नसेल तर नीतिनियमांची कार्यवाही होऊ शकत नाही. हातपाय बांधून ठेवलेल्या माणसाला चोरांचा पाठलाग करायला सांगणे व्यर्थ आहे. तसेच कर्म करण्याची मुभा नसणाऱ्याला चांगलेच निवड असे सांगणे निरर्थक आहे. स्वातंत्र्याभावी नीतिशास्त्र पोकळ आहे. स्वातंत्र्य हे नीतिशास्त्राचे गृहीततत्त्व आहे. एखादे कर्म केले पाहिजे हे सांगण्यातच ते करता येण्यासारखे आहे, ही गोष्ट अंतर्भूत आहे. Ought implies can (करण्याची जबाबदारी असेल तर क्षमता असलीच पाहिजे) असे कांट म्हणतो. या तत्त्वावर महाराजांनी नेमके बोट ठेवले आहे. कर्मस्वातंत्र्य मनुष्याच्या स्वाधीन करून मगच ते त्याला सांगतात की, बाबा रे, चांगले किंवा वाईट वागणे तुझ्या हातात आहे, तर चांगल्या मार्गाने जाऊन सुख व हित साधून घे कसा.

अगदी हाच विषय कॉंप्युटरच्या भाषेत मांडलेला बघावयास मिळतो तो असा :— आपला देह हे साहित्य (hardware), संकल्पामुळे आलेल्या वासना या देय व आज्ञा (data and instruction) या संचाच्या रूपाने स्मृतीत (memory) ठेवतात. त्याप्रमाणे कर्म (software) होते. मग आज्ञापालन (instruction followed) झाले की फलप्राप्ती (result) होते. जसे कर्म तसे फळ. आपण जसा सॉफ्टवेअर लिहितो तसाच परिणाम होतो. आपणच आपल्या जन्मोजन्मीचे शिल्पकार आहोत. पूर्वकर्माने वासना निर्माण होते पण तदनुसार कर्म करणे किंवा न करणे हे जीवाच्या हातात आहे.

बारा आचरणाचे मूलतत्त्व

परमात्म्याने यावावतीत जीवाला पूर्ण स्वातंत्र्य दिले आहे.^१

कर्मस्वातंत्र्य आहे याचा अर्थ असा नाही की मनुष्य सर्वकर्ता आहे. मनुष्याच्या कर्माची गुणवत्ता ठरवून त्याला योग्य असे फळ केव्हा, कोणत्या रीतीने, कोणत्या स्वरूपात द्यायचे हे देवाधीन आहे. आपण वर्तन चांगले-वाईट ठेवण्यापलीकडे काही करू शकत नाही. पुढचे सर्व त्याच्या हातात आहे. “कोडुववनू ओय्युववनू संरक्षिसुववनू आत्मने” (देणारा, नेणारा आणि संरक्षण करणारा आत्माच आहे) (पृ. ३२६). सार्वभौम असा नीतिनियम देवानेच घालून दिलेला आहे. किंवाहुना या नियमाचे सार्वभौमत्व हा परमेश्वराच्या सार्वभौमत्वाचाच एक भाग आहे. त्याच्या सर्वव्यापी सत्तेचा तो नैतिक पैलू आहे. सत्ताशाखाच्या दृष्टीने पाहिले तर परमेश्वर हे अनादि-अनंत सत्तत्त्व किंवा परमतत्त्व आहे. नीतिशाखाच्या डोळ्यातून पाहिले तर तोच परमेश्वर अपरिहार्य असा नीतिनियम आहे. पेरवे ते उगवते किंवा ध्वनी तसा प्रतिध्वनी हा देवाचा स्वभाव आहे. त्यात चांगले किंवा वाईट काही नाही. सुखदायक-दुःखदायक अथवा योग्य-अयोग्य या संज्ञा आपल्या भूमिकेवरून आपण देतो. मुसळधार पावसाने नदीला पूर येणे ही स्वाभाविक घटना आहे. ती चांगली नाही किंवा वाईट नाही; पण दुष्काळाने ग्रासलेल्या शेतकऱ्याला ही घटना चांगली वाटते, व पुराने ज्याचे घर वाहून जाते त्याला वाईट वाटते एवढेच. आपले वर्तन चांगले असेल तर ब्रह्मा, विष्णू, महेश सुद्धा आपले वाईट करू शकत नाहीत या म्हणण्याने देवाच्या सर्वाधिकाराला बाधा येते किंवा जर देव काही करू शकत नाही तर त्याची सत्ता सार्वभौम कशी, असा संशय येण्यासारखा आहे. एका बाजूला सर्वच अधिकार हातात असलेला परमेश्वर तर दुसऱ्या बाजूला आपल्या स्वतःच्या वर्तनाच्या जोरावर आपले बरेवाईट करून घेणारा मानव हे परस्परविरोधी वाटतात. पण कर्माप्रमाणे फळ या ज्या नियमानुसार मनुष्याला फळ मिळते तो नियमच जर देवाचा आहे तर विरोधाभास कुठे राहिला? मनुष्याने केलेल्या कर्माला न साजेसे फळ त्याला

१ प्र. वा. गोखले, ‘प्रारब्धाचे शिल्पकार तुम्हीच आहात’, संतकृपा, मार्च १९८८ व एप्रिल १९८८ या दोन लेखांत हा विषय लेखकाने सोपा करून परिणामकारक रीतीने मांडला आहे. जिज्ञासूंनी जरूर वाचावेत.

मिळणे याचा अर्थ असा की देव स्वतः केलेल्या नियमाच्या कार्यवाहीत ढवळाढवळ करतो. पेरावे ते उगवते असा नियम एकदा केल्यावर जे पेरले आहे तेच उगवू देणे, त्यात बदल न करणे याच पद्धतीने त्या नियमाची वृज राखली पाहिजे. नीतिनियम देवापासूनच येतो (The Categorical Imperative might be regarded as the "Command of the Inner Being")^१ असे जे कांट म्हणतो त्याचे सार हेच आहे. आपण सद्वर्तन ठेवले तर परमात्मा आपल्या संसाराला काही कमी पडू देत नाही किंवा दुर्वर्तन केले तर तो आपली मस्ती जिरवतो हेच परमेश्वराचे व नीतिनियमाचे सार्वभौमत्व. आपण वर्तनाची पातळी उंचावली, ते अधिकाधिक शुद्ध केले आणि आत्मध्यानाची कास धरली म्हणजे परमेश्वराकडे वाटचाल सुरू होते. यात प्रगती झाली म्हणजेच परमेश्वर जवळ आला. यालाच निंबरगी महाराज देवाचे प्रेम संपादावे असे वारंवार म्हणतात. ही प्रक्रिया सतत चालत राहिली तर सामान्य मनुष्यही साधू होऊ शकतो; देवत्व अंगी आणू शकतो; नराचा नारायण होऊ शकतो. देवाचे सर्वशक्तिमत्व (God's omnipotence) आणि माणसाचे स्वातंत्र्य (man's freedom) या नीतिशास्त्रात कायम उभ्या ठाकणाऱ्या प्रश्नाला निंबरगी महाराजांचे हे उत्तर आहे.

१९०८ साली प्रसिद्ध झालेले महाराजरवर वचन व १९१५ साली प्रसिद्ध झालेले लो. टिळकांचे गीतारहस्य एकाच तत्त्वाची घोषणा करतात. भगवद्गीतेत सांगितलेल्या साम्यबुद्धीला दोघांनी नीतीचे सारभूत लक्षण मानले आहे. "तम्मंते पररन्तु नोडि तिल्लियवेकु" (आपल्याप्रमाणे दुसऱ्यांना लेखावे) (पृ. ३२०) हे पहिल्या ग्रंथाचे, तर आत्मवत् समबुद्धीने दुसऱ्यांशी वागत जा (गी. र. आवृत्ती ७, पृ. ३७३) हे दुसऱ्याचे सूत्र आहे. आत्मवत् सर्वभूतेषु या तत्त्वाचा निंबरगी महाराजांनी आवर्जून उल्लेख केला आहे (पृ. २६९). मी तसा दुसरा अशा वाक्यांची गीतारहस्यात पखरण आहे. दोन्ही ठिकाणी या नीतितत्त्वाला सर्वत्र एकच आत्मा आहे या सत्ताशास्त्रीय सिद्धांताचा पाया दिला आहे. मी स्वतःसारखेच दुसऱ्यांना का समजावे याचे कारण "तम्मल्लियू एरडनेयवरल्लियू

१ R. D. Ranade, The Bhagavad-gita as a Philosophy of God-realisation, (Publisher, Nagpur University), P. 295

ओव्वने आत्मनिरुत्ताने” (आपल्यामध्ये व दुसऱ्यांमध्ये एकच आत्मा वसतो) (पृ. ३२), अशा तऱ्हेच्या वाक्यांनी पुन्हा पुन्हा निंबरगी महाराज स्पष्ट करतात. आणि सर्वाभूती एक आत्मा (गी. र. पृ. २३५) असे लोकमान्यही अनेक उदाहरणे देऊन सांगतात. समभावाची शिकवण बौद्ध ग्रंथ, यहुदी व ख्रिस्ती ग्रंथच काय पण जुन्या चिनी तत्त्वज्ञानीसुद्धा दिल्याचे सांगून लोकमान्य म्हणतात की आत्मौपम्यबुद्धी हे नीतितत्त्व बऱ्याच ठिकाणी सापडत असले तरी त्याची सत्ताशास्त्रीय उपपत्ती मात्र कुठेही दिलेली नाही; ब्रह्मात्मैक्यरूप अध्यात्मज्ञानातच ती मिळते (गी. र. पृ. ३७३). भारतीय तत्त्वज्ञानाच्या परंपरेतील आत्मैक्याचे हे तत्त्व नीतीच्या बुडाशी आहे हे मानले म्हणजे दुसऱ्यांना सुख द्यावे, दुःख देऊ नये या निंबरगी महाराजांच्या सूचनांचा उलगडा होतो.

सदाचार हा पाया झाला. त्यावरची इमारत आत्मध्यानाची आहे. प्रपंच हे प्राप्तकर्तव्य आहे. ते संपवून त्यातून बाहेर पडायचे आहे. पण आत्मध्यान हे सर्वाधिक महत्त्वाचे आहे. संसारात अलित राहून ध्यानात आजन्म मग्न व्हावयाचे आहे. तुपातांदळाच्या होमाऐवजी दुर्गुणांचा होम करून आत्मध्यान जास्त जास्त करून जन्माचे सार्थक करावे (पृ. २६७). अशी किती म्हणून स्थळे सांगावी? अलितपणे संसार करून योग्य वेळी तो मुलांवर सोपवून पुन्हा त्याकडे पाहू नये, आत्मध्यानाचा आनंद घेत राहावे (पृ. ३९१) हा निंबरगी महाराजांचा आदेश जर आपल्याला पाळता आला तर आज घरोघरी चालणारे संवर्ष फार मोठ्या प्रमाणात कमी होतील.

‘महाराजरवर वचन’ या ग्रंथाचा मराठी भाषेला साजेल असा भावानुवाद करण्याचा इथे प्रयत्न केला आहे. अनुवाद अर्थशः केलेला आहे, शब्दशः नाही. तरी मुळातल्या मजकुराला होता होईल तो धक्का पोचू नये ही इच्छा वाळगली आहे. शंभर वर्षांपूर्वी प्रचलित असलेल्या रुढींबद्दलची दोन प्रकारणे सद्यःस्थितीस लागू नसल्याने गाळली आहेत. इतरत्र एकदोन ठिकाणी थोडा मजकूर गाळावा लागला आहे. पुस्तकाच्या शेवटी निंबरगी महाराजांची पदे दिलेली आहेत. त्यापैकी जी बारा पदे श्री. गुरुदेव रा. द. रानडे यांनी निश्चितपणे निंबरगी महाराजांचीच आहेत असे म्हटले आहे तीच घेतली आहेत. पदात जिथे प्रयत्न करूनही अर्थ लागला नाही त्या ठिकाणी

फक्त...अशी खूण केली आहे. मराठी भाषेचा प्रभाव वचनांवर फार आहे. समजूत (पृ. १२०), फारवागि (पृ. २७६), घडायिसु (पृ. ३८४), अठरा (पृ. ४७२), असे शब्द व अनेक मराठी अवतरणे वारंवार भेटतात. मराठी भाषिक प्रांताच्या सान्निध्याचा हा परिणाम आहे. कित्येक वेळा कन्नड वाक्य सुरू झाल्याबरोबर मध्येच अन्य भाषेचे अवतरण येते व नंतर बऱ्याच वेळाने मूळ वाक्य संपते. अनुवादासाठी ही वाक्ये तोडली आहेत.

तीन गुण याचा सत्त्व-रज-तम हा अर्थ प्रचलित आहे. पण एखाद-दुसरे स्थळ वगळता निंवरगी महाराजांनी हे शब्द कामिनी-कांचन-कीर्ती या अर्थी घेतले आहेत. गुण म्हणजे व्यवहार व निर्गुण म्हणजे परमार्थ असाही या शब्दांचा वापर केलेला आहे. पुस्तकात अक्षरसंज्ञांवरून एक प्रकरण आहे. भाषेचा शब्दसमूह जितका विशाल तितकी भाषा समृद्ध होत असते. विपुल शब्दसंपत्ती हे संस्कृत भाषेचे वैशिष्ट्य आहे. या शब्दसमूहाचा भाषापंडितांनी अनेक प्रकारे अभ्यास केला. शब्दकोश किंवा निघंटु तयार केले. वेदांतील शब्दांचा अर्थ सांगणाऱ्या निघंटूवरील महर्षी यास्काने लिहिलेले निरुक्त हे शब्दांचा व्युत्पत्तीसह अर्थ देते. भाषेच्या अशा अभ्यासात अक्षरसंज्ञांचा अंतर्भाव होतो. अशा संज्ञा निंवरगी महाराजांच्या वचनांत आहेत. विशेष म्हणजे अक्षर या शब्दाचा पारिभाषिक अर्थ या संज्ञांत दिसतो. संस्कृत भाषेत अक्षर याचा अर्थ मुख्यतः स्वर असा आहे. स्वर स्वतः शक्तिमान असून अर्थाचा द्योतक आहे. त्याचा ध्वनी स्पष्ट असतो. व्यंजनात स्वराविना अर्थ प्रकट करण्याची शक्ती नाही व त्याचा ध्वनीही स्पष्ट नसतो.^१ उदा. ग् चा स्पष्ट उच्चार होत नाही व त्याला अर्थही नाही. पण त्यात अ हा स्वर मिळवून (ग+अ=ग) ग होतो. उच्चार स्पष्ट आहे आणि गर्व असा अर्थ आहे. एकाक्षर शब्द म्हणजे ज्या शब्दात एकच स्वर आहे तो. त्यात व्यंजने क्विती आहेत याचा हिशोब करण्याची आवश्यकता नाही. इथे दिलेल्या बहुतेक संज्ञा एकाक्षरी आहेत. काही थोड्या द्व्यक्षरी आहेत. उदा. व र (पृ. २८४), अ क्ष (पृ. २८६). प्रसंगाप्रमाणे अक्षरे तोडून किंवा एकत्र घेऊन अर्थ होतो

१ एकाक्षरनाम-कोषसंग्रह, सं. मुनि जिनविजय, प्रकाशक, राजस्थान प्राच्यविद्या प्रतिष्ठान, जोधपुर, १९६४, संचालकीय वक्तव्य, पृ. ७

असे म्हटले आहे (पृ. २८६). उदा. र=आहार (पृ. २८२); व=वाहणे (पृ. २८४). पण व र=अनुग्रह (पृ. २८४). दोन अक्षरे आहेत हे सुचविण्यासाठी इथे व आणि र तोडून लिहिले आहेत, हेही लक्षात घेण्याजोगे आहे. निंबरगी महाराजांच्या या प्रकरणाचे आणखी एक वैशिष्ट्य म्हणजे अक्षरांचे व्यावहारिक व पारमार्थिक असे दोन्हीही अर्थ दिले आहेत व ते संदर्भानुसार घ्यावेत असे सांगितले आहे.

तीन अवस्था (प्रकरण ३५) व चार अवस्था (प्रकरण ८) अशी दोन प्रकारणे इथे आहेत. बाल्य, तारुण्य, वृद्धाप्य अशा अवस्था एका ठिकाणी आहेत. दुसऱ्या ठिकाणी तारुण्याचे ऐवजी तारुण्य व प्रौढावस्था अशा दोन अवस्था घेऊन, चार शारीरिक अवस्था व तदनुसार बदलणाऱ्या चार मानसिक अवस्थांचे वर्णन केले आहे.

औषधाच्या प्रकरणाचा अनुवाद अनेकांशी चर्चा करून केला आहे. जुन्या काळी ही औषधे देण्याच्या पद्धती सर्वमान्य असून अनुभवी माणसे अशी औषधे देत. पण आज अनेक औषधांची नावे कळत नाहीत. या उपचारांचा आपण फायदा घेऊ शकू की नाही याची शंका आहे. निंबरगी महाराजांच्या औषधोपचाराची सर्वसाधारण कल्पना या प्रकरणावरून येते.

अनुवाद करणारी व्यक्ती मूळ ग्रंथ व वाचक यांच्यामध्ये उभी असते व तिच्या डोळ्यांनी वाचक मूळ ग्रंथाकडे पाहत असतो. ते टाळावे म्हणून इथे मूळ कन्नड संहिता दिली आहे. ज्यांना कन्नड भाषेची थोडी फार ओळख आहे त्यांना मूळ संहिता वाचता येईल. ज्यांना तशी ओळख नाही त्यांना निदान ती करून घेण्याला मदत होईल अशी भाशा आहे.

जुन्यातले जुने पण निरंतर ताजेतवाने राहणारे निंबरगी महाराजांचे आचरणाचे मूलतत्त्व सर्वांचे इहपर कल्याण करणारे आहे.

नासे अज्ञान दुःख भ्रांती । शीघ्रचि येथें ज्ञानप्राप्ती ।
पेसी आहे फळश्रुती । इयें ग्रंथीं ॥

सोलापूर
मकरसंक्रांत, १४ जानेवारी १९८९

सौ. पद्मा कुलकर्णी

आचरणाचे मूलतत्त्व सतरा

संक्षिप्त रूपे

अ. संदर्भसूचीत वापरलेली संक्षिप्त रूपे

अ. क.	अमृतरायकृत कवितासंग्रह	संपादक, वा. दा. ओक, तुकाराम जावजी, निर्णयसागर छापखाना, आवृत्ती दुसरी, १९१०
अ. व.	श्री षण्मुखस्वामिकृत अखंडेश्वरवचन (कन्नड)	संपादक, श्री. सिद्धवीरदेवर, प्रकाशक, म. नि. प्र. मृत्युंजयस्वामिगळु, मुरुघा मठ, हावेरि पेटे, घारवाड, १९४४
क. गा.	कवीरगाथा (हिंदी)	जगदीश्वर बुक डेपो, सी. पी. टँक, माधव बाग, मुंबई ४
क. दो.	कवीराचे दोहरे (हिंदी)	प्रकाशक, दि. ज्ञा. पाठक, जगदीश्वर बुक डेपो, मुंबई ४, आवृत्ती दुसरी, १९७७
तु. गा.	सार्थ श्री तुकारामाची गाथा	संपादक, श्री. विष्णुबुवा जोग, प्रकाशक, ध. वा. ढवळे, केशव भिकाजी ढवळे, श्रीसमर्थ सदन, गिरगाव, मुंबई ४, तिसरी आवृत्ती, शके १८९२
तु. वा. गा.	श्री तुकारामबावांच्या अभंगांची गाथा, भाग २	गव्हर्मेंट सेंट्रल प्रेस, मुंबई, १९५०
न. १८७३	नवनीत अथवा मराठी कवितांचे वेंचे	परशुरामतार्या गोडबोले, आवृत्ती ८ वी, १८७३.
न. १९२३	नवनीत अथवा मराठी कवितांचे वेंचे	परशुरामपंत गोडबोले, प्रकाशक, मंगळदास आणि सन्स, सुरत, सतरावी आवृत्ती किंवा अठरावी (नवीन) आवृत्ती, १९२३.
न. १९५७	नवनीत अथवा मराठी कवितांचे वेंचे	संकलन, परशुराम बल्लाळ गोडबोले, मुंबई राज्य शिक्षणखाते, गव्हर्मेंट सेंट्रल प्रेस, मुंबई, १८ वी आवृत्ती, १९५७

न. भाग २	नवनीत भाग २ कवितासारसंग्रह	परशुरामपंत गोडबोले, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, आवृत्ती २, १९६४
न. न.	नवे नवनीत	संपादक, ज. शा. देशपांडे. प्रकाशक, शकुंतला मोडक, लोकसाहित्य, ८७ शिवाजी पार्क, मुंबई २८, आवृत्ती पहिली, १९५९
नि. सो.	निजलिंगशतक मत्तु सोमेश्वरशतक (कन्नड)	संपादक, डॉ. एम. एस. सुंकापुर, प्रकाशक, एस. संगमेश, शोभा ग्रंथमाले ८, धारवाड, १९६९
प. मं.	परमार्थमंदिर	संकलनकार, रा. द. रानडे, प्रकाशक, श्री गुरुदेव परमार्थ मंदिर, जमखंडी, पहिली आवृत्ती, १९६३
पु. कृ.	श्री पुरंदरदासर कृतिगळु (कन्नड)	संपादक, सुबोध एम. रामराव, प्रकाशक, सुबोध प्रकटनालय, बेंगळूर, तृतीय मुद्रण, १९६४
म. कृ.	श्री महिपतिरायर कृतिगळु (कन्नड)	संपादक, जी. वरदराजराव, प्रकाशक, मैसूर विश्वविद्यालय, १९७४
रा. स.	श्री रामदासांचे समग्र ग्रंथ	प्रकाशक, शंकर नरहर जोशी, चित्रशाळा प्रेस, १०२६ सदाशिव, पुणे, द्वितीय संस्करण, १९३२
वा. क.	वामनपंडितकृत कवितासंग्रह, भाग तिसरा	प्रकाशक, तुकाराम जावजी, निर्णयसागर प्रेस, २३ कोळभाट लेन, मुंबई, आवृत्ती २, १९११
वि. ना.	विदुरनीति व नारदनीति	बा. ल. पाठक, जगदीश्वर छापखाना, मुंबई, शके १८११
वि. सा.	विदुरनीतिसार भाग २	गो. वि. देव, पूर्णचंद्रोदय छापखाना, बडोदे, १८९५
स. व.	सर्वज्ञ वचनगळु (कन्नड)	संपादक, च. उत्तंगि, बासेल इव्हॅंजिलिकल मिशन कम्पाउंड, धारवाड, आवृत्ती ३, १९३५
स. सं. १९०९	सर्वसंग्रह	दत्तात्रेय गोविंद सडेकर, आवृत्ती पाचवी, १९०९
सो. श.	सोमेश्वरशतक (कन्नड)	प्रकाशक, कर्नाटक साहित्य परिषद्, बेंगळूर, १९५४

- ह. क. श्री जगन्नाथदास- श्री हरिविठ्ठल प्रकाशन, २-३ फर्स्ट मेन रोड,
विरचित श्रीमद् नरसिंहराज कॉलनी, बेंगळूर, ५६००१९,
हरिकथामृतसार (श्री द्वितीय संपुट, १९७७
संकर्षण ओडेयर यांच्या
कन्नड व्याख्यानासहित)
(कन्नड)
- ह. प्र. हठयोगप्रदीपिका संपादक, योगी श्रीनिवास अच्यंगार, टी. पी.
(स्वात्माराम स्वामीकृत) एच. अड्यार, मद्रास, आवृत्ती दुसरी, १९३३
(मूल संस्कृतचे इंग्रजी
भाषांतर)

आ. मजकुरात आलेली संक्षिप्त रूपे

अ.	अभंग
क. दो.	कवीरांचे दोहरे
च. पं. प्रा. वें.	चर्पटपंजरी प्राकृत वेंचे
तु. अ.	तुकाराम अभंग
द. स.	दशक, समास
दा.	दासबोध
दा. वो.	दासबोध
न.	नवनीत
पु. पद	पुरंदरदासांचे पद
म. ति. बु.	मराठी तिसरें बुक
म. श्लो.	मनाचे श्लोक (रामदास)
मु. ओ.	मुक्तेश्वरांची ओवी
मो. आ.	मोरोपंतांची आर्या
मो. दु. बु.	मोडी दुसरें बुक
वा. म. श्लो.	मनाचे श्लोक (वामन पंडित)
वि. नी.	विदुरनीति
स. सं.	सर्वसंग्रह

इ. मजकुरात * अशी खूण असलेल्या जागांच्या माहितीसाठी परिशिष्ट
४ पाहा

Gurudev R. D. Ranade
on an Utterance of the Saint
of Nimbargi

अप्पा गुरुराया निंदु निनगे ओप्पितु

“My master, I have only dedicated to you what was already yours”. If our spinning and weaving in this spiritual process results in the ultimate dedication of our life and actions to God, what higher consummation could we ever hope to achieve ?

— Pathway to God in Hindi Literature, P. 168

अनुक्रमणिके

I

प्रस्तावने

II

महाराजरवर वचन

प्रसंग	पृष्ठ	प्रसंग	पृष्ठ
१. मूरु गुणगळु	२	१४. सुळ्ळु	१८२
२. अंतःकरण	१६	१५. आयुष्यद वृद्धि हागू	
३. जडवु, पीडेयु,		क्षय	१९४
उपद्रववु, परोपकारवु	२०	१६. कृत्रिमते, वंचने, अति	
४. दुःखत्रागत्रारदु	२८	प्रीति	२२०
५. नडते	४०	१७. कर्मेद्रियदग्ध	२२८
६. कपटवु	७२	१८. आलस्य, जाड्य,	
७. निष्ठुरते, निदर्यते	७८	मैगळ्ळतन	२३४
८. नाल्कु प्रकारद		१९. चिंतेयु	२४८
अवस्थेगळु	८४	२०. चाकरियू काळगवू	
९. व्यभिचारवु	९८	होमवू	२५४
१०. वडिवार, अभिमान,		२१. बोधवु	२६६
गर्व, सोक्कु	११४	२२. अनुभवद अर्थद	
११. नरजन्म	१३८	अक्षरसंज्ञेयु	२७८
१२. जन्मक्रे कारण	१५६	२३. औषधवु	२८८
१३. गुण, विकार, द्वार,		२४. हराम, हलाल, कहु	
इंद्रिय इवुगळ आधीन	१६६	माडोण	३०२

(२) नडतेय मूलतत्त्ववु

अनुक्रमणिका

I

प्रस्तावना

II

आचरणाचे मूलतत्त्व

प्रकरण	पृष्ठ	प्रकरण	पृष्ठ
१. तीन गुण	३	१४. असत्य	१८३
२. ममता	१७	१५. आयुष्याची वृद्धी व क्षय	१९५
३. भार, पीडा, उपद्रव व परोपकार	२१	१६. कृत्रिमता, वंचना व अति प्रीती	२२१
४. दुःख टाळण्याचा मार्ग	२९	१७. कर्मेन्द्रियनाश	२२९
५. आचरण	४१	१८. आळस, जाड्य व अंगचोरपणा	२३५
६. कपट	७३	१९. चिंता	२४९
७. निष्ठुरता व निर्दयता	७९	२०. चाकरी, युद्ध व होम	२५५
८. चार प्रकारच्या अवस्था	८५	२१. बोध	२६७
९. व्यभिचार	९९	२२. अनुभवाच्या दृष्टीने निरू- पिलेला अक्षरांचा अर्थ	२७९
१०. प्रतिष्ठा, अभिमान, गर्व व मस्ती	११५	२३. औषधे	२८९
११. नरजन्म	१३९	२४. हराम, हलाल व चोरून काम करणे	३०३
१२. जन्माचे तें मूळ	१५७		
१३. गुण, विकार, द्वारे व इंद्रिये यांच्या आधीन	१६७		

प्रसंग	पृष्ठ	प्रसंग	पृष्ठ
२५. तगलु, अपहार, हळहळियु	३१०	३६. न्यायान्यायगळु	४००
२६. दये, निर्दये	३१६	३७. बुद्धि दोड्डिस्तनगळु	४१०
२७. कल्पनेयु	३२२	३८. अड्डु वरोण हागू अनुमान	४१८
२८. सुळ्ळु संसार	३२६	३९. उदास मत्तु उल्हास	४२०
२९. मान, अपमान	३३६	४०. वेडोण	४२६
३०. सिङ्गु, शांतते	३४०	४१. हटमारितन मत्तु छळगेडितन	४३०
३१. सुखदुःखक्रे कारण	३५२	४२. शिक्षे	४३४
३२. तम्मवर नंविगेयु	३५८	४३. साधनवु	४४४
३३. उद्योग, इमानि	३६८		
३४. दानधर्मगळु	३७८		
३५. मूरु अवस्थेगळु	३८२		

III

श्री महाराजविरचित पदगळु

पद	पृष्ठ	पद	पृष्ठ
१ चित्याक माडती	४६८	७ नोयिसि नुडिदन्याके	४७६
२ मनसिन मुरगिय	४६८	८ ना ह्यांग वडव	४७८
३ गुरुचरणकमलदळि	४७०	९ कळु मेत्तगे	४७८
४ ॐ नाम कायुवदु	४७०	१० नेळु कुड्डुणु	४८०
५ केळु चातुरा	४७२	११ अंदिल्ल स्वामि	४८०
६ केळु शाहिरा	४७४	१२ ईसु दिन ई नाल्कु	४८२

प्रकरण	पृष्ठ	प्रकरण	पृष्ठ
२५. वंचना, अपहार व हळहळ	३११	३४. दानधर्म	३७९
२६. दया व निर्दयता	३१७	३५. तीन अवस्था	३८३
२७. कल्पना	३२३	३६. न्याय व अन्याय	४०१
२८. मायिक संसार	३२७	३७. बुद्धी व मोठेपणा	४११
२९. मान व अपमान	३३७	३८. आडवे येणे व संशय	४१९
३०. क्रोध व शांती	३४१	३९. औदासीन्य व उल्हास	४२१
३१. सुखदुःखाचे कारण	३५३	४०. मागणे	४२७
३२. आग्नेष्टांचे आपल्यावरील प्रेम	३५९	४१. हटवादीपणा व छळवादीपणा	४३१
३३. उद्योग व इमान	३६९	४२. शिक्षा	४३५
		४३. साधन	४४५

III

पदांचा मराठी अनुवाद

मूळ पदे	पृष्ठ	मूळ पदे	पृष्ठ
१ चित्याक माडती	४६९	७ नोयिसि नुडिदन्याके	४७७
२ मनसिन मुरगिय	४६९	८ ना ह्यांग बडव	४७९
३ गुरुचरणकमलदल्लि	४७१	९ कल्लु मेत्तगे	४७९
४ ॐ नाम कायुवदु	४७१	१० नेल्लु कुडुणु	४८१
५ केळु चातुरा	४७३	११ अंदिल्ल स्वामि	४८१
६ केळु शाहिरा	४७५	१२ ईसु दिन ई नाल्कु	४८३

IV

परिशिष्टे

१ संदर्भसूची	४८४
२ या ग्रंथात आलेल्या दासत्रोधातील ओव्यांची व मनाच्या श्लोकांची सूची	४८७
३ या ग्रंथात संदर्भ आलेल्या काही कवींचा परिचय	४९३
४ टिपणे	४९९

प्रस्तावने

श्रीमत्समर्थ महाराजाधिराज श्री गुरुलिंगजंगम सद्गुरुवर्य
स्वामियवरु मुखदिंद सहजवागि माताडिदंथ वचनंगळे
प्रमाणगळु एंदु तिळियतक्कदु; ह्यागंदरे श्रीसमर्थ रामदासरु
दासबोधदळि हेळिदेनंदरे ॥ द. १४ स. ३ ॥ जया अंतरी
भगवंत ॥ अचळ राहिला निवांत ॥ तो स्वभावे जे बोलत ॥
ते ब्रह्मनिरूपण ॥ २५ ॥ एंब आधारदंते मेले हेळिद
श्रीसमर्थ सद्गुरु स्वामिगळवरु श्री क्षेत्र निंबरगि
ग्रामदळिदु भक्तिमार्गवन्नु ॥ दा. द. ७ स. १ ॥
विद्यावंतांचा पूर्वजु ॥ १ ॥ अंदरे हिंदे व्यास, शुक, वाल्मीक,
ज्ञानदेव, नामदेव, तुकाराम मुंताद श्रेष्ठरादंथवरु ॥ दा.
द. १५ स. १ ॥ श्रेष्ठ कार्ये करी तो श्रेष्ठ ॥ ११ ॥
श्रेष्ठ कार्य माडि ॥ द. १७ स. १ ॥ जे सत्कीर्तीचे
पुरुष ॥ ते परमेश्वराचे अंश ॥ धर्मस्थापनेचा हव्यास ॥
तेथेंचि वसे ॥ २९ ॥ तावु माडिद वाक्यगळन्नु आधार-
विट्टिदरिंद एळ्ळरिगे उपकारवागिदे. अवर वाक्यदंते
नडे नुडियिंद नडेद एष्टो पुण्यवंतरिगे प्रचीतिगे बंदु
पुण्यमार्ग तिळिददरिंद आत्मस्वरूप अंदरे निर्गुण निराकार,

प्रस्तावना

श्रीमत्समर्थ महाराजाधिराज श्री गुरुलिंगजंगम सद्गुरुवर्य स्वामींच्या मुखातून सहज बाहेर पडलेल्या उद्गारांना शब्द-प्रामाण्य आहे. कारण श्रीसमर्थ रामदासांनी दासबोध द. १४ स. ३ येथे सांगितले आहे की, ज्या अंतरीं भगवंत ॥ अचळ राहिला निवांत ॥ तो स्वभावें जे बोलत ॥ ते ब्रह्मनिरूपण ॥ २५ ॥ याला अनुसरून उपरनिर्दिष्ट श्रीसमर्थ सद्गुरुस्वामी यांनी श्रीक्षेत्र निंबरगी येथे वास्तव्य करून दा. द. ७ स. १ मध्ये, विद्यावंतांचा पूर्वजु ॥ १ ॥ असे जे म्हटले आहे त्याप्रमाणे म्हणजे पूर्वी व्यास, शुक, वाल्मीक, ज्ञानदेव, नामदेव, तुकाराम वगैरे संतांच्या कार्याप्रमाणे श्रेष्ठ कार्य केले. दा. द. १५ स. १ ॥ श्रेष्ठ कार्ये करी तो श्रेष्ठ ॥ ११ ॥ तसेच द. १७ स. १ ॥ जे सत्कीर्तीचे पुरुष ॥ ते परमेश्वराचे अंश ॥ धर्मस्थापनेचा हव्यास ॥ तेथेंचि वसे ॥ २९ ॥ यावरहुकूम त्यांनी उच्चारलेले शब्द आधारभूत झाल्याने सर्वांवर उपकार झाले आहेत. त्यानुसार आचारविचार ठेवल्याने कित्येक पुण्यवंतांना प्रचीती येऊन पुण्यमार्ग समजला. आत्मस्वरूपाचे दर्शन झाले.

दा. द. १३ स. २ ॥ सद्रूप चिद्रूप आणी तद्रूप ।
 स्वस्वरूप म्हणजे आपलें रूप ॥ आपलें रूप म्हणजे
 अरूप ॥ तत्त्वनिरसना उपरी ॥ ३० ॥ स्वस्वरूप अंदरे तन्न
 रूप अंदरे अरूप, हेळलिके बारदंथाहु, अपरूप, निजरूप
 नोडिदरिंद सुख प्रातियागि सायुज्य मुक्तिगे तावु
 अधिकारिगळागुवरु. श्रीमद्भगवद्गीतेय ४ ने अध्यायद,
 परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम् । धर्म-
 संस्थापनार्थाय संभवामि युगे युगे ॥ ८ ॥ एंव श्लोकद
 प्रमाणदंते श्रीसिद्धगिरि निवासिगळाद श्री काडसिद्धेश्वर
 यतिवर्यरवर पूर्णानुग्रह पडेदवरु श्री निंबरगिग्राम-
 दल्लिद श्रीसद्गुरुसमर्थ महाराजरवरु प्रपंचदल्लिदु परमार्थ-
 मार्गवन्तु जनरल्लि प्रगट माडि श्रेष्ठवादंथा राजयोग ॥
 श्लोक ॥ अर्धोन्मीलितलोचनः स्थिरमना नासाग्रदत्तेक्षणः ।
 चंद्रार्कावपि लीनतामुपनयन् निष्पंदभावेन यः ॥ ज्योती-
 रूपमशोषबीजमखिलं देदीप्यमानं परम् । तत्त्वं
 तत्पदमेति वस्तु परमं वाच्यं किमत्राधिकम् ॥ ४१ ॥ इंधा
 राजयोग साधिसिद्धरिंद प्रमाण ॥ श्लोक ॥ श्रीमद्भगवद्गीता
 अध्याय २ नेयदरल्लि ॥ नैनं छिंदंति शस्त्राणि नैनं दहति
 पावकः । न चैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयति मारुतः ॥ २३ ॥
 अध्याय १५ रल्लि ॥ श्लोक ॥ न तद् भासयते सूर्यो न
 शशांको न पावकः । यद्गत्वा न निवर्तन्ते तद्धाम परमं मम ॥ ६ ॥

दा. द. १३ स. २ ॥ सद्रूप चिद्रूप आणी तद्रूप ॥
 स्वस्वरूप म्हणजे आपलें रूप ॥ आपलें रूप म्हणजे
 अरूप ॥ तत्त्वनिरसना उपरी ॥ ३० ॥ स्वस्वरूप म्हणजे
 आपले रूप, म्हणजे अरूप, अनिर्वचनीय, बहुधा अलभ्य
 असे निजरूप बधितल्याने सुखप्राप्ती होऊन आपण
 सायुज्याचे मानकरी होतो. परित्राणाय साधूनां
 विनाशाय च दुष्कृताम् ॥ धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि
 युगे युगे ॥ श्रीमद्भगवद्गीता ॥ ४.८ ॥ या श्लोकाप्रमाणे
 श्री सिद्धगिरीनिवासी श्री काडसिद्धेश्वर यतिवर्यांचा पूर्ण
 अनुग्रह संपादून श्री निंबरगी ग्रामी राहणारे श्रीसद्गुरुसमर्थ
 महाराज यांनी प्रपंचात परमार्थ कसा करावा हे
 जगाला दाखविले. अर्धोन्मीलितलोचनः स्थिरमना
 नासाग्रदत्तेक्षणः । चंद्रार्कावपि लीनतामुपनयन्निष्पंदभावेन
 यः ॥ ज्योतीरूपमशेषबीजमखिलं देदीप्यमानं परम् ।
 तत्त्वं तत्पदमेति वस्तु परमं वाच्यं किमत्राधिकम् ॥ ४१ ॥
 हा श्रेष्ठ राजयोग त्यांनी साधला. हे परम पद
 म्हणजे, नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ।
 न चैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयति मारुतः ॥ भ. गी. २.२३ ॥
 या वर्णनाप्रमाणे किंवा, न तद् भासयते सूर्यो न
 शशांको न पावकः । यद्गत्वा न निवर्तन्ते तद्धाम
 परमं मम ॥ भ. गी. १५.६ ॥ या प्रकारचे आहे.

ई प्रकार राजयोगदंते इददरिंद अवरिगे समर्थ
सद्गुरुगळेंव हेसरु विदु अवरु होदरु अवर वाक्य-
गळु इददरिंदे होगिळ. इन्नु इदारे. श्रीरामदासकृत
मनाचे श्लोक ॥ देह त्यागितां कीर्ति मागें उरावी ॥ ८ ॥
एंब वाक्यदंते इरुवरु. अवरु आडिद एळ मातुगळु प्रपंच
माडुव एळ जनरिगे तिळियदिदरु निदान अवर
केलवु मातुगळनादरु तिळकोंडु अवुगळंते नडेदरे आ
नडे नुडियिंद सिद्धांत मातुगळु तिळियवरुवु. अदरिंद
जन्म कडियुवदु. पुनः जन्मके बाररु. मुक्ति पडेयुवरु.
प्रपंचदळि यावदू कोरते बीळलिक्किल्ल. ह्यागे माडलि एंबुव
मातु उळियुवदिळ. सर्व आनंदमयवागुवदु. आदुदरिंद
आ मातुगळनु अवरु सुखादिंद बंदंते निरूपिसुवेनु.
प्रपंचकरिगे अदरंते नडेयुवदु अवश्यविददरिंद यावत्त-
रिगू उपयोग बीळवेकेंदु अवरु अप्पणेय मेरेगे ई ग्रंथ-
वनु मुद्रिसि प्रसिद्ध पडिसिरुत्तेने. सज्जनराद श्रोत्रिकरु
वाचकरु स्वीकरिसुवरेंदु इच्छिसुत्तेने. प्रमादादिंद एनादरु
तप्पु बिदिदरे क्षमिसवेकु.

मुक्काम विजापूर

मिति ज्येष्ठ शुद्ध १५ शके १८३०

नम्र सेवकनाद

बाबा काव्य

(१०) नडतेय मूलतत्त्वु

अशा राजयोगाप्रमाणे आचरण ठेवल्याने त्यांना समर्थ
सद्गुरू असे नाव पडले. ते देहाने गेले असले तरी
आपली वचने मागे ठेवून गेल्यामुळे ते गेले नाहीतच,
अजून आहेत. म. श्लो. ॥ देह त्यागितां कीर्ति मागें उरावी ॥
८ ॥ या श्री रामदासांच्या उक्तीप्रमाणे समर्थ सद्गुरू आहेतच.
त्यांचे सगळेच्या सगळे बोल प्रापंचिक लोकांना समजत
नसले तरी, निदान त्यांचा थोडा तरी उपदेश जाणून,
त्याप्रमाणे आचारविचार ठेवला तर त्यांची तत्त्वे
उलगडतात. जन्ममरणाचा फेरा चुकतो. मुक्ती मिळते.
प्रपंचात कशाची उणीव भासत नाही. कसे करावे ही
चिंता नाहीशी होते. सर्वत्र आनंद होतो. म्हणून त्यांचा
उपदेश त्यांच्याच शब्दात आपल्यापुढे ठेवतो. प्रापंचिक
लोकांनी या उपदेशाप्रमाणे वागण्यात त्यांचे हित आहे.
म्हणून सर्वांच्या कल्याणासाठी सद्गुरूंच्या आज्ञेनुसार
हा ग्रंथ छापून प्रसिद्ध केला आहे. सज्जन श्रोते व
वाचक याचा स्वीकार करतील अशी आशा बाळगतो.
हातून काही चुका झाल्या असतील तर क्षमा असावी.

मुक्काम विजापूर

मिती ज्येष्ठ शु. १५ शके १८३०

नम्र सेवक

बाबा काव्य

आचरणाचे मूलतत्त्व (११)

व्याकरण सूत्र

नडतेय
मूलतत्त्ववु



आचरणाचे
मूलतत्त्व

१ मूरु गुणगळु

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीसद्गुरुभ्योनमः ॥ श्रीमत्समर्थ
राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज
सद्गुरु स्वामियवर मुखदिंद सहजवागि होरट मातु-
गळे प्रमाणगळागिरुत्तवे. ह्यागंदरे हरिकथामृतसार
वर्णप्रक्रिय संधि ॥ ९ ॥ हरिये पंचाशद्वरणसु-। स्वर उदात्ता-
नुदात्तप्रचय । स्वरितसंधि विसर्गबिंदुगळोळगे तद्वाच्य ॥
इरुव तत्तन्नामरूपग-। ळरितुपासनेगैवरिळोयोळु ।
सुरे सरि नररळ अवराडुवदे वेदार्थ ॥ १ ॥ तुकाराम-
कृत अभंग ॥ सहज बोलणें हित उपदेश ॥ करुनि
सायास शिकवीती ॥ १ ॥ नडतेयन्नु कुरितु (यावत्तू
जनरु कण्णु, मनस्सु इवुगळन्नु ह्यागे उपयोगिसबेकु
एंब बग्गे) उपदेशवु. देवरु तमगे कोट्ट होन्नु, हेण्णु,
मण्णुगळेंब “मूरु गुणगळ”ल्लि तृत्तरागि सायुव वरेगे
सुखदिंदिरबेकु. हीगिरदे तमगिद्वुगळन्नु तुच्छवेंदु
तिळिदु अंदरे इद्वुगळन्नु इल्लेंदु तिळिदु हगलिरुळु

१ तीन गुण

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसद्गुरुभ्यो नमः ॥ श्रीसमर्थ
राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज
सद्गुरुस्वामींच्या मुखातून सहजी बाहेर पडलेली वचने
प्रमाणभूत आहेत. हरिकथामृतसार ग्रंथ, वर्णप्रक्रियसंधि ॥९॥
उदात्त, अनुदात्त, प्रचय असे सुस्वर वर्ण, स्वरितसंधि,
विसर्ग, बिंदू असे हरीचे पन्नास वाचक असून हरी वाच्य
आहे* व तदनुसार सूचित झालेले हरीचे नामरूप जाणून
जे त्याची उपासना करतात ते साक्षात भूदेव आहेत,
मनुष्यप्राणी नव्हेत. ते वेदार्थाचे बोलते अर्णव आहेत ॥१॥^३
तु. अभंग ॥ सहज बोलणें हित उपदेश ॥ करूनि सायास
शिकवीती ॥ १ ॥^३ आचरण—सर्वांनी चक्षुरादि बाह्येंद्रिये व
मन किंवा अंतःकरण ह्यांचा योग्य उपयोग कसा करावा
याबद्दल महाराज उपदेश करतात. कांचन, कामिनी व
शेतभात हे “तीन गुण” (किंवा या गोष्टी) देवाने जसे
दिले असतील त्यात समाधान मानून आमरण सुखाने
राहावे. तसे न करता आपल्याला मिळालेल्या वस्तू क्षुल्लक—
नसल्यासारख्याच—आहेत अशी कल्पना करून अहोरात्र

प्रसंग १

परर (एरडनेयवर) होन्नु (रोक्क, रूपायि, बेळिळ, बंगार मुंतादवु), हेण्णु (हेंगसु), मण्णु (होलमने मुंतादवु) गळन्नु बयसबारदु. बयसुववरिगे मुक्ति एंबुदु ऐंदेंदिगू इळ. इदक्के आधार ॥ अखंडेश्वरवचन, महेश्वर स्थल ॥ होन्निनासे उळ्ळन्नक्क संचित कर्म विडदु. मण्णिनासे उळ्ळन्नक्क प्रारब्ध कर्म विडदु. हेण्णिनासे उळ्ळन्नक्क आगाभि कर्म विडदु. इंती त्रिविध उळ्ळन्नक्क भक्तनळ, महेश्वरनळ, प्रसादियळ, प्राणलिंगियळ, शरणनळ, ऐक्यनळ नोडा अखंडेश्वरा ॥ १११ ॥ होन्नु ब्रह्मन हंगु. हेण्णु विण्णुविन हंगु, मण्णु रुद्रन हंगु. इंती त्रिमूर्तिगळ हंगु जरिदु लिंगवे गूडागिप्प महाशरणर संगदळ्ळिरिसि सलहय्य एन्न अखंडेश्वरा ॥ ११२ ॥ दोषदृष्टि— यिंद नोडिदरे कण्णु, केट्ट मनस्सिनिंद बयसिदरे मनस्सु कुलगोडियागि दग्धवागुववु. दोष दृष्टियिंदलू केट्ट मनस्सिनिंदलू यावदोंदु मलवन्नु नोडि बयसिदरे अदु दोरेयदे प्रपंचदळ्ळि एळ्ळ मातिन कोरतेयागि यावागलू दुःखदळ्ळि मुळ्ळुगि, ह्यागे माडलि ह्यागे माडलि अन्नुत्त,

प्रकरण १

दुसऱ्यांचे कांचन, कामिनी व शेतीवाडी यांची लालसा नसावी. तशी लालसा करणाऱ्याला मुक्ती म्हणून कधी नाहीच. याला आधार अखंडेश्वर वचन, महेश्वर स्थल ॥ सोन्यानाण्याची आशा असेपर्यंत संचित कर्म सुटत नाही. शेतीवाडीची आशा आहे तोवर प्रारब्ध सुटत नाही. कामिनीची आशा राहिल्यास आगामी कर्म सुटत नाही. ह्या तीन आशांनी बद्ध असेपर्यंत तो भक्त नाही, महेश्वर नाही, प्रसादी नाही, प्राणलिंगी नाही, शरण नाही, ऐक्य नाही* ॥ १११ ॥ सोन्यानाण्याने आपण ब्रह्माच्या ऋणात राहतो. स्त्रीमुळे विष्णूच्या ऋणात राहतो व शेतीने रुद्राच्या ऋणात राहतो. त्रिमूर्तीच्या या ऋणातून मला मुक्त करून परमेश्वरच ज्यांचे आश्रयस्थान आहे अशा महाशरणांच्या संगतीत ठेवून माझे रक्षण कर ॥ ११२ ॥^१ दुष्ट नजरेने डोळे व लालसेने मन भ्रष्ट होऊन दग्ध होते. नजर अथवा मन पापी असल्यास इच्छिलेल्या वस्तू तर मिळतच नाहीत, उलट संसारात सर्व गोष्टींची उणीव पडून सदैव दुःखात बुडावे लागते. काय करू कसे करू असे घोकत

प्रसंग १

बळलुत्त, अदन्ने नेनेसुत्त इरुवदरिंद परमार्थके अड्डि-
 यन्नुंदु माडिकोळ्ळुवरु. मत्तु प्रपंचवु सुखदिंद सागदु.
 आ कारण दोषदृष्टियिंद याव वस्तु (मल) वन्नु नोड-
 बारदु. इदके आधार ॥ तु. अ. ॥ पापाची वासना
 नको दावूं डोळां ॥ त्याहुनि अंधळा बराच मी ॥ १ ॥
 नको मज कधीं परस्त्रीसंगति ॥ जनांतुन माती उठतां
 भली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज अवव्याचा कांटाळा ॥
 तूं एक गोपाळा आवडसी ॥ ४ ॥ नवनीत, अभंग ॥
 परस्त्रीचे ठायीं जो कां नपूसक ॥ त्याचे अंगा
 राख असो नसो ॥ १ ॥ परद्रव्या अंध, निंदेसी जो
 मुका ॥ तोचि संत देखा तुका म्हणे ॥ २ ॥ ६० ॥ लावणी ॥
 जाऊं नका रे विषयाटविची वाट कठिण मोठी ॥
 नागविले किति भले गड्यांनो असंख्य जन
 कोटी ॥ ध्रु. ॥ पद ॥ अमृत म्हणे भव जिकला ॥ जो नर
 धनकामिनीवर थुकला ॥ त्याचा हरि विकला हरि
 विकला ॥ प्रेमें हरिगुण शिकला ॥ ४१५ ॥ पद ॥
 मना कांहीं तुला नाही ॥ पहा लाज कशी रे ॥ ध्रु. ॥

प्रकरण १

तळमळत, सारखा त्याचाच ध्यास लागून ते परमार्थाला मुकतात. त्यांना प्रपंचातही सुख लाभत नाही. म्हणून वाईट नजरेने कशाकडेही बघू नये. याला आधार म्हणजे तु. अभंग ॥ पापाची वासना नको दावूं डोळां ॥ त्याहुनि अंधळा बराच मी ॥ १ ॥ नको मज कधीं परस्त्रीसंगति ॥ जनांतून माती उठतां भली ॥ ३ ॥ तुका म्हणे मज अवध्याचा कांटाळा ॥ तूं एक गोपाळा आवडसी ॥ ४ ॥ न. अभंग ॥ परस्त्रीचे ठायीं जो कां नपूसक ॥ त्याचे अंगा राख असो नसो ॥ १ ॥ परद्रव्या अंध, निंदेसी जो मुका ॥ तोचि संत देखा तुका म्हणे ॥ २ ॥ ६० ॥ लावणी ॥ जाऊं नका रे विषयाटविची वाट कठिण मोठी ॥ नागविले किती भले गड्यांनो असंख्य जन कोटी ॥ ध्रु. ॥ पद ॥ अमृत म्हणे भव जिकला ॥ जो नर धनकामिनिवर थुकला ॥ ५ ॥ त्याचा हरि विकला हरि विकला ॥ प्रेमें हरिगुण शिकला ॥ ४१५ ॥ पद ॥ मना कांहीं तुला नाहिं ॥ पहा लाज कशी रे ॥ ध्रु. ॥

प्रसंग १

परकामिनिपरधनास ॥ विविधविषयवासनांस ॥ जपसि
 टपसि मांजरसा ॥ न कळुनि मी पडन फसी ॥ १ ॥
 ॥ ४२३ ॥ सर्वसंग्रह, लावणी ॥ परनारीधन त्यजा
 गड्यांनो परनारीधन त्यजा ॥ ध्रु. ॥ २४४ ॥ स. सं. श्लोक ॥
 विषयगोडि हे लागली मला ॥ यामुळें असे घात आपुला ॥
 कळुनियां अशी भ्रांति जाइना ॥ हे दयानिधे
 श्री गजानना ॥ २ ॥ ३९ ॥ दोहरे ॥ कनक और
 कामिनी ॥ दोनो बडी तिखट जाल ॥ जाते हैं हरि
 मिलन कू ॥ तो बीच में पडे मार ॥ ६ ॥ १०९ ॥ स. सं. फंदी
 फटका ॥ परधन परनार ह्यांस पाहुनी चित्त भ्रमुं हें
 देऊं नको ॥ १३६ ॥ स. सं. पद ॥ परनारीकू षंठ बना है ॥
 परनिंदाकू बहेरा ॥ पर धन देखत अंधा होवै ॥ आपई
 है जग सारा ॥ २८० ॥ मराठी तिसरें बुक, पद ॥
 परधनदारा अभिलाषांतें ॥ आणूं नको हृदयीं ॥ जना-
 मध्यें बरें म्हणून घेई ॥ १०४ ॥ न., अभंग ॥ ज्यासी
 माता परनारी ॥ त्याचे मुखीं खरा हरी ॥ १ ॥ इतर
 पोटासाठीं सोंग ॥ तेथें कैंचा पांडूरंग ॥ २ ॥

प्रकरण १

परकामिनिपरधनास विविधविषयवासनांस जपसि टपसि
 मांजरसा ॥ न कळुनि मी पडन फसी ॥ १ ॥ ४२३ ॥ सं. सं.
 लावणी ॥ परनारीधन त्यजा गड्यांनो परनारीधन त्यजा ॥
 ध्रु. ॥ २४४ ॥ स. सं. श्लोक ॥ विषयगोडि हे लागली
 मला ॥ यामुळें असे घात आपुला ॥ कळुनियां अशी भ्रांति
 जाइना ॥ हे दयानिधे श्री गजानना ॥ २ ॥ ३९ ॥ दोहरे ॥
 कनक और कामिनी ॥ दोनो बडी तिखट जाल ॥ जाते हैं
 हरि मिलन कू ॥ तो बीच में पडे मार ॥ ६ ॥ १०९ ॥ सं.
 सं. फंदी फटका ॥ परधन परनार ह्यांस पाहुनी चित्त भ्रमुं
 हें देऊं नको ॥ १३६ ॥ स. सं. पद ॥ परनारीकू षंढ बना
 है ॥ परनिंदाकू बहेरा ॥ पर धन देखत अंधा होवै ॥
 आपई है जग सारा ॥ २८० ॥ म. ति. बु. पद ॥
 परधनदारा अभिलाषांते ॥ आणूं नको हृदयीं ॥ जनामध्ये
 बरें म्हणून घेई ॥ १०४ ॥ नवनीत, अभंग ॥ ज्यासी
 माता परनारी ॥ त्याचे मुखीं खरा हरी ॥ १ ॥
 इतर पोटासाठीं सोंग ॥ तेथें कैचा पांडूरंग ॥ २ ॥

प्रसंग १

ज्याला परधन विष ॥ तोचि खरा हरीदास ॥ ३ ॥
तुका म्हणे सत्यसत्य ॥ कृष्णपायांची शपत ॥ ४ ॥ पुरंदर-
दासर पद ॥ हण होन्नु पर हेण्णु हेंचेंदु नोडु ॥ मोरो-
पंतर आर्या ॥ मन हें ओढाळ गुरू परधन परकामिनी-
कडे धावें ॥ यास्तव विवेकपाशें कंठी वैराग्यकाष्ठ
बांधावें ॥ ८ ॥ जो या मानवलोकीं मानितसे कनक
कामिनी वमन ॥ तो सत्पुरुष म्हणावा धन्य त्याचे
पदीं असो नमन ॥ २ ॥ विदुरनीति ॥ दुसऱ्याचें द्रव्य
हिरून घेणें, दुसऱ्याचे स्त्रिस शिवणें, व इष्टमित्रांस
सोडणें हे तीन दोष आपल्या नाशाचे कारण होत ॥
६ ॥ रामदासकृत मनाचे श्लोक ॥ परद्रव्य आणीक
कांता परावी ॥ यदर्थीं स्वयें सांड जीवीं करावी ॥
१०३ ॥ जनीं निंघ तें सर्व सोडूनि द्यावें ॥ जनीं वंघ तें
सर्व भावें करावें ॥ २ ॥ अंदरे पररवु निंघ, बिडबेकु;
तम्मवु वंघ, माडबेकु ॥ वामनकृत मनाचे श्लोक ॥ नको
आस रे ! कामिनीकांचनाची ॥ ४ ॥ अंदरे परर हेण्णु,
होन्नु मुंतादवुगळन्नु बयसबारदु. दासबोध दशक ३

प्रकरण १

ज्याला परधन विष ॥ तोचि खरा हरीदास ॥ ३ ॥ तुका
 म्हणे सत्यसत्य ॥ कृष्णपायांची शपत ॥ ४ ॥^{११} पु. पद ॥
 परधन व परनारी मातीच्या ढेकळासारखी समजावी^{१२}
 मो. आर्या ॥ मन हें ओढाळ गुरूं परधन परकामिनीकडे
 धावें ॥ यास्तव विवेकपाशें कंठीं वैराग्यकाष्ठ बांधावें ॥ ८ ॥^{१३}
 जो या मानवलोकीं मानितसे कनक कामिनी वमन ॥ तो
 सत्पुरुष म्हणावा धन्य त्याचे पदीं असो नमन ॥ २ ॥
 वि. नीति ॥ दुसऱ्याचें द्रव्य हिरून घेणें, दुसऱ्याचे स्त्रीस
 शिवणें, व इष्टमित्रांस सोडणें हे तीन दोष आपल्या नाशाचे
 कारण होत ॥ ६ ॥ म. श्लोक ॥ परद्रव्य आणीक कांता
 परावी ॥ यदर्थीं स्वयें सांड जीवीं करावी ॥ १०३ ॥ जनीं
 निंघ तें सर्व सोडूनि द्यावें ॥ जनीं वंघ तें सर्व भावें
 करावें ॥ २ ॥ म्हणजे दुसऱ्यांचे ते निंघ समजून घेऊ
 नये; आपलेच उत्तम मानून तेवढेच घ्यावे. वा. म.
 श्लोक ॥ नको आस रे ! कामिनीकांचनाची ॥ ४ ॥^{१४}
 म्हणजे दुसऱ्याची स्त्री व पैसा यांची आस धरूं नये. दा. द. ३.

प्रसंग १

समास ८ ॥ डोळे झांकून स्वार्थबुद्धी ॥ नाना अभि-
 लाष कुबुद्धी ॥ वृत्ति भूमिसीमा साधी ॥ द्रव्य दारा
 पदार्थ ॥ ६ ॥ द. २ स. १ ॥ निंघ वस्तु आंगिकारणें ॥
 तो येक मूर्ख ॥ ४६ ॥ आ कारण ई प्रमाणगळ मेलिंद
 नोडलु परर होनु, हेण्यु, मण्युगळनु वयसदे
 हागु नोडदे सदुरुगळु कोट्ट नामवनु कूताग, निंताग
 यावागलू तक्कोळ्ळुत्त आत्मप्रकाश नोडुत्त इरबेकु.
 इदर सलुवागिये देवरु नमगे कण्यु कोट्टिदाने. आतनु
 कोट्टेंते अवन आज्ञेय प्रकार कण्णिन उपयोग माडिकोळ्ळ-
 बेकु. अदरिंद आ देवरु तन्न आज्ञेयनु पालि-
 सिदनेंदु आतनिगे याव याव प्रकारदू (उण्णलिके,
 उडलिके) कोरते माडुवदिळ्ळ. अंदरे आतनु तन्न मन-
 स्सिगे बंद हागे माडि नमगे सौख्यवनु कोडुत्ताने;
 इदके दृष्टांतवु ॥ कबीरदासांचे दोहरे ॥ जिसकु राखे
 राम ॥ उसकु मारे कोय ॥ उसपर सब दुनिया
 उलटी ॥ तो बाल न बिंगा होय ॥ १८ ॥ ओब्ब
 मनुष्यनळि नावु कूलिगे होगि अवन आज्ञेयंते संजेय

प्रकरण १

स. ८ ॥ डोळे झांकून स्वार्थबुद्धी ॥ नाना अभिलाष
कुबुद्धी ॥ वृत्ति भूमिसीमा साधी ॥ द्रव्य दारा
पदार्थ ॥ ६ ॥ द. २ स. १ ॥ निंद्य वस्तु आंगिकारणें ॥
तो येक मूर्ख ॥ ४६ ॥ ही सर्व वचने हेच सांगतात
की लोकांच्या कांचन, कामिनी व कीर्ती यांच्याकडे
आशेने न बघता सद्गुरूंनी दिलेले नाम उठता
बसता सदैव घेत राहावे व आत्मप्रकाश बघत असावे.
याच्यासाठीच देवाने डोळे दिले आहेत. देवाने
ज्या उद्देशाने डोळे दिले आहेत त्यासाठीच त्यांचा
उपयोग केला पाहिजे. आपल्या आज्ञेचे पालन केले म्हणून
देव त्या मनुष्याला कसलीच (अन्नवस्त्राची) ददात पडू देत
नाही. त्याच्या मनात येईल तसे सौख्य देतो. याला आधार
आहे क. दोहरे ॥ जिसकु राखे राम ॥ उसकु मारे
कोय ॥ उसपर सब दुनिया उलटी ॥ तो बाल न
बिंगा होय ॥ १८ ॥^{१५} एखाद्याकडे आपण मजुरीसाठी
गेलो असताना त्याच्या आज्ञेप्रमाणे संध्याकाळ

प्रसंग १

वरेगे नडेदरे नमगे एरडु आणे कूलि कोडुत्ताने.
आदरे परमात्मनु एल्लक्कु आदि देवरु अनंतहस्तनु इदाने ॥
श्लोकार्थ ॥ अनन्तहस्तें कमलावरानें ॥ देतां किती
घेशील दो करानें ॥ १ ॥ परमात्मन आज्ञेयल्लिहरे
प्रपंचदल्लि यातरदू कोरते बीळदे जीवदिंद इरुव-
दरोळगागिये मुक्ति दोरेयुवदु. इदक्के एनू संदेहविल्ल.
इदक्के आधार ॥ वामनकृत मनाचे श्लोक ॥ मना !
आइचा बोध मानीं अनन्दें ॥ कसें त्यागिलें राज्य त्या
गोपिचन्दें ॥ धनैश्वर्यकांतादि सर्वत्र त्यागी ॥ म्हणे
वामना तो जितां मुक्ति भोगी ॥ १ ॥ मना ! बोध रे
भर्तरीलागिं जाला ॥ निवाला स्वयें वैभवा वीट आला ॥
चिरंजीव अद्यापि तो पूर्ण भोगी ॥ म्हणे वामना तो
जितां मुक्ति भोगी ॥ २ ॥ इदक्के संदेहविल्ल ॥ इति
श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरु-
लिंगजंगम महाराजरवर वचनंगळल्लि नडतेय कुरितु
नीतियु ॥ मूरु गुणगळ बग्गे प्रसंगवु ॥ १ ॥

प्रकरण १

होईपर्यन्त काम केल्यास तो दोन आणे मजुरी देतो.
पण परमात्मा—सर्वांचा आदिदेव—अनंतहस्त आहे.
श्लोकार्ध ॥ अनंतहस्तें कमलावरानें देतां किती घेशील
दो करानें ॥ १ ॥ परमात्म्याची आज्ञा मानली तर प्रपंचात
कशाचीही कमतरता न भासून जीवन्मुक्ती मिळते.
यात तिळभरही संशय नाही. याला प्रमाण म्हणजे वा.
म. श्लोक ॥ मना ! आइचा बोध मानीं अनंदें ॥ कसें
त्यागिलें राज्य त्या गोपिचंदें ॥ धनैश्वर्यकांतादि
सर्वत्र त्यागी ॥ म्हणे वामना तो जितां मुक्ति भोगी ॥
१ ॥ मना ! बोध रे भर्तरीलागिं जाला ॥ निवाला
स्वयें वैभवा वीट आला ॥ चिरंजीव अद्यापि तो
पूर्ण भोगी ॥ म्हणे वामना तो जितां मुक्ति भोगी
२ ॥^{१६} यात संदेह नाही. इति श्री श्रीमत्समर्थ
राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम
महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनां-
तील तीन गुण नावाचे पहिले प्रकरण संपले.

२ अंतःकरण

श्रीसद्गुरुभ्यो नमः ॥ ई प्रपंचदल्लि एरडनेयवरु तम्म मेले
“ अंतःकरण ” (माया, ममते) माडबेकंत यार मनस्सिनल्लिरु-
त्तदेयो अवरु हीगे माडबेकु, करणी माडबेकु. करणी अंदरे
एरडनेयवरु हेळिद केलसक्के तत्पररागि अवरु हेळुवद-
क्कित मुंचितवागि अवरु कैयल्लिद केलसवन्नु तावु तेगेदु-
कोंडु तम्म केलसक्कित चन्नागि मनस्सुगोट्टु केडद हागे
माडबेकु. ऊच केलस माडुवदक्कितलू नीच (कीळु,
कडिमेतरद) केलस माडुवदरिंद बेगने यजमानर
(एरडनेयवर) अंतःकरणवागुत्तदे. इदक्के आधार ॥ राम-
दासकृत मन. श्लोक ॥ मनींहूनियां टाकिला सर्व हेवा ॥
सदा सर्वदा आचरी नीचसेवा ॥ २०१ ॥ सर्वसंग्रह
आर्या ॥ श्री एकनाथसदनी माधवजी सर्व काम हें
करितो ॥ स्वकरें चंदन घांसीं गंगेचें पाणि कावडीं
भरितो ॥ २३७ ॥ आर्या ॥ अर्जुनतुरंगमातें जो स्व-
करानें करी खरारा जे ॥ तो कृष्ण काय बहुधा निज-

२ ममता

श्रीसद्गुरुभ्यो नमः ॥ या प्रपंचात लोकांनी आपल्यावर “ममता” (प्रेम, माया) करावी असे ज्यांच्या मनात आहे त्यांनी खालीलप्रमाणे आपली वर्तणूक ठेवावी (काम दक्षतेने करावे). दक्षतेने म्हणजे दुसऱ्यांनी सांगितलेल्या कामात तत्पर राहून, किंबहुना त्यांनी सांगण्याच्या आधी त्यांच्या हातातले काम घेऊन, आपल्या कामापेक्षाही चांगल्या रीतीने, मन ओतून, काही बिघाड न करता करावे. मोठ्या कामापेक्षा हलक्या (कमी प्रतीच्या) कामाने दुसऱ्यांचे प्रेम लवकर मिळते. याला आधार म्हणजे, म. श्लोक ॥ मनींहूनियां टाकिला सर्व हेवा ॥ सदा सर्वदा आचरी नीचसेवा ॥ २०१ ॥ स. सं. आर्या ॥ श्री एकनाथसदनीं माधवजी सर्व काम हें करितो ॥ स्वकरें चंदन घांसीं गंगेचें पाणि कावडीं भरितो ॥ २३७ ॥ आर्या ॥ अर्जुनतुरंगमातें जो स्वकरानें करी खरारा जे ॥ तो कृष्ण काय बहुधा निज—

प्रसंग २

पद दासासि तो खरा राजे ॥ १ ॥ विदुरनीति ॥
 आपणाहून जे थोर त्यांची सेवा केल्यावांचून आपलें
 हित समजत नाहीं ॥ ५८ ॥ दासबोध द. ४ स. ७ ॥
 पडिलें कार्य तितुकें करावें ॥ २ ॥ दा. द. १४
 स. १ ॥ नीच कृती लाजो नये ॥ ३८ ॥ बहळ
 अंतःकरण हुट्टबेकादरे कडिमे तरद नीच केलस (यारू
 माडलारदंथ) केलसगळन्नु हेचु माडबेकु. ई प्रकार
 तम्म अनुबु, शक्ति इदंते शरीरदिंदागलि, रोक्क-
 दिंदागलि नेरवादरे, माडिदरे अंतःकरणवागुवदल्लदे
 इद प्रीतियू हेचागुवदु. इल्लदिदरे अंतःकरणवु कडिमे-
 यागुत्तदे एंबदरल्लि एनू संदेहविल्ल. आ कारण
 नीरु तरुवदु मुंताद कीळ, बिद केलसगळन्नु
 माडि एरडनेयवर अंतःकरणवन्नु हेचु पडकोळ्ळुत्तिरबेकु.
 इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥
 श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर वचनंगळल्लि नडतेय
 कुरितु नीतियु ॥ अंतःकरणद बग्गे प्रसंगवु ॥ २ ॥

प्रकरण २

पद दासासि तो खरा राजे ॥ १ ॥ वि. नीति ॥
आपणाहून जे थोर त्यांची सेवा केल्यावांचून आपलें हित
समजत नाही ॥ ५८ ॥ दा. द. ४ स. ७ ॥ पडिलें कार्यें
तितुकें करावें ॥ २ ॥ द. १४ स. १ ॥ नीच कृती लाजो
नये ॥ ३८ ॥ फार प्रेम हवे असेल तर कुणीही सहसा
करणार नाही असले हलके काम करीत राहावे. अशा
प्रकारे आपल्याला होईल तितकी आपल्या शक्तीप्रमाणे
लोकांना मदत करावी. मग ती कष्टाने असो वा पैशाने
असो. अशा प्रकारे लोकांना मदत केली म्हणजे त्यांचे
प्रेम आपल्यावर बसेल. एवढेच नव्हे तर असलेले प्रेम
द्विगुणित होईल. एरवी त्यांचे प्रेम कमी होईल यात
काहीही संशय नाही. म्हणून पाणी भरण्यासारखे हलके
काम करून दुसऱ्यांचे अधिक प्रेम मिळवावे. इति श्री
श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरु-
लिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व
यावरील वचनांतील ममता नावाचे दुसरे प्रकरण संपले.

३ जडवु, पीडेयु, उपद्रववु, परोपकारवु

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ एरडनेयवर मेले याव तरदिंदलू यातरिंदलू
“जड” हाकबारदु. प्रपंचदिंदागलि, शरीरदिंदा-
गलि, रोक्कदिंदागलि एरडनेयवर मेले जड (भार) हाक-
बारदु. इदक्के आधार दा. बो. द. २ स. २ ॥ आपलें
वोझें घालूं नये ॥ कोणी येकासी ॥ १९ ॥ द. १४
स. १ ॥ कोणास भार घालूं नये ॥ ५० ॥ प्रपंचदिंदलू
हाकिदरे तम्म प्रपंचवु, शरीरदिंदलू हाकिदरे तम्म
शरीरवु तमगे जडवागुववु. याव प्रकार एरडनेयवरिगे
जड हाकुवेवो आ प्रकार तमगे जडवागुवदु. आहरिंद
एरडनेयवर मेले जड (भार) हाकबारदु ॥ वि. नीति ॥ थोर
कुळीचें पुरुष ते लोकांचा भार साहतात ॥ ३६ ॥ आ कारण
एरडनेयवर जड (भार) तावु आदष्टु ताळिकोळ्ळबेकु. याव
रीतियिंदलू एरडनेयवरिगे “पीडे” माडबारदु. इदक्के
आधार, श्लोकपाद ॥ पापाय परपीडनम् ॥ नवनीत अभंग ॥

३ भार, पीडा, उपद्रव व परोपकार

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ लोकांवर कोणत्याही प्रकारचा कसलाच
“भार” घालू नये. संसाराचा, शरीराचा, पैशाचा भार
दुसऱ्यांवर घालू नये. याला आधार म्हणजे दा. द. २
स. २ ॥ आपलें वोजें घालूं नये ॥ कोणी येकासी ॥ १९ ॥
द. १४ स. १ ॥ कोणास भार घालूं नये ॥ ५० ॥
आपल्या संसाराचे ओझे दुसऱ्यांवर घातले तर आपला
संसार आपल्याला जड होईल आणि शरीराचे
ओझे घातले तर शरीर जड होईल. आपण लोकांवर
जो भार टाकतो तो आपल्यावर पडतो, म्हणून
दुसऱ्यांवर भार घालू नये. वि. नीति ॥ थोर
कुळींचे पुरुष ते लोकांचा भार साहतात ॥ ३६ ॥ होईल
तितका आपणच दुसऱ्यांचा भार घ्यावा. कोणत्याही
रीतीने लोकांना “पीडा” देऊ नये. याला
आधार, श्लोकपाद ॥ पापाय परपीडनम् ॥ न. अभंग ॥

प्रसंग ३

पाप ते परपीडा ॥ आणिक नाही जोडा दुजा यासी ॥
 ५३ ॥ दा. बो. द. ११ स. ५ ॥ परपीडेवरी नसावें ॥
 अंतःकरण ॥ १९ ॥ द. १४ स. १ ॥ परपीडा करूं नये ॥
 ४४ ॥ आ कारण एरडनेयवरिगे यावदादरू बेरे बेरे
 प्रकारदिंदलू एंदिगू पीडेयन्नु माडबारदु ॥ एरडने-
 यवरिगे याव तरदिंदलू याव प्रकारवादरू “उपद्रव”
 कोडबारदु. यारादरू तमगे उपद्रववन्नु कोट्टरे तावु
 अदन्नु ताळिकोळ्ळबेकु. बैदरे, होडेदरे ताळिकोळ्ळुत्ति-
 रबेकु. अदरिंद तम्मळ्ळि अंथ उपद्रव कोडुव गुणवु
 हुट्टलिक्किळ्ळ ॥ यरडनेयवरिगे जड, पीडे, उपद्रव
 माडदे तम्म कैले आदष्टु “परोपकार” माडुत्तिरबेकु.
 परोपकारद सलुवागि प्रपंचिकरु संकटदळ्ळि बीळबारदु,
 अनायासवागि तम्मिदादष्टु परर मेले उपकार माडुत्ति-
 रबेकु. इदक्के आधार ॥ श्लोक ॥ परोपकाराय फलन्ति वृक्षाः
 परोपकाराय वहन्ति नद्यः ॥ परोपकाराय दुहन्ति गावः
 परोपकारार्थमिदं शरीरम् ॥ १ ॥ श्लोकपाद ॥ परोपकारः
 पुण्याय ॥ नवनीत अभंग ॥ पुण्य परउपकार ॥

पाप ते परपीडा ॥ आणिक नाहीं जोडा दुजा यासी
 ॥ १ ॥ ५३^{१०} ॥ दा. द. ११ स. ५ ॥ परपीडेवरी
 नसावें ॥ अंतःकरण ॥ १९ ॥ द. १४ स. १ ॥ परपीडा
 करूं नये ॥ ४४ ॥ याकरीता दुसऱ्यांना कोणतीच
 आणि कसल्याही प्रकारची पीडा कधीही देऊ नये.
 कुणालाही कसलाच “उपद्रव” देऊ नये. लोकांनी
 आपल्याला उपद्रव दिला तर सहन करावा. लोक
 टाकून बोलले किंवा त्यांनी मारले तरी सहन
 करावे, म्हणजे लोकांना उपद्रव देण्याची बुद्धीच
 होत नाही. दुसऱ्यांवर भार घालू नये किंवा त्यांना
 पीडा अगर उपद्रव देऊ नये. इतकेच नव्हे तर उलट
 होईल तितका “परोपकार” करावा. परोपकारासाठी
 आपण अडचणीत पडू नये; अनायासे होईल तितका
 परोपकार करावा. म्हटले आहे की, परोपकाराय फलन्ति
 वृक्षाः परोपकाराय वहन्ति नद्यः ॥ परोपकाराय दुहन्ति
 गावः परोपकारार्थमिदं शरीरम् ॥ १ ॥ श्लोकपाद ॥
 परोपकारः पुण्याय ॥ न. अभंग ॥ पुण्य परउपकार ॥

प्रसंग ३

आणिक नाही जोडा दुजा यासी ॥ १ ॥ ५३ ॥ अभंग ॥
जगाच्या कल्याणा. संतांच्या विभूती ॥ देह कष्ट-
वीती उपकारें ॥ १ ॥ सर्वसंग्रह, आर्या ॥ पुण्य परार्थ
स्वदेह कष्टवी तें ॥ सुकृती कोण ज्याचें परोपकारी
शरीर नित्य झिजें ॥ ९७ ॥ मोडी दुसरें बुक, आर्या ॥
जो नर परोपकारी त्याच्या पुण्यास बा नसे गणती ॥
थोर असो नीच असो तो धन्य असेंच लोक त्या
म्हणती ॥ ९ ॥ शक्त्यनुसार करावा, दीनावरि अल्प
थोर उपकार ॥ कीं त्या सत्कर्माचा देवावर निश्चयें
पडे भार ॥ १० ॥ ६२ ॥ दा. बो. द. १ स. ७ ॥ परोप-
काराकारणें ॥ नाना निश्चय अनुवादणें ॥ सेखीं बोलिलें
पूर्णपणें ॥ संशयातीत ॥ २७ ॥ द. ५ स. ३ ॥ शिष्य
पाहिजे परोपकारी ॥ शिष्य पाहिजे निर्मत्सरी ॥
शिष्य पाहिजे अर्थातरी ॥ प्रवेशकर्ता ॥ २४ ॥ द.
११ स. ५ ॥ दोष देखोनी झांकावे ॥ अवगुण अखंड
न बोलावे ॥ दुर्जन सांपडोन सोडावे ॥ परोपकार
करूनी ॥ १० ॥ अपार असावें पाठान्तर ॥ सन्निधचि

प्रकरण ३

आणिक नाहीं जोडा दुजा यासी ॥ १ ॥ ५३ ॥^{१८} अभंग ॥
 जगाच्या कल्याणा संतांच्या विभूती ॥ देह कष्टवीती
 उपकारें ॥ १ ॥^{१९} स. सं. आर्या ॥ पुण्य परार्थ स्वदेह
 कष्टवी ते ॥ सुकृती कोण ज्याचें परोपकारी शरीर
 नित्य झिजें ॥ ९७ ॥ मो. दु. बु. आर्या ॥ जो नर
 परोपकारी त्याच्या पुण्यास बा नसे गणती ॥ थोर
 असो नीच असो तो धन्य असेंच लोक त्या म्हणती ॥
 ९ ॥ शक्त्यनुसार करावा दीनावरि अल्प थोर
 उपकार ॥ की त्या सत्कर्माचा देवावर निश्चयें पडे
 भार ॥ १० ॥ ६२ ॥ दा. द. १ स. ७ ॥ परोपकारा-
 कारणें ॥ नाना निश्चय अनुवादणें ॥ सेखीं बोलिल्लें
 पूर्णपणें ॥ संशयातीत ॥ २७ ॥ द. ५ स. ३ ॥ शिष्य
 पाहिजे परोपकारी ॥ शिष्य पाहिजे निर्मत्सरी ॥
 शिष्य पाहिजे अर्थातरी ॥ प्रवेशकर्ता ॥ २४ ॥ द. ११
 स. ५ ॥ दोष देखोनी झांकावे ॥ अवगुण अखंड
 न बोलावे ॥ दुर्जन सांपडोन सोडावे ॥ परोपकार
 करूनी ॥ १० ॥ अपार असावें पाठांतर ॥ सन्निधचि

प्रसंग ३

असावा विचार ॥ सदा सर्वदा तत्पर ॥ परोप-
 कारासी ॥ १५ ॥ द. १२ स. १० ॥ शरीर परोपकारी
 लावावे ॥ बहुतांच्या कार्यास यावे ॥ उणे पडो नेदावे ॥
 कोणियेकाचे ॥ ५ ॥ द. १४ स. १ ॥ परोपकार
 सांडूं नये ॥ परपीडा करूं नये ॥ विकल्प पडो
 देऊं नये ॥ कोणियेकासी ॥ ४४ ॥ स० ४ ॥ भला भला
 भला लोकीं ॥ भक्तिभावे भव्य अनेकीं ॥ भूषण
 भाविक लोकीं ॥ परोपकारें ॥ २४ ॥ द. १६ स. ८ ॥
 पृथ्वीमध्ये परोपरी ॥ येकास येक सिंतरी हारी ॥ कितेक
 भक्त परोपरी ॥ परोपकार करिती ॥ २२ ॥ द. १८ स.
 २ ॥ जाणत्यास करावा उपकार ॥ जाणत्यास झिजवावे
 शरीर ॥ जाणत्याचा पाहावा विचार ॥ कैसा आहे ॥
 ४ ॥ द. १९ स. ४ ॥ उपजत गुणशरीरीं ॥ परोपकारी
 नानापरी ॥ आवड सर्वांचे अंतरी ॥ सर्वकाळ ॥
 २ ॥ तो परोपकार करितां गेला ॥ पाहिजे तो ज्याला
 त्याला ॥ मग काय उणे त्याला ॥ भूमंडळीं ॥ १० ॥

प्रकरण ३

असावा विचार ॥ सदा सर्वदा तत्पर ॥ परोपकारासी ॥
 १५ ॥ द. १२ स. १० ॥ शरीर परोपकारी लावावे ॥
 बहुतांच्या कार्यास यावे ॥ उणे पडो नेदावे ॥ कोणि-
 येकाचे ॥ ५ ॥ द. १४ स. १ ॥ परोपकार सांडूं नये ॥
 परपीडा करूं नये ॥ विकल्प पडो देऊं नये ॥ कोणि-
 येकासी ॥ ४४ ॥ स. ४ ॥ भला भला भला लोकीं ॥
 भक्तिभावे भव्य अनेकीं ॥ भूषण भाविक लोकीं ॥
 परोपकारें ॥ २४ ॥ द. १६ स. ८ ॥ पृथ्वीमध्ये परोपरी ॥
 येकास येक सितरी हारी ॥ कितेक भक्त परोपरी ॥
 परोपकार करिती ॥ २२ ॥ द. १८ स. २ ॥ जाणत्यास
 करावा उपकार ॥ जाणत्यास झिजवावे शरीर ॥
 जाणत्याचा पाहावा विचार ॥ कैसा आहे ॥ ४ ॥
 द. १९ स. ४ ॥ उपजत गुणशरीरीं ॥ परोपकारी
 नानापरी ॥ आवड सर्वांचे अंतरीं ॥ सर्वकाळ ॥ २ ॥
 तो परोपकार करितां गेला ॥ पाहिजे तो ज्याला
 त्याला ॥ मग काय उणे त्याला ॥ भूमंडळीं ॥ १० ॥

प्रसंग ४

बहुत जन वास पाहे ॥ वेळेस तात्काळ उभा राहे ॥ उणें
कोणाचें न साहे ॥ त्या पुरुषासी ॥ ११ ॥ आपल्या
कार्यास तत्पर ॥ लोक असती लहान थोर ॥ तैसाचि करी
परोपकार ॥ मनापासुनी ॥ २२ ॥ आ कारण परोपकार
माडुवदक्के यारू तप्पवारदु. अंदरे अवरु प्रपंचदळि एळ
परियिंद सौख्यदळिदु मुक्तरागुवरु. इदक्के संदेहविळ. इति
श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुराजवर्य ॥ श्रीगुरुलिंग-
जंगम महाराजरवर वचनंगळळि नडतेय कुरितु नीतियु ॥
जडवु, पीडेयु, उपद्रववु, परोपकारवु इवुगळ बगगे
प्रसंगवु ॥ ३ ॥

४ दुःखवागवारदु

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ ई प्रपंचदळि तमगे एंदू, यावतरदू “दुःख-
वागवारदु” एंदु मनस्सिनळिदरे ॥ वि. नी. ॥ जें दुःख पुढें
होणार त्याला आजपासून उपाय मांडितो, सांप्रत जें

प्रकरण ४

बहुत जन वास पाहे ॥ वेळेस तात्काळ उभा राहे ॥ उणें
कोणाचें न साहे ॥ त्या पुरुषासी ॥ ११ ॥ आपल्या
कार्यास तत्पर ॥ लोक अमृती लहान थोर ॥ तैसाचि करी
परोपकार ॥ मनापासुनी ॥ २२ ॥ यास्तव परोपकार
करण्यात कोणीही चुकू नये. अशा लोकांना संसारातले
हरत-हेचे सुख मिळून ते मुक्त होतात. यात संशय नाही.
इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य श्री ॥
गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व
यावरील वचनांतील भार, पीडा, उपद्रव व परोपकार
नावाचे तिसरे प्रकरण संपले.

४ दुःख टाळण्याचा मार्ग

श्री सद्गुरुसमर्थ ॥ प्रपंचात आपल्याला कधीही, कोणत्याही
प्रकारचे दुःख होऊ नये असे वाटत असेल तर खालील-
प्रमाणे वर्तन असावे. वि. नीति ॥ जे दुःख पुढें
होणार त्याला आजपासून उपाय मांडितो, सांप्रत जें

प्रसंग ४

होत आहे तें भोगिल्यावांचून सरणार नाहीं हें जाणून जो
 वर्ततो आणि मागें जें भोगलें त्याचा अनुभव विसरत
 नाहीं, त्याचीं सर्व कार्ये साधतात ॥ ६० ॥ नव-
 नीत, आरती ॥ प्रसन्नवदने प्रसन्न होसी निजदासा ॥
 क्लेशापासुनि सोडीं तोडीं भवपाशा ॥ ४२८ ॥ अवरु
 केळगे बरेद प्रकार तम्म नडतेयन्नु इडबेकु. अंदरे
 तम्मिद अन्यायवागदंते जप्पिसुत्त ओळ्ळे नडते-
 यिंद नडेयुत्तिरबेकु. एंथ प्रसंग बंदाग्यू केट्ट नडतेयिंद
 नडेयवारदु. अंदरे एरडनेयवर मनस्सन्नु सुरियदे,
 नोयिसदे यावतरद दुःखवन्नु कोडदे, दासबोध दशक
 १२ समास १० ॥ जे दुसऱ्यास दुःखकारी ॥ ते अपवित्र
 वैखरी ॥ आपणास घात करी ॥ कोणियेके प्रसंगी ॥
 २५ ॥ उपद्रव माडदे, दुष्ट मातुगळन्नाडदे
 विहित केलसगळन्नु माडुत्त अहित कर्म (केलस)-
 गळिदरे अत्त कडेगे नोडदे दूरागिरबेकु. अहित कर्म
 (केलस) गळन्नु माडिदरे दुःखवागुवदु ॥ दोहरे ॥
 दुःख से घटे शरीर ॥ वि. नी. ॥ मोठा लाभ होत

होते आहे तें भोगिल्यावांचून सरणार नाहीं हें जाणून जो वर्ततो, आणि मार्गें जें भोगलें त्याचा अनुभव विसरत नाहीं, त्याचीं सर्व कार्यें साधतात ॥ ६० ॥

न० आरती ॥ प्रसन्नवदने प्रसन्न होसी निजदासा ।
 क्लेशापासुनि सोडीं तोडीं भवपाशा ॥ ४२८ ॥ करिता,
 आपल्या हातून कोणावर अन्याय होणार नाही अशी काळजी घेऊन उत्तम प्रकारचे आचरण ठेवणे हाच “दुःख टाळण्याचा मार्ग” आहे. कसलाही दुर्घर प्रसंग आला तरी आचरण शुद्ध ठेवावे. दुसऱ्याचे मन मोडू नये वा दुखवू नये. दा. द. १२ स. १० ॥ जे दुसऱ्यास दुःखकारी ॥ ते अपवित्र वैखरी ॥ आपणास घात करी ॥ कोणियेके प्रसंगीं ॥ २५ ॥ म्हणून त्रास न देता, कठोर शब्द न बोलता योग्य कर्म करित राहावे व कुकर्माकडे दृष्टीसुद्धा न टाकता त्यापासून दूर असावे. कुकर्म केले तर त्यापासून दुःख होते. दोहरे ॥ दुःख से घटे शरीर ॥ वि. नीति ॥ मोठा लाभ होत

प्रसंग ४

आहे परन्तु तो अधर्मयुक्त आहे. तर त्याजकडे जो पहात नाही तो पुरुष दुःखें टाकून सुखी राहतो ॥ ६४ ॥ एरडनेयवरन्नु हीयाळिसि (तुच्छ माडि) माताडबारदु. एरडनेयवरु तम्मळिट्ट द्रव्य (रोक्क)- वन्नु अपहरिसबारदु. नंबिगेय मातु कोट्टु एंदिगू अवर घात माडबारदु ॥ न. नी. अभंग ॥ आणिकांच्या घातें ॥ ज्यांचीं निवतील चित्तें ॥ १ ॥ तेचि ओळखावे पापी ॥ निरयवासी शीघ्रकोपी ॥ २ ॥ ४० ॥ मातिनिंदलू, विद्येयिंदलू, बुद्धियिंदलू, शरीरदिंदलू, रोक्कदिंदलू मुंताद याव याव तरदिंदलू एरडनेयवर अपमान माडि सोक्किनिंद अवर मनस्सन्नु नोयिसबारदु ॥ दा. बो. द. १९ स. ४ ॥ अंतरासी लागेल ढका ॥ ऐसी वर्तणूक करूं नका ॥ जेथें तेथें विवेका ॥ प्रगट करी ॥ १९ ॥ याकंदरे तम्मळियू एरडनेयवरळियू ओब्बने आत्मनिरुत्ताने. आदरिंद तावु माडिद हागे अवनू माडुत्ताने. तावु एनादरू माडिदरे अवर शरीरक्के हत्तदे अवर आत्मक्के हत्तुत्तदे ॥ दा. द. १७ स. ६ ॥

प्रकरण ४

आहे परंतु तो अधर्मयुक्त आहे. तर त्याजकडे जो पहात नाही तो पुरुष दुःखें टाकून सुखी राहतो ॥ ६४ ॥ दुसऱ्यांशी तुच्छतेने बोलू नये. लोकांनी आपल्याकडे ठेवलेल्या ऐवजाचा अपहार करू नये. विश्वासाचा शब्द देऊन दुसऱ्यांचा घात कधीही करू नये. न. अभंग ॥ आणिकांच्या घातें ॥ ज्यांचीं निवतील चित्तें ॥ १ ॥ तेचि ओळखावे पापी ॥ निरयत्रासी शीघ्रकोपी ॥ २ ॥ ४० ॥^{३०} आपल्या शब्दाने, विद्येने, बुद्धीने, शरीराने किंवा पैशाने कुठल्याच रीतीने लोकांचा अपमान करून, मगरुरीने वागून त्यांच्या मनाला दुखवू नये. दा. द. १९ स. ४ ॥ अंतरासी लागेल ढका ॥ ऐसी वर्तणूक करूं नका ॥ जेथें तेथें विवेका ॥ प्रगट करी ॥ १९ ॥ आपल्यात आणि इतरांत एकच आत्मा आहे. म्हणून आपण जे करतो तेच तो करतो. आपल्या दुष्कृत्यांनी होणारी इजा लोकांच्या शरीराला न होता अंतरात्म्याला होते. दा. द. १७ स. ६ ॥

प्रसंग ४

उदंड शिव्या दिघल्या ॥ तितुक्या अंतरात्म्यास
 लागल्या ॥ विचार पाहतां प्रत्यया आल्या ॥
 यथातथ्य ॥ १९ ॥ आ आत्मनु तम्मल्लियू इरुत्ताने;
 आदरिंद नम्मिदाद अपराधद देसेयिंद सिट्टागि नम्म
 सोक्कु मुरियुत्ताने. इन्नु ओंदु वेळे एरडनेयवरु नम्म-
 कडेगे एनु अपराधविद्धदे नमगे बैदरे अथवा होडेदरे
 अदन्नु नावु ताळिकोळ्ळबेकु. नावु एरडनेयवर कूड
 ह्यागे नडेदुकोळ्ळवेवो हागेये एरडनेयवरु नम्म कूड
 नडेदुकोळ्ळवरु एंबदन्नु तिळिदु चलोदु माडुत्तिरबेकु.
 अंदरे तमगे कल्याणवागुवदु. आदरिंद परर (एरडने
 यवर) होन्नु, हेण्णु मण्णुगळेंब मूरु गुणगळ्ळु दोष-
 दृष्टियिंद नोडबारदु. हागू ग्रहिस (बयस) बारदु.
 नोडिदरे अथवा ग्रहिसिदरे (बयसिदरे) महापातक
 बरुवदु. आ पातकदिंद संतति, संपत्तु नाशवागुववु.
 इदक्के ओंदु उदाहरणे. यावनोब्ब ब्राह्मणन हेंडति
 अपतिव्रते (केट्ट नडतेयवळु) इहु व्यभिचार (हादर)
 दिंद मक्कळ्ळु हडेदळु. मत्तु तन्न गंडनिगे

प्रकरण ४

उदंड शिव्या दिधल्या ॥ तितुक्या अंतरात्म्यास
लागल्या ॥ विचार पाहतां प्रत्यया आल्या ॥
यथातथ्य ॥ १९ ॥ सर्वांच्या ठिकाणी एकच आत्मा
असल्यामुळे आपण अपराध केला तर
रागावून तो आपली मस्ती जिरवितो. आपली
काही चूक नसताना इतरांनी शिव्या दिल्या
किंवा मारले तर ते आपण सहन करावे. आपण
दुसऱ्यांशी जसे वागतो तसेच ते आपल्याशी वागतात
हे लक्षात ठेवून सदैव चांगले वागल्यास आपले
कल्याण होते. इतरांच्या कांचन, कामिनी व शेतीवाडी
या तीन वस्तूंकडे वाईट नजरेने पाहू नये व
त्यांची अभिलाषा करू नये. एरव्ही महापातक
घडते. त्या पापाने संतती व संपत्ती यांचा
नाश होतो. उदाहरणार्थ, वाईट चालीच्या एका ब्राह्मण
स्त्रीला व्यभिचाराने मुले झाली. आपल्या नवऱ्याला

हगलिरुळु बैयुत्तिदळु. हीगे इरलागि केलवु दिवसगळ
मेले आ गंडनु सत्तनु. आ मेले तन्न मक्कळ मडुवे
माडबेकेंदु तन्न हेण्णुमगळन्नु मारि तन्न गंडिन
मत्तु हेण्णिन हीगे एरडू मडुवेय खर्चुगळन्नु माडबेकेंदु
आलोचिसिदळु ॥ कर्मगीता, श्लोकपाद ॥ कन्या
विक्रिया नरकीं ॥ न. नी. अभंग ॥ कन्येचा जे नर
करीती वीकरा ॥ ते जाती अघोरा नरकपाता ॥ १ ॥ ४८ ॥
अष्टरळि मारिका उपद्रवदिंद आ एरडू मक्कळु सत्तनु.
अदरिंद अवर कुलवू (बोड्डियू) निःसंतानवायितु.
हीगागलिके अवळु मोदलु माडिद दुष्कृत्यवे (केट्ट
केलसवे) कारणवु. अदरिंदले अवु केट्ट घात माडि
होदवु. अवळु पतिव्रतेतनदिंद हडेदिहरे अवु सायुत्ति-
दिळु. आदरिंद पापद बेळे हीगागुत्तदे. दा. बो. द.
१२ स. १० ॥ पेरिलें तें उगवतें ॥ २६ ॥ कारण
तावु माडिद होरतु एनू आगुवदिळु, इडु सत्यवु.
कारण चलो रीतिथिंद नडेदरे केट्टदागलिके मार्ग-
विळु ॥ रामदासकृत म. श्लोक ॥ जनीं निंघ तें सर्व सोडूनि

प्रकरण ४

ती रात्रंदिवस शिव्या देई. काही दिवसांनी तिचा नवरा मेला. त्यानंतर मुलांची लग्ने करण्याचा तिने विचार केला. मुलीसाठी हुंडा घेऊन त्या पैशांतून मुलीचे व मुलाचे लग्न करावे असे तिने ठरविले. कर्मगीता, श्लोकपाद ॥ कन्या विक्रिया नरकीं ॥ न. अभंग ॥ कन्येचा जे नर करीती वीकरा ॥ ते जाती अघोरा नरकपाता ॥ १ ॥ ४८ ॥^{३३}

दरम्यान पटकीच्या आजाराने दोन्ही मुले मेली. त्यामुळे त्यांचा निर्वंश झाला. या अनर्थाचे कारण तिचा दुराचारच. यामुळेच मुले आईवर जोराचा आघात करून गेली. पातिव्रत्याने मुले झाली असती तर ती मेली नसती. दुराचाराचे फळ हे असे असते. दा. द. १२ स. १० ॥ पेरिलें तें उगवतें ॥ २६ ॥ म्हणून आपण जसे करतो तसेच होते. हे सत्य आहे. सद्वर्तन असल्यास वाईट होण्यास मार्गच नाही. म. श्लोक ॥ जनीं निंद्य तें सर्व सोडूनि

प्रसंग ४

द्यावें ॥ जनीं वंघ तें सर्व भावें करावें ॥ २ ॥ ई
 वचनदंते सायुव वरेगे नडेयबेकु. अंदरे अवरु जन्म-
 दष्टि दुःखवन्नु होंदलारु. एरडनेयवरु तावु माडिद
 केट्ट कर्म (केलस)दिंद भोगिसुव दुःखवन्नु नोडि
 तावु नगवारदु, मत्तु हिग्गवारदु ॥ अभंग ॥ आणिकांच्या
 घातें ॥ ज्यांचीं निवतील चित्तें ॥ १ ॥ तेचि
 ओळखावे पापी ॥ निरयवासी शीघ्रकोपी ॥ २ ॥ प्राणि-
 गळु दुःखपडुवदन्नु नोडि तावु मरुगि अवरु माडिद
 अवकृत्यक्के (केट्ट केलसक्के) तक्क फलवायितेंदु ॥ न.
 नी. अभंग ॥ बीज तैसीं फळें येतीं ॥ बीजाऐसीं
 फळें ॥ शुद्ध बीजापोटीं ॥ फळें रसाळ गोमटीं ॥ ७६ ॥
 तिळिदु तावु अंथ कृत्य (केलस)गळन्नु माड-
 बारदु, अदरिंद आ दुःखक्के होडेदंते आगुवदु. कारण
 तावु तम्म नडतेयन्नु जप्पिसबेकु. अंदरे दुःखवागु-
 वदिल्ल. इदु सत्यवु, इदक्के संदेहविल्ल. इति श्री श्रीम-
 त्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम
 महाराजरवर वचनंगळ्ळि नडतेय कुरितु नीतियु ॥

प्रकरण ४

घावें ॥ जर्नी वंघ तें सर्व भावें करावें ॥ २ ॥ या वचनाप्रमाणे मरेपर्यंत वागावे. म्हणजे माणसाला कधीच दुःख होणार नाही. लोक आपापल्या वाईट कृत्यांप्रमाणे दुःख भोगत असतात. ते पाहून हसू नये किंवा चढून जाऊ नये. अभंग ॥ आणिकांच्या घातें ॥ ज्यांचीं निवतील चित्तें ॥ १ ॥ तेचि ओळखावे पापी ॥ निरयवासी शीघ्रकोपी ॥ २ ॥^{२२} माणसें दुःख भोगत असल्याचे पाहून वाईट वाटते, पण ते दुःख त्यांच्या दुष्कर्मांचे फळ आहे हे जाणून आपण तसले दुष्कृत्य करू नये म्हणजे दुःखाला मार बसेल. न. अभंग ॥ बीज तैसीं फळें येतीं ॥ बीजाऐसीं फळें ॥^{२३} शुद्ध बीजापोटीं ॥ फळें रसाळ गोमटीं ॥ ७६ ॥^{२४} आपण आपल्या आचरणाला जपत असावे. म्हणजे दुःख होणार नाही. हे सत्य आहे, यात काही संशय नाही. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील

दुःखवागवारदु एंव बग्गे प्रसंगवु ॥ ४ ॥

५ नडते

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ नावु ह्यागे ह्यागे “नडते” नडेयुवेवो
 हागे हागे अदर फलवागुवदु सत्यवु. ओळ्ळे नडते-
 यिंद नडेदरे एंदू केडकागुवदिह्ल. केट्ट नडतेयिंद
 नडेदरे एंदेंदू चलोदागुवदिह्ल. आदरिंद इदन्नु नेनपि-
 नल्लिट्टुकोंडु बाळुवे माडुत्तिरबेकु. ॥ दा. बो. द. २
 स. १ ॥ जैसें जैसें करावें ॥ तैसें तैसें पावावें ॥ हें
 जयास नेणवें ॥ तो येक मूर्ख ॥ ४१ ॥ न. पद ॥
 जैसें ज्यानें केलें ॥ तैसें याला फळ झालें ॥ ऐसें
 अनुभवासि आलें ॥ यांत आमुचें काय गेलें ॥ ४१८ ॥
 स. सं. श्लोक ॥ सत्यें वर्तत जा बुधा नमित जा सन्मार्ग
 सेवीत जा ॥ २४८ ॥ तमगे यावदादरू बेने बंदरे
 अदु तम्म केट्ट नडतेयिंदले बरुत्तदेंदु तिळियबेकु.
 कालिगे ओंदु मुळ्ळु नट्टरू सह अदु तम्म केट्ट

दुःख टाळण्याचा मार्ग या नावाचे चौथे प्रकरण संपले.

५ आचरण

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ आपण जसे जसे “आचरण” करीत असतो तसे तसे त्याचे फळ मिळते हे सत्य आहे. सदाचरण असेल तर कधीच आपले वाईट होणार नाही. दुराचरण असेल तर कधीच चांगले होणार नाही. हे ध्यानात ठेवून जीवन जगावे. दा. द. २ स. १ ॥ जैसें जैसें करावें ॥ तैसें तैसें पावावें ॥ हें जयास नेणवें ॥ तो एक मूर्ख ॥ ४१ ॥ न. पद ॥ जैसें ज्यानें केलें ॥ तैसें त्याला फळ झालें ॥ ऐसें अनुभवासि आलें ॥ यांत आमुचें काय गेलें ॥ ४१८ ॥^{३५}

स. सं. श्लोक ॥ सत्यें वर्तत जा बुधा नमित जा सन्मार्ग सेवीत जा ॥ २४८ ॥ आपल्याला काही दुखणे आले तर ते आपल्या वाईट आचारामुळे आले आहे असे समजावे. पांयात एखादा काटा मोडला तरी तो आपल्या वाईट

नडतेयिंदले नडुवदु. तावु ओळ्ळे नडतेयिंद नडेदरे बाधे,
उपद्रव, बेने याववू बारवु. इदु सत्यवु. नडतेय बल-
क्वितलू इन्नोदु बलविह्ल. तमगे चलोदु, केट्टु आगु-
वदु तम्म नडतेय मेले अवलंबिसिरुत्तदे. तम्म नडते
चलोदिदरे ब्रह्मा, विष्णु, महेश्वररु मुनिदरू अवरिंद
एनु आगदु. इन्नु केट्ट नडतेयवनिदरे आ मूवर (ब्रह्मा,
विष्णु, महेश्वर) कडेयिंदलू इवन कल्याण (चलोदु)
माडुवदागदु. मनुष्यरु चलोदु, केट्टु एनु माडुवरु ?
अदु देवर आधीन सह इह्ल, अंद मेले नरर पाडेनु ?
इदन्नु पूरा तिळकोंडु तम्म नडतेयन्नु चन्नागि जप्पि-
सुत्तिरबेकु. दा. बो. द. १७ स. १० ॥ आधीं राखावा
आचार ॥ मग पहावा विचार ॥ आचारविचारें
पैलपार ॥ पाविजेतो ॥ २५ ॥ केट्टू, चलोदू आद कूडले
तम्म नडतेयन्नु परीक्षिसबेकु. ओंदु मुळ्ळु नट्टरू सह
अदु याके नट्टितु ? तम्म कडेयिंद एनु अपराधवायितु ?
नडतेयह्लि एनु तप्पितु ? अभंग ॥ तुका ह्मणे आतां देवा
कां रुसावें ॥ मनासी पुसावें काय केलें ॥ ३ ॥ इदन्नु आ

प्रकरण ५

वागण्यानेच मोडतो. आपण सन्मार्गाने चाललो तर आपल्याला काहीही बाधा, उपद्रव किंवा आजार होणार नाही. हे सत्य आहे. आचरणाच्या बळापेक्षा श्रेष्ठ बळ दुसरे कोणतेच नाही. चांगले किंवा वाईट होणे आपल्या आचरणावर अवलंबून आहे. आपले आचरण शुद्ध असेल तर ब्रह्मा, विष्णू, महेश्वर रागावले तरी ते काही करू शकत नाहीत. आपण वाममार्गाने गेलो तर ह्या तिघांकडूनही (ब्रह्मा, विष्णू, महेश्वर) आपले कल्याण होत नाही. लोक आपले चांगले वाईट काय करू शकतील ? ते देवाच्याही हातात नाही, तर मनुष्याचा काय पाड ? हे पुरते लक्षात ठेवून आपले आचरण चांगले जपत असावे. दा. द. १७ स. १० ॥ आधीं राखावा आचार ॥ मग पहावा विचार ॥ आचारविचारें पैलपार ॥ पाविजेतो ॥ २५ ॥ चांगले किंवा वाईट काहीही घडल्याबरोबर आधी आपल्या आचरणाचा शोध घ्यावा. एखादा काटा मोडला तरी तो का मोडला, आपल्या हातून काय अपराध घडला, वर्तणूक कुठे चुकली हे पाहावे. तुका म्हणे आतां देवा कां रुसावें । मनासी पुसावें काय केलें ॥ ३ ॥^{२६} चूक त्याच

प्रसंग ५

क्षणवे हुडुकि कूडले मनस्सिगे छी हाकबेकु. मत्तु नडते-
यन्नु सुधारिसबेकु. हीगे हेजे हेजेगे नोडुत्त, मनस्सिगे
छी हाकुत्त, नडतेयन्नु तिहुत्त इदरे बेने, बेसरिके
मुंताहु याववू बरलारवु. मुळ्ळु सह नडदु. नडतेय
होरतु चलोदु, केट्टु एनू आगुवदिल्ल. इदु सत्यवु. ह्यागं-
दरे तावु एरडनेयवरिगे ओंदु बैदरे अवरू आ क्षणवे
बैयुत्तारे. नावु बैदरे एरडनेयवरु नमंगित हेच्चे बैयु-
त्तारे. नावु होडेदरे, अवरू होडेयुत्तारे. अंदरे नावु
एरडनेयवरिगे ह्यागे माडुवेवो हागे अवरू माडुत्तारे.
अंदरे नावु एरडनेयवरिगे प्रीति, सिट्टु, बडिवार, अलक्ष,
मान, अपमान, कपट माडिदरे अवरू नमगे हागे
अदन्ने माडुत्तारे. नावु सोक्कु माडिदरे, देवरु नम्म सोक्कु
मुरियुत्ताने. कारण यारिगू पीडिसबारदु ॥ दा. बो.
द. १४ स. ६ ॥ आपण दुसच्यास करावें ॥ तें
उसिणें सर्वेचि ध्यावें ॥ जना कष्टवितां कष्टावें ॥ लागेल
बहु ॥ १२ ॥ कैलादमट्टिगे हित माडुत्तिरबेकु. इदक्के
आधार—दा. बो. द. १२ स. २ ॥ पेरिलें तें उगवतें ॥

प्रकरण ५

क्षणी शोधून ताबडतोब मनाची छी थू करावी व आपली वर्तणूक सुधारावी. पावलोपावली जागरूक राहून, मनाची निर्भत्सना करीत, आचरण सुधारल्यास व्याधी, आळस इत्यादी काहीही येणार नाहीत. काटाही बोचणार नाही. चांगले, वाईट दोन्ही आचरणमूलकच. हे सत्य आहे. आपण लोकांना एखादी शिवी दिली तर तत्क्षणी ते आपल्याला शिव्या देतात; आपल्यापेक्षा अधिकच देतात. आपण त्यांना मारले तर तेही उलट मारतात. म्हणजे आपण जे करतो तेच तेही करतात. आपण दुसऱ्यांशी प्रेमाने, रागाने, गर्वाने, दुर्लक्ष करून, मान देऊन, अपमान करून किंवा कपटाने वागलो तर तेही आपल्याशी तसेच वागतात. आपण मस्ती दाखविली तर देव आपली मस्ती जिरवितो. यासाठी कोणालाही पीडा देऊ नये. दा. द. १४ स. ६ ॥ आपण दुसऱ्यास करावें ॥ तें उसिणें सर्वेचि ध्यावें ॥ जना कष्टवितां कष्टावें ॥ लागेल बहु ॥ १२ ॥ होता होईल तितके दुसऱ्यांचे कल्याण करावे. याला आधार दा. द. १२ स. २ ॥ पेरिलें तें उगवतें ॥

प्रसंग ५

उसिणें घावें ध्यावें लागतें ॥ वर्म काढितां भंगतें ॥
 परांतर ॥ २१ ॥ द. १४ स. ६ ॥ समाधानें समाधान
 वाढें ॥ मित्रीनें मित्री जोडे ॥ मोडितां क्षणमात्रें मोडे ॥
 बरेपण ॥ १६ ॥ अहो कांहो अरे कां रे ॥ जनीं ऐकियेते
 कीं रे ॥ कळत असतांच कां रे ॥ निकामीपण ॥ १७ ॥
 द. १२ स. १० ॥ आडलें जाकसलें जाणावें ॥
 यथानशक्ति कामास यावें ॥ मृदवचनें बोलत जावें ॥
 कोणीयेकासी ॥ ६ ॥ दुसऱ्याच्या दुःखें दुखवावें ॥
 परसंतोषें सुखी व्हावें ॥ प्राणिमात्रांस मेळवून ध्यावें ॥
 बरव्या शब्दें ॥ ७ ॥ बहुतांचें अन्याय क्षमावे ॥ बहुतांचे
 कार्यभाग करावे ॥ आपल्यापरीस व्हावे ॥ परावे जन ॥
 ८ ॥ दुसऱ्यांचें अंतर जाणावें ॥ तदनुसारचि वर्तीवें ॥
 लोकांस परीक्षीत जावें ॥ नाना प्रकारें ॥ ९ ॥ मोडी २
 पुस्तक, श्लोक ॥ जसा वर्ततो लोक कल्याणकारी ॥
 जर्गी वर्तती लोकही त्या प्रकारी ॥ वदे तो सदाचार
 शास्त्रार्थ जैसें ॥ जर्गी वर्तती लोकही सर्व तैसें ॥ १ ॥
 ७८ ॥ अंदरे तमगू सुखवागुवदु. ई मेरेगे तिळिदु

प्रकरण ५

उसिणें द्यावें ध्यावें लागतें ॥ वर्म काढितां भंगते ॥
 परांतर ॥ २१ ॥ द. १४ स. ६ ॥ समाधानें समाधान
 वाढें ॥ मित्रीनें मित्री जोडे ॥ मोडितां क्षणमात्रें
 मोडे ॥ बरेपण ॥ १६ ॥ अहो कांहो अरे कां रे ॥
 जनीं ऐकिजेते कीं रे ॥ कळत असतांच कां रे ॥
 निकामीपण ॥ १७ ॥ द. १२ स. १० ॥ आडलें जाकसलें
 जाणावें ॥ यथानशक्ति कामास यावें ॥ मृदवचनें बोलत
 जावें ॥ कोणीयेकासी ॥ ६ ॥ दुसऱ्याच्या दुःखें दुखवावें ॥
 परसंतोषें सुखी व्हावें ॥ प्राणिमात्रांस मेळवून ध्यावें ॥
 बरव्या शब्दें ॥ ७ ॥ बहुतांचे अन्याय क्षमावे ॥ बहुतांचे
 कार्यभाग करावे ॥ आपल्यापरीस व्हावे ॥ परावे जन ॥ ८ ॥
 दुसऱ्यांचें अंतर जाणावें ॥ तदनुसारचि वर्तावें । लोकांस
 परीक्षीत जावें । नाना प्रकारें ॥ ९ ॥ मो. दु. बु. श्लोक ॥
 जसा वर्ततो लोक कल्याणकारी ॥ जर्गी वर्तती लोकही
 त्या प्रकारी ॥ वदे तो सदाचार शास्त्रार्थ जैसें ॥
 जर्गी वर्तती लोकही सर्व तैसें ॥ १ ॥ ७८ ॥ हे
 जाणल्यास आपल्यालाही सुख मिळते. यास्तव

प्रसंग ५

सदाचारदिंद (चलो नडतोयिंद) नडेदरे तमगू चलोदु
 आगुत्त होगुवदु. इदके एनू संदेहविह्ल. पुरंदरदासर
 पद ॥ ना माडिद कर्म बलवंतवादरे नी माडुवदेनो
 देवा ॥ अंदरे नावु माडिद कर्म बलवंत (बहळ)
 वादरे देवरू सह एनू माडनु. तन्न होरतु एनू आगुवदिह्ल.
 संकट बंदाग वेंकटरमणननु नेनेसि, 'देवरे, नीने
 चलोदु माडु; यार कैयह्लि एनू इह्ल,' ई प्रकार बेडि-
 कोळ्ळुवदरह्लि एनू अर्थविह्ल. तम्मह्लिरुव देवरनु
 तिळिदु तम्म मनस्सिगे चलो रीतियिंद नडे एंदु
 प्रार्थिसबेकु ॥ म. श्लोक ॥ मना प्रार्थना तूजला येक आहे ॥
 रघूराज थक्कीत होऊनि पाहे ॥ अवज्ञा कदा हो
 यदर्थी न कीजे ॥ मना सज्जना राघवीं वस्ति कीजे ॥ ३८ ॥
 याकंदरे होलदह्लि खैजीरिगे बित्तिदरे खैजीरिगे, गोदि
 बित्तिदरे गोदि बेळेयुववु. खैजीरिगे बित्ति गोदी बेळे
 बयसिदरे ह्यागे बेळे बंदीतु? एंदिगू बारदु. "यथा
 बीजं तथांकुरः" ई प्रकार चलोदु बित्तिदरे चलोदु
 बेळेयुवदु ॥ दा. बो. द. १२ स. ८ ॥ पेरिलें तें उगवलें ॥ २५ ॥

प्रकरण ५

सदाचाराने वागल्यास आपले सदैव चांगले होते यात काही संशय नाही. पुरंदरदासांचे पद ॥ हे हरी, मी केलेले कर्मच जर बलवत्तर आहे तर तू तरी काय करणार ?^{२७} म्हणजे आपल्या कर्मांच्या बळापुढे देवाचेही काही चालत नाही. आपले वर्तनच सगळ्याला कारणीभूत आहे. संकट येऊन ठेपल्यावर मग देवाची आठवण होऊन, 'देवा, आता तूच सोडव, इतर कोणाच्या हातात काहीं नाही', असा धावा करण्यात काही अर्थ नाही. आपल्या हृदयातल्या परमेश्वराला स्मरून आपल्या मनालाच, चांगले वागत जा बाबा, असा उपदेश करावा. म. श्लो. ॥ मना प्रार्थना तूजला येक आहे ॥ रघूराज थक्कीत होऊनि पाहे ॥ अवज्ञा कदा हो यदर्थी न कीजे ॥ मना सज्जना राघवीं वस्ति कीजे ॥ ३८ ॥ कडू जिरे पेरले तर कडू जिरे व गहू पेरले तर गहू पिकतात. कडू जिरे पेरून गव्हाची इच्छा केल्यास ते कसे येतील ? येणारच नाहीत. "यथा बीजं तथांकुरः"^{२८} म्हणून बीज शुद्ध असेल तर शुद्ध पीक येईल. दा. द. १२ स. ८ ॥ पेरिलें तें उगवलें ॥ २५ ॥

आदरिंद ई प्रपंचदल्लिदु मुक्तियन्नु बयसुववरु
चलो नडतेयिंद नडेयुत्तिरबेकु. तम्म नडते तप्पिदरे,
यारिंदलू चलोदु माडुवदागदु. तम्म नडते चलोदु
इदु प्रपंचदल्लि एच्चरदिंद इरबेकु. ह्यागंदरे तावु नित्य
दोरकिसुवदेष्टु हागू खर्चु माडुवदेष्टु इदन्नु नित्यदल्लि
नोडुत्तिरबेकु ॥ दा. बो. द. १८ स. ७ ॥ मेळविती
तितुकें भक्षिती ॥ ते कठीण काळीं मरोन जाती ॥
दीर्घसूचनेनें वर्तती ॥ तेचि भले ॥ ७ ॥ द. १९ स. ९ ॥
जरी हा चाळणाचि करीना ॥ तरी कांहींच उमजेना ॥
हिसेबझाडाचि काठीना ॥ दिवाळखोर ॥ ३ ॥ मत्तु
एल्लरू तम्म तम्म रट्टे मुरिदु, दुडिदु दोरकिसिदन्नु
तिन्नुत्तिरबेकु. कूतु रिणगूळु तिन्नबारदु. केलस माडु-
वाग आलस्यतन माडुबारदु. प्रपंचदल्लि यार मेलेयू
अन्यायवागगोडदे न्यायदिंद नडेयबेकु. अंदरे देवरु
तम्म मेले अन्याय माडुवदिळ. तम्मल्लि इददन्नु
तिंदु संतोषदिंद काल कळेयबेकल्लदे इल्लदन्नु बयस-
बारदु. “ इडबेकिहुणबेकेलै हर हरा श्रीचन्नसोमेश्वरा ॥ ”

प्रकरण ५

म्हणून प्रपंचात राहून सुद्धा मुक्ती मिळावी अशी इच्छा असेल तर सन्मार्गानेच चालले पाहिजे. आपणच आडमार्गाला लागलो तर आपले चांगले करणे कोणालाच शक्य नाही. आपले वर्तन शुद्ध ठेवावे व प्रपंचात खबरदार असावे. नित्याची मिळकत किती व खर्च किती हे सदैव बघत असावे. दा. द. १८ स. ७ ॥ मेळविती तितुकें भक्षिती ॥ ते कठीण काळीं मरोन जाती ॥ दीर्घसूचनेनें वर्तती ॥ तेचि भले ॥ ७ ॥ द. १९ स. ९ ॥ जरी हा चाळणाचि करीना ॥ तरी कांहींच उमजेना ॥ हिसेबझाडाचि काठीना ॥ दिवाळखोर ॥ ३ ॥ प्रत्येकाने घाम गाळून, कष्ट करून जे मिळेल त्यावर निर्वाह करावा. रिकामे बसून उधारउसनवार करून खाऊ नये. अंग राखून काम करू नये. संसारात कोणावरही अन्याय न करता न्यायाने वागावे, मग देव आपल्यावर कधीच अन्याय करणार नाही. आपल्याजवळ जे आहे ते संतोषाने खाऊन कालक्रमणा करावी, जे नाही त्याची आशा बाळगू नये. 'मिळवलेल्या धनातून थोडे राखून ठेवून उरलेले उपभोगावे' असे कवी सोमेश्वर म्हणतात.^{२०}

चिंते माडि उदासरागबारदु. याकंदरे अदरिंदे
केलस केडुवदु. तावु तम्म कैयिंद पररिगे (एरडने-
यवरिगे) दुःख कोडदे, परर मनस्सु नोयिसदे,
आदष्टु भूतदये इट्टु नडेयबेकु. इदके आधार ॥ स. सं. तुकाराम
अभंग ॥ भूतदया ठेवा मग काय उणे ॥ प्रथम साधन
हेंचि असें ॥ ८८ ॥ नवनीत अभंग ॥ भूतांची दया हें
भांडवल संतां ॥ आपुल्या ममता नाही देहीं ॥ ४ ॥
तुका म्हणे सूख पराचीया सूखें ॥ अमृत हें मुखें स्रवतसे ॥ ५ ॥
वामनकृत म. श्लोक ॥ मना ! त्वां दया सर्वभूर्तीं धरावी,
जितां मुक्ति सायुज्यता आंवरावी ॥ जगीं निंघ तें कर्म तूं
सर्व सोडीं, म्हणे वामना साधुचा संग जोडीं ॥ २९ ॥
म. श्लोक ॥ मना प्रार्थना तूजला येक आहे ॥
रघूराज थकीत होऊनि पाहे ॥ अवज्ञा कदा
होयदर्थी न कीजे ॥ मना सज्जना राघवीं वस्ति कीजे ॥ ३८ ॥
एल्ल प्राणिगळ्ळि भूतदयविट्टु, साधु सज्जनर
संग माडि, ओळितु माडुत्त उत्तमरेनिसिकोळ्ळबेकु.
एल्लरळ्ळि इरतक्क आत्मनु ओब्बने; अवनन्नु एंदू मरेय-

प्रकरण ५

उगीच काळजी करीत कपाळाला हात लावून बसू नये. त्यामुळे कामाची नासाडी होते. होता होईलतो दुसऱ्यांना त्रास न देता, त्यांचे मन न दुखवता, हाताने जमेल तितकी भूतदया दाखवून संसार करावा. याला आधार म्हणजे स. सं. तुकाराम अभंग ॥ भूतदया ठेवा मग काय उणें ॥ प्रथम साधन हेंचि असें ॥ ८८ ॥ न. अभंग ॥ भूतांची दया हें भांडवल संतां ॥ आपुल्या ममता नाही देहीं ॥ ४ ॥ तुका म्हणे सूख पराचीया सूखें ॥ अमृत हें मुखें स्रवतसे ॥ ५ ॥^{३०} वा. म. श्लो. ॥ मना ! त्वां दया सर्वभूतीं धरावी, जितां मुक्ति सायुज्यता आंवरावी ॥ जर्गी निंद्य तें कर्म तूं सर्व सोडीं, म्हणे वामना साधुचा संग जोडीं ॥ २९ ॥^{३१} म. श्लोक ॥ मना प्रार्थना तूजला येक आहे ॥ रघूराज थक्कीत होऊनि पाहे ॥ अवज्ञा कदा हो यदर्थी न कीजे ॥ मना सज्जना राघवीं वरिती कीजे ॥ ३८ ॥ प्राणीमात्रांवर दया करून, साधुसंतांच्या सहवासात राहून, सत्कर्म करून सर्वांकडून वाहवा मिळवावी. सर्वांच्या ठायी एकच आत्मा असतो. त्याला विसरू

प्रसंग ५

बारदु. परर (एरडनेयवर) हितक्कागि तम्म देहवन्नु
 श्रमिसिदरू (कष्टपडिसिदरू) तमगे हितवे; याकंदरे
 तमगे बेने मुंताद आप्तु बंदाग एरडनेयवरु सहाय
 माडिदरे ह्यागे हितवागुवदो हागे अवरिगू
 आगुवदु. हागू तमगे आप्तु बरलारदु. तम्म हिंदे तम्म
 हेसरु उळियुवंते माडबेकु ॥ रामदास म. श्लोक ॥
 देहे त्यागितां कीर्ति मागें उरावी ॥ मना सज्जना हेचि
 क्रीया धरावी ॥ मना चंदनाचेपरी त्वां झिजावें ॥ परी
 अंतरीं सज्जना नीववावें ॥ ८ ॥ केदृ नडतेयिंद नडेयबारदु.
 प्रपंचदल्लि याव चिंतेयन्नु माडदे, यावतू आत्मन
 कडेगे ओप्पिसि, आतन स्वाधीनवे यावतू इरुत्तदे,
 अवन होरतु यावदू आगुवदिळ्ळेंदु तिळ्ळिदु आत्मनन्नु साधन-
 दिंद ओलिसिकोळ्ळुत्त निरंतरदल्लि साधन माडुत्त
 इरबेकु. अंदरे प्रपंचवु निश्चिंतिथिंद नडेयुवदु. मत्तु
 याव मातिन कोरतेयू बीळदु. अदे नम्म नडते तप्पिदरे
 देवरु संरक्षणे माडनु (कायलारनु). कारण नडते
 जप्पिसि आत्मसाधन माडुत्तिरबेकु. कण्णु मुच्चि याव

प्रकरण ५

नये. परोपकारासाठी देह झिजवला तर आपले हितच होते. कारण आपल्याला व्याधींनी किंवा संकटांनी घेरले असताना कोणी मदत केली तर जसे हायसे वाटते तसेच दुसऱ्यांनाही वाटते. परोपकार केल्याने आपल्यावर संकट येणार नाही. आपल्यामागे आपले नाव राहिलसे करावे. म. श्लोक ॥ देहे त्यागितां कीर्ति मार्गें उरावी ॥ मना सज्जना हेचि क्रीया धरावी ॥ मना चंदनाचेपरी त्वां झिजावें ॥ परी अंतरीं सज्जना नीववावें ॥ ८ ॥ वाईट वागू नये. प्रपंचात रिकामी काळजी न करता, सर्व आत्म्यावर सोपवून, सर्व काही आत्म्याच्या स्वाधीन आहे व त्याच्याशिवाय इकडची काडी तिकडे होत नाही हे जाणून, ध्यानाने त्याला अंकित करून निरंतर त्याचे चिंतन करित असावे. म्हणजे प्रपंचात निश्चितता लाभते. कशाची कमतरता पडतच नाही. तेच, आपली वागणूक चुकली तर देव रक्षण करित नाही. यास्तव आपली वर्तणूक जपून आत्म्याचे ध्यान करित राहावे. डोळे झाकून कोणतेच

प्रसंग ५

केलसवन्नू माडबारदु. नावु ह्यागे नडेयुवेवो हागे देवरु
 नम्मन्निडुवनु. कारण पररिगे हित माडुत्तिरबेकु.
 याव केलसदल्लियू परर कासाविसियन्नु तक्कोळ्ळबारदु.
 एल्ल प्राणिगळ्ळि प्रीति इरबेकु. परर दुःख, संतोष तम्म-
 वेंदु तिळियबेकु. यार नडते ह्यागे इरुवदु हागे देवरु
 अवरन्नु इडुत्ताने. पररल्लि दयेयान्निट्टु अवर कल्याण
 आदष्टु मट्टिगे माडबेकु ॥ विदुर नीति ॥ प्राणिमात्रानें सुखी
 असावें असें इच्छितो, सत्य भाषण करतो, मवाळ
 ज्याची प्रकृती, अशा मनुष्यास उत्तम पुरुष म्हणतात ॥
 ४० ॥ इंथ मनुष्यरिगे उत्तम मनुष्यरेन्नुवरु; सत्यद सलु-
 वागि निष्ठुररादरु अड्डियिल्ल. अदन्नु बिडबारदु. कडेगे
 अदे पारु माडुवदु. इदरिंद याव जन्मवू बारदु. इदरल्लि
 (ई जन्मदल्लि) चलो नडतेयिंद नडेदु सद्दुगळ आज्ञेय
 प्रकारवागि इरबेकु. हीगे इरदे इदरे पुनः एंबत्तु नात्कु
 लक्ष येनिगळ फेरिगे बिदु कष्टपडबेकागुवदु. देवरु
 नम्म पाप पुण्यगळ विचारक्कागि नम्मल्लि तराजु हिड-
 कोंडु इरुत्ताने. नावु ह्यागे नडेयुवेवो अदर तूकवु ह्यागे

प्रकरण ५

काम करू नये. आपण जसे वागतो तसेच देव आपल्याला ठेवतो. म्हणून लोकांचे हित करीत असावे. कोणत्याही कामात लोकांचा तळतळाट घेऊ नये. प्राण्यांवर दया असो घावी. लोकांचे सुखदुःख आपलेच सुखदुःख मानावे. जो जसा वागतो तसेच देव त्याला ठेवतो. लोकांवर दया करून होईल तितके त्यांचे कल्याण करावे. वि. नीति ॥ प्राणिमात्रानें सुखी असावें असें इच्छितो, सत्य भाषण करतो, मवाळ ज्याची प्रकृती, अशा मनुष्यास उत्तम पुरुष म्हणतात ॥ ४० ॥ सत्याच्या रक्षणासाठी कठोर व्हावे लागले तरी हरकत नाही. पण सत्य सोडू नये. अखेरीस सत्यच तारते आणि जन्ममरणाचा फेरा चुकतो. या जन्मात सद्वर्तन ठेवून सद्गुरूंच्या आज्ञेप्रमाणे वागावे. असे न केल्यास पुन्हा चौऱ्याऐंशीच्या फेऱ्यात सापडून कष्ट भोगावे लागतील. पापपुण्याचा हिशोब करण्यासाठी तराजू घेऊन परमेश्वर आपल्या मनातच असतो. आपण जसे वागतो त्यानुरूप तराजूचे पारडे

बरुवदो अदरंते फल कोडुवनु ॥ दा. द. १५ स. ३ ॥
 तुक तुटलें म्हणिजे गेलें ॥ जन्मा येऊन काय केलें ॥
 बळेंचि सांदीस घातलें ॥ आपणांसी ॥ २१ ॥ दा. द.
 १२ स. ८ ॥ बरें आमचें काये गेलें ॥ जें केलें तें फळास
 आलें ॥ पेरिलें तें उगवलें ॥ भोगिती आतां ॥ २५ ॥ आह-
 रिंद ओळ्ळे नडतेयिंद नडेयुववरिगे इह परगळ्ळि सुख-
 वागुवदु. आत्मनन्नु ओलिसिकोळ्ळदिदरे सुखवागदे
 अधोगतिगे होगुवरु. कारण केट्टु केलस माडि नरकक्के
 होगवारदु. होगुवरु मूर्खरेंदु तिळियतक्कदु. सारांश—
 संसारदळ्ळि आत्मनन्नु मुंदे माडि यावत्तू केलस
 माडबेकु. अंदरे अवनु याव मातिन कोरते बीळगोडदे
 संसार सागरदाटिसि मुक्ति कोडुवनु. ई प्रकार आत्मन
 साधन माडुत्तिरुवदन्नु यारिगू तिळियगोडदे गुप्तरिती-
 यिंद माडुत्तिरबेकु. साधन माडुवाग अभिमान बंदरे
 आ साधनवू होगुवदु. होद मेले तिरुगि सिगदु. आहरिंद
 अभिमान बारदंते हागू एरडनेयवरिगे याव रीति-
 यिंदलू तिळियदंते माडबेकु. पररु (एरडनेयवरु)

प्रकरण ५

श्रुक्ते व त्याप्रमाणे तो फल देतो. दा. द. १५ स. ३ ॥
तुक तुटलें म्हणजे गेलें ॥ जन्मा येऊन काय केलें ॥
बळेंचि सांदीस घातलें ॥ आपणांसी ॥ २१ ॥ दा. द. १२
स. ८ ॥ बरें आमचें काये गेलें ॥ जें केलें तें फळास
आलें ॥ पेरिलें तें उगवलें ॥ भोगिती आतां ॥ २५ ॥ म्हणून
सरळ मार्गाने चालणाऱ्यांना अरत्री व परत्री सुख मिळेल.
ज्यांना आत्म्याचे प्रेम संपादन करता आले नाही ते
सुखाला मुकून अधोगतीला जातात. म्हणून वार्डट कृत्ये
करून नरकाची जोड करू नये. नरकाला जाणारे मूर्ख
आहेत असे समजावे. सारांश, संसारात आत्म्याचे रूप
पाहात सर्व कामे करीत जावी, म्हणजे संसारात कशाची
उणीव पडू न देता तो भवसागराच्या पार नेऊन मुक्ती
देतो. अशा प्रकारे आत्म्याचे ध्यान किंवा नामस्मरण
गुप्त रीतीने—कुणालाही न कळू देता—करीत जावे.
नामस्मरणाचा अभिमान आला तर नामस्मरण होणार
नाही आणि एकदा नामस्मरणाचा धागा तुटला तर
पुनश्च लाभणे कठीण. म्हणून अभिमान चडू न देता,
लोकांना कळू न देता ध्यान करावे. लोकांनी

केळिदरे, मूरु गुणगळ्नु, आरु विकारगळ्नु विट्टु ओळ्ळे नडतेयिंद नडेदु, बाळ्वे माडुत्तिरबेकेंदु हेळुत्तिर-
बेकु. गुट्टु तिळिसवारदु. हगलिरुळु आत्मन ध्यानदळे
इरबेकु. अंदरे प्रपंचदळि सुखवागुवदु. परर (एरडने
यवर) संतति, संपत्तु, दंपत्तु, दोडु केलस मुंतादवुग-
ळन्नु कंडु सैरिसदे मनरिसनळि कुदियवारदु. हांगू
मरुगवारदु. “कुदियुववरिगे कूळिळ, मरुगुववरिगे मक्क-
ळिळ.” याकंदरे देवरु आचार (नडते) बलविदंते
अवरवरिगे ऐश्वर्य, मक्कळुगळ्नु कोडुवनु. इदक्केनू संदेह-
विळ. एळ्ळरळि ओव्वने आत्मनिरुवदरिंद व्यर्थ
कुदिदरे अथवा मरुगिदरे अवनिगे सिट्टु बंदु, अवरिगे
कोरतेयन्नुंदु माडुवनु. कारण आतनिगे सिट्टु तरिसि
इद संतति, संपत्तु कळकोळ्ळवारदु. एरडनेयवरिगे
चलोदु बयसुत्तिरबेकु. प्रपंचदळि एरडनेयवरन्नु मोस-
गोळिसि (सिंतरसि) हणवन्नु गळिसि तम्म प्रपंच-
वन्नु सागिसिदरे, अदू सालदे होगि, तावु तम्म प्रपंच-
दळि मोसगोळ्ळुवरु. एरडनेयवरु—तमगित दोडुवरु,

प्रकरण ५

विचारले तर तीन गुण, सहा विकार ह्यांना सोडून, चांगली वर्तणूक ठेवून, प्रपंच करावा असे सांगावे. अंतरीचे गुज प्रकट करू नये. रात्रंदिवस आत्मध्यानातच राहावे. त्यामुळे प्रपंच सुखमय होईल. दुसऱ्याची संतती, संपत्ती, अधिकार वगैरे पाहून जळफळू नये व मनात झुरू नये. जळफळणाऱ्यांना अन्न मिळत नाही; झुरणाऱ्यांना संतती होत नाही. कारण परमेश्वर ज्याच्या त्याच्या आचरणाच्या बळाप्रमाणे त्यांना ऐश्वर्य व मुलेबाळे देतो. यात संदेह नाही. सर्वांच्या ठायी एकच आत्मा असल्याने व्यर्थ जळफळले किंवा झुरले तर त्याला राग येऊन तो आपल्या प्रपंचात कमतरता राहू देतो. म्हणून त्याचा राग ओढवून घेऊ नये. असलेली संतती व संपत्ती गमावू नये. लोकांचे कल्याण इच्छीत असावे. दुसऱ्यांना फसवून, त्यांना लुबाडून आपला प्रपंच चालविला तर ते द्रव्य पुरवठी न पडता आपण आपल्या प्रपंचात ठकविले जातो. लोक आपल्याहून मोठे,

बलिष्ठरू, सण्णवरू तमगे बैयुवहागे, इल्लवे
होडेयुव हागे, तावु याव केलसवन्नू माडबारदु. तावु एनू
केट्ट केलस माडदे इदु, अन्यायदिंद जनरू ओंदु वेळे
बैदरे, इल्लवे होडेदरे तावु तिरुगि बैयदे इल्लवे
होडेयदे सुम्मनिरबेकु. इदक्के उदाहरणे. मोरोपंतर
आर्या ॥ दिघलें दुःख परानें उसनें फेडूं नयोचि सोसावें ॥
शिक्षा देव तयाला करील म्हणुनि उगीच बैसावें ॥ १ ॥
याकंदरे विष तिंदवरू ह्यागे विषवेरि सायुवरो हागे
अन्याय माडिदवरू निश्चयवागि दुःखवन्नु होंदुवरू.
आदरे तावु एनादरू तप्पु माडिदरे, एरडनेयवरू अदक्के
बैदु, इल्लवे होडेदु हेळिदरे अदू तम्म बुद्धिगोस्कर-
वेंदु अवर उपकार नेनेसबेकु. “बैदु हेळुववरू हित-
वंतरू, नक्कु हेळुववरू अहितवंतरू” एंदु तिळियबेकु. इदन्नु
तिळिदु तम्म हितद सलुवागि यारादरू एनादरू
हेळिदरे केळिकोंडु अदरंते नडेयबेकु. ओंदु वेळे
एरडनेयवरू सुम्म सुम्मने (कारणविल्लदे) बैदरू सह
ताळिकोळ्ळबेकु. “ताळिदवरू बाळियारू.” एल्ल रीतिथिंद

प्रकरण ५

बलवान किंवा लहान असोत; त्यांनी आपल्याला शिव्या देण्याजोगे अगर मारण्याजोगे कृत्य करू नये. आपला काही अपराध नसताना लोकांनी अन्यायाने शिव्या दिल्या अगर मारले तर आपण उलट शिव्या न देता अगर न मारता गप्प बसावे. उदाहरण, मो. आर्या ॥ दिघलें दुःख परानें उसनें फेडूं नयेचि सोसावें ॥ शिक्षा देव तयाला करील म्हणुनी उगीच बैसावें ॥ १ ॥ विष खाणारे जसे विष चढून मरतात तसेच अन्याय करणारे निश्चितपणे दुःखाच्या खाईत पडतात. आपण काही चूक केली असल्यास कुणी कठोर शब्द बोलून किंवा मारहाण करून आपल्याला समजावले तर ते आपल्याला शिकविण्यासाठीच आहे असे समजून त्यांचे उपकार मानावेत. “रागावून सांगणारे आपले हितचिंतक व हसत हसत सांगणारे आपले अहितचिंतक होत” असे समजावे. हे जाणून आपल्या हितासाठी कोणी काही सांगितले तर ते ऐकून त्याप्रमाणे वागावे. वेळप्रसंगी लोकांनी उगीचच्या उगीच शिव्या दिल्या तरी त्या सहन कराव्यात. “सहन करण्याची ताकद असणारेच जगू शकतात.” सर्व तऱ्हेने

सहन माडिकोळतक्कहु. इदरिंद मुंदे तमगे बहळे
 हितवागुवदु. ओंदु अंदरे एरडु सह अन्नबारदु; ताळि-
 कोळ्ळत्तिरबेकु. एरडनेयवरु सिंतरसि, अथवा विश्वास-
 घात माडि, इल्लवे कळविनिंद पदार्थगळन्नु ओय्यु-
 वरेंदु तावु एच्चरदिंद इरबेकु. हीगिदरु होदरे सुम्मने
 ताळिकोंडु होगबेकु. होदहु होगलि, होद मेले अदर
 देसेयिंद हळहळियन्नु माडबारदु. याकंदरे तम्म मेलिन
 दोडु कंटकवु इष्टु सण्णदर मेलेये होयितेंदु तिळिटु समा-
 धान माडिकोंडु इरबेकु. देवरु कोडलिके समर्थनिदाने.
 भूमिगे मुगिलु हत्तिरुत्तदे. एल्लि होदरु ई भूमि मुगिलु-
 गळु ओंदक्कोंडु हत्तिदंते इरुत्तवे. अदु अदन्नु विट्टु
 एल्लियू होगुवदिल्ल. आदरिंद तम्म नडतेयन्नु जप्पिसि-
 दरे तम्म वस्तु एल्लि होदरु बरुवदु. इदक्के एळ्ळष्टु
 संदेहविल्ल. आ कारण सद्दुरुगळ आज्ञेय प्रकार नडेदु
 आत्मन ध्यानवन्नु माडि प्रकाशवन्नु नोडिदरे ई जन्म
 बंददक्के सार्थकवायितु. ह्यागंदरे “नुडि नडि इदे जन्म
 कडि”. सद्दुरुगळ नुडियंते (हेळिदंते) नडि (नडते)

प्रकरण ५

सहन करीत राहिले पाहिजे. परिणामतः उत्तरोत्तर आपले कल्याण होते. कुणी तोंडातून एखादा शब्द काढला तर लागलीच आपण दुसरा शब्द काढू नये, सहन करावे. कुणी आपल्याला फसवू नये, विश्वासघात करू नये किंवा आपल्या वस्तू चोरू नये म्हणून आपण जागरूक असावे. इतके करूनही वस्तू गेल्या तर शांतपणे सहन करावे. गेले ते जाऊ दे. गेल्यानंतर त्यासाठी उगीच हळहळू नये. मोठे संकट आले असते ते लहानावरच गेले असे मनाचे समाधान करावे. देव देण्यास समर्थ आहे. भूमीला आकाश लागलेले आहे आणि आपली वस्तू कुठेही गेली तरी भूमी व आकाश सलग असल्याने त्यांच्या सीमेतच असते, ती सोडून कुठेच जात नाही. आपण आपले आचरण सांभाळले तर गेलेली वस्तूदेखील परत येईल. यात तिळमात्र संदेह नाही. म्हणून सद्गुरूंच्या आज्ञेप्रमाणे वागून आत्म्याचे ध्यान करून प्रकाश पाहिला तर या जन्माला आल्याचे सार्थक होते. कारण “बोलिल्यासारखे चालताहे असे वर्तन असेल तर हाच जन्म शेवटचा ठरेल.” सद्गुरूंच्या आज्ञेप्रमाणे चालले

इदरे इदे जन्म कडीदु. नडि अंदरे सदाचारवु (चलो नडतेयु). नुडि अंदरे सद्गुरुगळु हेळिदंते हागू हिंदिन साधुसंतरु ह्यागे बरेदु इट्टिरुत्तारे हागे केळिकोंडु मत्तु नोडिकोंडु तावु नडेयबेकु. तमगे पापवेंदु तिळियुवंथ केलसगळन्नु माडबारदु. तमगे तिळियेदे अथवा अरियदे, एनादरू पापगळादरे अवक्के अवु ह्यागे आगिरुत्तवे, मत्तु अवु एष्टागिरुत्तवे हागे अष्टे नुकसानु इळवे शिक्षेयागुत्तदे. परंतु यावदरळि पापवदे एंबुदु तमगे तिळिदू बुद्ध्या अंथ कृत्यगळन्नु लाभवागलि, इळवे हानियागलि बेकादहादरू माडबारदु. माडिदरे संसारदळि महादुःखवागि मुक्तिगे धक्के बरुवदु. कारण पापक्के हेस (अंज)बेकु. नावु एंथ पाप माडुत्तेवो अंथ शिक्षेयागुत्तदेंबदक्के उदाहरणे—नावु होलदळि ओंदु सवतिकायि कदरे, अदक्के होलदवनु नोडि बैयुत्ताने, इळवे होडेयुत्ताने. इन्नु तिळिदू तिळिदू दोडु पाप माडिदरे अदरष्टे शिक्षेयागुत्तदे. ह्यागंदरे ओब्बर मने ओडेदरे, इळवे प्राण तक्कोंडरे अवनन्नु बैदु, इळवे

प्रकरण ५

तर पुन्हा जन्म नाही. चालणे म्हणजे सदाचार. बोलणे म्हणजे सद्गुरूंनी जे सांगितले आहे किंवा पूर्वीच्या साधुसंतांनी जे लिहून ठेवले आहे ते ऐकून व लक्षात घेऊन तदनुसार आचरण ठेवणे. जे पापकर्म आहे असे वाटते, ते करू नये. न कळतासवरता पाप झाले तर ते कशासाठी झाले व किती झाले त्याप्रमाणे, आपले तशाच प्रकारचे किंवा तितकेच नुकसान होते अगर आपल्याला शिक्षा होते, पण जाणूनबुजून पाप करू नये, मग लाभ होवो किंवा हानी होवो. पाप केल्यास संसारात दारुण दुःख सोसावे लागून मुक्तीला धोका पोचतो. म्हणून पापाची भीती असावी. आपण ज्या तऱ्हेचे पाप करतो त्याच प्रकारची शिक्षा होते. याला उदाहरण—आपण दुसऱ्यांच्या शेतातली एखादी काकडी चोरली तर शेताचा मालक शिव्या देतो किंवा मारतो. आता कळूनसवरून मोठे पाप केले तर तितकीच शिक्षा होते. एखाद्याचे घर फोडले किंवा प्राण घेतला तर अपराध्याला शिवीगाळ करून किंवा

होडेदु, विडदे बेडि हाकि जन्मठेप इल्लवे फासि
कोडुत्तारे. कारण इदन्नु तिळिदु विवेकदिंद बाळुवे माड-
बेकु. नावु ह्यागे माडुवेवु हागे आगुत्तदे, इदु सत्यवु.
इदके एळ्ळट्टु संदेहविळ्ळ. आदरिंद ओळ्ळे नडतेयिंद
नडेदु परर मूरु गुण मुंतादवुगळ्ळन्नु नरकद समानवेंदु
तिळिदु इरबेकु. अंदरे अवरिगे एंदिगू अवरीति,
अन्याय आगदु. याकंदरे अवरु अंथ यावदन्नु माडिरुव-
दिळ्ळ. तावु उत्तमरेनिसि ओळ्ळे नडतेयिंद नडेदरे,
चलोदागुवदु. मरगि गाळि बंदु बहळ जनरु सायुत्तारे;
मरगि अंदरे देवर कैयोळगिनदोंदु कुडगोलु; आतने
इदरिंद कोय्युत्ताने; अवन होर्तु बरे कुडगोलु एनु
कोय्दीतु ? तम्म नडते जप्पिसि, केट्टु गुणगळ्ळन्नु कडिदु
ओळ्ळे गुणगळ्ळन्नु हिडिदु, सद्दुरुगळ्ळिगे शरणु होगि,
नाम तक्कोंडु, निरंतरदळ्ळि आत्मध्यान माडुत्त, आत्मस्व-
रूपवन्नु नोडुत्त, आत्मनन्नु ओलिसिकोंडरे निरपराधिगळाद
नम्मन्नु ह्यागे कोय्युवनु ? एल्ल देवर स्वाधीनवदे.
आतनन्नु ओलिसिकोंडरे मरगि एनु माडीतु ? तम्म

प्रकरण ५

मारझोड करून त्याला न सोडता बेड्या घालून जन्मठेपेची किंवा फाशीची शिक्षा देतात. हे सर्व ध्यानात घेऊन विवेकाने जीवन जगावे. करावे तसे भरावे हे सत्य आहे. यात काडीइतका संशय नाही. म्हणून वाममार्गाला न जाता इतरांच्या तीन वस्तू नरकाप्रमाणे मानाव्यात. असे केले तर आपल्यावर कधीही अन्याय होणार नाही. कारण अन्याय व्हावा असे आपण काही केलेलेच नसते. लोकांकडून चांगले म्हणवून घेतले, चांगले वागले तर कल्याण होते. पटकीच्या रोगाने असंख्य लोक प्राणास मुकतात. पटकी हा ईश्वराच्या हातातला कोयता आहे, म्हणजे केवळ साधन आहे. तोच त्या कोयत्याने कापतो. ईश्वराशिवाय नुसता कोयता काय करू शकेल ? आपले वर्तन जपून, दुर्गुणांचा त्याग करून, सद्गुणांचे सेवन करून सद्गुरूंना शरण जावे. त्याचप्रमाणे नाम घेत, निरंतर आत्मध्यान करीत, आत्मस्वरूप बघत, आत्म्याचे प्रेम संपादन केले तर आपल्यासारख्या निरपराधी जनांना तो कसा बरे कापेल ? सर्वकाही ईश्वराधीन आहे. तो तारणारा असेल तर पटकी कशी मारेल ? आपले

नडते तप्पिदरे अवनु बिडनु. एल्लरिगिंत मोदले इंधवरन्नु
 कोय्युवनु. याकंदरे इवरु तिळिदू तिळिदू पाप
 माडिदवरु. आदरिंद ओळ्ळे नडतेयिंद नडेदु तम्म
 संसारदल्लिहु आत्मध्यानवन्नु हगलिरुळु हेचेच्चिगे
 माडुत्त अवन प्रकाश नोडुत्त इरबेकु. चलोदु, केट्टुदु
 माडिकोळ्ळुवदु तम्म कैयल्लि अदे. बेकादहु माडि
 भोगिसबेकु. एरडनेयवर कडेगे एनू इल्ल. एरडनेयवर
 याव न्यूनगळन्नू एणिसबारदु. याव रीतियिंदलू एरडनेय-
 वरिगे उपद्रव माडबारदु. ज्ञानक्के जाति मुंताद याव
 मातिन अभिमान हिडियबारदु ॥ दा. द. ११ स. ५ ॥
 राजकारणें अभिमान झाडावे ॥ २० ॥ द. १२ स. १० ॥
 बोलण्यासारिखें चालणें ॥ स्वयें करून बोलणें ॥ तयार्चीं
 वचनें प्रमाणें ॥ मानिती जनीं ॥ ३९ ॥ रामदास
 म. श्लो. ॥ जनीं बोलण्यासारिखें आचरावें ॥ क्रिया
 पालटे भक्तिपंथेंचि जावें ॥ ११४ ॥ नडतेय बलद-
 किंतलु, देवर बलवु सह दोडुदल्ल. तम्म नडते चलोदिदरे
 देवरु तम्मवनु; तप्पिदरे अवने केडिसुवनु. इदक्के

प्रकरण ५

वागणे चुकले तर मात्र सुटका नाही. सर्वांच्या आधी तो पापी लोकांनाच कापतो, कारण त्यांनी जाणूनबुजून पाप केलेले असते. यास्तव सालसपणे राहून, अहोरात्र जास्त जास्त ध्यान करत, आत्मप्रकाश बघत असावे. स्वतःचे कल्याण किंवा नुकसान करून घेणे स्वतःच्या हातात आहे. जे करावे तेच भोगावे. त्यात दुसऱ्यांचा काय संबंध ? दुसऱ्यांच्या कमीपणावर बोट ठेवू नये. कुठल्याच तऱ्हेने इतरांना उपद्रव देऊ नये. परमार्थात तर जातीपातीचा अभिमान बिलकूल धरू नये. दा. द. ११ स. ५ ॥ राजकारणें अभिमान झाडावे ॥ २० ॥ द. १२ स. १० ॥ बोलण्यासारिखें चालणें ॥ स्वयें करून बोलणें ॥ तयार्ची वचनें प्रमाणें ॥ मानिती जर्नी ॥ ३९ ॥ म. श्लोक ॥ जर्नी बोलण्यासारिखें आचरावें ॥ क्रिया पालटे भक्तिपंथेंचि जावें ॥ ११५ ॥ आचरणाच्या बळापेक्षा ईश्वराचेही बळ मोठे नाही. आपण भलाईने वागलो तर देव आपलाच आहे, आपण चुकलो तर तोच नाश करतो. यात

संदेहविल्ल. आ कारण तम्म तम्म नडतेयन्नु चलोदु
 इट्टु, देवरन्नु ओलिसिकोंडु अवन ध्यानवन्नु
 माडुत्तिरबेकु. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराज-
 वर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर वचनंगळ्ळि
 नडतेय कुरितु नीतियु ॥ नडतेय बग्गे प्रसंगवु ॥ ५ ॥

६ कपटवु

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ यारसंगडलू, एंदिगू सहसा “कपट”
 माडवारदु ॥ दा. बो. द. २ स. २ ॥ अति वाद करूं
 नये ॥ पोटी कपट धरूं नये ॥ शोधिल्याविण करूं
 नये ॥ कुळहीन कांता ॥ ३ ॥ कपटवन्नु माडुवदु बहळे
 केट्टु. एरडनेयवरिगे कपट माडिदरे, अदु तमगे मुळु-
 वागुवदु. ॥ स. सं. दोहरे ॥ कपटी के मन कपट बसे ॥
 ५० ॥ ११० ॥ तावु एरडनेयवरिगे यावदर सलुवागि कपट
 माडुत्तेवेयो आ केलसवु आगुवदिल्ल. हागू अवरु,
 इल्लवे एल्लरु तम्म मेले कपट माडहत्तुत्तारे. आ कारण

प्रकरण ६

संदेह नाही. म्हणून आपले वर्तन शुद्ध ठेवून, देवाची कृपा संपादन करावी व त्याचे ध्यान करित असावे. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील आचरण नावाचे पाचवे प्रकरण संपले.

६ कपट

श्री सद्गुरुसमर्थ ॥ कधीही आणि कुणाशीही “कपट” करू नये. दा. द. २ स. २ ॥ अति वाद करू नये ॥ पोटी कपट धरू नये ॥ शोधिल्याविण करू नये ॥ कुळहीन कांता ॥ ३ ॥ कपटाने वागणे फार वाईट. लोकांशी कपट केले तर ते आपल्यालाच भोवते. स. सं दोहरे ॥ कपटी के मन कपट बसे ॥ ५० ॥ ११० ॥ दुसऱ्यांशी कपट करून जी गोष्ट आपण साधायला पाहतो ती गोष्ट कधीच होत नाही. उलट तेच लोक, किंबहुना सगळेच आपल्याशी कपटाने वागू लागतात. म्हणून

प्रसंग ६

यारू यार मेलेयू, एंदिगू कपट माडबारदु. लावणी ॥
 अकपट होउनि थोरलहानां समदृष्टीनें पुजा ॥ २४४ ॥
 वि. नि. ॥ परंतु अंतरीं मात्र कपट अशा पुरुषाचें रक्षण
 देवाच्यानेंही होत नाहीं, तेथें, राजा तुझी माझी काय कथा ?
 म्हणून तूं कपट सोड ॥ २८ ॥ ज्यांत कपटभाव आहे
 तें सत्यच नव्हे ॥ ३० ॥ आर्या ॥ यद्यपि कपटी असतां
 करणार काय रामाचें ॥ दा. बो. द. ५ स. ७ ॥
 बहु कापट्य वादवेवाद ॥ बहु कुतर्क भेदाभेद ॥
 बहुकूर कृपामंद ॥ या नांव बद्ध ॥ २६ ॥ द. ६ स. ८ ॥
 ऐसी राक्षसांची माव ॥ जाणों न सकती देव ॥ कपट-
 विद्येचें लाघव ॥ अघटित ज्यांचें ॥ ३२ ॥ द. १०
 स. ८ ॥ गैरसाळ तामगिरी ॥ कोणी नवी मुद्रा करी ॥
 नाना कपट परोपरी ॥ शोधून पाहावें ॥ १४ ॥ आ
 कारण कपट माडिदरे, तमगे ओळ्ळेदल्ल. तावु कपट-
 दिंद एरडनेयवरदेनादरोंदु पदार्थवन्नु अपहरिसिदरे
 तम्म द्रव्यवु एरडनेय याव रीतियिंदादरू होगुत्तदे.
 कपटतनदिंदल्लू, तगलिनिंदल्लू, सितारिसि, जबरीमाडि,

प्रकरण ६

कुणीही, कधीही, कुणाशीही कपटाने व्यवहार करू नये.
लावणी ॥ अकपट होउनि थोरलहानां समदृष्टीनें
पुजा ॥ २४४ ॥^{३२} वि. नीति ॥ परंतु अंतरीं मात्र कपट अशा
पुरुषाचें रक्षण देवाच्यानेंही होत नाहीं, तेथें, राजा तुझी
माझी काय कथा ? म्हणून तूं कपट सोड ॥ २८ ॥ ज्यांत
कपटभाव आहे तें सत्यच नव्हे ॥ ३० ॥ आर्या ॥ यद्यपि
कपटी असतां करणार काय रामाचें ॥ दा. द. ५ स. ७ ॥
बहु कापट्य वादवेवाद ॥ बहु कुतर्क भेदाभेद । बहुकूर
कृपामंद ॥ या नांव बद्ध ॥ २६ ॥ द. ६ स. ८ ॥ ऐसी
राक्षेसांची माव ॥ जाणों न सकती देव ॥ कपटविद्येचें
लाघव ॥ अघटित ज्यांचें ॥ ३२ ॥ द. १० स. ८ ॥ गैरसाळ
तामगिरी ॥ कोणी नवी मुद्रा करी ॥ नाना कपट परोपरी ॥
शोधून पाहांवें ॥ १४ ॥ म्हणून कपट करणे आपल्यालाच
वाईट. आपण कपटी व्यवहाराने दुसऱ्यांचा ऐवज
लुबाडला तर आपले द्रव्य कोणत्यानाकोणत्या तरी रीतीने
जाते. कपटाने, वंचना करून, फसवून, जबरदस्तीने,

प्रसंग ६

जगळाडि, दुष्ट माताडि, मुलतापि कोट्टु, कळवु माडि, सुळ्ळु माताडि, चाडी हेळि, लुच्चेगिरि माडि, विश्वासघात माडि, यावदोंदु तरद कुबुद्धियिंदलू एरडनेयवर द्रव्यवन्नु अपहरिसिदरे, अदु याव याव प्रकारवागि बंदिरुत्तदेयो आ आ प्रकारवागिये होगुवदु. एनू उळ्ळियुवदिल्ल. याकंदरे तम्म नडते केट्टुदिरुव कारण तमगे तिन्नलिक्के, उण्णलिक्के, उडलिक्के, तोडलिक्के मुंताद एळ्ळ मातिनिंदलू कोरते विदु, बिक्के बेडबेकागुवदु. ई प्रकारवागि केट्टुतनदिंद एरडनेयवर द्रव्य मुंतादवुगळन्नु गळिसिकोंडु पापद अंजिकेयिल्लदे, हलवु तरदिंद तक्कोंडरे अदु आगिन पूर्ते नेट्टुगे काणिसि श्रीमंतरेनिसिकोळ्ळुत्तारे; आदरे मुंदे हिंदिन नडतेय बलद स्वल्प पुण्यविद्दु सरिदु होद मेले, ओंदु गळिगेयोळगे, ह्यागे बंदिरुत्तदेयो हागे होगुत्तदे. निळ्ळारदु ॥ श्लोकार्ध ॥

नेईल जेव्हां तितुक्या करानें ॥ तेव्हां किती रक्षिसी दो करानें ॥ श्लोक ॥ अन्यायोपार्जितं द्रव्यम् । दशवर्षाणि तिष्ठति ॥ एकादशवर्षाणि । समूलं च विनश्यति ॥ १ ॥

प्रकरण ६

भांडून, अपशब्द बोलून, भूलथापा देऊन, चोरून, खोटे सांगून, चहाड्या सांगून, लुच्चेगिरीने, विश्वासघात करून कसल्याही तऱ्हेच्या कुबुद्धीने लोकांची संपत्ती लुटली तर, ती ज्या ज्या मार्गाने आली आहे त्या त्या मार्गाने निघून जाईल. काहीही शिळक राहणार नाही. आपले आचरण निंद्य असल्यामुळे आपल्याला खायला-प्यायला, नेसण्यासवरण्याला सर्व गोष्टींची ददात पडून भीक लागेल. अशा प्रकारे अनैतिक मार्गाने, पापाची लाज सोडून लोकांचा पैसाअडका खाड्या तर तेवढ्यापुरता गोड वाटतो व लोकांत श्रीमंती मिरविता येते. पण गाठीला असलेले थोडके पुण्य ओसरले म्हणजे लागलीच एका घटकेत पैसा जसा आला आहे तसाच जाईल, टिकणार नाही. श्लोकार्थ ॥ नेईल जेव्हां तितुक्या करानें ॥ तेव्हां किती रक्षिसी दो करानें ॥ श्लोक ॥ अन्यायोपार्जितं द्रव्यं । दशवर्षाणि तिष्ठति ॥ एकादशवर्षाणि ॥ समूलं च विनश्यति ॥ १ ॥

प्रसंग ७

आहरिंद ई प्रकारवागि पापदिंद गळिसि
श्रीमंतरोनिसिकोंडु, होद मेले बिके बेडुवदक्कितल, तम्म
तम्म मैमुरि दुडिदु, कष्टवन्नु माडि, देवरु कोट्टरळ्ळि
संतोषदिंद इहु, एरडनेयवर द्रव्य मुंतादवुगळ्ळु नरकद
समान माडि, निष्कपटदिंद वर्तिसबेकु. अंदरे
प्रपंचवु सौख्यादिंद नडेदु, परमार्थसाधनद सुखवु दोरेयु-
वदु; इदके संदेहविळ्ळ. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधि-
राज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर
वचनंगळ्ळि नडतेय कुरितु नीतियु ॥ कपटद बग्गे
प्रसंगवु ॥ ६ ॥

७ निष्ठुरते, निर्दयते

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ एरडनेयवरिगे “निष्ठुर” मातुगळ्ळु एंदू
आडबारदु. आडिदरे परर मनस्सु नोयुत्तदे. अदु
नोंदरे तम्म मनस्सु हलवु तरदिंद नोयुवदु. मत्तु पररिगे
धिःकार माडबारदु. हागू अपाय माडबारदु. माडिदरे

म्हणून अशा प्रकारे आडमार्गाने द्रव्य दडपून, श्रीमंती मिरवून, द्रव्य गेल्यावर भीक मागण्यापेक्षा शरीर झिजवून, कष्ट करून, देवाने दिलेल्यात समाधानाने राहून आणि दुसऱ्यांची संपत्ती नरकासमान मानून निष्कपटतेने राहावे. म्हणजे संसार सुखाचा होऊन परमार्थातही आनंद होतो. यात संदेह नाही. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील कपट नावाचे सहावे प्रकरण संपले.

७ निष्ठुरता व निर्दयता

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ लोकांशी “निष्ठुरते”ने बोलू नये. तसे केल्यास दुसऱ्यांच्या मनास दुःख होते. दुसऱ्यांचे मन दुखवले गेले तर आपल्या मनाला हरतऱ्हेने यातना होतात. लोकांचा धिःकार करू नये व त्यांना काही अपाय करू नये; केला तर

अदरिंद तमगू अदे आगुवदु ॥ दा. द. १२ स.
 १० ॥ बरें बोलतां सुख वाटतें ॥ हें तों प्रत्यक्ष कळतें ॥
 आत्मवत परावें तें ॥ मानीत जावें ॥ २२ ॥ कठिण
 शब्दें वाईट वाटतें ॥ हें तों प्रत्ययास येतें ॥ तरी मग
 वाईट बोलावें तें ॥ काय निमित्त ॥ २३ ॥ पेरिलें तें
 उगवतें ॥ बोलण्यासारिखें उत्तर येतें ॥ तरी मग
 कर्कश बोलावें तें ॥ काये निमित्त ॥ २६ ॥ आ कारण
 निष्ठुर मातुगळ्नु यारिगू आडबारदु. “हुट्टिसिद देवरु
 हुल्लु मेयिसुवने ?” अवरवर शेरु अवरवर पदरिगे
 कट्टिरुवनु. आदरू तम्म नडते तप्पि मनस्सिगे बंदंते
 कुणिदरे शेरु सिगदे भिक्षे बेडबेकागुवदु. कारण तावु
 ओळ्ळे नडतेयिंद नडेदु, देवर ध्यानवन्नु माडुत्तलिदरे
 प्रपंचदळि याव मातिनदू कोरते बीळदु. हागू
 परर मेले एंथ कालदळियू “निर्दय” रागबारदु. यावत्तर
 शरीरदळि इरतक्क आत्मनु ओब्बने इहकारण परर मेले
 निर्दयरागि बहळ निष्ठुरतन माडिदरे, तमगू
 आगुवदु. आग ह्यागे माडलि, ह्यागे माडलि अन्नुत्त

प्रकरण ७

आपल्याला तसाच अपाय होतो. दा. द. १२ स. १० ॥
बरे बोलतां सुख वाटते ॥ हे तों प्रत्यक्ष कळते ॥ आत्मवत
परावे तें ॥ मानीत जावे ॥ २२ ॥ कठिण शब्दे वाईट
वाटते ॥ हे तों प्रत्ययास येते ॥ तरी मग वाईट बोलावे तें ॥
काय निमित्त ॥ २३ ॥ पेरिलें तें उगवते ॥ बोलण्यासारिखें
उत्तर येते ॥ तरी मग कर्कश बोलावे तें ॥ काये
निमित्त ॥ २६ ॥ यासाठी कठोर शब्द कुणालाही बोलू
नये. ज्याने चोच दिली तो चाऱ्याची सोय करतोच.
ज्याची त्याची शिदोरी ज्याच्या त्याच्या जवळ दिलेली
असते. पण धोपट मार्ग सोडून दिला व मनाला येईल तसे
नाचले तर आपला वाटा न मिळून भिक्षापात्र हातात
येईल. सन्मार्गाने जाऊन परमेश्वराचे ध्यान करित
राहिल्यास प्रपंचात कसलीच कमतरता भासणार नाही.
कोणत्याही परिस्थितीत “निर्दयते”ने वागू नये. सर्वांच्या
शरीरात एकच आत्मा वास करतो म्हणून लोकांशी
निर्दयतेने व निष्ठुरतेने वागले तर आपल्याला तेच भोगावे
लागते. त्यावेळेस काय करू कसे करू असे म्हणत,

प्रसंग ७

कासाविसि बडुत्त कूतरे एनू आगडु. आहरिंद याव प्राणिगळ मेलेयू निष्ठुर निर्दय माडबारडु. यावत्तु प्राणिगळ मेले दयविडबेकु. यारादरू एनादरू तमगे अंदरे तावु ताळबेकु. अदरिंद तम्म हितवागुवडु. अंदरे ताळिद फलवु तमगे आगले बरुवडु. शांतियिछद होरतु सुखविल्ल. “ताळिदवनु बाळुवनु.” आ कारण पररु तम्म मेले निष्ठुर निर्दयरादरू तावु मात्र एळ्ळष्टु निष्ठुर निर्दयरागदे ताळबेकु. अंदरे शांति सुखवु तप्पडु. वर बिद कालदळि बहळे जनरु अन्नविल्लदे सायुत्तारे. इदक्के कारणवेनंदरे अवरु परर (एरडनेयवर) मेले निष्ठुर निर्दयरादहर फलवेंडु तिळियबेकु. इंथ घोरतरद प्रसंगगळु निष्ठुर निर्दयतनदिंदले बरुत्तवे. आहरिंद अंथ प्रसंगवु तम्म मेले बारदंते यावागलू जप्पिसुत्तिरबेकु. अंदरे याव प्राणिगळ, पशुपक्षयादिगळ, जीवजंतुगळ मेले सायुववरेगू निष्ठुर निर्दयरागबारडु. इदक्के आधार ॥ दा. बो. द. २ स. २ ॥ निष्ठुरपण धरूं नये ॥ जीवहत्या करूं नये ॥ पाऊस देखोन

प्रकरण ७

तळमळत राहिले तर काही उपयोग होणार नाही. म्हणून कोणत्याच प्राण्याशी निष्ठुरतेने अगर निर्दयतेने वागू नये. सर्वांवर दया करावी. कुणी काही म्हटले तरी मुकाट्याने सहन करावे, त्याने आपले कल्याण होईल. सहन केल्याचे फळ तात्काळ मिळते. शांतीशिवाय सुख नाही. “सहन करणाराच दीर्घायू होतो.” म्हणून इतरांनी निष्ठुरता किंवा निर्दयता दाखविली तरी, आपण मात्र यत्किंचितही निष्ठुर किंवा निर्दय न होता सहनशीलता राखावी. म्हणजे शांती व सुख ठेवलेलेच आहे. दुष्काळ पडल्यावर अनेक लोक भुकेने मरतात. लोकांवर निष्ठुर झाल्याचे व निर्दय झाल्याचेच हे फळ आहे. असले भयंकर प्रसंग निष्ठुर-निर्दय झाल्याचाच परिणाम आहेत. असा घोर प्रसंग आपल्यावर येऊ नये यासाठी सदैव जपून राहावे. एवंच प्राण गेला तरीही कोणत्याही प्राण्यांवर, पशुपक्ष्यांवर, जीवजंतूंवर निष्ठुर-निर्दय होऊ नये. याला आधार ॥ दा. द. २ स. २ ॥ निष्ठुरपण धरूं नये ॥ जीवहत्या करूं नये. ॥ पाऊस देखोन

प्रसंग ८

जाऊं नये ॥ अथवा अवकाळीं ॥ ३७ ॥ द. १४ स.
 १ ॥ बहु लोकिक कामा नये ॥ लोकाघेन होऊं नये ॥
 बहु प्रीती कामा नये ॥ निष्ठुरता खोटी ॥ ६८ ॥ आ कारण
 एल्लर संगडलू नम्रतनदिंद इरबेकु. मो. दु. बु.
 आर्या ॥ नम्रपणें सर्वांशीं वागावें यांत फार लाभ असे ॥
 निष्ठुरपणांत कांहीं लाभ, जनप्रेम, सख्य, सौख्य
 नसे ॥ १ ॥ हागू एल्लरल्लि दयविरबेकु. इति श्री श्रीम-
 त्समर्थ राजाधिराज सद्गुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम
 महाराजरवर वचनंगळल्लि नडतेय कुरितु नीतियु ॥
 निष्ठुरते, निर्दयतेगळ बग्गे प्रसंगवु ॥ ७ ॥

८ नाल्कु प्रकारद अवस्थेगळु

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ यावत्तु मनुष्यजातिगे भ्रमे, भूलि,
 इच्छे, कासाविसिगळेंब “नाल्कु प्रकारद अवस्थेगळु” उंटागि-
 रुत्तवे. ह्यागंदरे—मोदलु हत्तु हन्नेरडु वर्षगळल्लि
 यावाग मदुवेयादीतु, यावाग हेंडति बंदाळु एंडु

प्रकरण ८

जाऊं नये । अथवा अवकाळीं ॥ ३७ ॥ द. १४ स. १ ॥
बहु लोकिक कामा नये ॥ लोकाधेन होऊं नये ॥ बहु प्रीती
कामा नये ॥ निष्ठुरता खोटी ॥ ६८ ॥ म्हणून सर्वांशी
नम्रतेने वागावे. मो. दु. बु. आर्या ॥ नम्रपणें सर्वांशीं वागावें
यांत फार लाभ असे ॥ निष्ठुरपणांत कांहीं लाभ, जनप्रेम,
सख्य, सौख्य नसे ॥ १ ॥ सर्वाभूतीं दया असावी. इति
श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंग-
जंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील
वचनांतील निष्ठुरता व निर्दयता नावाचे सातवे प्रकरण
संपले.

८ चार प्रकारच्या अवस्था

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ मनुष्यजातीला भ्रम, भूल, इच्छा
व तळमळ अशा “चार प्रकारच्या अवस्था” लागलेल्या
आहेत. सुरवातीस १०-१२ वर्षांच्या वयाला आपले
लग्न केव्हा होईल, बायको केव्हा येईल अशी

हगलिरुळु चिंते माडुत्तिरुत्तारे. ई प्रकार चिक्कंदि-
नळि मडुवेय “भ्रमे” इरुत्तदे ॥ दा. बो. द. ५ स. ६ ॥
कोणासीच नाही बंधन ॥ भ्रांतिस्तव मुल्ले जन ॥
दृढ घेतला देहाभिमान ॥ म्हणोनियां ॥ ५७ ॥ अष्टरुळि
नडतेय बलदिंद मडुवेयागुत्तदे. मडुवेयाद बळिक ई
भ्रमेयु होगुत्तदे ॥ दा. बो. द. ३ स. २ ॥ नोवरी
आलियां घरा ॥ अती हव्यास वाटे बरा ॥ म्हणे मज-
सारिखा दुसरा ॥ कोणीच नाही ॥३९॥ बळिक गंड हेंडति....
ओंदागिरुत्तारे इदरिंद हेंडतिय प्रीतियु
हेच्चागि हेंडतिय “भूलि” बीळुत्तदे. न. पद ॥
प्राण्या मुळं नको नट्टं नको ॥ स्वहिता अंतरसी ॥
४१६ ॥ भूलि विद्द कारण अवळ मनस्सिनंते नडेयहत्तुत्ताने,
हीगादरिंद तायितंदेगळ मातिगितलू हेंडतिय मातुगळे
खरे विश्वासक्के योग्यवेनिसुत्तवे. अवळु तन्न मनस्सिंगे
बंद हागे सुळुळु खरे हेळि इवनत्तु कुणिसुत्ताळे. ई प्रकार-
वागि हेंडतिय भूलि विद्द कारण, अवळ मनस्सिनंते इहु

प्रकरण ८

रात्रंदिवस चिंता लागते. लहानपणी अशा तऱ्हेचा लग्नाचा “भ्रम” असतो. दा. द. ५ स. ६ ॥ कोणासीच नाहीं बंधन ॥ भ्रांतिस्तव मुलले जन ॥ दृढ घेतला देहाभिमान ॥ म्हणोनियां ॥ ५७ ॥ पूर्वी केलेल्या सद्वर्तनाचे जे पुण्य गाठी असते त्याच्या जोरावर दरम्यान त्याचे लग्न होते. लग्न झाल्या-नंतर लग्न केव्हा होईल हा भ्रम ओसरतो. दा. द. ३ स. २ ॥ नोवरी आलियां घरा ॥ अती हव्यास वाटे बरा ॥ म्हणे मजसारिखा दुसरा ॥ कोणीच नाहीं ॥ ३९ ॥ त्यानंतर पति-पत्नी.... एकत्र राहू लागतात.... त्यामुळे बायको-बदलचे प्रेम वाढीला लागते व त्याला तिची “भूल” पडते. न. पद ॥ प्राण्या भुलूं नको नटूं नको ॥ स्वहिता अंतरसी ॥ ४१६ ॥^{३३} भूल पडल्यामुळे तो आपल्या बायकोच्या तंत्राने चालू लागतो. आईवडिलांच्या शब्दांपेक्षा बायकोचेच बोलणे खरे आहे व तिचेच बोलणे विश्वास ठेवण्यास योग्य आहे अशी त्याची कल्पना होते. तीही मनाला येईल तसे खोटेनाटे सांगून त्याला नाचवते. अशा तऱ्हेने बायकोची भूल पडल्यामुळे तिच्या मनाप्रमाणे वागून

प्रसंग ८

ताथि तंदेगळिगे सुख कोडदे कष्टपडिसुत्ताने. उदाहरणे ॥
 न, अभंग ॥ कामाचा अंकित कांतेतें प्रार्थीत ॥ तूं
 कां हो दुश्चित निरंतर ॥ १ ॥ माझीं मायबापें बंधु हो
 बहिण ॥ तुज करती सीण त्यागीन मी ॥ २ ॥ त्यांचें जरी
 तोंड पाहेन मागुता ॥ तरी मज हत्या घडो तुझी ॥ ३ ॥
 सकाळीं उठोन वेगळा निघेन ॥ वाहतों तुझी आण
 निश्चयेंसी ॥ ४ ॥ वेगळे निघतां घडीन दोरे चुडा ॥ तूं तंव
 माझा जोडा जन्माचा कीं ॥ ५ ॥ ताईत सांखळी गळांची
 दुल्लडी ॥ बाजुबंद जोडी हातसर ॥ ६ ॥ वेणीचे
 जे नग सर्वही करीन ॥ नको धरूं सीण मनीं कांहीं ॥ ७ ॥
 नेसावया साडी सेलारी चुनडी ॥ अंगींची कांचोळी
 जाळिया फुलें ॥ ८ ॥ तुका म्हणे केला रांडेनें गाढव ॥
 मनासवें धांव घेतलीसें ॥ ९ ॥ ७३ ॥ आदरे इवरेंथ
 पापिष्ठरु ! नोडिरि. ताथितंदेगळु तम्मन्नु मुप्पिन काल-
 दल्लि सलुहबेकेंनु मनस्सिनल्लि अपेक्षेयिट्टु, मक्कळन्नु
 दोडुवरन्नागि माडिरुत्तारे. तम्म बायियोळगिन तुत्तन्नु
 इवर बायियोळगे हाकिरुत्तारे. हीगे हलवु तरदिंद

प्रकरण ८

तो आपल्या आईवडिलांना सुख तर देत नाहीच पण कष्ट मात्र देतो. उदाहरण, न. अमंग ॥ कामाचा अंकित कांतेतें प्रार्थित ॥ तूं कां हो दुश्चित निरंतर ॥ १ ॥ माझीं मायबापें बंधु हो बहिण ॥ तुज करती सीण त्यागीन मी ॥ २ ॥ त्यांचें जरी तोंड पाहेन मागुता ॥ तरी मज हत्या घडो तुझी ॥ ३ ॥ सकाळीं उठोन वेगळा निघेन ॥ वाहतों तुझी आण निश्चयेंसी ॥ ४ ॥ वेगळे निघतां घडीन देरे चुडा ॥ तूं तंव माझा जोडा जन्माचा कीं ॥ ५ ॥ ताईत सांखळी गळांची दुल्लडी ॥ बाजुबंद जोडी हातसर ॥ ६ ॥ वेणीचे जे नग सर्वही करीन ॥ नको धरूं सीण मनीं कांहीं ॥ ७ ॥ नेसावया साडी सेलारी चुनडी ॥ अंगींची कांचोळी जाळिया फुलें ॥ ८ ॥ तुका म्हणे केला रांडेनें गाढव ॥ मनासर्वें धांव घेतलीसैं ॥ ९ ॥ ७३ ॥^{३४} हा किती पापिष्ठ आहे पहा बरे ! आपल्या म्हातारपणची काठी होतील अशा अपेक्षेने आईवडिलांनी आपल्या मुलांबाळांना लहानाचे मोठे केलेले असते. ते आपल्या घासातला घास काढून त्यांच्या तोंडात घालतात. असे नानाप्रकारे

प्रसंग ८

जोके माडिद तायि तंदेगळ्ळु लक्षिसदे अवरु माडिद उप-
कारव्हु तिळियदे, हेंडतिय भूलियिंद अवळु कुणिसिदंते
कुणियुत्तारे ॥ दा. बो. द. २ स. १ ॥ जन्मला
जयांचे उदरीं ॥ त्यासी जो विरोध करी ॥ सखी मानिली
अंतुरी ॥ तो येक मूर्ख ॥ ८ ॥ सांडुनि सर्वही गोत ॥
स्त्रीआधीन जीवित ॥ सांगे अंतरींची मात ॥ तो
येक मूर्ख ॥ ९ ॥ न. अभंग ॥ बाईलेच्या गोता
आवडीनें पोसी ॥ मातापितयासि दवडितो ॥ ३ ॥ तुका
म्हणे थुंका त्याच्या तोंडावरी ॥ जातो यमपुरी भोगावया ॥
४ ॥ ४६ ॥ इदु बहळे केट्टु. इंधवरिगे एंदिगू
सुखवागदु. इवरे अधमरु ॥ अभंग ॥ ज्याच्या उदरासी
आला ॥ त्यासी फिरोनि पडला ॥ १ ॥ तोचि जाणावा
चांडाळ ॥ देवब्राह्मणाचा काळ ॥ २ ॥ झाला
स्त्रियेसी लंपटु ॥ मायबापांसी उद्धटु ॥ ३ ॥ भय पापाचें
न धरी ॥ सज्जनाची निंदा करी ॥ ४ ॥ नेणे माय
कीं मावशी ॥ कोणें सांगावें त्यासी ॥ ५ ॥ रामीं राम-
दास म्हणे ॥ यम केला त्याकारणें ॥ ६ ॥ श्लोक ॥

प्रकरण ८

मुलाचे रक्षण केलेले असूनही तो मात्र आईवडिलांकडे दुर्लक्ष करून, त्यांचे उपकार न स्मरता, बायकोची भूल पडल्यामुळे ती नाचवेल तसे नाचतो. दा. द. २ स. १ ॥ जन्मला जयांचे उदरीं ॥ तयासी जो विरोध करी ॥ सखी मानिली अंतुरी ॥ तो येक मूर्ख ॥ ८ ॥ सांडुनि सर्वही गोत ॥ स्त्रीआधीन जीवित ॥ सांगे अंतरींची मात ॥ तो येक मूर्ख ॥ ९ ॥ न. अभंग ॥ बाइलेच्या गोता आवडीनें पोसी ॥ मातापितयासि दवडितो ॥ ३ ॥ तुका म्हणे थुंका त्याच्या तोंडावरी ॥ जातो यमपुरी भोगावया ॥ ४ ॥ ४६ ॥^{३५} हे किती वाईट आहे ! अशा लोकांना कधीच सुख लागणार नाही. अधम अधम म्हणतात ते हेच. अभंग ॥ ज्याच्या उदरासी आला ॥ त्यासी फिरोनि पडला ॥ १ ॥ तोचि जाणावा चांडाळ ॥ देवब्राह्मणाचा काळ ॥ २ ॥ झाला स्त्रियेसी लंपटु ॥ मायबापांसी उद्धटु ॥ ३ ॥ भय पापाचें न धरी ॥ सज्जनाची निंदा करी ॥ ४ ॥ नेणे माय कीं मावशी ॥ कोणें सांगावें तयासी ॥ ५ ॥ रामीं रामदास म्हणे ॥ यम केला त्याकारणें ॥ ६ ॥^{३६} श्लोक ॥

बहू पाळिलें पोषिलें मायबापीं ॥ निघे भिन्न निंदूनियां
पापरूपी ॥ स्त्रियेचे मुळें शेवटीं दुर्गती रे ॥ हरे राम हा
मंत्र सोपा जपा रे ॥ ३१ ॥ आदरिंद उत्तमरु हीगे नंडेयदे,
तायितंदेगळ्ळु संतोषगोळिसुत्त, अवर आज्ञेय प्रकार-
वागि नडेदु, अवर मनस्सु नोयिसदे, अवर सेवेयन्नु
मांडुत्तिरबेकु ॥ मो. दु. बु. श्लोकार्ध ॥ स्मरा नित्य देवा करा
मातृसेवा ॥ ७९ ॥ हिरियर अप्पणेयंते नडेदु अवर
सेवेयल्लिद्वरिगे कीर्ति, यश, आयुष्य, बल ई
नाल्कु बेळेयुत्तवे. ह्यागंदरे— वि. नी. ॥ जो सर्वदा
नम्र असतो, आणि वडिलांची सेवा करितो त्याची १ कीर्ति,
२ आयुष्य, ३ यश, व ४ बळ ही चार वाढतात ॥ ६२ ॥
मत्तु हिरियरु संतोषवागि इवरिगे आशीर्वादवन्नु
कोट्टरे, इवर कल्याणवागुवदु. आदरिंद हिरियर उगुळ
सह दाटदे, अवरिगे संतोषकोडुववरु उत्तमरु; ह्यागंदरे,
न. श्लोकार्ध ॥ जो तोषवी स्वजनकास सुपुत्र
तोच ॥ १२७ ॥ हिरियर आज्ञेयल्लिरिदे,
हेंडतिय भूल्लियिंद एष्टो जनरु केडुवरु; हागे उत्तमरु

प्रकरण ८

बहू पाळिलें पोषिलें मायबापीं ॥ निघे भिन्न निंदूनियां
पापरूपी ॥ स्त्रियेचे मुळें शेवटीं दुर्गती रे ॥ हरे राम हा
मंत्र सोपा जपा रे ॥ ३१ ॥^{३०} म्हणून शहाण्याने अशा
प्रकारचे दुवर्तन करू नये, आईवडिलांना आपल्या
वर्तनाने सुख देऊन, ते आज्ञा करतील त्याप्रमाणे वागावे.
त्यांचे मन दुखवू नये. त्यांची सेवा करित जावी. मो.
दु. बु. श्लोकार्ध ॥ स्मरा नित्य देवा करा मातृसेवा ॥ ७९ ॥
वडिलांच्या आज्ञेप्रमाणे वागून त्यांची सेवा केली म्हणजे
कीर्ती, यश, आयुष्य व बल ही वाढत जातात. याला
आधार, वि. नीति ॥ जो सर्वदा नम्र असतो, आणि
वडिलांची सेवा करितो त्याची १ कीर्ती, २ आयुष्य, ३
यश, व ४ बळ ही चार वाढतात ॥ ६२ ॥ वडील
माणसानी संतुष्ट होऊन आशीर्वाद दिला तर लहानांचे
कल्याण होते. मोठ्यांचा शब्द खाली पडू न देता
त्यांना आनंद देणारी मुले उत्तम होत. म्हटलेच आहे
की, न. श्लोकार्ध ॥ जो तोषवी स्वजनकास सुपुत्र तोच
॥ १२७ ॥^{३०} उलट थोरांची आज्ञा उल्लंघून बायकोची भूल
पडून कितीतरी लोक बिघडतात. पण चांगल्या लोकांनी

प्रसंग ८

केडवारदु. अवर आज्ञेयल्लिरबेकु. ई प्रकार हेंडतिय भूलियाद बळिक मक्कळ सलुवागि “इच्छे” उंटागुत्तदे. तमगे मक्कळागबेकेंदु हगलिरुळु चिंते माडुत्तिरुत्तारे; अष्टरल्लि नडतेय बलद योगदिंद मक्कळागुत्तवे. आ मेले आ मक्कळ देसेयिंद चिंते माडुत्त इहु दोडु- वराद बळिक, मुंजिवे महुवेयागि अवरु प्रौढराद (हरेतनके बंद) मेले तम्म प्रपंचवन्नु माडलिके हत्तुत्तारे. अष्ट- रल्लि इवरिगे मुप्पिनकालवु आगि मरणकालवु ओदगि बरुव कारण इन्नु नावु सत्त मेले ई मक्कळ चरितार्थ ह्यागे सागीतु, इवरु प्रपंचदल्लि ह्यागे सुखदिंद इद्वारु ई प्रकारवागि हगलिरुळु चिंते माडुत्त “कासाविसि” बडुत्त इरुत्तारे. हीगे मोदलिन हिडिदु सायुव वरेगू आ आ कालके अववुगळ चिंते माडुत्तिरुत्तारे. ई प्रकार ई अवस्थे- गळल्लि हुट्टिदारभ्य सायुव वरेगे हलवु तरद चिंते माडुत्त इरुत्तारे. आदरे साधकरु गुणदल्लि यातरदू चिंते माडुत्तारदु. निर्गुणदल्लि आत्मनु एंदु काणिसुवनु एंव चिंतेयन्नु माडुत्तिरबेकु. याकंदरे आत्मनन्नु

अशा प्रकारे बिघडू नये. वडिलांच्या आज्ञेत असावे. बायकोबद्दलच्या या मुलीच्या अवस्थेनंतर मनुष्याला संततीची “इच्छा” होते. मुले व्हावीत म्हणून अहोरात्र चिंता लागते. नंतर पूर्वसुकृताच्या बळाने मुलेबाळे होतात, मग त्यांची काळजी सुरू होते. कालमानाप्रमाणे मुले मोठी होतात, मुंजी, लग्ने होतात व ते आपापला प्रपंच करू लागतात. आईवडिलांना म्हातारपण येऊन त्यांचा मरणकाल जवळ येऊ लागतो. आता आपण मेल्यावर या मुलांचा चरितार्थ कसा चालेल, त्यांना संसारात सुख कसे लाभेल अशी रात्रंदिवस काळजी करीत ते “तळमळ”त राहतात. अशी जन्मापासून मरेपर्यंत एकेका अवस्थेची काही ना काही चिंता लागलेलीच असते; म्हणजे जन्मभर नाना तऱ्हेच्या काळज्या असतातच. म्हणून साधकाने प्रपंचाची कसलीच चिंता करू नये. परंतु परमार्थाची म्हणजे आत्मा केव्हा दिसेल याची चिंता करीत राहावे. कारण आत्म्याचे

प्रसंग ८

कंड मेले एंदिगू यावतरदू कोरते बीळलारदु. नडतेयन्नु
चलोदिट्टु, यातरदू चिंते माडदले, निरंतरदळि
आत्मध्यान माडुत्त, तम्म तम्म केलसगळन्नु तावु
नेट्टगे माडुत्त, आत्मन चिंतेयन्नु माडिदरे इवर
बग्गे चिंतेयु आत्मनिगे हुट्टि, अवनु इवरिगे एनू
यावतरदू कोरते बीळगोडुवदिल्ल. भगवद्गीता अध्याय

९ ॥ श्लोक ॥ अनन्याश्रितयंतो मां ये जनाः

पर्युपासते ॥ तेषां नित्याभियुक्तानां योगक्षेमं

वहाम्यहम् ॥ २२ ॥ इवर प्रपंचवन्नु चन्नागि

सुखदिंद सागिसि मुक्त माडुत्ताने. इदु सत्यवु.

इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री

गुरुलिंगजंगम महाराजरवर वचनंगळलि नडतेय

कुरितु नीतियु ॥ नाल्कु प्रकारद अवस्थेगळ बग्गे

प्रसंगवु ॥ ८ ॥

प्रकरण ८

दर्शन झाल्यावर कधीच कशाची उणीव पडणार नाही. आपली वर्तणूक शुद्ध ठेवून, कसलीही काळजी न करता, निरंतर आत्मध्यान करित असावे. आपापले कर्तव्य दक्षतेने करित परमार्थात मग्न असावे; म्हणजे आपली चिंता आत्म्याला लागते व तो आपल्याला कोणत्याच प्रकारे काही कमी पडू देत नाही. भ. गी. अ. ९ ॥ श्लोक ॥ अनन्याश्रितयंतो मां ये जनाः पर्युपासते ॥ तेषां नित्याभियुक्तानां योगक्षेमं वहाम्यहम् ॥ २२ ॥ भक्तांचा संसार देव सुखाने चालवितो व त्याला मुक्ती देतो हे सत्य आहे. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील चार प्रकारच्या अवस्था नावाचे आठवे प्रकरण संपले.

९ व्यभिचारवु

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ मनुष्यरिगे कामचेतनेयागि, परर
हेंगसरन्नु बयसि “व्यभिचार” माडुत्तारे. अवरिगे सूचनेयु—
यार मनस्सिनल्लि परर हेंगसर मेले अपेक्षेयु आगुत्तदेयो
अवरु ई मातिन कडेगे लक्ष कोडबेकु. अंदरे केळगे
बरेद संगतियन्नु चन्नागि मनन माडिकोंडु अदरंते तम्म
अवस्थे आगदंते एच्चरगोळ्ळबेकु. मनुष्यरु जारकर्म
माडहत्तिदरे अदरिंद अवरिगे तप्पदे हुण्णु हत्तुत्तवे.
मत्तु अवरिगे जनरु मूर्खरेन्नुवरु; उदाहरणे ॥ दा. बो. द. २
स. १ ॥ परस्त्रीसीं प्रेमा घरी ॥ तो येक मूर्ख ॥ १० ॥
घरीं असोन सुंदरी ॥ जो सदांचा परद्वारी ॥ बहुतांचें
उच्छिष्ट अंगीकारी ॥ तो येक मूर्ख ॥ ६० ॥ आर्या ॥
हंसत हंसत कर्म करावें ॥ मग भोगावें रडत परिणामी ॥
१ ॥ दोहरे ॥ परनारी पेहरी सुरी ॥ मत लगावे अंग ॥
दस सीर रावणके ॥ गये परनारीके संग ॥ ५२ ॥ १ ॥....न.
अभंग ॥ व्यभिचारीयांपासीं ॥ बैसतां क्षणभरी ॥ देखतांचि
नारी ॥ मन धांवे ॥ ७२ ॥ स. सं.श्लोक ॥ मातें वाटे लाज नादीं

९ व्यभिचार

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ कामपीडित होऊन माणसे परस्त्रीची अभिलाषा धरून “व्यभिचार” करतात. त्यांना सूचना : ज्यांच्या मनात परस्त्रीबद्दल पापवासना येते त्यांनी या गोष्टींकडे लक्ष द्यावे. खालील गोष्टींचा सावधानतेने विचार करून आपली तशी दुरवस्था होऊ नये याबद्दल जागरूक असावे. जारकर्म करीत गेले तर निश्चितपणे दुर्धर रोग जडून व्रण पडतात. इतर लोक त्यांना मूर्ख म्हणतात. दा. द. २ स. १ ॥ परस्त्रीसीं प्रेमा धरी ॥ तो येक मूर्ख ॥ १० ॥ घरीं असोन सुंदरी ॥ जो सदांचा परद्वारी ॥ बहुतांचें उच्छिष्ट अंगीकारी ॥ तो येक मूर्ख ॥ ६० ॥ आर्या ॥ हंसत हंसत कर्म करावें ॥ मग भोगावें रडत परिणामी ॥ १ ॥ दोहरे ॥ परनारी पेहरी सुरी ॥ मत लगावे अंग ॥ दस सीर रावणके ॥ गये परनारीके संग ॥ ५२ ॥ १ ॥ न. अभंग ॥ व्यभिचारियां-पारीं ॥ बैसतां क्षणभरी ॥ देखतांचि नारी ॥ मन धांवे ॥ ७२ ॥ स. सं. श्लोक ॥ मातें वाटे लाज नादीं

प्रसंग ९

कसा मी ॥ लागोनिया निंघ झालों जनीं मी ॥ मृत्यु किंवा योग्यही जास्त शिक्षा ॥ त्याला आहे जो करी स्त्रीअपेक्षा ॥ ६ ॥
 २३६ ॥ हुण्णु हत्तिद बळिक, औषधवन्तु तेगेदुकोंडरे आ हुण्णुगळु बायियळि बारदे, नेट्टगागुवदिल्ल; इदक्के एळ्ळुष्टु संदेहविल्ल. आदरिंद नोडिरि. एंथ अपवित्र जागेय हुण्णुगळु, एंथ पवित्र जागक्के वरुत्तवे. हीगे बायियळी हुण्णु तंदुकोळ्ळुवदु बहळ नाचिकेगेडि हागू हेसिकेय केलसवु; याव बायियळि बेकादंथ पंचपक्कान्नगळन्नु तेगेदुकोंडु तिन्नुवरो अंथ बायियळि, इंथ हेसिकेय हुण्णुगळन्नु तंदुकोळ्ळुवदु एंथ मूर्खतन ! नोडिरि. इंथवरु कनिष्ठरकिंतलू कनिष्ठरु ॥ दा. बो. द. ५ स. ३ ॥ कनिष्ठांमध्ये कनिष्ठ ॥ ७० ॥ आदरिंद इंथ हीन स्थितिगे तरुवंथ जारकर्मवन्नु यारू सत्तरू माडबारदु. माडिदरे मेले बरेदंते कष्टक्के गुरियागि, अधोगतियागुवदु. अंदरे अवरु जंतु, हुळ, मुंताद नरकदळि वास-माडतक्क जीवजंतुगळागि हुट्टुवरु. अवरिगे मुक्तियिल्ल. अवरु नरकयातने भोगिसि, आ बळिक एंबत्तुनाल्कु

प्रकरण ९

कसा मी ॥ लागोनिया निंद्य झालों जनीं मी ॥ मृत्यु
किंवा योग्यही जास्त शिक्षा ॥ त्याला आहे जो करीस्त्रीअपेक्षा ॥
६ ॥ २३६ ॥ उपदंशाचे व्रण पडल्यावर औषध घेतले तर
ते व्रण तोंडात येतात, त्याशिवाय ते बरे होत नाहीत. यात
तिळभरही संदेह नाही. तर विचार करा बरे ! अगदी
अपवित्र जागेवरचे व्रण पवित्र जागेवर उपस्थित होतात.
तोंडात व्रण येणे ही फार शरमेची व किळसवाणी गोष्ट
आहे. ज्या मुखात पंचपक्वांन्ने घालावीत त्यात असे व्रण
होऊ देणे ही किती मूर्खपणाची गोष्ट आहे सांगा. हे लोक
अधमातले अधम होत. दा. द. ५ स. ३ ॥ कनिष्ठांमध्ये
कनिष्ठ ॥ ७० ॥ म्हणून अशा हीनस्थितीला आणणारे हे
जारकर्म प्राण गेला तरी करू नये. केल्यास
वर सांगितल्याप्रमाणे प्राणी कष्टाचे धनी होऊन
अधोगती पावतात. कृमी, जंतू असल्या नरकात
राहणाऱ्या योनीत जन्माला येतात. त्यांना मुक्ती
नाही. नरकयातना भोगून नंतर ते चौऱ्याऐंशी

लक्ष योनिगळोळगे होगि अवुगळ्ळे होरळाडुत्त इरुवरु. परस्त्रीसंग माडुववरिगे प्रपंचदळि एंदिगू सुख-वागुवदिळ्ळ. स. सं. यक्षिणीप्रश्नः—“शूर कोण ?” उत्तरः—“स्त्रियांच्या नेत्रकटाक्षानें व्यथित होत नाही तो” ॥ १९७ ॥

केट्ट कृत्यवन्तु माडुववरिगे अवरु तम्म मनस्सिनळि यावदादरोंदु चलो केलसवन्तु माडवेकंत नेनेसिदरे अट्टु आगुवदिळ्ळ. ह्यागंदरे उदाहरणे, तम्म परीक्षेयु इळियलि एंडु मनस्सिनळि पूर्ण हेतु हिडिट्टु, अभ्यासवन्तु माडुत्तिरुवाग परस्त्री स्पर्शवन्तु केट्ट कृत्यदिंद माडिदरे आ परीक्षेयु इळियदे, इद केलसवु होगि, मनेयळि कूडुवरु. ई प्रकार अनेक नुकसानगळु आगि एळ्ळर कडेयिंद—हेंडरु, मक्कळु, तायि, तंदे, बंधुबळगदवर कडे-यिंद—छी, छी अन्निसिकोळ्ळुवरु. इट्टु बरे स्पर्शमाडि-दर फलवु. आदरिंद केट्ट केलसगळ्ळने माडिदरे एना-गुत्तित्तो तिळियदु ॥ वि. नी. ॥ पातक्याची सोबत करीत नाही, परस्त्रीस स्पर्श करीत नाही तोच ह्या लोकीं एक सुखी समजावा ॥ १० ॥ आ कारण तम्म जीव होदरु

प्रकरण ९

लक्ष योनींत जाऊन लोळत राहतात. परस्त्रीसंग करणाऱ्यांना कधीही संसारसुख लाभत नाही. स. सं. यक्षिणीप्रश्न :- “शूर कोण ?” उत्तर :- “स्त्रियांच्या नेत्रकटाक्षानें व्यथित होत नाही तो” ॥ १९७ ॥ दुष्कृत्ये करणाऱ्यांनी मनात एखादा चांगला संकल्प केला तरी तो सफल होत नाही. उदाहरण, एखाद्या परीक्षेत उत्तीर्ण होण्याचा हेतू मनात धरून अभ्यासाला लागल्यावर वाईट हेतूने परस्त्रीला स्पर्श केल्यास परीक्षा तर उतरत नाहीच, पण हातातले काम बिघडून आपल्याला घरी बसण्याची वेळ येते. असे सर्व प्रकारे नुकसान होऊन सगळ्यांकडून म्हणजे—स्त्री, मुले, आईबाप, बंधुबांधव—यांच्याकडून छी थू करून घ्यावी लागते. केवळ स्पर्श केला तर इतके भोगावे लागते मग पापकृत्य केले तर काय झाले असते हे कळत नाही. वि. नीति ॥ पातक्याची सोबत करीत नाही, परस्त्रीस स्पर्श करीत नाही तोच ह्या लोकीं एक सुखी समजावा ॥ १० ॥ म्हणून प्राण गेला तरी

प्रसंग ९

परस्त्रीसंग माडलिक्लिहेंदु निश्चयदिंद नेमवन्नु हिडिदु
 नडेदरे, अवरु सुखियागि इरुवरु. स. सं. पद ॥ काममदानें
 मत्त होउनि परनारीचा मुका ॥ घेतल्या बसेल यमाचा
 घका ॥ २८४ ॥ आर्या ॥ पररमणी त्यागावे
 चांडाळाच्या जसें सघृतपोळी ॥ येते तिजला भ्यावें पर-
 वीराच्या जसें प्रखर गोळी ॥ १ ॥ आदरिंद केट्ट कृत्यवन्नु
 माडुत्त, मनस्सिगे बंदंते कुणियुत्त इदरे, अवर मनस्सु
 याव मातिनल्लि रमिसिरुत्तदेयो अदन्नु देवरु कोरते
 माडुत्ताने. केट्ट कृत्यदिंद हेंगसरु मक्कळन्नु हडेदु संतति-
 यन्नुंदु माडिदरे आ मक्कळु प्रौढदेसेगे (हरेतनक्के) बंदा-
 ग्यू नष्ट हेंदुववु. संतानवु एंदिगू निळलिक्लिळ ॥
 वि. नी. ॥ विषयी पुरुषांपासून शिनळ बायका सुखी
 होत आहेत ॥ ८ ॥ जारिणी हेंगसरु विषयी गंडसरिंद
 सुखहेंदुवरु ॥ वि. नी. ॥ द्वाड स्त्रीची चौकशी राखून
 तिजपासून बरे इच्छितो तो एक मूर्ख ॥ ४२ ॥ आ कारण
 केट्ट हेंगसर सहवासदल्लि इदु, सौख्यवन्नु बयसुववरु
 मूर्खरु ॥ आदरिंद हेंगसरु संतान इरादिदरु चिंते इळ,

प्रकरण ९

परस्त्रीसंग करणार नाही असे दृढ व्रत धरले तर माणसे सुखी होतात. स. सं. पद ॥ काममदानें मत्त होउनि परनारीचा मुका ॥ घेतल्या बसेल यमाचा धका ॥ २८४ ॥ आर्या ॥ पररमणी त्यागावे चांडाळाच्या जसें सघृतपोळी ॥ येते तिजला भ्यावें परवीराच्या जसें प्रखर गोळी ॥ १ ॥ दुष्कृत्यात बुडून मनाला येईल तसे नाचत राहिल्यास, ज्या गोष्टीची त्याला अत्यंत आवड आहे, ती गोष्ट देव त्याला देत नाही. स्त्रिने व्यभिचाराने मुलांना जन्म दिल्यास, मुले भर तारुण्यात मृत्यू पावतात. ही संतती टिकत नाही. वि. नीति ॥ विषयी पुरुषांपासून शिनळ बायका सुखी होत आहेत ॥ ८ ॥ जारिणी स्त्रिया व विषयासक्त पुरुष यांच्या जोड्या जमल्या आहेत ॥ वि. नीति ॥ द्वाड स्त्रीची चौकशी राखून तिजपासून बरे इच्छितो तो एक मूर्ख ॥ ४२ ॥ म्हणून वार्डट चालीच्या स्त्रीच्या संगतीने सुख मिळेल अशी आशा करणारे मूर्ख होत. स्त्रीला एकवेळ संतान नसले तरी हरकत नाही,

परंतु केट्ट कृत्य माडवारदु. ई कृत्यादिंद अवर मनस्सु
 नोयुत्त इरुवदे होरतु मनस्सिनंते एंदिगू आगलिक्किल्ल. अवर
 मनस्सिनल्लि चलोदु आगुवदु इदरे, अदु आगदे केट्टदे
 आगुवदु. आद कारण केट्ट कृत्य माडदे इदरे एंदिगू केट्टदु
 आगलिक्किल्ल. ह्यागे आदीतु ? आदरिंद पतिव्रतेयरागि
 इरवेकु.....न. नी. अभंग ॥ पतिव्रतेची कीर्ती वाखाणितां ॥
 सिंदळीच्या माथां तिडिक उठे ॥ १ ॥ पराविया नारी
 रखुमाईसमान ॥ हें गेलें नेमून ठार्यांचेंची ॥ १ ॥ जाई वो
 तूं माते न करीं सायास ॥ आम्ही विष्णुदास नव्हों तैसे ॥
 २ ॥ न साहावे मज तुझे हें पतन ॥ नको हें वचन
 दुष्ट वदों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुज पाहिजे भ्रतार ॥ तरी
 काय नर थोडे जाले ॥ ४ ॥ ४२ ॥ इंध दुर्लभवाद
 नरदेहके बंदु, इंध श्रेष्ठवाद पतिव्रतेय नडतेरिंद इरु-
 वदन्नु विट्टु, केट्ट पापकृत्यगळन्नु माडि बाळुवे माडुत्त
 नरकदल्लि होरळ्याडि बडुकुवदक्कितलू सायुवदे लेसु.
 म. श्लोक ॥ मना वासना दुष्ट कामा नये रे ॥ मना
 सर्वथा पापबुद्धि नको रे ॥ मना सर्वथा नीति सोडूं नको हो ॥

प्रकरण ९

पण पाऊल वाकडे पडू देऊ नये. यामुळे मनाला यातना तर होत राहतातच, शिवाय मनासारखे काहीही होत नाही. काहीतरी चांगले घडावे असे मनात आले तरी ते फळाला येत नाही, उलट काहीतरी वाईटच होते. आडमार्गावर कधीच पाऊल ठेवले नाही तर कधीही वाईट होणार नाही; कसे होईल? म्हणून पातिव्रत्याने राहावे.... न. अभंग ॥ पतिव्रतेची कीर्ती वाखाणितां सिंदळीच्या माथां तिडिक उठे ॥ १ ॥^० पराविया नारी रखुमाईसमान ॥ हें गेलें नेमून ठायींचेंची ॥ १ ॥ जाई वो तूं माते न करीं सायास ॥ आम्ही विष्णुदास नव्हों तैसे ॥ २ ॥ न साहावे मज तुझें हें पतन ॥ नको हें वचन दुष्ट वदों ॥ ३ ॥ तुका म्हणे तुज पाहिजे भ्रतार ॥ तरी काय नर थोडे जाले ॥ ४ ॥ ४२ ॥^१ असा दुर्लभ नरदेह प्राप्त झाला असूनही श्रेष्ठ असा पतिव्रताधर्म सोडणे व पापकृत्ये करित नरकासमान जीवन जगणे यापेक्षा मृत्यू बरा. म. श्लोक ॥ मना वासना दुष्ट कामा नये रे ॥ मना सर्वथा पापबुद्धि नको रे ॥ मना सर्वथा नीति सोडूं नको हो ॥

प्रसंग ९

मना अंतरीं सार वीचार राहो ॥ ४ ॥ केट्ट पापकृत्य-
दिंद नडेयुववरु “अन्नके काळ, भूमिगे भार.” भूमिगे
भारवागि, अन्यरिगे (एरडनेयवरिगे) मुळुवागुवरु.
इंथवरन्नु भूदेवतेयु होरलारळु. आदरिंद जारकर्म-
वन्नु यारु माडबारदु. जारकर्म माडिदरिंद द्रव्य
(रोक्क), आयुष्य, शरीर, वृद्धि, मान, गुरुगळ ज्ञान,
मुंतादवुगळेळ नाशवागुत्तवे. सारांश ई श्रेष्ठवादंथ
जन्मवे हाळागुत्तदे. उदाहरणे ॥ अभंग ॥ संग खोटा
परनारीचा ॥ नाश होतो या देहाचा ॥ १ ॥ रावण पर-
नारी मुकला ॥ भस्मासूर भस्म झाला ॥ २ ॥ इंद्रा-
अंगीं सहस्रभंग ॥ तुका म्हणे विषयसंग ॥ ३ ॥
आदरिंद एळ योनिगळळि हुट्टि इंथ केट्ट पापकृत्यगळन्नु
माडि माडि, भोगिसि भोगिसि, ई दुर्लभवाद नर-
जन्मके ई जीववु बंदिरुत्तदे; इल्लियू हीगे माडिदरे, मुंदे
८४ लक्षयोनिगळु तप्पलारवु. कारण केट्ट पापकृत्य-
वन्नु यारु माडबारदु. ओंदु वेळे हुण्णुगळु औषधद
योगदिंदागलि, दैवयोगदिंदागलि, हिरियर पुण्यदिंदागलि,

प्रकरण ९

मना अंतरीं सार वीचार राहो ॥ ४ ॥ पापमार्गाने जाणारे लोक “अन्नाला काळ व भूमीला भार” होतात. धरणीला भार होऊन ते दुसऱ्यांना त्रासदायक होतात. अशांचा भार भूदेवता सहन करू शकत नाही. म्हणून जारकर्म कुणीही करू नये. जारकर्माने द्रव्य, आयुष्य, शरीर, प्रगती, मान, गुरूपदेश वगैरेंचा नाश होतो. सारांश हा सोन्यासारखा जन्म कवडीमोल होतो. उदाहरण, अभंग ॥ संग खोटा परनारीचा ॥ नाश होतो या देहाचा ॥ १ ॥ रावण परनारी मुकला ॥ भस्मासूर भस्म झाला ॥ २ ॥ इंद्राअंगीं सहस्रभग ॥ तुका म्हणे विषयसंग ॥ ३ ॥ या कारणाने सर्व योनीत जन्म घेऊन दुष्कृत्ये करून करून व त्यांचे दुःख भोगून भोगून, अखेरीस हा दुर्लभ नरजन्म प्राप्त झालेला असतो. पुन्हा इथे तसलीच कर्मे करित राहिल्यास चौऱ्याऐंशीचा फेरा चुकणार नाही. म्हणून कुणीही पापकृत्ये करू नयेत. क्वचित् औषधाने असो, दैवयोगाने असो, वडिलांच्या पुण्याईने असो,

नडतेय बलदिंदागलि नेट्टगादरू सह जारमनुष्य-
रिगे मक्कळागुवदे इल्ल, संतति उळियुवदिळ्ळ. ओंदु वेळे
मक्कळागि संतति इहरू दरिद्र (बड)तन तप्पदु.
आधार ॥ दा. बो. द. १९ स. ३ ॥ पापाकरितां
दरिद्र प्राप्त ॥ दरिद्रें होय पापसंचित ॥ ऐसेंचि हें होत
जात ॥ क्षणक्षणां ॥ २ ॥ स. सं. ॥ परस्त्री भोगिल्यानें
आयुष्याचा नाश होतो, शरीर विकल होतें,
लोकांत उपहास्यता होते. सर्व लोक टवाळी करितात.
द्रव्याची सर्वस्वी नासाडी होते आणि इहलोकीं व
परलोकीं दुःख फार होतें. याकरितां परस्त्रीची इच्छा
घरूं नये हाची निश्चयार्थ जाणावा. परस्त्रियांच्या अभि-
लाषानें मोठमोठे पराक्रमी राजे राज्यासहवर्तमान
नाश पावले. यासाठीं कोणीही परस्त्रीइच्छा मनांत न
आणतां स्वस्त्रीचे ठायीं लोभ ठेवून वर्तत असावे ॥
६९-७० ॥ जारकर्मवन्नु माडबारदेंदु देवर आज्ञेयुंदु.
अदन्नु मीरि माडिदवरिगे तिन्नलिक्के अन्न सह
सिगलारदु. ओंदु वेळे एरडू इहरू, अवर मक्कळ्ळि

प्रकरण ९

किंवा सद्वर्तनाने असो, व्रण बरे झाले तरी जारकर्म
करणाऱ्यांना मुलेबाळे होतच नाहीत, झाली तरी वाचत
नाहीत. एकवेळ मुले वाचली तरी दारिद्र्य चुकत नाही.
याला आधार, दा. द. १९ स. ३ ॥ पापाकरितां दरिद्र
प्राप्त ॥ दरिद्रें होय पापसंचित ॥ ऐसेंचि हें होत जात ॥
क्षणक्षणां ॥ २ ॥ स. सं. ॥ परस्त्री भोगिल्यानं आयुष्याचा
नाश होतो, शरीर विकल होतें, लोकांत उपहास्यता होते.
सर्व लोक टवाळी करितात. द्रव्याची सर्वस्वी नासाडी
होते आणि इहलोकीं व परलोकीं दुःख फार होतें.
याकरितां परस्त्रीची इच्छा धरूं नये हाची निश्चयार्थ जाणावा.
परस्त्रियांच्या अभिलाषानें मोठमोठे पराक्रमी राजे राज्या-
सहवर्तमान नाश पावले. यासाठीं कोणीही परस्त्रीइच्छा
मनांत न आणतां स्वस्त्रीचे ठायीं लोभ ठेवून वर्तत
असावे ॥ ६९-७० ॥ जारकर्म करू नका ही परमेश्वराची
आज्ञा आहे. ती उल्लंघून जाणाऱ्यांना खायला अन्न
देखील मिळणार नाही. एखाद्या वेळीं मुले
जगली व पोटालाही मिळाले तरी मुलांपैकी

ओब्बरदादरू संतान निल्लदु; जारकर्म माडिदवरू कुरुड-
 रागुवरू. कर्मगीता ॥ श्लोकपाद ॥ परदाररतो अंधः ॥
 इल्लवे एल्ल मक्कळ संततियु बेळ्युवादिह्ल. आ जाररू
 माडिद पापद योगदिंद अवर मक्कळ तनक आ पापद
 झळवु ताकुवदु. मत्तु अवर मक्कळु यारू आ जारन
 हत्तर इरुवरो अवरिगू आ पापद झळवु ताकि, अवर
 संततियू नाशवागुवदु. इल्लवे बडतनवादरू बरुवदु.
 याव मक्कळु आ जारन हत्तर इरदे बेरे इहरे अंदरे तावु
 बेरे दोरकिसि तम्म होट्टे तुंबिकोंडिहरे, अवरिगे आ
 जारतंदेय झळवु ताकलारदु. आदरिंद जारकर्मवन्नु यारू
 माडदे ॥ श्लोकपाद ॥ मातृवत्परदारेषु ॥ अंदरे परस्त्री
 (एरडनेयवर हेंगसरन्नु) तम्म तायिय समवेंदु तिळ्ळिदु
 इरुववरिगे प्रपंचदल्लि एल्ल तरदिंदलू सुखवागि,
 सद्गुरुगळिगे शरण होगि अनुग्रह पडकोंडरे मुक्ति
 सह आगुवदु. मनेयल्लि हल्लवु तरदिंद याव प्रकार-
 वादरू इंध पापवन्नु आगगोडबारदु; आदरे दुःख
 कोडुवदु. सण्ण सण्ण पाप माडिदरे अदरंते सण्ण सण्ण

प्रकरण ९

एखाद्याचा तरी निर्वंश होतो, आणि जारकर्म करणारे अंधळे होतात. कर्मगीता ॥ श्लोकपाद ॥ परदाररतो अन्धः ॥ अथवा सर्व मुलांची वंशवृद्धी होत नाही. म्हणजे जारकर्म केले तर मुलाबाळांनाही पापाची झळ लागते. मुलांपैकी जी कोणी या जारकर्म्याजवळ राहतील त्यांना देखील पापाची झळ लागून त्यांची संतती राहत नाही, किंवा दारिद्र्य तरी येते. मात्र जी मुले वेगळी निघतात व स्वतंत्रपणे आपली उपजीविका करतात त्यांना जारकर्म करणाऱ्या बापाची झळ लागत नाही. म्हणून व्यभिचार न करिता, मातृवत् परदारेषु असा जो श्लोकपाद आहे त्याप्रमाणे म्हणजे परस्त्रीला मातेसमान मानणाऱ्यांना संसारात सर्व सुखे मिळतात. तसेच सद्गुरूंना शरण जाऊन त्यांचा अनुग्रह झाला तर मुक्तीदेखील मिळते. सर्व तऱ्हेचे प्रयत्न करून घरात असले पाप होणार नाही अशी खबरदारी घ्यावी. झाले तर ते दुःखमूलक ठरते. क्षुल्लक पापाला क्षुल्लक

शिक्षेयागुवदु. परंतु जारकर्मदंथ दोड्डु पाप माडिदरे
दोड्डु शिक्षेयागुवदु. अंदरे प्रपंचदल्लि हलवु तरदिंद बहळे
दुःखवागि मुक्तिगे धक्के बरुवदु. इदक्के संदेहविल्ल.
आहरिंद इंथ पापवन्नु सहसा यारू एंदू सत्तरू माड-
वारदु. हांगू यावदादरू पापवन्नु माडदे ओळ्ळे नडते-
यिंद नडेदरे प्रपंचदल्लि एल्ल तरदिंद सुखवागि
मुक्तियागुवदु. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरु-
राजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर वचनंगळल्लि
नडतेय कुरितु नीतियु ॥ व्याभिचारद बग्गे
प्रसंगवु ॥ ९ ॥

१० बडिवार, अभिमान, गर्व, सोक्कु

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ मनुष्यरिगे “बडिवार”वु बहळे इरुत्तदे.
अदु ह्यागंदरे—नावु ई केलसवन्नु बहळ जाणतनदिंद
माडिकोंडेवु . नम्म मोरे नोडि नम्म भिडेयिंद इदन्नु
माडिकोट्टरु. ई प्रकारवागि नाना तरदिंद हेम्मे

प्रकरण १०

शिक्षा होते परंतु जारकर्मासारखा घोर अपराध केला तर भयंकर शिक्षा होते. म्हणजेच प्रपंचात अनेक संकटे घेरतात व मुक्ती दुरावते. यात संदेह नाही. एवंच असले पाप प्राण गेला तरी कुणीही, कधीही, करू नये. पापाच्या वाटेने न जाता, सन्मार्गाने चालल्यास संसारात सर्वत्र आनंद होऊन मुक्ती मिळेल. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील व्यभिचार नावाचे नववे प्रकरण संपले.

१० प्रतिष्ठा, अभिमान, गर्व व मस्ती

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ माणसांना आपली “प्रतिष्ठा” मिरविण्याची फार सवय असते. कसे म्हटले तर, हे काम आम्ही खूप चतुराईने करून घेतले, आमच्याकडे पाहून आमच्या भिडेखातर त्यांनी आमचे काम करून दिले, अशा प्रकारे अनेक तऱ्हेने मोठ्या मोठ्या

मातुगळन्नु आडि, आत्मप्रशंसे (तम्म स्तुति)यन्नु माडि-
कोळ्ळुत्त जंब बडियुवरु, इवरिगे मूर्खरेन्नवेकु ॥ वि. नी. ॥
थोडे करून मोठी प्रतिष्ठा सांगतो तो एक मूर्ख ॥
४२ ॥ बडिवारक्के बोड्डियिल्ल. इदर बोड्डि नोडिदरे इवरु
तम्म केलसद देसेयिंद अवर कालु हिडिट्टु, अवरिगे
बेडिदट्टु रोक्क कोट्टु, तम्म केलस माडिकोंडिरुत्तारे. इट्टु
अवर मनस्सिनल्लि कटियुत्तिट्टु कुदियुत्तिरुत्तदे. आदरू
इदन्नु होरगे हेळदे बडिवारद मातु हेळि जंब माडुत्तारे ॥
दा. बो. द. २ स. १ ॥ आपली आपण करी
स्तुती ॥ स्वदेशी भोगी विपत्ती। सांगे वडिलांची
कीर्ती। तो येक मूर्ख ॥ १२ ॥ बडिवारदिंद
एरडनेयवरिगे उद्वट माताडुत्तारे, होडेयुत्तारे,
बडेयुत्तारे, बैयुत्तारे, एरडनेयवर मै मेले होगि
बायिगे बंद हागे बोगळुत्तारे. मत्तु इवरिगे
दोडुवरु, सण्णवरु इदर गोत्तु इरुवदिल्ल. यारिगे ह्यागे
माताडबेकु इट्टु तिळियुवदिल्ल. तम्म मेले मोदल्लु, हागू
ईग यारु उपकार माडिरुत्तारे, मत्तु माडुत्तारे इट्टु
गोत्ते इरुवदिल्ल ॥ दा. बो. द. २ स. १ ॥ स्वयं

प्रकरण १०

बाता मारून काही लोक आत्मप्रशंसा म्हणजे आपली आपण स्तुती करून कौतुक करून घेतात. ह्यांना मूर्खच म्हटले पाहिजे. वि. नीति ॥ थोडे करून मोठी प्रतिष्ठा सांगतो तो एक मूर्ख ॥ ४२ ॥ प्रतिष्ठेला वूड नसते. ह्या लोकांच्या प्रतिष्ठेच्या मुळाशी गेले म्हणजे यांनी लोकांचे पाय धरून, मागतील ते मोल देऊन आपले काम करून घेतलेले असते, हे उघडकीला येते. खरे तर, याची त्यांच्या मनाला टोचणी लागलेली असते, पण हे बाहेर दिसू न देता ते प्रतिष्ठेच्या गप्पा मारतात. दा. द. २ स. १ ॥ आपली आपण करी स्तुती ॥ स्वदेशीं भोगी विपत्ती ॥ सांगे वडिलांची कीर्ती ॥ तो येक मूर्ख ॥ १ २ ॥ प्रतिष्ठेपायी माणसे लोकांशी उद्धटपणे बोलतात, त्यांना मारहाण करतात, शिव्या देतात किंवा त्यांच्या अंगावर जाऊन तोंडाला येईल ते बोलतात. लहान मोठे ही आठवण ते विसरतात. कुणाशी कसे बोलावे हे ते जाणत नाहीत. पूर्वी लोकांनी केलेले उपकार आणि सांप्रतकाळी करीत असलेले उपकार ते स्मरत नाहीत. दा. द. २ स. १ ॥ स्वयें

नेणें परोपकार ॥ उपकाराचा अनोपकार ॥ करी थोडें
बोले फार । तो येक मूर्ख ॥ ३० ॥ ओंढु वेळे
गोत्तिदरू बडिवारमूलक याव मातिनदू लक्षविरुवदिल्ल.
“हिदु वूदि” सम माडुत्तारे; चलोडु केदुदु, उत्तमरु
केदुवरु, तम्म लाभ नुकसान, याव मातु
आडबेकु याव मातु आडवारदु, इदु तिळियुवदिल्ल. ई
प्रकारवागि बडिवारदिंद अनेक (बहळ) प्रकारद
अपराधगळागुत्तवे. आ अपराधके तक्क शासनवागदे
बिडुवदिल्ल. इवरन्नु माताडिसुवदिल्ल. इवरु याव
याव प्रकारवागि एरडनेयवर मुंदे बडिवार माडिरुत्तारे
आ आ प्रकारवागि जनरु इवर मुंदेये माडि, इवरन्नु
माताडिसुवदिल्ल. इवरु मुंदे इदरू, माताडिसिदरू, इवरन्नु
यारू माताडिसुवदिल्ल ॥ न. पद ॥ गर्वे ताडुनि जाय
तयार्शी भाषण काशाला ॥ ४२५ ॥ ई प्रकार अवरन्नु यारू
माताडिसुवदिल्ल. इदन्नु नेनपिगे तंदु यारू एंदू बडिवार
माडवारदु. अदर गाळि सह तेगेदुकोळ्ळवारदु.
इदके हेदरिकोंडु इरबेकु. तावु बडिवार माडिदरे
इहलोकदळि हागु देवरिगू केदुदु काणिसि तम्मदे

प्रकरण १०

नेणें परोपकार ॥ उपकाराचा अनोपकार ॥ करी थोडें बोले फार ॥ तो येक मूर्ख ॥ ३० ॥ वेळप्रसंगी त्यांच्या लक्षात असले तरी प्रतिष्ठेपायी ते सर्व गोष्टींकडे काणाडोळा करतात. उच्चनीच हा फरक लक्षांत घेत नाहीत. चांगले-वाईट, श्रेष्ठ-कनिष्ठ, फायदा-तोटा, काय बोलावे—काय बोलू नये, याचा विवेक राहत नाही. अशा प्रकारे प्रतिष्ठेच्या मागे लागल्यामुळे पुष्कळ अपराध होतात. त्या अपराधाला रोखठोक शिक्षा झाल्याशिवाय राहत नाही. लोक अशा माणसांशी बोलत नाहीत. त्यांनी जशी आपली प्रतिष्ठा मिरविली असेल तसेच लोकही मिरवितात व त्यांच्याशी भाषणही करीत नाहीत. ते समोर असले व आपणहून बोलले तरी लोक मुकाट्याने बसतात. न. पद ॥ गर्वे ताठुनि जाय तयार्शी भाषण काशाला ॥ ४२५ ॥^{१२} अशा रीतीने त्यांच्याशी कुणी बोलत नाही. हे सर्व ध्यानात ठेवून सगळ्यांनी सदैव प्रतिष्ठेला दूर लोटावे. तिच्या वाऱ्यालासुद्धा उभे राहू नये व तिला भिऊन असावे. प्रतिष्ठेपायी जगाच्या दृष्टीने आणि देवाच्या दृष्टीने आपण वाईट ठरतो व आपलेच

केट्टदागुवदु. हागु आत्मनु काणनु. आत्मनु काणद होरतु
मुक्तियिळ. कारण मुक्तियन्नु बयसुववरु बडिवारवन्नु
बिडबेकु. अँदु वेळे तमगे बडिवार बंदरे अदन्नु बंद-
कूडले मुरिदु मूलिगोत्तबेकु. याकंदरे नावु अरसरु,
श्रीमंतरु, पंडितरु, शूररु, एनू अळ. हीगिदु नमगे
बडिवारव्याके ? निजवाद श्रीमंत, दोडु अरसरिगू बडि-
वारविरुवदिळ. नम्म पाडेनु ? यातर सलुवागि बडिवार
वरुत्तदेयो अदक्के नाश वंतेंदु तिळियबेकु. अंदरे
रोक्कदिंदलू, विघेयिंदलू, मातिनिंदलू बडिवार बंदरे
अदु अवन्नु ओय्यलिक्के वरुत्तदेंदु तिळियबेकु. याव
मातिनिंदलू यशवु दोरेयलारदु. अदरिंद दरिद्र (बडव)
रागि विक्के बेडुवरु; आ कारण तम्म नाश माडिकोळ्ळु-
वदिहरे बडिवार माडबेकु. ई प्रकारवागि मनस्सिगे
बोध माडि बडिवार माडदे, अदर गाळि सह तगलगोडदे
बंद कूडले समजूत माडि मुरियबेकु. मुरियदिहरे
नाशवागुवदु. आदरिंद यारू बडिवार माडबारदु; माडदे
एळ्ळर कडेयिंद चलो, उत्तमरेनिसिकोंडरे देवरिगू

प्रकरण १०

अहित होते. तसेच आत्मदर्शन होत नाही. आत्मदर्शनाशिवाय मुक्ती कोठून ? म्हणून ज्यांना मुक्तीची इच्छा आहे त्यांनी प्रतिष्ठेचा विचार सोडावा. एखादे वेळी तो विचार आला तर येताक्षणीच त्याला भुईसपाट करावे. आपण काही कुणी राजे, श्रीमंत, पंडित, शूर नाही, मग आपल्याला प्रतिष्ठा कशाला ? गर्भश्रीमंत किंवा महाराजे हे प्रतिष्ठेच्या मागे लागत नाहीत तर आपला काय पाड ? आपण ज्या गोष्टीची प्रतिष्ठा मिरवितो तिचा नाश होण्याची वेळ आली आहे अशी खूणगाठ बांधावी. पैसा, विद्या इत्यादींबद्दल मोठेपणा आल्यास तो या सर्वांचा अपहार करण्यास आला आहे असे समजावे, तो कोणतेही यश लाभू देणार नाही. पोकळ प्रतिष्ठेमुळे दारिद्र्य येऊन भीक मागण्याची वेळ येऊन ठेपेल. असा सर्वनाश करून घ्यावयाचा असेल तर प्रतिष्ठेच्या मागे लागावे. म्हणून मनाला पढवून, प्रतिष्ठेच्या जाळ्यात न अडकता, तिच्या वाऱ्याला उभे न राहता, ती आली की मनाची समजूत घालून तिला हद्दपार करावे. तसे केले नाही तर नाश ओढवेल, म्हणून त्या मार्गाकडे जाऊ नये. लोकांकडून चांगले म्हणवून घ्यावे. परिणामतः देवाचे

प्रसंग १०

प्रीति बंदु काणिसुत्ताने. आत्मनन्नु कंडरे मुक्तियागुत्तदे;
इदु सत्यवु. इदक्के एळ्ळट्टू एनू संदेहविल्ल. “अभि-
मान” — इदन्नु सह यारू एंदू एळ्ळष्टादरू
माडबारदु ॥ स. सं. दोहरे ॥ तरनेकू किया लीनता ॥
बुडनेकू अभिमान ॥ २५ ॥ ११० ॥ क. दा. कृ.
दोहरे ॥ मरण मूल अभिमान ॥ ५८ ॥ स. सं. अभंग ॥ नको
करूं अभिमान ॥ होणार तें देवाधीन ॥ २०४ ॥ हीगिद्वरिंद
यारिगू एंदिगू अभिमान बरबारदु. “अहंभावे घातले
पाताळी” ॥ अदु पाताळक्के हाकुवदु. मत्तु अवर
नाश माडुवदु. आ कारण अभिमानवु बहळे केट्टु; अदु
यावदर देसेयिंद बरुत्तदेयो अदक्के होगुव काल बंतेदु
तिळियवेकु. आद्वरिंद अदन्नु कळकोळ्ळुवदन्नु
माडबारदु. माडिदरे अदु निल्ललिक्किल्ल. ह्यागंदरे ओव्व-
निगे इव्वरू मक्कळिदरू; अवनिगे अवर सलुवागि अभि-
मान बरलु केलवु दिवसगळ तरुवाय आ इव्वरू मक्कळ्ळ
सत्तु होदरू. अद्वरिंद अवनु मक्कळिल्लदवनादनु.
आद्वरिंद एरडनेयवर सलुवागि तावु अभिमान माडबारदु.

प्रकरण १०

प्रेम मिळून त्याचे दर्शन घडते. त्या दर्शनाने मुक्ती मिळते. हे सत्य आहे. यात तिळमात्र संदेह नाही. “अभिमान” — ह्यालासुद्धा कधीही थारा देऊ नये. स. सं. दोहरे ॥ तरनेकू किया लीनता ॥ बुडनेकू अभिमान ॥ २५ ॥ ११० ॥^{४३} क. दोहरे ॥ मरण मूल अभिमान ॥ ५८ ॥^{४४} स. सं. अभंग ॥ नको करूं अभिमान ॥ होणार तें देवाधीन ॥ २०४ ॥ म्हणून कोणीही कधीही अभिमान येऊ देऊ नये. “अहंभावे घातले पाताळीं” ॥ अभिमान आपल्याला पाताळात टकलतो व नाश करतो. अभिमान फार वाईट. जिचा अभिमान वाटतो ती वस्तू जाण्याची वेळ आली असे समजावे. आपण ती वस्तू जाऊ देऊ नये. वस्तू जाण्याजोगे वर्तन केले तर ती टिकणार नाही. एका माणसाला दोन मुले होती. आपल्या मुलांचा त्याला फार अभिमान वाटे. काही दिवसांनी ती दोन्ही मुले मृत्यू पावली व तो निःसंतान झाला. म्हणून कशाचाच अभिमान धरू नये.

माडिदरे मेले हेळिदंते तम्मदन्नु कळकोळ्ळुवरु ॥ पद ॥
 क्योँ करते अभिमान बच्चा ॥ एक दिन निकल जायेगा
 प्राण ॥ ध्रु. ॥ रावण के धनसंपदा ऐंसी हजार रंडी ॥
 रामचंद्र का आया तडाका ॥ घुसड गये दशमुंडी ॥ १ ॥
 जरासंध का बलिया देखो साठ हजार हाथी ॥ भीमसेन
 का आया सपाटा ॥ जल गयी तन की मट्टी ॥ २ ॥ कहत
 कबीरा सुनो भइ साधो बारबार नहि आवै ॥ गुरु की सेवा
 करना नहि तो फिर चौच्यांसि आवै ॥ ३ ॥ वा. कृ. म.
 श्लोक ॥ मना ! पाहिं रे ! काय सांगूं जनाला ? वळेना
 कदा भूलला मीपणाला ॥ मना ! मीपणें व्यर्थ आयुष्य
 गेलें, म्हणे वामना हीत त्वां काय केलें ? ॥ ३८ ॥ मना !
 मीपणें व्यर्थ दुर्योधनासी, मदें मातला आवरेना मनासी ॥
 तथाचे मुळें गोत्रसंहार झाला, म्हणे वामना टार्किं तूं
 मीपणाला ॥ ३९ ॥ मना ! मीपणें व्यर्थ तो मूर्ख जाणा
 मना मीपणें त्यासि रे ! नर्क नाना ॥ मना ! मीपणें
 पाहिं पर्मार्थ गेला, म्हणे वामना थोर अन्याय केला ॥
 ४० ॥ मना मीपणें शीव तो जीव होय, मना !

प्रकरण १०

अभिमान धरल्यास वर सांगितल्याप्रमाणे लोक आपल्या वस्तूंना मुकतात. पद ॥ क्योँ करते अभिमान बच्चा ॥ एक दिन निकल जायेगा प्राण ॥ ध्रु. ॥ रावण के धनसंपदा ऐंसी हजार रंडी ॥ रामचंद्र का आया तडाका ॥ घुसड गये दशमुंडी ॥ १ ॥ जरासंध का बलिया देखो साठ हजार हाथी ॥ भीमसेन का आया सपाटा ॥ जल गयी तन की मट्टी ॥ २ ॥ कहत कबीरा सुनो भइ साधो बारबार नहि आवै ॥ गुरु की सेवा करना नहि तो फिर चौच्यांसि आवै ॥ ३ ॥ वा. म. श्लोक ॥ मना ! पाहिं रे ! काय सांगूं जनाला ? वळेना कदा भूलला मीपणाला ॥ मना ! मीपणें व्यर्थ आयुष्य गेलें, म्हणे वामना हीत त्वां काय केलें ? ॥ ३८ ॥ मना ! मीपणें व्यर्थ दुर्योधनासी, मदें मातला आवरेना मनासी ॥ त्याचे मुळें गोत्रसंहार झाला, म्हणे वामना टाकिं तूं मीपणाला ॥ ३९ ॥ मना ! मीपणें व्यर्थ तो मूर्ख जाणा, मना मीपणें त्यासि रे ! नर्क नाना ॥ मना ! मीपणें पाहिं पर्मार्थ गेला, म्हणे वामना थोर अन्याय केला ॥ ४० ॥ मना मीपणें शीव तो जीव होय, मना !

मीपणें लोपली ज्ञानसोय ॥ मना ! मीपणें सर्वथा हा बुडाला,
 म्हणे वामना थोर अन्याय केला ॥ ४२ ॥ मना ! सज्जना !
 टाकिसी मीपणासी, स्वभावे जगामाजि तूं धन्य होसी ॥
 तपोनी धन्या मीपणाशा जयाला, म्हणे वामना थोर अन्याय
 केला ॥ ४३ ॥ श्रीरामदासकृत राममंत्र श्लोक ॥ नको
 शास्त्रअभ्यास वित्पत्ति मोठी ॥ जडे गर्व ताठा अभीमान
 पोटी ॥ कसा कोणता नेणवे आजपा रे ॥ हरे राम हा मंत्र
 सोपा जपा रे ॥ १ ॥ मन. श्लोक ॥ अहन्तागुणें सर्वही
 दुःख होतें ॥ मुखें बोलिलें ज्ञान तें व्यर्थ जातें ॥ सुखें
 राहतां सर्वही सूख आहे ॥ अहंतागुणें तूंचि शोधोनि
 पाहे ॥ १६३ ॥ ई यावत्तु आधारगळ मेलिंद तम्म तम्म
 मनस्सिनल्लि चन्नागि तिळिदु यारू अभीमानवन्नु माडबारदु ॥
 दा. बो. द. १ स. १ ॥ परंतु अभीमान त्यागणें ॥ हें
 उत्तमोत्तम ॥ २६ ॥ ओंदु वेळे अरसरिगे अभीमान बंदरे
 अवर राज्य होगि अवरु बिक्केय सोबतियागुवरु. बडवरिगे
 बंदरे बिक्केगे होदागे बिक्के सह अवरिगे सिगलारदु. मोदले

प्रकरण १०

मीपणें लोपली ज्ञानसोय ॥ मना ! मीपणें सर्वथा हा
 बुडाला, म्हणे वामना थोर अन्याय केला ॥ ४२ ॥ मना !
 सज्जना ! टाकिसी मीपणासी, स्वभावे जगामाजि तूं
 धन्य होसी ॥ तपोनी धन्या मीपणाशा जयाला, म्हणे
 वामना थोर अन्याय केला ॥ ४३ ॥ ^{४४} श्री रामदासकृत
 राममंत्र श्लोक ॥ नको शास्त्रअभ्यास वित्पत्ति मोठी ॥
 जडे गर्व ताठा अभीमान पोटी ॥ कसा कोणता नेणवे
 आजपा रे ॥ हरे राम हा मंत्र सोपा जपा रे ॥ १ ॥ ^{४६}
 म. श्लोक ॥ अहंतागुणें सर्वही दुःख होतें ॥ मुखें
 बोलिलें ज्ञान तें व्यर्थ जातें ॥ मुखें राहतां सर्वही सूख
 आहे ॥ अहंतागुणें तूंचि शोधोनि पाहे ॥ १६३ ॥ या
 सर्व आधारांकडे लक्ष देऊन त्यांतील सत्य मनावर
 बिंबवून कुणी अभिमानाच्या वाटेला जाऊ नये. दा. द.
 १ स. १ ॥ परंतु अभिमान त्यागणें ॥ हें उत्तमोत्तम ॥ २६ ॥
 राजे लोकांना अभिमान आला तर राज्य जाऊन त्यांच्या
 हातात भिक्षापात्र येईल. गरिबांना अभिमान वाट्ट
 लागला तर थोडीसुद्धा भिक्षा मिळणार नाही. आधीच

बडिवार, मेले अभिमान बंदरे, दरिद्ररागलिके तडविल्ल. आ
कारण गुणगळ्ळि (होन्नु, हेण्णु, मण्णु, मक्कळ्ळु,
विद्ये, शक्ति, अधिकार मुंतादवुगळ बग्गे) अभिमानवु
बंदरे, अवु इल्लद हागागुववु. ह्यागंदरे ॥ मो. दु.
बु. पान ६२ ॥ आर्या ॥ मी विद्वान, मी धनवान,
मी बलवान, मी समर्थ, मी मोठा ॥ हा अभिमान नसावा,
असल्या होईल वा तुझा तोटा ॥ ६ ॥ दा. बो.
द. २ स. १ ॥ विद्या वैभव ना धन ॥ पुरुषार्थ सामर्थ्य
ना मान ॥ कोरडाच वाहे अभिमान ॥ तो येक मूर्ख ॥
३२ ॥ एंडु तिळिदु, अभिमान माडि अवुगळ्ळु कळ-
कोळ्ळबारदु. कळकोळ्ळलिके ओप्पिगे इद्वरु अभि-
मान माडबहुदु. इदरंते निर्गुणदळ्ळि माडिदरे अदू सह
कडिमे आगुवदु. आदरिंद अभिमानद अंकुर बरगोड-
बारदु ॥ दा. बो. द. ५ स. ६ ॥ देह मी वाटे
ज्या नरा ॥ तो जाणावा आत्महत्यारा ॥ देहाभिमानें
येरझारा ॥ भोगिल्याच भोगी ॥ ५५ ॥ आ कारण
अभिमान बंदरे आ क्षणवे मुरिदु हाकबेकु; इल्लदिदरे

प्रकरण १०

प्रतिष्ठा, तशात अभिमान चढला तर दारिद्र्य येण्यास विलंब नाही. म्हणून प्रापंचिक वस्तूंबद्दल (कांचन, कामिनी, शेती, मुले, विद्या, शक्ती, अधिकार वगैरेंबद्दल) अभिमान आला तर त्या नसल्यासारख्या होतील. मो. दु. बु. पान ६२ ॥ आर्या ॥ मी विद्वान, मी धनवान, मी बलवान, मी समर्थ, मी मोठा ॥ हा अभिमान नसावा, असल्या होईल वा तुझा तोटा ॥ ६ ॥ दा. द. २ स. १ ॥ विद्या वैभव ना धन ॥ पुरुषार्थ सामर्थ्य ना मान ॥ कोरडाच वाहे अभिमान ॥ तो येक मूर्ख ॥ ३२ ॥ हे समजून अभिमानापायी आपल्या वस्तूंना पारखे होऊ नये. आपल्या वस्तू अशा तऱ्हेने जाऊ देण्याची ज्यांची तयारी असेल त्यांनी हवा तर अभिमान धरावा. परमार्थात अभिमानाचा शिरकाव झाला तर परमार्थही कमी होतो. म्हणून अभिमानाचे रोप रुजू देऊ नये. दा. द. ५ स. ६ ॥ देह मी वाटे ज्या नरा ॥ तो जाणावा आत्महत्यारा ॥ देहाभिमानें येरझारा ॥ भोगिल्याच भोगी ॥ ५५ ॥ म्हणून अभिमानाने डोके वर काढताक्षणीच त्याचा बीमोड करावा, नाहीतर

सुलिसिकोळ्ळवेकागुवदु ॥ वि. नी. ॥ अभिमान
 सर्वांचा नाश करितो ॥ २९ ॥ अभिमानदिंद तावु याव
 केलसवन्नू माडवारदु. माडिदरे आत्मनु सोक्कु सुरियुवनु.
 आ कारण अभिमानवन्नू बिट्टु, माडतक्क कार्य
 (केलस)वन्नू माडिदरे अदु साध्यवागुवदु. यावदादरोंदु
 पदार्थवु तुट्टियादरे अभिमानदिंद अदन्नू तावु तेगेदु-
 कोळ्ळवारदु. टप्पने तरुवदन्ने बिडवेकु. हीगे माडदे
 तावु अदर हूलियोळगे होक्कु जग्गलिक्के हत्तिदरे
 नडुवे कडियुवदु. आदरिंद विगि हत्तिदरे, तावु सैलु
 बिडवेकु. हीगे नडेदरे तम्म हानि आगलारदु. इदु
 सत्यवु. इदक्के एळ्ळष्टु संदेहविल्ल. आदरिंद तमगे देवरु
 कोट्टदन्नू बच्चिट्टु मरे माडिकोंडु तिन्नूत्त संतोषदिंद इर-
 वेकु. “गर्ववु” — गर्ववु यारिगू एंदिगू वरवारदु.
 बंदरे अदु अवरन्नू नाश माडुवदु. ह्यागंदरे—॥ पद ॥
 प्राण्या राम भजावा रे ॥ मनामध्ये गर्व नसावा रे ॥ ध्रु. ॥
 कार्नि चौकडा धोतरजोडा ॥ बसाया खासा घोडा ॥
 यमरायाचें येईल बोलावणें ॥ निःसंग काया उघडा ॥

पूर्ण लुटले जाण्याची वेळ येते. वि. नीति ॥ अभिमान
 सर्वांचा नाश करितो ॥ २९ ॥ अभिमानाने आपण कुठलेच
 काम करू नये. केले तर आत्मा आपली मस्ती जिरवितो.
 हाती घेतलेले कार्य अभिमान न धरता केले तर ते तडीला
 जाते. अभिमानापायी महागड्या वस्तूच्या नादी लागू नये,
 ती घेण्याचा विचार तत्क्षणी सोडावा. अविवेकाने त्या
 वस्तूच्या मागे लागल्यास व फार ओढून धरल्यास मध्येच
 तुटण्याची वेळ येते. म्हणून तुटण्याची वेळ आल्यास आपण
 सोडून द्यावे. अतिमहाग वस्तू घेण्याचा हट्ट सोडावा, म्हणजे
 नुकसान होणार नाही. हे सत्य आहे. यात काडीमात्र संदेह
 नाही. देवाने जे दिले आहे ते राखून, त्याचे प्रदर्शन न
 करता संतोषाने सेवावे. “गर्व”— गर्व कुणालाही कधीच
 येऊ नये. आल्यास तो आपला नाश करतो. पद ॥ प्राण्या
 राम भजावा रे ॥ मनामध्ये गर्व नसावा रे ॥ ध्रु. ॥
 कानि चौकडा धोतरजोडा ॥ बसाया खासा घोडा ॥
 यमरायाचें येईल बोलावणें ॥ निःसंग काया उघडा ॥

म्हणुनि ॥ १ ॥ उंच माडि नेसुनि साडी ॥ कानांत बाळि
 बुगडी ॥ यमरायाचें येईल बोलावणें ॥ अंतीं जासिल
 उघडी ॥ म्ह. ॥ २ ॥ दौलतझेंडा ॥ तपतो हंडा ॥
 खासिल ऊन ऊन मांडा ॥ मडक्यामध्ये पाणि तापतिल ॥
 भोंवताले रडतिल रांडा ॥ म्ह. ॥ ३ ॥ कहत कबीरा
 सुनो भइ साधो ॥ नको करूं गमजागुमजा ॥ यमरायाचें
 येईल बोलावणें ॥ उडतिल पुरजापुरजा ॥ म्हणुनि ॥ ४ ॥
 वा. म. श्लोक ॥ मना ! मीपणें यासि रे ! गर्व मोठा,
 मना ! नीच तूं अंतरीं भाव खोटा ॥ पडे जें मना ! मीपणें
 या भ्रमाला, म्हणे वामना थोर अन्याय केला ॥ ४१ ॥
 मना ! मीपणें यासि रे ! गर्व झाला, तयामाजि तो
 कामक्रोधू निघाला ॥ घृतें शिंपिला मातला अग्नि जैसा,
 म्हणे वामना मीपणें होई तैसा ॥ ४४ ॥ मन. श्लोक ॥ फुकाचें
 मुखीं बोलतां काय वेंचे ॥ दिसंदीस अभ्यंतरीं गर्व साचे ॥
 क्रियेवीण वाचळता व्यर्थ आहे ॥ विचारी मना तूंचि
 शोधूनि पाहे ॥ ११५ ॥ न. अभंग ॥ तुका म्हणे
 नरकीं घाली अभिमान ॥ जरी होय ज्ञानगर्व ताठा ॥ १ ॥

प्रकरण १०

म्हणुनि ॥ १ ॥ उंच माडि नेसुनि साडी ॥ कानांत बाळि
 बुगडी ॥ यमरायाचें येईल बोलावणें ॥ अंती जासिल
 उघडी ॥ म्ह. ॥ २ ॥ दौलत झेंडा ॥ तपतो हंडा ॥ खासिल
 ऊन ऊन मांडा ॥ मडक्यामध्ये पाणि तापतिल ॥ भोंवताले
 रडंतिल रांडा ॥ म्ह. ॥ ३ ॥ कहत कबीरा सुनो भई साधो ॥
 नको करूं गमजागुमजा ॥ यमरायाचें येईल बोलावणें ॥
 उडतिल पुरजापुरजा ॥ म्हणुनि ॥ ४ ॥ वा. म. श्लोक ॥
 मना ! मीपणें यासि रे ! गर्व मोठा, मना नीच तूं अंतरीं
 भाव खोटा ॥ पडे जें मना ! मीपणें या भ्रमाला, म्हणे
 वामना थोर अन्याय केला ॥ ४१ ॥^{१०} मना ! मीपणें यासि
 रे ! गर्व झाला, तयामाजि तो कामक्रोधू निघाला ॥ घृते
 शिंपिला मातला अग्नि जैसा, म्हणे वामना मीपणें होइं
 तैसा ॥ ४४ ॥^{११} म. श्लोक ॥ फुकाचें मुखीं बोलतां काय
 वेंचे ॥ दिसंदीस अभ्यंतरीं गर्व साचे ॥ क्रियेवीण
 वाचाळता व्यर्थ आहे ॥ विचारी मना तूंचि शोधूनि
 पाहे ॥ ११५ ॥ न. अभंग ॥ तुका म्हणे नरकीं
 घाली अभिमान ॥ जरी होय ज्ञानगर्व ताठा ॥ १ ॥

प्रसंग १०

४० ॥ ई आधारगळन्नु तिळकोंडु यारू गर्ववन्नु माड-
 बारदु. तावु यावदादरोंदु केलस माडलि, इल्लवे माडि-
 सलि, अदन्नु नावु माडिदेवु, इल्लवे माडिसिदेवु अंत
 ई केलस चलोदायितु, हीगे गर्वदिंद नुडिदरे अवर
 केलसवु “ना” बंदहरिंद नाश बंदु केडुवदु ॥ दा.
 बो. द. ७ स. ७ ॥ मीपणें प्रपंच न घडे ॥ मीपणें
 परमार्थ बुडे ॥ मीपणें सकळही उडे ॥ यशकीर्ति-
 प्रताप ॥ ४७ ॥ इदरंते परमार्थदळि बंदरे अदु सह कडिमे
 आगुवदु. याकंदरे ॥ दा. द. ७ स. ७ ॥ मीपण कोणासिच
 न साहे ॥ तें भगवंतीं कैसेनि साहे ॥ म्हणोनि मीपण सांडून
 राहे ॥ तोचि समाधानी ॥ ५० ॥ आ कारण यारू याव-
 दरल्लियू गर्व माडबारदु. “ना” तनवन्नु बिट्टु याव केलस
 माडिदरू अथवा हेळिदरू आ केलसवु सिद्धिगे
 होगुवदु ॥ न. अमंग ॥ धरूनियां ताठा कासया मरावें ॥
 भजन करावें दास म्हणे ॥ ७ ॥ १४५ ॥ दा. द. ७ स. ६ ॥
 मीपणापासून सुटला ॥ तोचि येक मुक्त जाला ॥
 मुका अथवा बोलिला ॥ तरी तो मुक्त ॥ ५४ ॥

प्रकरण १०

॥ ४० ॥^{४९} ही वचने लक्षात ठेवून कुणीही गर्व करू नये. एखादे काम आपण केले किंवा कुणाकडून करवून घेतले तर ते मी केले, मी करवून घेतले म्हणूनच ते चांगले झाले, असा सारखा मी-मी म्हणून गर्व मिरवू लागलो तर त्या मीपणाने कामाचा सत्यानाश होतो. दा. द. ७ स. ७ ॥ मीपणें प्रपंच न घडे ॥ मीपणें परमार्थ बुडे ॥ मीपणें सकळही उडे ॥ यशकीर्तिप्रताप ॥ ४७ ॥ परमार्थात गर्वाचा शिरकाव झाला तर परमार्थही मलिन होतो. दा. द. ७. स. ७ ॥ मीपण कोणासिच न साहे ॥ तें भगवंतीं कैसेनि साहे ॥ म्हणोनि मीपण सांडून राहे ॥ तोचि समाधानी ॥ ५० ॥ म्हणून कुणीही कशाचाही गर्व करू नये. मीपणा सोडून काम आपण केले काय किंवा दुसऱ्यांना सांगितले काय, ते सफल होते. न. अभंग ॥ धरुनियां ताठा कासया मरावें ॥ भजन करावें दास म्हणे ॥ ७ ॥ १४५ ॥^{५०} दा. द. ७ स. ६ ॥ मीपणापासून सुटला ॥ तोचि येक मुक्त जाला ॥ मुका अथवा बोलिला ॥ तरी तो मुक्त ॥ ५४ ॥

आ कारण गर्ववन्तु यारू माडवारदु ॥ “सोक्कु” — इदु
 यारिगू, एंदिगू बरवारदु. बंदरे केडिगे तडविल्ल.
 याकंदरे यावदू तम्म स्वाधीनविल्ल. यावत्तु कोडुववनु,
 ओय्युववनु आत्मने. मत्तु आ आत्मनु यावत्तरल्लियू
 इरुवनु. आ कारण परर (एरडनेयवर) मेले नावु याव-
 दर देसेयिंद सोक्कु माडुत्तेवो अदन्ने आतनु आ क्षणवे
 ओय्युवनु. आगगे अदन्नु हिडियुववरु यारु? ओंदु वेळे
 सोक्किनिंद होलदल्लि वेळ्यु बंदरे ह्यागे अदक्के हानि
 बरुवदो हांगे सोक्कु माडुववरिगू तप्पदे हानि
 बरुवदु. सारांश, सोक्कन्नु यार मेलेयू, यातर सलुवागियू
 तावु सायुव वरेगू माडवारदु ॥ मो. दु. बु. पा. ६२ ॥
 मन न दुखवी पराचें, बोले मधुर त्यजुनिया गर्व ॥ परहितीं
 निरंतर असे जो, तो मोठा सभ्य वदती जन सर्व ॥ ७ ॥
 आ कारण ओळ्ळे नडतेयिंद नडेयबेकु. इति श्री श्रीमत्
 समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम
 महाराजरवर वचनंगळल्लि नडतेय कुरितु नीतियु ॥
 बडिवार, अभिमान, गर्व, सोक्कु इवुगळ बग्गे

प्रकरण १०

म्हणून 'ग'ची बाधा होऊ देऊ नये. "मस्ती"—
कुणालाही कधीही मस्ती येऊ नये. आल्यास विनाशकाल
येऊन ठेपलाच असे समजावे. कारण आपल्या हातात
काहीच नसते. देवच देतो व देवच नेतो. परमेश्वर
सर्वांभूती वसतो. ज्या वस्तूच्या बळावर आपण लोकांपुढे
मस्तीने वावरतो ती वस्तू त्याच क्षणाला परमेश्वर घेऊन जातो.
तेव्हा त्याला कोण अडवणार ? शेतातल्या उभ्या पिकाला
आपल्या मस्तीने हानी पोहोचते, तसेच इतरत्र माजोरीपणाने
वागल्यास नुकसान होण्याचे टळत नाही. सारांश, प्राण
गेल्या तरी, कुणासमोरही आणि कशासाठीही मगरूरीने
वागू नये. मो. दु. बु. पा. ६२ ॥ मन न दुखवी पराचें, बोले
मधुर त्यजुनिया गर्व ॥ परहितीं निरंतर असे जो, तो मोठा
सभ्य वदती जन सर्व ॥ ७ ॥ सदैव नम्रता अंगी असावी.
इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री
गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील
वचनांतील प्रतिष्ठा, अभिमान, गर्व व मस्ती या नावाचे दहावे

प्रसंगवु ॥ १० ॥

११ नरजन्म

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ ई दुर्लभवाद “नरजन्म”वु ॥ दा.
बो. द. ८ स. ७ ॥ बहुतां जन्माचे अंतीं ॥ होय नर-
देहाची प्राप्ती ॥ येथें न होतां ज्ञानें सद्गती ॥ गर्भवास
चुकेना ॥ १८ ॥ बहळ जन्मगळु होद बळिक सिगुवदु.
अंदरे नाल्कु खाणिगळु—अंडज (तत्तियळि हुट्टुव यावत्तु
बगेय जीवजंतुगळु अंदरे पक्षि, कागे, गुब्बि, हागू
हावु, चेळु, मुंतादवुगळु); जारज (रेतदिंद अंदरे
वीर्यदिंद हुट्टुव यावत्तु जीवजंतुगळु, उदाहरणे—नरि,
नायि, बेक्कु, कत्ते, कुदुरे, एम्मे, आकळु, मनुष्य
मुंतादवुगळु); स्वेदज (बेवरिनिंद हुट्टुव जीवगळु,
उदाहरणे—हेनु, कूरि मुंतादवुगळु); उद्विज (नेल
ओडेदु मेलक्के बरुवंथवु, उदाहरणे—गिड, पैरु
(बेळे), कळु मोदलादवुगळु) ई प्रकार इरुत्तवे.

प्रकरण संपले.

११ नरजन्म

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ “नरजन्म” दुर्लभ आहे. दा. द ८
 स. ७ ॥ बहुतां जन्माचे अंतीं ॥ होय नरदेहाची प्राप्ती ॥
 येथें न होतां ज्ञानें सद्गती ॥ गर्भवास चुकेना ॥ १८ ॥
 तो मिळण्यास अनेक जन्मांतून जावे लागते. म्हणजे
 चार खाणींतून फिरल्यावर तो मिळतो. चार खाणी
 म्हणजे अंडज (अंड्यातून जन्माला येणारे सर्व जीवजंतू
 म्हणजे पक्षी, कावळा, चिमणी, साप, विंचू* वगैरे); जारज
 (वीर्यापासून उत्पन्न होणारे जीव म्हणजे कोल्हा, कुत्रा,
 मांजर, गाढव, घोडा, गाय, मनुष्य वगैरे); स्वेदज
 (घामापासून येणारे जीव म्हणजे काळ्या व पांढऱ्या
 उवा इत्यादी); उद्भिज (जमिनीतून वर येणारे
 जीव म्हणजे झाड, पीक, दगड* इत्यादी).

प्रसंग ११

पुरंदरदासर पद ॥ फल मर गिडबळ्ळिकुलदळ्ळिप्पत्तु लक्ष ।
 जलजीवदोळगे ओंबत्तु लक्ष ॥ अळलि एकादशलक्ष
 कृमिगळ्ळि । तोळलि बळलिदेनंडजदोळु दशलक्ष ॥ १ ॥
 चरणनाल्करलि मूवत्तु लक्ष जीविसि । नरनागि सेरिदे
 नाल्कु लक्ष ॥ दा. बो. द. २० स. ६ ॥
 चारी खाणी चारी वाणी ॥ चौन्यांसी लक्ष जीवयोनी ॥
 शास्त्रीं अवधें नेमुनी ॥ बोलिलें असे ॥ ३ ॥ मनुष्य
 च्यारी लक्ष ॥ पशु वीस लक्ष ॥ कृमि आक्रा लक्ष ॥
 बोलिले शास्त्रीं ॥ ४ ॥ दहा लक्ष ते खेचर ॥ नव लक्ष जळ-
 चर ॥ तीस लक्ष स्थावर ॥ बोलिले शास्त्रीं ॥ ५ ॥
 ऐसी चौन्यांसी लक्ष योनी ॥ जितुका तितुका
 जाणता प्राणी ॥ अनंत देहाची मांडणी ॥ मर्यादा कैची ॥
 ६ ॥ अनंत प्राणी होत जाती ॥ त्यांचें अधिष्ठान
 जगतीं ॥ जगतीवेगळी स्थिती ॥ त्यास कैची ॥ ७ ॥
 ई प्रकारवागि भूमिय मेले एळ्ळ कूडि ८४००००० (एंबत्तु-
 नाल्कुलक्ष) योनिगळ्ळु इरुत्तवे. ई यावत्तु योनिगळ्ळि
 प्रतियोंदरळ्ळि कोटि कोटि सारे हुट्टि ॥ पद ॥ “एक एक

प्रकरण ११

पुरंदरदास म्हणतात की, फळे, वृक्षवेली या कुलांत वीस लक्ष,
जळचर प्राण्यांत नऊ लक्ष, कृमिकीटकांत अकरा लक्ष,
अंडजांत दहा लक्ष, चतुष्पाद प्राण्यांत तीस लक्ष वेळा जन्म
घेऊन नरजन्मात चार लक्ष वेळा आलो.^{११} दा. द. २०
स. ६ ॥ चारी खाणी चारी वाणी ॥ चौऱ्यांसी लक्ष
जीवयोनी ॥ शास्त्रीं अवघें नेमुनी ॥ बोलिलें असे ॥
३ ॥ मनुष्य च्यारी लक्ष ॥ पशु वीस लक्ष ॥ कृमि
आक्रा लक्ष ॥ बोलिले शास्त्रीं ॥ ४ ॥ दहा लक्ष ते
खेचर ॥ नव लक्ष जळचर ॥ तीस लक्ष स्थावर ॥
बोलिले शास्त्रीं ॥ ५ ॥ ऐसी चौऱ्यांसी लक्ष योनी ॥
जितुका तितुका जाणता प्राणी ॥ अनंत देहाची
मांडणी ॥ मर्यादा कैची ॥ ६ ॥ अनंत प्राणी होत
जाती ॥ त्यांचें अधिष्ठान जगतीं ॥ जगतीवेगळी
स्थिती । त्यास कैची ॥ ७ ॥ अशा हिशोबाने पृथ्वीच्या
पाठीवर चौऱ्याऐंशी लक्ष योनी असतात. या प्रत्येक योनीत
कोटी कोटी वेळा जन्म घ्यावा लागतो. पद ॥ “एक एक

प्रसंग ११

योनी प्रती कोटि कोटि फेच्या होती” ॥ दा. बो. द.
 १८ स. ७ ॥ प्रतिजन्मीं आत्मघात ॥ कोणें करावें
 गणीत ॥ याकारणें जन्ममृत्य ॥ केंवी चुके ॥
 १० ॥ अल्ल्छिय गर्भवासद दुःखवन्नू हागू सायुव कालद
 दुःखवन्नू सवनागि अनुभोगिसुत्तलू, द. १८ स. ७ ॥ येकदां
 मेल्यानें सुटेना ॥ पुन्हां जन्मोजन्मीं यातना ॥ आप-
 णांस मारी वांचविना ॥ तो आत्महत्यारा ॥ ९ ॥ होद
 होद योनिगळ्छि जन्मवन्नू तक्कोळ्ळुत्तलू, हागू अल्ल्छि
 एल्लदरिंदलू ह्यागे माडलि ह्यागे माडलि अन्नत्तलू, बळलुत्तलू
 इहु व्यर्थवागि सायुवरु ॥ द. १८ स. ७ ॥ येहलोकींचा
 संचितार्थ ॥ परलोकींचा परमार्थ ॥ संचितेवीण व्यर्थ ॥
 जीतचि मेलें ॥ ८ ॥ अष्टरल्लि नरर हागू परर (एरड-
 नेयवर) मेले अल्लि स्वल्प स्वल्प उपकार माडिद
 फलदिंद एरडने योनियल्लि होगि यावत्तु योनिगळ्छि
 तिरुतिरुगि, ई दुर्लभवाद नरजन्मवु अकस्मात्तागि नडतेय
 बलदिंदलू, दैवयोगदिंदलू सिक्किरुत्तदे ॥ दा.
 बो. द. ८ स. ७ ॥ पापपुण्य समता घडे ॥ तरीच

प्रकरण ११

योनी प्रती कोटि कोटि फेऱ्या होती. दा. द. १८
स. ७ ॥ प्रतिजन्मीं आत्मघात । कोणें करावें गणीत ।
याकारणें जन्ममृत्य केंवी चुके ॥ १० ॥ प्रत्येक
योनीतील गर्भवासाचें दुःख व प्राणांतीचे दुःख वरचेवर
भोगावे लागते. द. १८ स. ७ ॥ येकदां मेल्याने
सुटेना ॥ पुन्हां जन्मोजन्मीं यातना ॥ आपणांस मारी
वांचविना ॥ तो आत्महत्यारा ॥ ९ ॥ आधीच्या
योनींतून जन्म घेत घेत आणि त्या त्या ठिकाणी
सर्व तऱ्हेने कसे करू काय करू असे तळमळत
राहून ते फुकट मरतात. द. १८ स. ७ ॥ येहलोकींचा
संचितार्थ । परलोकींचा परमार्थ । संचितेवीण व्यर्थ ।
जीतचि मेलें ॥ ८ ॥ दरम्यान दुसऱ्या योनींतून फिरत
फिरत त्यावेळेस माणसांवर किंवा इतरांवर उपकार
केल्यामुळे त्या आचरणाच्या योगाने आणि दैव
बलवत्तर असल्यामुळे अकस्मात हा नरजन्म लाभतो.
दा. द. ८ स. ७ :- पापपुण्य समता घडे ॥ तरीच

प्रसंग ११

नरदेह जोडे ॥ येरवीं हा जन्म न घडे ॥ हें व्यास-
 वचन भागवतीं ॥ २१ ॥ श्लोक ॥ नृदेहमाद्यं सुलभं
 सुदुर्लभं प्लवं सुकल्पं गुरुकर्णधारं ॥ मयानुकूलेन
 नभस्वतेरितं पुमान् भवाब्धिं न तरेत्स आत्महा ॥ १ ॥ वि
 नी. ॥ इहलौकिक पदार्थावर प्रीति किंवा अप्रीति
 हीं दोन्हीं न करितां ते मोक्षप्राप्तीची योग्यता
 येईपर्यंत पुनः पुनः जन्म घेऊन मृत्युलोकींच संचार
 करितात ॥ ३९ ॥ स. सं. लावणी ॥ नरजन्मामधिं
 नरा करुनि घे नरनारायणगडी ॥ तरिच सार्थक
 मानवकुडी ॥ ध्रु. ॥ बा चौऱ्यांशीं लक्ष वेळ संसार पडला
 गळां ॥ २४२ ॥ कबीरदासर पद ॥ लख चौऱ्यांशी
 गिरके म्याने अवचित नरतनु पाया ॥ दा. बो. द. ११
 स. ३ ॥ बहुतां जन्मांचा सेवट ॥ नरदेह सांपडे अवचट ॥
 येथें वर्तीवें चोखट ॥ नीतिन्यायें ॥ १ ॥ आदरिंद इच्छियू
 बंदु केट्ट केट्ट कृत्य माडि परर मूरु गुणगळन्नु
 बयसुत्त, आरु विकारगळन्नु हरिबिडुत्त तम्मछिद्द
 आत्मनन्नु नोडदे, बंद ई नरजन्मवन्नु कासाविसियछि

प्रकरण ११

नरदेह जोडे । येरवीं हा जन्म न घडे । हें व्यासवचन
 भागवतीं ॥ २१ ॥ श्लोक ॥ नृदेहमाद्यं सुलभं सुदुर्लभं प्लवं
 सुकल्पं गुरुकर्णधारं ॥ मयानुकूलेन नभस्वतेरितं पुमान्
 भवाब्धिं न तरेत्स आत्महा ॥ १ ॥ वि. नीति ॥ इहलौकिक
 पदार्थावर प्रीति किंवा अप्रीति हीं दोन्हीं न करितां ते
 मोक्षप्राप्तीची योग्यता येईपर्यंत पुनः पुनः जन्म घेऊन
 मृत्युलोकींच संचार करितात ॥ ३९ ॥ स. सं. लावणी ॥
 नरजन्मामधिं नरा करूनि घे नरनारायणगडी ॥ तरिच
 सार्थक मानवकुडी ॥ ध्रु. ॥ बा चौऱ्यांशीं लक्ष वेळ संसार
 पडला गळां ॥ २४२ ॥^{४२} क. पद ॥ लख चौऱ्यांशीं गिरके म्याने
 अवचित नरतनु पाया ॥^{४३} दा. द. ११. स. ३ ॥ बहुतां
 जन्मांचा सेवट ॥ नरदेह सांपडे अवचट ॥ येथें वर्तावें
 चोखट ॥ नीतिन्यायें ॥ १ ॥ म्हणून नरदेहात येऊन
 पुन्हा कुकर्म करीत लोकांचा पैसा, स्त्री व घरदार
 यांच्यावर डोळा ठेवून, षड्विकारांना मोकाट सोडून
 हृदयस्थ आत्म्याचे दर्शन न घेता हा जन्म तळमळीत

कळकोंडरे ई उत्तमवाद नरजन्मवु पुनः बरलिके बहळे
दूरवु; तिरुगि ८४ लक्ष योनिगळ्ळि होगुवरु.
सद्गुरु महाराजरवर पद ॥ नरतन आय नहि मिलनेका
पुन्हा पावना पल्ला है ॥ फेर पडे तो पस्तावेगा लाख
चौन्यांशि चकर है ॥ कर सो फलमो छोटे मोठे बहुत जन्म
का झोका है ॥ ध्यान करो गुरु साहेबजी का सब कुछ
करता मालक है ॥ दो दिन गये सटरफटरमो फिर चौन्यांशी
आया ॥ अमंग ॥ शेवटील पाळी मनुष्य हा जन्म
चूकलिया वर्म फेरा पडे ॥ याच जन्मामध्ये ओळखा
आत्माराम संसार सुगम भोगुनिया ॥ १ ॥ आदरिंद ई उत्तम-
वाद नरजन्मवु इरलिके चलो नडतेयिंद नडेयबेकु.
अंदरे परर होन्नु, हेण्णु, मण्णु नरक समवेंदु तिळिदु,
देवरु तमगे कोट्टदरळ्ळि संतोषपडुत्तिरबेकु. केट्ट कृत्य
माडलिके हेसबेकु. एल्लरु माडुवरेंदु तिळिदु तावु केट्ट
कृत्यगळ्ळु माडवारदु. हिंदे एल्ल जन्मदळ्ळि केट्ट केलस-
गळ्ळु माडि माडि, भोगिसुत्तलू बंदिरुत्तेवे. आदरे
ई ओंदु नरजन्मदळ्ळि आ कृत्यगळ्ळु माडदे ओळ्ळे

प्रकरण ११

वाया घालविला तर ह्या उत्तम नरजन्माची पुन्हा गाठ पडणे दुरापास्त आहे; पुन्हा चौ-याऐंशी लक्ष योनी आहेतच सद्गुरु महाराजांचे पद ॥ नरतन आय नहि मिलनेका पुन्हा पावना पळ्या है ॥ फेर पडे तो पस्तावेगा लाख चौ-यांशि चकर है ॥ कर सो फलमो छोटे मोठे बहुत जन्म का झोका है ॥ ध्यान करो गुरु साहेबजी का सब कुल करता मालक है ॥ दो दिन गये सटरफटरमो फिर चौ-यांशी आया ॥ अभंग ॥ शेवटील पाळी मनुष्य हा जन्म चूकलिया वर्म फेरा पडे ॥ याच जन्मामध्ये ओळखा आत्माराम संसार सुगम भोगु-निया ॥ १ ॥ श्रेष्ठ मानव जन्म आहे तोपर्यंत सद्वर्तन राखावे, म्हणजेच परधन व परस्त्री ही नरकासमान मानावीत व ठेविलें अनंतें तैसेचि राहावे. हीन कृत्याची किळस बाळगावी. मागच्या अनेक जन्मांतून ही दुष्कृत्ये करीत करीत, तिथले भोग भोगत इथे येऊन पोहोचलो आहोत. आता या जन्मात तरी तसलीच वाईट वागणूक न ठेवता उत्तम

प्रसंग ११

नडतेयिंद नडेदु निरंतरदल्लि आत्मन स्मरणी माडुत्तिर-
 बेकु ॥ दा. बो. द. ८ स. ७ ॥ नरदेह दुर्लभ ॥ अल्प
 संकल्पाचा लाभ ॥ गुरु कर्णधारी स्वयंभ ॥ सुख पाववी ॥
 २२ ॥ अदरिंद साधन बेळेयुवदु. आत्मन प्रकाशवन्नु
 नोडुत्तिदरे मुंदे जन्म बरलारदु ॥ द. १७ स. ८ ॥ विवेकें
 चुकला जन्ममृत्य ॥ नरदेहीं साधिलें महत्कृत्य ॥ भक्ति-
 योगें कृतकृत्य ॥ सार्थक जालें ॥ ३२ ॥ पशु, पक्षि
 मुंतादवुगाळिगू संसार इहु अदर ज्ञान उंटु. परंतु अवुगाळिगे
 विशेषवाद ज्ञानविच्छ ॥ श्लोक ॥ आहारनिद्राभयमैथुनानि
 समानि चैतानि नृणां पशूनाम् ॥ ज्ञानं नराणां अधिको
 विशेषो ज्ञानेन हीनः पशुभिः समानः ॥ १ ॥ ई यावत्तु
 जन्मगळन्नु तिरुगि ई नरजन्मवु बंदिरुत्तदे; आदरे इहु
 व्यर्थवागि कळेयवारदु ॥ दा. बो. द. १८ स. ३ ॥
 दुर्लभ शरीरीं दुर्लभ आयुष्य ॥ याचा करूं नये नास ॥
 दास म्हणे सावकास ॥ विवेक पाहावा ॥ १ ॥ द. २०
 स. ५ ॥ नरदेह परम दुर्लभ ॥ येणें घडे अलभ्य लाभ ॥

प्रकरण ११

वर्तन ठेवून निरंतर आत्म्याचे स्मरण करित असावे.
दा. द. ८ स. ७ ॥ नरदेह दुर्लभ ॥ अल्प संकल्पाचा
लाभ ॥ गुरु कर्णधारी स्वयंभ ॥ सुख पाववी ॥ २२ ॥
नामस्मरणाने साधन वाढीस लागते. आत्म्याचा प्रकाश
दिसला तर पुन्हा जन्म नाही. द. १७ स. ८ ॥ विवेकें
चुकला जन्ममृत्य ॥ नरदेहीं साधिलें महत्कृत्य ॥
भक्तियोगें कृतकृत्य ॥ सार्थक जालें ॥ ३२ ॥ पशुपक्षी
इत्यादींनाही जीवनक्रम आहे व तेवढ्यापुरते त्यांना
ज्ञान आहे. त्यांचे ज्ञान प्रगल्भ झालेले नसते, एवढेच.
श्लोक ॥ आहारनिद्राभयमैथुनानि समानि चैतानि नृणां
पशूनाम् ॥ ज्ञानं नराणां अधिको विशेषो ज्ञानेन हीनः
पशुभिः समानः ॥ १ ॥ योनीयोर्नीमध्ये भटकत हा
नरजन्म लाभला आहे, तो व्यर्थ गमावू नये. दा. द.
१८ स. ३ ॥ दुर्लभ शरीरीं दुर्लभ आयुष्य ॥ याचा करूं नये
नास ॥ दास म्हणे सावकास ॥ विवेक पाहावा ॥ १ ॥ द.
२० स. ५ ॥ नरदेह परम दुर्लभ ॥ येणें घडे अलभ्य लाभ ॥

दुर्लभ तें सुलभ ॥ होत आहे ॥ २५ ॥ कळेदरे मुंदे ई जन्म
 बहळे दूर; हागू एल्ल जन्म तिरुगि ई जन्म बंदरू सद्गुरुगळ
 सिक्कु नामवु देरेयुवदु बहळे कठिणवु. जनरिगे यावदू
 गोत्तिल्ल. तम्म तम्म मनरिसिगे बंद हागे कुणिदु, सत्तु
 सत्तुहोगि मुंदे जन्मगळन्नु तिरुगि बळलुवरु ॥ रामदास
 कृत म. श्लोक ॥ जनासारिखें व्यर्थ कां वोसणावें ॥ २४ ॥
 बळिक ई उत्तमवाद नरजन्म तिरुगि सिगलारदु ॥ वा. म.
 श्लोक ॥ मना ! व्यर्थ संसार येथेंचि पाहीं, पुढें मागुती
 मानवी देह नाही ॥ करीं हीत तूं चूकवीं जन्मखेपा, म्हणे
 वामना जाणिजे पुण्यपापा ॥ ६ ॥ मना ! मानवी देह पां !
 थोर आहे, बहू संचितें जोडला तूज पाहें ॥ करीं ज्ञानचर्चा
 सदा सर्व कर्मीं, म्हणे वामना वर्त तूं कां स्वधर्मीं ॥ ८५ ॥
 आदरिंद हीगे नडेदरे तिरुगि नरजन्मवु बरलारदु ॥ दा.
 द. १९ स. ८ ॥ उपाधी कांहीं राहात नाही ॥ समाधाना-
 येवढें थोर नाही ॥ नरदेह प्राप्त होत नाही ॥ क्षणक्षणा ॥
 ३० ॥ ओंदु वेळे नरजन्म बंदरू आ मेले सद्गुरुगळ

दुर्लभ तें सुलभ । होत आहे ॥ २५ ॥ एकदा हातातून
 निसटला की नरजन्म दूर गेला बरं, सर्व जन्मांतून फिरून
 तो मिळालाही, तरीसुद्धा सद्गुरूंची भेट होऊन नाम मिळणे
 अत्यंत कठीण आहे. माणसे याची जाणीव ठेवत नाहीत
 आणि मनाला येईल तसे नाचून पुनरपि जननं पुनरपि
 मरणम् करीत होरपळत राहतात. म. श्लोक ॥ जनासारिखें
 व्यर्थ कां वोसणावें ॥ २४ ॥ नंतर हा उत्तम नरदेह पुन्हा
 मिळणार नाही. वा. म. श्लोक ॥ मना ! व्यर्थ संसार
 येथेंचि पाहीं, पुढें मागुती मानवी देह नाही ॥ करीं हीत
 तूं चूकवीं जन्मखेपा, म्हणे वामना जाणिजे पुण्यपापा ॥६॥^{५४}
 मना ! मानवी देह पां ! थोर आहे, बहू संचितें जोडला
 तूज पाहें ॥ करीं ज्ञानचर्चा सदा सर्व कर्मीं, म्हणे वामना
 वर्त तूं कां स्वधर्मीं ॥ ८९ ॥^{५५} म्हणून सदाचाराने वागल्यास
 जन्ममरण चुकेल ॥ दा. द. १९ स. ८ ॥ उपाधी कांहीं
 राहात नाही ॥ समाधानायेवढें थोर नाही ॥ नरदेह प्राप्त होत
 नाही ॥ क्षणक्षणा ॥ ३० ॥ क्वचित् नरदेह मिळूनही सद्गुरूंची

कृपेय गोत्तु आगलारदु. आ कारण ॥ वा. म. श्लोक ॥
 मना ! ज्ञान रे ! तेंचि तूं ध्यान मानीं, मना ! भाव रे ! देव
 हा सत्य वानीं ॥ मना ! देव संदेह तूं जाण बापा ! म्हणे
 वामना यामुळें जन्मखेपा ॥ ८२ ॥ तम्म तम्म आयुष्य
 प्रमाण इख वरेगे चौच्यांशि हिंगबेकु ॥ वा. म. श्लोक ॥ मना !
 ज्ञान वैराग्य रे ! तेंचि जाणें, असावी दया सर्व भूर्तीं समानें ॥
 अनाथा दिनालागिं तूं पाळिं बापा ! म्हणे वामना
 चूकवीं जन्मखेपा ॥ ५३ ॥ मना ! वादसंवाद बापा ! नसावा,
 सदोदीत सद्भाव चितीं वसावा ॥ करीं कर्म ना
 पाहिं तूं आत्मरूपा, म्हणे वामना चूकवीं जन्मखेपा ॥
 ५४ ॥ आदरिंद “नुडि नडि, इदे जन्म कडि.”
 नुडि अंदरे सद्गुरुगळु हेळिद हागे केळिकोंडु, नडि अंदरे
 अदरंते चलो नडतेयिंद नडेयुवदु. आत्मन ध्यान
 माडि आत्मन प्रकाशवन्नु नोडिदरे, जन्म बंददक्के
 सार्थकवायितु. मुंदे चौच्यांशि तप्पुवदु. इदरंते एळ
 सिद्धरू पदगळन्नु माडिदरे. अवुगळन्नु नोडिकोंडु ध्यास-
 दळिट्टु इरबेकु. इळदिदरे इंथ अपरूपवागि सिक्क

प्रकरण ११

प्राप्ती होत नाही. वा. म. श्लोक ॥ मना ! ज्ञान रे ! तेंचि
तूं ध्यान मानीं, मना ! भाव रे ! देव हा सत्य वानीं ॥
मना ! देव संदेह तूं जाण बापा ! म्हणे वामना यामुळें
जन्मखेपा ॥ ८२ ॥^{५६} म्हणून नरजन्माची मुदत शिळुक
आहे तोपर्यंतच चौऱ्याऐंशीचा फेरा चुकवावा. वा. म.
श्लोक ॥ मना ! ज्ञान वैराग्य रे ! तेंचि जाणें, असावी दया
सर्व भूतीं समानें ॥ अनाथा दिनालागिं तूं पाळिं बापा !
म्हणे वामना चूकवीं जन्मखेपा ॥ ५३ ॥ मना ! वादसंवाद
बापा ! नसावा, सदोदीत सद्भाव चितीं वसावा ॥ करीं कर्म
ना पाहिं तूं आत्मरूपा, म्हणे वामना चूकवीं जन्मखेपा ॥
५४ ॥^{५७} म्हणून बोलल्यासारखे चालले तर हाच जन्म
शेवटचा ठरेल. बोलणे म्हणजे सद्गुरूंचे वचन ऐकणे व
चालणे म्हणजे त्या वचनाप्रमाणे सन्मार्गाने जाणे.
नामस्मरण करून आत्मप्रकाश पाहिला तर जन्माचे
सार्थक झाले. पुढे चौऱ्याऐंशी लक्ष योनींमधून फिरणे
नाही. सर्व साधुसंतांनी हेच लिहून ठेवले आहे.
त्याचा ध्यास ध्यावा. नसता, असा दुर्मिळ

प्रसंग ११

नरजन्मवु व्यर्थवागि कळेदु होगुवदु. कारण ई जन्मवन्नु
 व्यर्थ माडिकोळ्ळवारदु. सार्थक माडिकोळ्ळवेकु. अंदरे
 इदे नरजन्म कडेयदु आगुवदु. मुंदे ई जीवके याव
 जन्मवु इल्ल ॥ श्रीरामदासर पदवु ॥ जिवाशिवाची होइल
 भेटी जन्म मरण नाही रे ॥ ई जीववु आत्मनन्नु कूडि
 होगुत्तदे ॥ स. सं. दोहरे ॥ एकबार नर करनी
 करे तो ॥ नर का नारायण होय ॥ २२ ॥ ११० ॥ दा. बो. द.
 २० स. ५ ॥ नर तोचि नारायण ॥ जरी प्रत्यये करी
 श्रवण ॥ मननशीळ अंतःकरण ॥ सर्वकाळ ॥ २८ ॥
 न. अभंग ॥ नरदेहा यावें हरीदास व्हावें ॥ तेणें
 चूकवावे गर्भवास ॥ १ ॥ नाहीतरी वांया शिणविली माय ॥
 नरकासि जाय जन्मोजन्मी ॥ २ ॥ तुका म्हणे व्यर्थ
 मोलाचें शरीर ॥ गेलें हा विचार कळों आला ॥ ३ ॥
 ५९ ॥ स. सं. लावणी ॥ टट्टा टाळूं चौन्यांशी तें नरजन्मीं ह्या
 भुलूं नका ॥ खखा खाऊन पिउन मजेमधिं व्यर्थ जिणें
 हें वेंचूं नका ॥ १५२ ॥ आदरिंद ई प्रकार तिळकोंडु अदरंते
 नडेदरे, ई शरीर इरुवागले सार्थकवागि मुक्तियागुवदु.

प्रकरण ११

नरजन्म व्यर्थ खर्ची पडेल. तसे होऊ देऊ नये, जन्माचे
 सार्थक करावे. म्हणजे हा नरजन्मच अखेरचा ठरेल व
 पुन्हा जन्माला यावे लागणार नाही. श्रीरामदासांचे पद ॥
 जिवाशिवाची होइल भेटी जन्म मरण नाही रे ॥ जीव
 आत्म्यात मिळून जातो. स. सं. दोहरे ॥ एकबार नर करनी
 करे तो ॥ नर का नारायण होय ॥ २२ ॥ ११० ॥ दा. द.
 २० स. ५ ॥ नर तोचि नारायण । जरी प्रत्यये करी श्रवण ॥
 मननशीळ अंतःकरण ॥ सर्वकाळ ॥ २८ ॥ न. अभंग ॥
 नरदेहा यावे हरीदास व्हावे । तेणे चूकवावे गर्भवास ॥ १ ॥
 नाहीतरी वांया शिणविली माय ॥ नरकासि जाय जन्मो-
 जन्मीं ॥ २ ॥^{५८} तुका म्हणे व्यर्थ मोलाचें शरीर ॥ गेलें हा
 विचार कळों आला ॥ ३ ॥ ५९ ॥^{५९} स. सं. लावणी ॥
 ट्टा टाळूं चौऱ्यांशी तें नरजन्मीं ह्या मुळूं
 नका ॥ खखा खाऊन पिऊन मजेमाधिं व्यर्थ जिणें
 हें वेंचूं नका ॥ १५२ ॥ हे सर्व जाणून तदनुसार
 वागले तर इहैव देहाचे सार्थक होऊन मुक्ती मिळेल.

इदंके संदेहवु एळ्ळष्टू सह इळ्ळ ॥ इति श्री श्रीमत्
समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम
महाराजवर वचनंगळ्ळि नडतेय कुरितु नीतियु ॥
नरजन्मद वग्गे प्रसंगवु ॥ ११ ॥

१२ जन्मके कारण

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ “जन्मके कारण.” ई यावत्तु नररिगे
अंदरे अवरळ्ळिद् आत्मनिगे पुनः पुनः चौन्यांशियळ्ळि
जन्म वरळ्ळिके मूरु गुण, आरु विकार, ओंबत्तु द्वार,
हत्तु इंद्रियगळे कारणवागिरुत्तवे. आदरिंद ई दुर्लभ-
वादंथ, उत्तमवादंथ नरजन्मके बंद बळिक अवुगळ्ळु
सडिलु विडदे मुरिदु हाकुत्त, छी अन्नत्त, बुद्धि हेळ्ळुत्त,
अवुगळ्ळु तिद्दुत्त इरबेकु ॥ पुरंदरदासर पद ॥ बुद्धियलि
तनुमनव तिदिकोळ्ळुतिरबेकु ।....शुद्धनागि तत्त्व शोधिसलि-
बेकु ॥ १ ॥ हीगिरदे अवु हेळ्ळिदंते नडेदरे, तम्म तम्म
घात तावे माडिकोंडंते आगुवदु. अवे तम्म शत्रुगळ्ळु;

यात तिळमात्र संशय नाही. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील नरजन्म नावाचे अकरावे प्रकरण संपले.

१२ जन्माचें तें मूळ

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ “जन्माचे मूळ” (कारण) शोधून पाहिले तर असे दिसते की जीवाला पुन्हा पुन्हा जन्म घेण्याचे कारण म्हणजे तीन गुण, षड्विकार, नवद्वारे व दशेंद्रिये होत. म्हणून हा दुर्लभ व श्रेष्ठ असा नरजन्म प्राप्त झाला असताना, ह्या सर्वांना सैल न सोडता त्यांचा काटा काढावा, कधी त्यांची छी थू करावी. तर कधी त्यांना समजावून सांगावे. येन केन प्रकारेण त्यांना वाटेवर आणावे. पुरंदरदास सांगतात की, बुद्धीने तनमनाला विवेक शिकवावा. चित्तशुद्धी करून तत्त्वशोधन करावे ॥ १ ॥^{६०} असे न करता स्वच्छंदपणे वागणे हे आपणच आपल्या पायावर धोंडा पाडून घेण्यासारखे आहे. वर सांगिलेले सर्व आपले शत्रू;

प्रसंग १२

आ कारण अवुगळिगे सलगि कोडदे, अवुगळ्हि
 ओंदनादरू बयसदे इरबेकु. ओंदु बयसि, सलगियन्नु कोट्टु
 सैलु बिट्टेरे, मिक्कादवुगळु ओंदरोळगोंदु बंदु सेरि
 नम्म नाश माडदे विडलारवु. आ कारण अवु हेळिदंते
 नडेयवारदु. नडेदरे प्रपंचळि दरिद्र (बड)तन
 मुंताद हलवु प्रकारद दुःखगळु बरुववु. ओंदु दिन सह
 सौख्यदिंद कळेयलारु. सदाकालदळि ह्यागे माडलि,
 ह्यागे माडलि एंबुव ध्यासवु तप्पलारदु. बळिक प्रमाण
 तीरिदरिंद ओंदु नेवदिंद सत्त नंतर चौन्यांशियळि जन्मके
 हाकुववु. एरडनेय जन्मके होगि कष्टपडुत्त, ह्यागे
 माडलि, ह्यागे माडलि इदरदे स्मरणि माडुत्त मुंदे
 सायुव कालके यमयातनेयन्नु सोसि, एरडने जन्मके वासने
 यिंद वायुसुरळियळि होगि बळलुत्त कालांतरदिंद
 मत्तू जन्मके बरुवरु ॥ म. श्लोक ॥ मना वासना चूकवीं
 येरझारा ॥ मना कामना सोडवीं द्रव्यदारा ॥ मना
 यातना थोर हे गर्भवासीं ॥ मना सज्जना भेटवीं राघवासी ॥
 २१ ॥ दा. बो. द. ९ स. ८ ॥ पंचप्राण स्थळें

प्रकरण १२

म्हणून त्यांना सवलत देऊ नये व त्यांपैकी एकाचेही मागणे पुरे करू नये. एकदा एकाची मागणी पुरी करून त्याला सैल सोडले की बाकी सर्वच एकमेकांशी संगनमत करून नाश केल्याशिवाय आपल्याला सोडत नाहीत. म्हणून त्यांच्या सांगण्याप्रमाणे वागू नये. तसे जर वागले तर आयुष्यात दारिद्र्य वगैरे अनेक दुःखे येतात. एक दिवसही सुखाचा जात नाही. आता करावे तरी काय हा ध्यास सदैव पाठीस लागतो. आयुष्याची मुदत संपल्यावर कोणत्यातरी गोष्टीचे निमित्त होऊन मृत्यू येतो व इंद्रियादी शत्रू आपल्याला चौऱ्याऐंशीच्या चक्रात लोटून देतात. कोणत्या तरी जन्माला येऊन, कष्ट सोसत, कसे करावे काय करावे याचाच जप करीत, मरणाच्या यातना भोगाव्या लागतात. नंतर प्रबळ वासना ज्या जन्माला नेतील त्या जन्माला जाऊन, तिथेही दुःखे भोगीत कालांतराने आणखी एका जन्माला यावे लागते. म. श्लोक ॥ मना वासना चूकवीं येरझारा ॥ मना कामना सोडवीं द्रव्यदारा ॥ मना यातना थोर हे गर्भवासीं ॥ मना सज्जना भेटवीं राघवासी ॥ २१ ॥ दा. द. ९ स. ८ ॥ पंचप्राण स्थळें

प्रसंग १२

सोडिती ॥ प्राणरूप वासनावृत्ती ॥ वासनामिश्रित प्राण
जाती ॥ देह सोडुनियां ॥ ४ ॥ वायोसरिसी वासना
गेली ॥ ते वायोरूपेचि राहिली ॥ पुन्हां जन्म घेऊन
आली ॥ हेतुपरत्वे ॥ ५ ॥ फुंकिल्यासरिसा वायो गेला ॥
तेथें वायोसुत निर्माण जाला ॥ म्हणोन वायोरूप वासनेला ॥
जन्म आहे ॥ ११ ॥ मनाच्या वृत्ती नाना ॥ त्यांत
जन्म घेते वासना ॥ वासना पाहातां दिसेना ॥ परी ते आहे ॥
१२ ॥ वा. म. श्लोक ॥ मना! वासनेचे मुळें जीव जाती,
मना वासनेचे मुळें जन्म घेती ॥ अशी वासना टाकिं तूं
पापरूपी, म्हणे वामना तूजला मुक्ति सोपी ॥ १९ ॥ स. सं.
श्री तुकारामकृत अभंग ॥ जन्माचें तें मूळ पाहिलें शोधून
दुःखासि कारण जन्म घ्यावा ॥ ८८ ॥ दा. द. ३ स.
१ ॥ जन्म दुःखाचा अंकुर ॥ जन्म शोकाचा सागर ॥
जन्म भयाचा डोंगर ॥ चळेना ऐसा ॥ १ ॥ श्लोक ॥
जन्मदुःखं जरादुःखं नित्यदुःखं पुनः पुनः ॥ संसारसागरे
दुःखं तस्माज्जाग्रहि जाग्रहि ॥ १ ॥ टी. ॥ दा. बो.
द. ३ स. ५ ॥ जन्म अवघा दुःखमूळ ॥

प्रकरण १२

सोडिती ॥ प्राणरूप वासनावृत्ती ॥ वासनामिश्रित प्राण
जाती ॥ देह सोडुनियां ॥ ४ ॥ वायोसरिसी वासना गेली ॥
ते वायोरूपेंचि राहिली ॥ पुन्हां जन्म घेऊन आली ॥
हेतुपरत्वे ॥ ५ ॥ फुंकिल्यासरिसा वायो गेला ॥ तेथें वायोसुत
निर्माण जाला ॥ म्हणोन वायोरूप वासनेला ॥ जन्म
आहे ॥ ११ ॥ मनाच्या वृत्ती नाना ॥ त्यांत जन्म घेते
वासना ॥ वासना पाहातां दिसेना ॥ परी ते आहे ॥ १२ ॥
वा. म. श्लोक ॥ मना ! वासनेचे मुळें जीव जाती, मना
वासनेचे मुळें जन्म घेती ॥ अशी वासना टाकिं तूं
पापरूपी, म्हणे वामना तूजला मुक्ति सोपी ॥ १९ ॥^{६१}
स. सं. श्री तुकारामकृत अभंग ॥ जन्माचें तें मूळ पाहिलें
शोधून ॥ दुःखासि कारण जन्म घ्यावा ॥ ८८ ॥ दा. द.
३ स. १ ॥ जन्म दुःखाचा अंकुर ॥ जन्म शोकाचा
सागर ॥ जन्म भयाचा डोंगर ॥ चळेना ऐसा ॥ १ ॥
श्लोक ॥ जन्मःदुखं जरादुःखं नित्यदुःखं पुनः पुनः ॥
संसारसागरे दुःखं तस्माज्जाग्रहि जाग्रहि ॥ १ ॥ टी. ॥^{६२}
दा. द. ३ स. ५ ॥ जन्म अवघा दुःखमूळ ॥

लागती दुःखाचे इंगळ ॥ म्हणोनियां तत्काळ ॥ स्वहित
करावें ॥ ५२ ॥ द. ४ स. ९ ॥ नवमी भक्ति आत्म-
निवेदन ॥ न होतां न चुके जन्ममरण ॥ हें वचन सत्य
प्रमाण ॥ अन्यथा नव्हे ॥ २५ ॥ जन्मकळे मुख्य कारण
यावदेंदरे, सायुव कालकळे मनस्सिनल्लि लोभ (प्रीति),
क्षोभ (सिट्टु)गळिंदुंटाद दुःखवु यार सलुवागि उळिदु
(हिडिदु) सायुवरो अवर देसेयिंद अदे मुंदे जन्म-
वागालिके मुख्य कारणवागिरुत्तदे. अदरिंदले जन्मवागुवदु
सत्यवु ॥ दा. बो. द. ८ स. ८ प्रमाण ॥ “अंते मतिः
सा गतिः” ॥ टी. ॥ अंतीं मती तेचि गती ॥ ऐसें सर्वत्र
बोलती ॥ तुझा अंतीं तुझी प्राप्ती ॥ सहजचि जाली ॥
४८ ॥ म. श्लो. ॥ पुरेना जनीं लोभ रे क्षोभ होतो ॥
म्हणोनी जनीं मागुती जन्म घेतो ॥ १६ ॥ लोभ, क्षोभ-
गळ दुःखदिंद इतर एल्लरिगे जन्मवागुवदु. परंतु
नामधारकरिगे पुनः जन्मविल्ल. आदरिंद मेले बरेद
वैरिगळन्नु बंदियल्लि इडबेकु. अवुगळन्नु मनस्सु बयसि-
दरे मोदलिगे तम्म शरीरवन्नु गट्टि माडबेकु. अवुगळंते

प्रकरण १२

लागती दुःखाचे इंगळ ॥ म्हणोनियां तत्काळ ॥ स्वहित
 करावें ॥ ५२ ॥ दा. द. ४ स. ९ ॥ नवमी भक्ति आत्म-
 निवेदन ॥ न होतां न चुके जन्ममरण ॥ हें वचन
 सत्य प्रमाण ॥ अन्यथा नव्हे ॥ २५ ॥ जन्माला येण्याचे
 मुख्य कारण म्हणजे मृत्युसमयी लोभ किंवा क्षोभ यांनी
 मनात उत्पन्न झालेले दुःख. लोभाची किंवा क्षोभाची वासना
 मनात धरून, प्राण सोडला तर ती वासनाच पुन्हा जन्मास
 येण्याचे मुख्य कारण आहे. वासनेमुळेच पुनर्जन्म, हे सत्य
 आहे. याला प्रमाण “अंते मतिः सा गतिः” ॥ टी. ॥ दा.
 द. ८ स. ८ ॥ अंतीं मती तेचि गती ॥ ऐसें सर्वत्र बोलती ॥
 तुझा अंतीं तुझी प्राप्ती ॥ सहजचि जाली ॥ ४८ ॥ म.
 श्लोक ॥ पुरेना जनीं लोभ रे क्षोभ होतो ॥ म्हणोनी जनीं
 मागुती जन्म घेतो ॥ १६ ॥ लोभक्षोभाने होणाऱ्या यातने-
 मुळेच सर्वांना पुनर्जन्म घ्यावा लागतो. नामधारकाला मात्र
 पुन्हा जन्म नाही. म्हणून वर उल्लेखिलेल्या शत्रूंना
 बंदीखान्यात ठेवावे. मन त्यांच्यामागे गेले तर
 शरीराला आधी ताब्यात ठेवावे व त्याला त्यांच्यामागे

प्रसंग १२

कळिसवारदु. मुंदे श्रवणादिंदलू, साधनदिंदलू मनस्सन्नु
 गट्टिमाडवेकु ॥ दो. ॥ “मन गया तो जाने दे ॥ मत जाने दे
 शरीर” ॥ २ ॥ हीगे शरीरवन्नु गट्टि माडिदरू मनस्सन्नु
 सैलु विट्टरे तम्म घात माडुवदु. आ कारण अदच्चे गट्टि
 माडुत्तिरवेकु. इन्नु मूरु गुणगळु याववेंदरे रज, तम,
 सत्त्व. इवुगळ्ळि उत्तमवाद सत्त्वगुण ओळ्ळेदु. होरतु
 उळिद रज, तम गुणगळु प्रपंचदळ्ळि दुःखवन्नु कोट्टु, पुनः
 जन्मक्के तरुववु. स. सं. अभंग ॥ तम म्हणजे काय नरकचि
 केवळ ॥ रज तो सबळ मायाजाळ ॥ ४ ॥ तुका म्हणे येथें
 सत्त्वाचें सामर्थ्य ॥ करावा परमार्थ अहर्निशीं ॥ ५ ॥ ८८ ॥ आ
 कारण रज, तम इवुगळ्ळु विट्टु सदाकालदळ्ळि सत्त्व
 गुणवन्नु हिडिदु हगलिरुळु परमार्थ माडुत्तिरवेकु.
 बुद्धियिंद तम्म मनस्सिगे बोध माडि, मेले बरेद मूरु गुण,
 आरु विकार, ओंबत्तु द्वार, हत्तु इंद्रिय ई वैरिगळ मेले
 नेमदिंदलू सिट्टु हिडिदु, उत्तम नडतेयिंद नडेदु, हगलिरुळु
 साधन माडुत्तलू, अदन्नु बेळिसुत्तलू इरवेकु. ई प्रकार-
 वागिहु आयुष्य प्रमाण तीरिद बळिक सुखदिंद सायुवदु.

प्रकरण १२

जाऊ देऊ नये. पुढे साधुसंतांचा उपदेश ऐकून, साधन करून मनाला मुठीत ठेवावे ॥ दोहरे ॥ “मन गया तो जाने दे ॥ मत जाने दे शरीर” ॥ २ ॥^{६३} शरीराला ताव्यात ठेवूनसुद्धा मन जर सैल सुटले तर ते आपला घात करते. यासाठी मनालाच आधी दृढ करावे. तीन गुण म्हणजे रज, तम, सत्त्व. सत्त्वगुण हा सर्वश्रेष्ठ. बाकीचे दोघे म्हणजे रज व तम संसारात दुःख तर देतातच, शिवाय पुन्हा जन्माला आणतात. स. सं. अभंग ॥ तम म्हणजे काय नरकचि केवळ ॥ रज तो सबळ मायाजाळ ॥ ४ ॥ तुका म्हणे यथे सत्त्वाचें सामर्थ्य ॥ करावा परमार्थ अहर्निशीं ॥ ५ ॥ ८८ ॥ म्हणून रजतमांच्या नादी न लागता सदैव सत्त्वाची कास धरून अहोरात्र परमार्थ करीत राहावे. अतः विवेकाने मनाला बोध करून वर सांगितलेले तीन गुण, षड्विकार, नवद्वारे व दशेंद्रिये या वैन्यांवर नेमाने दात धरून, उत्तम वागणूक ठेवून, दिवसरात्र साधन करावे व ते वाढवीत असावे. अशा प्रकारे राहून आयुष्याची मर्यादा संपली म्हणजे सुखाने देह सोडावा.

आ कालके आगुव व्यथेगळ्नु भोगिसि मरेतु,
 इत्त कडेय मातुगळ्नेल्ल परिहरिसि, परमात्मन नाम
 तक्कोळ्ळुत्त, आत्मध्यान माडुत्त, आत्मन प्रकाशवन्नु नोडुत्त,
 जीव विडवेकु. अंदरे जीववु आत्मनन्नु कूडुवदु.
 अंदरे पुनः जन्म बरलारदु. इदु सत्यवु ॥ इति श्री
 श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंग-
 जंगम महाराजरवर वचनंगळ्ळि नडतेय कुरितु
 नीतियु ॥ जन्मके कारणवेंबदर बग्गे प्रसंगवु ॥ १२ ॥

१३ गुण, विकार, द्वार, इंद्रिय इवुगळ आधीन

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ मूरु गुण, आरु विकार, ओंबत्तु द्वार,
 हत्तु इंद्रिय इवुगळ आधीन आगवारदेंब बग्गे प्रसंगवु.
 परर होन्नु, हेण्णु, मण्णु एंब ई मूरु “गुण”गळ बयकेय
 आधीन एंदू आगवारदु. काम, क्रोध, मद, मत्सर,
 दंभ, अहंकार एंब आरु “विकार” गळ विवरणेयु.

१ काम — एरडनेयवर अथवा तम्म यावदादरोंदु पदार्थवु

प्राणांतीच्या यातना होत असतानाही त्यांना मागे सारावे व प्रापंचिक गोष्टींकडे पाठ फिरवावी. देवाचे नाव घेत, त्याचे ध्यान करीत व आत्मप्रकाश पाहत पाहत जगाचा निरोप घ्यावा. म्हणजे जीव आत्म्यात समरस होतो. पुन्हा तो जन्माला येणार नाही. हे सत्य आहे. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील जन्माचें तें मूळ नावाचे बारावे प्रकरण संपले.

१३ गुण, विकार, द्वारे व इंद्रिये यांच्या आधीन

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ तीन गुण, षड्विकार, नवद्वारे, दशेंद्रिये यांच्या आधीन होता कामा नये याबद्दलचे प्रकरण. लोकांचे सोनेनाणे, स्त्री व जमीनजुमला या “तीन गुणां”ची लालसा केव्हाही धरू नये. काम, क्रोध, मद, मत्सर, दंभ, अहंकार या सहा “विकारां”चे विवरण.

१ काम — आपली वस्तू कोणालाही मिळू नये
व दुसऱ्यांची कोणतीही एखादी वस्तू

तमगे बेकेंबुव बयकेयु.

२ क्रोध--सिट्टु, संताप.

३ मद--विद्येयिंदागलि, रोकदिंदागलि, शक्तियिंदागलि, सामर्थ्यदिंदागलि, इवुगळ्ळि यावदरिंदागलि एरड-नेयवरन्नु तुच्छमाडि, तमगे यारू एदुरिल्लेच्चुत्त तिळिदु सेटकोंडिरोण.

४ मत्सर--एरडनेयवरिगे चलोदादददन्नु नोडि, सैरिस-लारदे अवरिगे केट्टदागि तमगे चलोदागलेंदु चिंतिसुवदु.

५ दंभ--तमगिंत मेलादवरन्नु नोडि, अवर सरिगट्ट-बेकेंब ओण हेम्मे.

६ अहंकार--नावु विद्वानरु, नावु दैवुळ्ळवरु, एंब हलवु तरद अभिमानवु. ना एंबुव हेम्मेयिंदिरुवदु. ई प्रकार इरुव ई आरु विकारगळ्ळु यारू हरिबिडवारदु. आधीनदळ्ळि इट्टुकोळ्ळबेकु. अंदरे याव तरद पाप, अनर्थ, केडु आगलारदु ॥ वि. नी. ॥ १ काम, २ क्रोध, ३ लोभ, ४ मोह, ५ मद आणि ६ मत्सर हे सहा आंतले शत्रु

आपल्याला मिळावी ही लालसा.

२ क्रोध—राग किंवा संताप.

३ मद—विद्येने असो, संपत्तीने असो, शक्तीने असो, सामर्थ्याने असो, यांपैकी कशानेही असो, दुसऱ्यांना तुच्छ लेखणे व आपल्या तोडीचे कुणी नाही असे समजून फुगून जाणे.

४ मत्सर—लोकांचे भले झालेले पाहून ते सहन न होऊन त्यांचे वाईट होवो आणि आपले भले होवो असा विचार करणे.

५ दंभ—आपल्यापेक्षा श्रेष्ठ लोकांना पाहून त्यांची बरोबरी करण्याचा पोकळ डौल.

६ अहंकार—आपण विद्वान, भाग्यवान आहोत असा तऱ्हेतऱ्हेचा अभिमान. मी-मी करण्याचा अभिमान. अशा स्वरूपाच्या षड्विकारांना कोणीही वाव देऊ नये. त्यांना ताब्यात ठेवावे. म्हणजे कोणतेच पाप, अनर्थ किंवा नुकसान होत नाही. वि. नीति ॥ १ काम, २ क्रोध, ३ लोभ, ४ मोह, ५ मद आणि ६ मत्सर हे सहा आंतले शत्रु

प्रसंग १३

जो जिंकितो, त्यास पाप, किंवा कांहींएक अनर्थ बाधत नाही ॥ ८ ॥ यावदादरोंदु पदार्थवन्नु नोडि अदन्नु बयसदे, तिरस्करिसुत्त इदरे, मोदलिनदाद कामद आटवु निळ्ळुवदु. बळिक सिक्काद विकारगळ्ळु समीपक्के सह बरलारवु. याव पदार्थगळ्ळु नमगे वेड अंत मन-स्सिगे वेळे वेळगे छी हाकुत्त, अदर बयकेगळ्ळु मुरियुत्तिरबेकु ॥ न. अभंग ॥ होऊं नको कांहीं या मना आधीन ॥ नाईकें वचन याचें कांहीं ॥ १ ॥ हटियाची गोष्टी मोडून टाकावी ॥ सोई ही धरावी विठोबाची ॥ २ ॥ ६७ ॥ खवळलिया कामक्रोधीं अंगीं भरती आधि व्याधि ॥ २ ॥ तुका म्हणे त्रिविध ताप जाती मग आपेंआप ॥ ४ ॥ ४३ ॥ काम क्रोध आड पडले पर्वत ॥ राहिला अनंत पलीकडे ॥ १ ॥ नुलंघवे मज न सांपडे वाट ॥ दुस्तर हा घाट वैरियांचा ॥ २ ॥ ७४ ॥ एरडनेयवर पदार्थगळ्ळु बयसदे इदरे क्रोधवु (सिट्टु) बर-लारदु. ह्यागंदरे एरडनेयवरदन्नु बयसुत्तिदु, अवरु कोडलिळेंदरे नमगे सिट्टु बरुवदु. अदे बयसदे इदरे,

प्रकरण १३

जो जिंकितो, त्यास पाप, किंवा कांहींएक अनर्थ बाधत नाही ॥ ८ ॥ एखादी वस्तू पाहिल्यावर तिचा हव्यास न करता, तिचा तिरस्कार केला तर पाहिलाच विकार जो काम त्याचा खेळ थांबतो. नंतर इतर विकार आपल्या आसपास फिरकणार नाहीत. कोणतीच वस्तू आपल्याला नको असे मनाला वेळोवेळी बजावून त्याच्या इच्छांना पायबंद घालावा. न. अभंग ॥ होऊं नको कांहीं या मना आधीन ॥ नाईकें वचन याचें कांहीं ॥ १ ॥ हटियाची गोष्टी मोडून टाकावी ॥ सोई ही धरावी विठोबाची ॥ २ ॥ ६७ ॥^{६४} खवळ-लिया कामक्रोधीं अंगीं भरती आधि व्याधि ॥ २ ॥ तुका म्हणे त्रिविध ताप जाती मग आपेंआप ॥ ४ ॥ ४३ ॥ काम क्रोध आड पडले पर्वत ॥ राहिला अनंत पलीकडे ॥ १ ॥ नुलंघवे मज न सांपडे वाट ॥ दुस्तर हा घाट वैरियांचा ॥ २ ॥ ७४ ॥^{६५} दुसऱ्यांच्या पदार्थांकडे आळकेपणाने पाहिले नाही तर क्रोध येणार नाही. कारण दुसऱ्यांच्या वस्तूंवर डोळा ठेवला व त्यांनी त्या दिल्या नाहीत तर आपल्याला राग येतो. तेच, आपण इच्छाच केली नाही तर

सिद्ध बरलिके कारणविल्ल. आहरिंद एरडनेयवर
 पदार्थगळन्नु बयसवारदु. अंदरे काम, क्रोध एंब ई
 वैरिगळु सायुवरु. एरडनेयवरदन्नु बयसि मनस्सिनंते
 आदरे मदवु बरुवदु. आदरे इवरु बयसिदरे यावदू बरुव-
 दिळ. हागू मनस्सिगे तृप्तियू आगुवदिळ. परंतु बयके
 मात्र उंटागुत्तदे. आ कारण अदर बयके माडदे, नररु
 इहदरळि सुखपडुत्तिरबेकु. हलवु हंबलिसिदरे, नरक
 प्राप्ति. उत्तमरु विकारशून्यरागिरबेकु. विकारवश-
 वादवरु अधोगतिगे होगुवरु. इदके एळ्ळु संदेहविल्ल.
 याव विकारवन्नू बरगोडबारदु. अकस्मात्तागि बंदरे
 अदन्नु मुरिदु हाकुत्तिरबेकु. एरडनेयवरदु नमगे बेड
 एंबदन्नु गट्टियागि मनस्सिनळि हिडिदु, आशेयन्नु
 बिडुत्त, तमगे इह हेंडतियळि, रोक्कदळि, होलदळि,
 मक्कळळि, केलसदळि तृप्तियागिरबेकु. “नवद्वार”गळु—
 ओंबत्तु छिद्र (तूतु)गळु याववेंदरे बायि १, कण्णु २,
 मूगु (मूगिन होरळि) २, किवि २, गुद १, शिश्व १;
 ई नवद्वारगळु प्रतियोब्बरिगे इरुत्तवे. इवुगळ

प्रकरण १३

राग येण्याचे कारणच खुंटले. म्हणून दुसऱ्यांच्या वस्तूंची इच्छा करता कामा नये. असे केल्याने काम व क्रोध हे वैरी मरून जातात. लोकांच्या गोष्टींची आशा ठेवली व कदाचित् आपल्या मनाजोगे झाले तर मद येतो. परंतु इच्छा केली तर वस्तू हातात येतेच असे मात्र नाही. आणि मनाची तृप्तीही होत नाही. मात्र इच्छा मनात घर करून राहते. त्यासाठी उगीच कशाची लालसा न बाळगता आहे त्यात संतोष मानावा. भलत्या गोष्टींचा ध्यास घेतला तर नरकप्राप्ती होते. श्रेष्ठ जनांनी विकाररहित असावे. विकारवश जे होतात ते अधोगतीला जातात. यात काडीइतका संदेह नाही. मनात कोणत्याही विकाराचा शिरकाव होऊ देऊ नये. इतरांचे आपल्याला काहीही नको असा दृढनिश्चय करून, वासना जाळून टाकून, आपली बायको, पैसाअडका, शेतीवाडी, मुलेबाळे, उद्योगधंदा यांतच तृप्त राहावे. “नवद्वारे”—मुख १, डोळे २, नाक (नाकपुड्या) २, कान २, गुद १, शिस्न १ अशी नवद्वारे शरीराला आहेत. यांच्या

इच्छेयंते नडेदरे, संसारदह्नि अंदरे प्रपंचदह्नि एंदिगू
सुखवागदे अधोगतियागुवदु. इदक्के संदेहविह्ल. “ हत्तु
इंद्रिय ”गळु-५ ज्ञानेंद्रियगळु अंदरे ज्ञानवुळ्ळंथवु
(तिळकोळ्ळतक्कंथवु); अवु याववेंदरे-१ किवि
(केळोण), २ कण्णु (नोडोण), ३ मूगु (वास तक्कोळ्ळोण),
४ नालिगे (रुचि तक्कोळ्ळोण), ५ त्वच अथवा तोगळु,
(सुखदुःख आदहु तिळकोळ्ळोण). ५ कर्मेन्द्रियगळु (कृत्य)
केलसवन्नु माडुववु; याववेंदरे-१ कै (केलस
माडोण), २ कालु (नडेयोण), ३ बायि (माताडुवदु), ४ गुद
(मल बिडोण), ५ शिश्व (मूत्र बिडोण, रतिसुख तक्कोळ्ळोण);
हीगे हत्तु इंद्रियगळु. इवेह्ल वैरिगळेंदु तिळिय-
बेकु. इवे चौच्यांशि फेरियह्लि हाकुववु. आ कारण ई
यावत्तु हितशत्रुगळ्ळन्नु बयसदे, कोळ्ळुत्त इरबेकु ॥ वि.
नी. ॥ ज्यानें इंद्रियें स्वाधीन राखिलीं नाहींत, त्याचे
आचरणानें सर्व लोकांस पीडा होते व त्यासही
होते....हे ज्यानें स्वाधीन ठेविले नाहींत त्या पुरुषाच्या
विपत्ति शुक्लपक्षींच्या चंद्राच्या कलांप्रमाणे वाढत असतात.

प्रकरण १३

तालाप्रमाणे नाचले तर संसारात लेशभरही सुख न लाभता अधोगती होते. यात शंका नाही. “दशेंद्रिये”— ५ ज्ञानेंद्रिये म्हणजे बाह्य जगाचे ज्ञान करून देणारी इंद्रिये. ही म्हणजे १ कान (ऐकणे), २ डोळा (बघणे), ३ नाक (वास घेणे), ४ जीभ (रुची घेणे) व ५ त्वचा (स्पर्श समजणे). ५ कर्मेंद्रिये म्हणजे कर्म करणारी इंद्रिये. १ हात (काम करणे), २ पाय (चालणे), ३ मुख (बोलणे), ४ गुद (मल-विसर्जन करणे), व ५ शिश्न (मूत्रविसर्जन व रतिसुख घेणे). अशी एकूण दशेंद्रिये झाली. यांचा वरचष्मा झाल्यास ती वै-यासमान होतात व चौ-याऐंशीच्या फे-यात ढकलतात. म्हणून या सगळ्या हितशत्रूंचे न ऐकता त्यांचे म्हणणे मोडून काढावे. वि. नीति ॥ ज्यानें इंद्रियें स्वाधीन राखिलीं नाहींत, त्याचे आचरणानें सर्व लोकांस पीडा होते व त्यासही होते....हे ज्यानें स्वाधीन ठेविले नाहींत त्या पुरुषाच्या विपत्ति शुक्ल-पर्क्षीच्या चंद्राच्या कलांप्रमाणे वाढत असतात.

मन जिंकिल्यावांचून जो इंद्रियें जिंकायाची इच्छा करितो, त्यास इंद्रियेंच काम, क्रोध, वैऱ्यांच्या हातीं देतात, म्हणून प्रथम मन जिंकावें. ज्यानें मन व इंद्रियें जिंकून कामक्रोधादिक वश केले....पुरुषाचें शरीर हा कोणी एक रथ म्हणावा, याचा सारथी मन होय, आणि इंद्रियें हे घोडे होत. हे घोडे जर स्वाधीन असतील, तर जसा कोणी प्रत्यक्ष रथांत बसून सुख पावतो तसा याचाही आत्मा सुख पावेल. जो उचित कर्मे सोडून जशी आपल्या इंद्रियांची इच्छा असेल तसा वर्ततो, तो वैभव, प्राण, धन व स्त्री, यांपासून लवकर भ्रष्ट होतो. जो विषयांचा धनी होतो आणि इंद्रियांचा धनी होत नाही, तो इंद्रियें स्वाधीन नाहीत म्हणून धनीपणापासून भ्रष्ट होतो. मन स्वाधीन असलें तर तें मन मित्ररूप होतें, आणि स्वाधीन नसलें तर तेंच शत्रुरूप होतें. काम, क्रोध, हे दोघे मुख्य शत्रु होत. यांस फार जपावें. जो आपले शरीरांतील कामक्रोधादिक शत्रु जिंकिल्यावांचून बाहेरील शत्रूस जिंकावयास इच्छितो, त्यास हे काम-

प्रकरण १३

मन जिंकिल्यावांचून जो इंद्रियें जिंकायाची इच्छा करितो, त्यास इंद्रियेंच काम, क्रोध, वैऱ्यांच्या हातीं देतात, म्हणून प्रथम मन जिंकावें. ज्यानें मन व इंद्रियें जिंकून कामक्रोधादिक वश केले....पुरुषाचें शरीर हा कोणी एक रथ म्हणावा, याचा सारथी मन होय, आणि इंद्रियें हे घोडे होत. हे घोडे जर स्वाधीन असतील, तर जसा कोणी प्रत्यक्ष रथांत बसून सुख पावतो तसा याचाही आत्मा सुख पावेल. जो उचित कर्म सोडून जशी आपल्या इंद्रियांची इच्छा असेल तसा वर्ततो, तो वैभव, प्राण, धन व स्त्री, यांपासून लवकर भ्रष्ट होतो. जो विषयांचा धनी होतो आणि इंद्रियांचा धनी होत नाही, तो इंद्रियें स्वाधीन नाहीत म्हणून धनीपणापासून भ्रष्ट होतो. मन स्वाधीन असलें तर तें मन मित्ररूप होतें, आणि स्वाधीन नसलें तर तेंच शत्रुरूप होतें. काम, क्रोध, हे दोघे मुख्य शत्रु होत. यांस फार जपावें. जो आपले शरीरांतील कामक्रोधादिक शत्रु जिंकिल्यावांचून बाहेरील शत्रूस जिंकावयास इच्छितो, त्यास हे काम—

क्रोधादिक शत्रु आंतून उलथून पाडितात. इंद्रियें जिंकिल्यावांचून जे राजे राज्य करितात, ते ऐश्वर्यमदें-करून राज्यभ्रष्ट होतात. रावणादिकांनीं इंद्रियें जिंकिलीं नाहींत, म्हणून आतूर होऊन सीताहरणादिक दुष्ट कर्मे करून ऐश्वर्यासहवर्तमान प्राणास मुकले ॥ १८-२० ॥

वि. नी. ॥ ज्यानें सर्व इंद्रियें जिंकिलीं....तो ज्ञानी जाणावा ॥

३२-३३ ॥ वि. नी. यक्षप्रश्नः—सुकीर्ति कशानें मिळते ?

उत्तरः—इंद्रियें स्वाधीन ठेविल्यानें ॥ ७० ॥ दा. बो. द. २

स. ७ ॥ मन भलतीकडे धांवे ॥ तें विवेकें आवरावें ॥

इंद्रियें दमन करावें ॥ तो सत्त्वगुण ॥ ७० ॥

इवुगळ्ळु आधीन माडिकोंडवरे गट्टिगरु, संत

साधुगळु, सिद्धरु; इवरे नरजन्मके बंददके सार्थक माडि

कोंडवरु. हीगे माडदे, यारु अवु हेळिदंते केळि झोलि-

योळगे होगुवरो अवरिगे ई नरजन्म व्यर्थ होगि

पुनः चौच्यांशि लक्ष योनिगळ्ळि तिरगुत्त, कष्टपडुत्त,

दुःख भोगिसुत्त, बळलुवदु तप्पुवदिळ्ळ. अवरिगे ई नर-

जन्म पुनः बरुवदु बहळे दुर्लभवु. आ कारण अवुगळ्ळु

क्रोधादिक शत्रु आंतून उलथून पाडितात. इंद्रियें जिंकिल्या-
वांचून जे राजे राज्य करितात, ते ऐश्वर्यमदेंकरून
राज्यभ्रष्ट होतात. रावणादिकांनीं इंद्रियें जिंकिलीं नाहींत,
म्हणून आतूर होऊन सीताहरणादिक दुष्ट कर्में करून
ऐश्वर्यासहवर्तमान प्राणास मुकले ॥ १८-२० ॥ वि. नी. ॥
ज्यानें सर्व इंद्रियें जिंकिलीं....तो ज्ञानी जाणावा ॥
३२-३३ ॥ वि. नी. यक्षप्रश्न :-सुकीर्ति कशानें
मिळते ? उत्तर :-इंद्रियें स्वाधीन ठेविल्यानें ॥ ७० ॥ दा.
द. २ स. ७ ॥ मन भलतीकडे धावे ॥ तें विवेकें
आवरावें ॥ इंद्रियें दमन करावें ॥ तो सत्त्वगुण ॥ ७० ॥
या सर्वांना आपल्या आधीन ठेवणारेच खंबीर, साधु,
संत किंवा सिद्ध होत. यांनीच नरजन्माचे सार्थक
केले. हा मार्ग सोडून इंद्रियादी गण सांगतील
तसे जे ऐकतात त्यांचा मानवजन्म व्यर्थ जातो.
तसेच पुन्हा चौऱ्याऐंशी लक्ष योनींत फिरणे,
दुःख भोगणे व तळमळणे हे त्यांना चुकत नाही.
मानवकुडी पुन्हा भेटणे अतिर्दुलभ, म्हणून त्यांना

प्रसंग १३

स्वाधीन माडिकोंडु तम्म ई यावत्तु वैरिगळ मेले
जबरदस्ति इडबेकु. ह्यागंदरे याव याव
वैरिगळु एनेनु वयसुत्तवेयो अदन्नु एंदिगू
कोडबारदु. कोट्टरे अवु संसारदळि अंदरे
प्रपंचदळि केडकु माडि परमार्थवन्नु मुळगिसुववु.
आ कारण अवुगळ गाळि सह तक्कोळ्ळदे, अवु-
गळ मेले जबरदस्ति माडि, चलो नडतेगे हच्चबेकु.
अवुगळ झोलियोळगे होगबारदु. हीगे निरंतरदळि
जप्पिसुत्त, आत्मन ध्यान माडुत्त, आत्मनन्नु नोडुत्त,
सुखदिंद प्रपंच माडिदरे, हलवु तरद (एळ्ळ) सौख्य होंदि
जीव इरलिक्के मुक्तिपडेदु जीवन्मुक्तरागुवरु. इदक्के
एळ्ळट्टू संदेहविळ्ळ ॥ इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधि-
राज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर
वचनंगळ्ळि नडतेय कुरितु नीतियु ॥ गुण, विकार,
द्वार, इंद्रिय इवुगळ आधीनद बरगे प्रसंगवु ॥ १३ ॥

प्रकरण १३

वश करून या सर्व वैऱ्यांवर ताबा ठेवावा. त्यांनी
एखाद्या गोष्टीचा छंद घेतला तर तो पुरवू नये.
पुरविल्यास ते संसाराचा नाश करून परमार्थही
बुडवितात. म्हणून त्यांच्या वाऱ्यालाही उभे राहू
नये व त्यांना लगाम घालून सन्मार्गावर आणावे.
त्यांच्या पाशात अडकू नये. डोळ्यात तेल
घालून वर्तन जपत राहावे, ध्यान करावे, आत्मप्रभा
पाहावी व सुखाने प्रपंच करावा म्हणजे सर्व
सुखे आपल्याकडे चालत येतात आणि याचि
देहीं याचि डोळां मुक्ती मिळून आपण
जीवन्मुक्त या पदवीला पोचतो. यात तिळमात्र
संशय नाही. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज
सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज
यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील
गुण, विकार, द्वारे व इंद्रिये यांच्या
आधीन या नावाचे तेरावे प्रकरण संपले.

१४ सुळळु

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ यावत्तु जनरिगे “सुळळु” आडुव परिपाठवु
बहळे इरुत्तदे. सुळळु आडिद होर्तु बढुकलारेवेंदु
तिळकोंडु, सुळळु आडलिके अंजुवदिळ्ळ. परंतु अदु
नेट्टगळ्ळ. एंथ मसलत्तु मै मेले बंदाग्यू सुळळु माताडबारदु ॥
दा. वो. द. १० स. १० ॥ सत्यायेवटें सुकृत
नाहीं ॥ असत्यायेवटें पाप नाहीं ॥ प्रचीतीविण
कोठेंचि नाहीं ॥ समाधान ॥ ५४ ॥ सुळ्ळिनिंद मै मेले
बंद मसलत्तु होगुवंते तोरिदरू अदु हेचेच्चु मै मेले
बरुत्तदे. मसलत्तु मै मेले बरलि, बरदिरलि तावु
तम्म प्राण होदरू सुळळु आडबारदु. “सुळळु माताडि
बढुकुवदक्कित सत्य माताडि सायुवदु लेसु.” हीगे सद्-
गुरुगळ आज्ञेयुंद्दु ॥ मो. दु. बु. उपदेश ॥ सत्य
सदा बोलावें सांगे गुरु आणि आपुला बाप ॥ खोटें
भाषण करणें सज्जन म्हणतात हें महापाप ॥१॥ ६१ ॥ आ
कारण ई आज्ञेयन्नु मीरबारदु. मीरि नडेदरे, प्रपंचदळ्ळि

१४ असत्य

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ सर्व लोकांना “असत्य” बोलण्याचा परिपाठ पडून गेलेला असतो. खोटे बोलल्याशिवाय जगणेच अशक्य असे समजून ते खोटे बोलण्यास मागे-पुढे पाहत नाहीत. पण हे ठीक नाही. एखादा मामला अंगावर आला तरी खोटे बोलू नये. दा. द. १० स. १० ॥ सत्यायेवढे सुकृत नाही ॥ असत्यायेवढे पाप नाही ॥ प्रचीतीविण कोठेचि नाही ॥ समाधान ॥ ५४ ॥ अंगावर आलेला प्रसंग खोटे सांगून घालविता येईल असे वाटते. परंतु तो अधिकच अंगावर येतो. प्रसंग अंगावर येवो, न येवो, आपण प्राण गेला तरी खोटे बोलू नये. “खोटे सांगून जीव बचावण्यापेक्षा सत्य सांगून मृत्यूला सामोरे जाणे बरे” असा सद्गुरूंचा दंडक आहे. मो. दु. बु. उपदेश ॥ सत्य सदा बोलावे सांगे गुरु आणि आपुला बाप ॥ खोटे भाषण करणे सज्जन म्हणतात हे महापाप ॥ १ ॥ ६१ ॥ म्हणून गुरूंची आज्ञा उल्लंघू नये. आज्ञाभंग केल्यास प्रपंचात

प्रसंग १४

एह मातिन कोरते बंदु मुक्ति आगदु ॥ कबीरदासर
 पद ॥ जगत है उपराटे ॥ झूठ को साहेब क्यों भेटे ॥
 अदरिंद अवर आज्ञेयनु केळिकोंडु आ प्रकार नडेयु-
 त्तिरबेकु. सुळ्ळन बेनु हत्तिदरे, याव मातिनळियू यश
 बारदे, तपु माडिदके आध्यात्मिक, आधिभौतिक, आधि-
 दैविकगळेंब त्रिविध तापगळ्ळि बळलबेकागुवदु.
 आदरिंद एंथ घोर प्रसंग बंदरू सुळ्ळु आडि यारन्नू
 मुळुगिसवारदु. सुळ्ळु आडलिक्लिंळेंब नेमविरबेकु ॥
 मन. श्लोक ॥ सदा आर्जवीं प्रीय जो सर्वलोकीं ॥ सदा
 सर्वदा सत्यवादी विवेकी ॥ न बोले कदा मिथ्य वाचा
 त्रिवाचा ॥ जगीं धन्य तो दास सर्वोत्तमाचा ॥ ५३ ॥ मना
 सर्वथा सत्य सांडूं नको रे ॥ मना सर्वथा मिथ्य मांडूं
 नको रे ॥ मना सत्य तें सत्य वाचें वदावें ॥ मना मिथ्य तें
 मिथ्य सोडूनि द्यावें ॥ १९ ॥ स. सं. अनंतफंदी लावणी ॥
 सत्य वचन राखण्यास न ढळा कथितों ह्या हितगुजा ॥ व्हा
 सावध नच निजा ॥ २२४ ॥ न. अभंग ॥ तुका म्हणे
 सत्यकर्मा व्हावें साह्य ॥ असत्यासी भय नरका जाणें ॥ ४ ॥

प्रकरण १४

सर्व गोष्टींची ददात पडून मुक्ती दुरावते. कबीरदासांचे पद ॥ जगत है उपराटे ॥ झूठ को साहेब क्यों भेटे ॥ म्हणून गुरूंच्या आज्ञेप्रमाणे वागावे. असत्याच्या मागे लागल्यास हाताला यश येणार नाही. शिवाय चुकीबद्दल शिक्षा म्हणून आध्यात्मिक, आधिभौतिक व आधिदैविक अशा त्रिविध तापांनी पोळावे लागेल. म्हणून कितीही घोर प्रसंग आला तरी खोटे बोलून कुणालाही बुडवू नये. खोटे बोलणार नाही असा नेम करावा. म. श्लोक ॥ सदा आर्जवीं प्रीय जो सर्वलोकीं ॥ सदा सर्वदा सत्यवादी विवेकी ॥ न बोले कदा मिथ्य वाचा त्रिवाचा ॥ जर्गी धन्य तो दास सर्वोत्तमाचा ॥ ५३ ॥ मना सर्वथा सत्य सांडूं नको रे ॥ मना सर्वथा मिथ्य मांडूं नको रे ॥ मना सत्य तें सत्य वाचें व्हावें ॥ मना मिथ्य तें मिथ्य सोडूनि द्यावें ॥ १९ ॥ स. सं. अनंतकंदी लावणी ॥ सत्य वचन राखण्यास न ढळा कथितों ह्या हितगुजा ॥ व्हा सावध नच निजा ॥ २२४ ॥^{६६} न. अभंग ॥ तुका म्हणे सत्यकर्मा व्हावें साह्य ॥ असत्यासी भय नरका जाणें ॥ ४ ॥

प्रसंग १४

३९ ॥ सत्य तोचि धर्म असत्य तें कर्म ॥ आणिक
 हें वर्म नाही दुजें ॥ २ ॥ ५३ ॥ अंदरे तमगे यावदाद-
 रेंदु मातिन बग्गे, एष्टु गोत्तु इरुत्तदेयो अष्टे हेळबेकु.
 अदरळि एळ्ळू सह कैले हाकि सुळ्ळु आडबारदु ॥ म.
 ति. बु. अभंग ॥ खोटें कधीं बोलूं नये ॥ खोटी साक्ष देऊं
 नये ॥ १ ॥ २४ ॥ वि. नी. ॥ खोटी साक्ष देणारास नाना
 प्रकारचें दुःख प्राप्त होतें. जो द्रव्यासाठीं खोटें बोलतो, तो
 पूर्वी झालेले पुरुष आणि पुढें होणारे पुरुष यांसहित नरकास
 जातो. आणि भूमीसाठीं असत्य बोलतो त्याचें सर्वस्व
 नाश पावतें ॥ २६ ॥ खरे आडुवदरिंद मने, होल,
 रोक्क मुंताददु होदरू होगलि; कोडलिके देवरु समर्थ-
 निदाने. आतनु कोट्टुदु सालुवदु; नररु एष्टु कोट्टरू
 सालदु. इदन्नु तिळ्ळिदुकोंडु, यारू एंदिगू सुळ्ळु आड-
 बारदु. इन्नु सुळ्ळु आडुवदरळि ओंदु तरद विवेकवदे.
 अदु ह्यागंदरे, ओंदु वेळे सुळ्ळु मातिनिंद एरडनेयवरिगे
 कल्याणवागि तम्म मेले मसलत्तु बारदंते इदरे सुळ्ळु
 आडबहुदु; अंदरे तम्म लाभ एनू इरदे, एरडनेयवर

प्रकरण १४

३९ ॥^{६०} सत्य तोचि धर्म असत्य तें कर्म ॥ आणिक हें
 वर्म नाही दुजें ॥ २ ॥ ५३ ॥^{६१} एखाद्या घटनेबद्दल
 आपल्याला जितकी माहिती आहे तितकीच सांगावी.
 त्यात पदरचे अक्षरही घालू नये आणि खोटे बोलू नये.
 म. ति. बु. अभंग ॥ खोटें कधीं बोलूं नये ॥ खोटी साक्ष
 देऊं नये ॥ १ ॥ २४ ॥ वि. नीति ॥ खोटी साक्ष देणारास
 नाना प्रकारचें दुःख प्राप्त होतें. जो द्रव्यासाठीं खोटें
 बोलतो, तो पूर्वी झालेले पुरुष आणि पुढें होणारे पुरुष
 यांसहित नरकास जातो. आणि भूमीसाठीं असत्य बोलतो
 त्याचें सर्वस्व नाश पावतें ॥ २६ ॥ खरे सांगितल्यामुळे जर
 घर, शेत, पैसा वगैरे गेले तरी जाऊ द्यावे. देव देण्यास
 समर्थ आहे. देव जे देतो तेच पुरवठी पडते. मनुष्य जे
 देतो ते अपुरे पडते. हे ध्यानात ठेवून कुणीही कधीही
 खोटे सांगू नये. परंतु या बाबतीत विवेक असावा.
 दुसऱ्यांचे कल्याण होत असेल व आपल्या अंगावर प्रसंग
 येत नसेल तर खोटा शब्द तोंडातून गेला तरी
 चालेल. म्हणजे यात स्वार्थ नाही. फक्त दुसऱ्यांचे

प्राण मुंतादवुगळु होगुत्तिरुवाग अवन्नु उळिसुवदक्कागि
सुळ्ळु आडिदरू आडबहुदु. उदाहरणे—ओब्ब
ब्राह्मणनु तन्न हेंडतिगे होडेददरिंद अवळु सत्तळु. इदन्नु
कबीरदास महाराजरु नोडिदरिंद अवरन्नु साक्षी
कोट्टरु. आगगे महाराजरु ईग नानु खरे हेळिदरे, ई
ब्राह्मणन प्राण होगुत्तदे; सुळ्ळु हेळिदरे नन्न साधुतनद
नडतेगे कलंक हत्तुत्तदे; एंदु विवेकदिंद तिळिदु देवर
(आत्मन) ध्यान माडुत्त अवनु याव कडेगे काणुत्तानो
अत्त कडे मोरे माडुत्त, कचेरिगे होगि निळ्ळलागि इवनु
हुच्चनेंदु तिळिदु नेट्टगे निळ्ळिसिदरु. बळिक न्यायाधीशनु
आद संगतिय बग्गे केळलागि, महाराजरु—“ देखनेवाला
बोलता नही ॥ बोलनेवाला देखा नही,” एंबदागि उत्तर
कोट्टरु. आगगे आ न्यायाधीशनु इवनु हुच्चनेंदु तिळिदु,
पुरावेयागद मूलक आ ब्राह्मणनन्नु बिडुगडे माडिदनु.
अदरिंद आ ब्राह्मणन प्राण (जीव) उळियितु. हीगे नडे-
यदे केवल तम्म स्वंतद देसेयिंद सुळ्ळु आडि, एरडनेयवर
मने मुळुगिसि, तम्म मने तुंबिकोंडरे, अदेळ्ळ होगि तम्म

प्रकरण १४

प्राण जात असताना ते वाचावेत म्हणून असत्य भाषण केले तरी चालेल. उदाहरण—एका ब्राह्मणाने आपल्या बायकोला मारल्यामुळे ती मेली. हे कबीरदास महाराजांनी पाहिले असल्यामुळे त्यांची साक्ष काढली गेली. तेव्हा महाराजांनी विचार केला की आता मी खरे सांगितले, तर ब्राह्मणाचे प्राण गेलेच; आणि खोटे सांगितले तर माझ्या सदाचाराला कलंक लागेल. मग विवेक करून आत्म्याचे ध्यान करीत, आत्मरूप जिकडे दिसत होते तिकडे तोंड करून कचेरीत जाऊन उभे राहिले. हा खुळा आहे अशा कल्पनेने त्यांना सरळ उभे केले गेले. मग न्यायाधीशांनी घडलेल्या घटनेबद्दल विचारणा केली असताना महाराजांनी उत्तर दिले—“देखनेवाला बोलता नाही ॥ बोलनेवाला देखा नाही.” मग न्यायाधीशांनी हा खुळा आहे असे समजून पुराव्याच्या अभावी त्या ब्राह्मणाला सोडून दिले. त्यामुळे त्या ब्राह्मणाचा जीव वाचला. परंतु विवेक न ठेवता स्वार्थापोटी खोटे बोलून दुसऱ्यांचे घर बुडविले व आपले घर भरले तर ते सर्व नष्ट होऊन स्वतःच

प्रसंग १४

बुद्धि तमगे विक्रमे हचुत्तदे ॥ स. सं. दोहरे ॥ असत्य वचन
 कठोरता ॥ परस्त्री जोरु समान ॥ इतने उपर नरक न मिले ॥
 तो तुलसीदास जमान ॥ १११ ॥ दा. बो. द. ११ स. २ ॥
 असत्याचा अभिमान ॥ तेणें पाविजे पतन ॥ म्हणोनियां
 ज्ञाते जन ॥ सत्य शोधिती ॥ २६ ॥ विवेकद होतु
 याव मातू आडवारदु. मोदलिंगे विचार माडि, विवेक-
 दिंद यावदादरोंदु केलस माडबेकु. अंदरे अवर कार्यके
 (केलसके) देवरु सहायवागुवनु. ओंदु वेळे आ
 केलसदळि यश बरदिदरु चिंते इल्ल. सुळ्ळाडवारदु;
 सत्य माताडि सायुवदु ओळ्ळेदु. इदरिंद सत्तरे मुक्ति-
 युंदु ॥ वि. नी. ॥ सत्य व मवाळ बोलणारा,
 असा पुरुष स्वर्गी जातो ॥ ४४ ॥ आ कारण एंथ प्रसंग-
 दळ्यादरु असत्य (सुळ्ळु), खोट्टि माताडवारदु ॥
 दा. द. २० स. ९ ॥ खोट्ट्याचे वाटे जाऊं नये ॥
 खोट्ट्याची संगती धरूं नये ॥ खोट्टें संग्रहीं करूं नये ॥
 कांहीं येक ॥ १६ ॥ खोट्टें तें खोट्टेंचि खोट्टें ॥ खन्यासी
 तगेनात बालटें ॥ मन अधोमुख उफराटें ॥ केलें

प्रकरण १४

स्वतःला भिकेला लावल्यासारखे होईल. स. सं. दोहरे ॥
 असत्य वचन कठोरता ॥ परस्त्री जोरू समान ॥ इतने
 उपर नरक न मिले ॥ तो तुलसीदास जमान ॥ १११ ॥ दा.
 द. ११. स. २ ॥ असत्याचा अभिमान ॥ तेणें पाविजे
 पतन ॥ म्हणोनियां ज्ञाते जन ॥ सत्य शोधिती ॥ २६ ॥
 विवेकाशिवाय एकही शब्द काढू नये. आधी विचार
 करून विवेकपूर्वक कुठलेही काम करावे. म्हणजे आपल्या
 कामाला देव साहाय्यकर्ता होतो. एखादे वेळी आपल्या
 कामात यश आले नाही तरी हरकत नाही. खोटे बोलू
 नये; सत्य बोलून मृत्यू आला तरी बेहत्तर. अशा मृत्यूने
 मुक्ती मिळते. वि. नीति ॥ सत्य व मवाळ बोलणारा,
 असा पुरुष स्वर्गी जातो ॥ ४४ ॥ कोणताही प्रसंग येवो,
 खोटे सांगू नये. दा. द. २० स. ९ ॥ खोठ्याचे वाटे
 जाऊं नये ॥ खोठ्याची संगती धरूं नये ॥ खोटें संगर्हीं
 करूं नये ॥ कांहीं येक ॥ १६ ॥ खोटें तें खोटेंचि खोटें ॥
 खऱ्यासी तगेनात बालटें ॥ मन अधोमुख उफराटें ॥ केलें

प्रसंग १४

पाहिजे ॥ १७ ॥ आदरिंद एंथ प्रसंगदल्ल्यादरू, सत्यवन्तु
 विडवारदु. अंदरे सद्गुरुगळ आज्ञेयंते सत्य माताडुत्त
 इरबेकु ॥ दोहरे ॥ सत्य बचन और लीनता ॥ परद्रव्य
 और परस्त्री मात समान ॥ ये रहा चलेसे हर न मिले ॥
 तो तुलसीदास जमान ॥ ७४ ॥ १११ ॥ नवनीत अभंग ॥
 बोले तैसा चाले ॥ त्याचीं वंदीन पाउलें ॥ १ ॥ अंगें
 झाडीन अंगण ॥ त्याचें दास्यत्व करीन ॥ २ ॥ त्याचा
 होईन किंकर ॥ उभा ठाकेन जोडोनि कर ॥ ३ ॥ तुका
 म्हणे चिर्ती देव ॥ त्याचे चरणीं माझा भाव ॥ ४ ॥ ७४ ॥
 “नुडि, नडि, इदे जन्म कडि,” अंदरे सद्गुरुगळ
 माडिद आज्ञेयंते, मत्तु हेळिद मातिनंते, केळिकोंडु
 अदरंते नडेयोण; हीगे नडेदरे, एल्ल मातिनिंद
 सौख्य होंदि, साधन माडि, आत्मनन्तु नोडिकोंडरे
 इदे नरजन्म कडेयदागुवदु. अंदरे मुंदे जन्मविल्ल.
 पुनः जन्मके बाररु ॥ सर्वसंग्रह ॥ वाणीचें भूषण
 सत्य ॥ १९७ ॥ आ कारण, सत्य माताडि मुक्तरागबेकु ॥
 इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥

प्रकरण १४

पाहिजे ॥ १७ ॥ कितीही घोर प्रसंग असो, सत्य
 सोडू नये. सद्गुरूंच्या आज्ञेप्रमाणे सत्य बोलत
 असावे. दोहरे ॥ सत्य बचन और लीनता ॥
 परद्रव्य और परस्त्री मात समान ॥ ये रहा चलेसे
 हर न मिले ॥ तो तुलसीदास जमान ॥ ७४ ॥ १११ ॥^{९९}
 न. अभंग ॥ बोले तैसा चाले ॥ त्याचीं वंदीन
 पाउलें ॥ १ ॥ अंगें झाडीन अंगण ॥ त्याचें दास्यत्व
 करीन ॥ २ ॥ त्याचा होईन किंकर ॥ उभा ठाकेन
 जोडोनि कर ॥ ३ ॥ तुका म्हणे चित्तीं देव ॥
 त्याचे चरणीं माझा भाव ॥ ४ ॥ ७४ ॥^{१००} बोलल्यासारखे
 चालले की हाच जन्म शेवटचा ठरतो. म्हणजे
 सद्गुरूंनी केलेल्या आज्ञेप्रमाणे तसेच, त्यांच्या वचना-
 बरहुकूम वागणे. असे करून सर्व गोष्टींत सुख
 संपादून, साधन करून, आत्म्याला बधितले तर हाच
 नरजन्म शेवटचा. जन्ममरणाला इथेच पूर्णविराम.
 स. सं. ॥ वाणीचें भूषण सत्य ॥ १९७ ॥ म्हणून सत्य बोलून
 मुक्त व्हावे. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥

श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर वचनंगळि नडतेय कुरितु
नीतियु ॥ सुळ्ळिन बग्गे प्रसंगवु ॥ १४ ॥

१५ आयुष्यद वृद्धि हागू क्षय

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ तम्म तम्म आयुष्यप्रमाणवु तम्म
तम्म कैयळिये अदे. ह्यागंदरे तावु हुट्टिद हागू तमगे
बुद्धि तिळियलिक्के हत्तिदंदिनिंद एरडनेयवरिगे
केडकु माडबारदु. माडिदरे तमगे केडकु आगुवदु.
तावु यारिगू केडकु माडदिदरे तमगे एंदिगू
केडकु आगलिक्किल्ल. परस्त्रीसंग माडबारदु ॥ श्लोक-
पाद ॥ “मातृवत्परदारेषु,” परस्त्रीयरन्नु तम्म तायिय
समानवेंदु तिळियबेकु. सुळ्ळ आडबारदु. तम्म कैयळि
एरडनेयवरु एनादरू कोट्टिदरे, अदरळि तगलु
माडबारदु. विश्वास कोट्टवरिगे घात माडबारदु. तम्म कैयिंद
आदष्टु एरडनेयवरिगे ओळितु माडबेकु. अकल्याण
(केट्ट) एंदिगू माडबारदु. कळ्ळ सुळ्ळरिगे विश्वास

श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील असत्य नावाचे चौदावे प्रकरण संपले.

१५ आयुष्याची वृद्धी व क्षय

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ आपली आयुष्यमर्यादा आपल्याच हातात आहे. जन्माला येऊन कळायला सवरायला लागल्यावर मनुष्याने दुसऱ्यांचे अनहित करू नये. लोकांचे अनहित केले तर आपलेच अनहित होते. आपण जर कुणाचेही वाईट चिंतिले नाही तर आपले कधीही वाईट होत नाही. परस्त्रीसंग करू नये. श्लोकपाद ॥ “मातृवत्परदारेषु”, परस्त्रियांना आपल्या आईसारखे लेखावे. खोटे बोलू नये. लोकांनी आपल्याजवळ काही वस्तू ठेवायला दिली तर ती बळकावू नये. शब्द देऊन विश्वासघात करू नये. आपल्याला शक्य असेल तितके दुसऱ्यांचे कल्याण करीत जावे. त्यांचे अकल्याण कधीही करू नये. चोर आणि खोटारडे यांना विश्वासात

कोडबारदु. तगलु, लुच्चे जनर नेरळिगे सह होगवारदु. केट्ट
 कृत्य माडबारदु. तम्मळिदु दुर्गुणगळन्नु नित्य नित्य स्वल्प
 स्वल्प कळ्युत्तिरबेकु. अवन्नु बेळ्यगोडबारदु. तावु दुर्गुणदवर
 संगवन्नु सहसा एंदिगू माडबारदु ॥ वि. नी. ॥ मनुष्यानें
 सहवास करावा तसा त्यास गुण प्राप्त होतो ॥ ३२ ॥ जो
 दुर्बुद्धी व अडाणी तो मित्रत्वास वर्ज करावा. जशी
 गवतानें झाकलेली विहीर तसा त्याचे ठाई मित्रत्वाचा
 नाश होईल. त्याचप्रमाणें भ्रष्ट, मूर्ख, कोपी आणि अविचारी,
 अधर्मी, यांशीं मैत्री करूं नये ॥ ६० ॥ सर्वसंग्रह दोहरे ॥
 गुंज कहे सुनार को । लालो लाल मेरा अंग ॥ मुख मेरा
 काला हुवा ॥ जब से तोलू सुने संग ॥ ८३ ॥ १११ ॥ दा.
 बो. द. २ स. १ ॥ नीच यातीसीं सांगात ॥ परांगनेसीं
 येकांत ॥ मार्गे जाय खात खात ॥ तो येक
 मूर्ख ॥ २९ ॥ मन. श्लोक ॥ जयाचेनि संगें समाधान
 भंगे ॥ अहंता अकस्मात येऊनि लागे ॥ तया
 संगतीची जनीं कोण गोडी ॥ जिये संगतीनें मती
 राम सोडी ॥ ४५ ॥ मो. दु. बु. श्लोक ॥ भल्याच्या

प्रकरण १५

घेऊ नये. विश्वासघातकी आणि लुच्चे लोकांच्या सावलीला
 सुद्धा उभे राहू नये. दुष्कृत्य करू नये. आपल्यामधील
 दुर्गुणांचा क्षणाक्षणांनी व कणाकणांनी त्याग करावा. त्यांना
 फोफावू देऊ नये. दुर्जनांचा संग सदैव टाळावा. वि. नीति ॥
 मनुष्यानें सहवास करावा तसा त्यास गुण प्राप्त होतो ॥ ३२ ॥
 जो दुर्बुद्धी व अडाणी तो मित्रत्वास वर्ज करावा. जशी
 गवतानें झाकलेली विहीर तसा त्याचे ठाई मित्रत्वाचा नाश
 होईल. त्याचप्रमाणें भ्रष्ट, मूर्ख, कोपी आणि अविचारी,
 अधर्मी, यांशीं मैत्री करूं नये ॥ ६० ॥ स. सं. दोहरे ॥
 गुंज कहे सुनार को ॥ लालो लाल मेरा अंग ॥ मुख मेरा
 काला हुवा ॥ जब से तोलू सुने संग ॥ ८३ ॥ १११ ॥^१
 दा. द. २ स. १ ॥ नीच यातीसीं सांगात ॥ परांगनेसीं
 येकांत ॥ मार्गे जाय खात खात ॥ तो येक मूर्ख ॥ २९ ॥
 म. श्लोक ॥ जयाचेनि संगें समाधान भंगे ॥ अहंता
 अकस्मात येऊनि लागे ॥ तया संगतीची जनीं कोण गोडी ॥ जिये
 संगतीनें मती राम सोडी ॥ ४५ ॥ मो. दु. बु. श्लोक ॥ भल्याच्या

संगानें अवगुण असे तो गुण दिसे ॥ खळाच्या संगानें
सुगुण तरी लोपत असे ॥ जसें खारें पाणी पिउनि
घन तें गोड करिती ॥ फणी दुग्धातेंही पिउनि
गरळातेंचि वमती ॥ १ ॥ श्लो. ॥ चांगल्यासर्वें संगती
धरीं ॥ त्यामुळें जर्गी मान्यता खरी ॥ अन्यथा तुला
कोण मानिल ॥ योग्यता तुझी कैशी होईल ॥ २ ॥
धरूं नका तुम्ही दुष्ट वाट ती ॥ जरी तुम्हांस ती
गोड वाटती ॥ करिल नाश ती हें धरा मनीं ॥
करूं नका हंसूं आपुलें जनीं ॥ ३ ॥ ७८ ॥ नवनीत
अभंग ॥ टेकणाच्या संगें हिरा तो भंगला ॥ कुसंगें
नाडला तैसा साधु ॥ १ ॥ वोढाळाचे संगें सात्त्विक
नासती ॥ क्षण येक नाडलीं समागमें ॥ २ ॥ भावें तुका
म्हणे सत्संग हा बरा ॥ कुसंगा हा फेरा चौऱ्यायंशीचा ॥
३ ॥ ६१ ॥ अ. ॥ साधूसंगें साधू भोंदूसंगें भोंदू ॥
वादासंगें वादू होत असे ॥ १ ॥ होत असे भला भल्याच्या
संगतीं ॥ जाय अधोगती दुष्टसंगें ॥ २ ॥ दुष्टसंगें दुष्ट जाला
महापापी ॥ होतसे निष्पापी साधूसंगें ॥ ३ ॥ संग जया जैसा
लाभ त्या तैसा ॥ होतसे आपैसा अनायासें ॥ ४ ॥ अना—

प्रकरण १५

संगानें अवगुण असे तो गुण दिसे ॥ खळाच्या संगानें
 सुगुण तरी लोपत असे ॥ जसे खरें पाणी पिउनि
 घन तें गोड करिती ॥ फणी दुग्धातेंही पिउनि गरळातेंचि
 वमती ॥ १ ॥ श्लोक ॥ चांगल्यासवें संगती धरीं ॥ त्यामुळें
 जर्गी मान्यता खरी ॥ अन्यथा तुला कोण मानिल ॥
 योग्यता तुझी कैशी होईल ॥ २ ॥ धरूं नका तुम्ही
 दुष्ट वाट ती ॥ जरी तुम्हांस ती गोड वाटती ॥ करिल
 नाश ती हें धरा मनीं ॥ करूं नका हंसूं आपुलें जनीं ॥
 ३ ॥ ७८ ॥ न. अभंग ॥ ठेकणाच्या संगें हिरा तो भंगला ॥
 कुसंगें नाडला तैसा साधु ॥ १ ॥ वोढाळाचे संगें सात्त्विक
 नासती ॥ क्षण येक नाडलीं समागमें ॥ २ ॥ भावें तुका
 म्हणे सत्संग हा बरा ॥ कुसंगा हा फेरा चौच्यायंशीचा ॥
 ३ ॥ ६१ ॥^{७२} अभंग ॥ साधूसंगें साधू भोंदूसंगें भोंदू ॥
 वादासंगें वादू होत असे ॥ १ ॥ होत असे भला भल्याच्या
 संगतीं ॥ जाय अधोगती दुष्टसंगें ॥ २ ॥ दुष्टसंगें दुष्ट
 जाला महापापी ॥ होतसे निष्पापी साधूसंगें ॥ ३ ॥ संग जया
 जैसा लाभ त्या तैसा ॥ होतसे आपैसा अनायासें ॥ ४ ॥ अना-

प्रसंग १५

यासैं गती चुके अधोगती ॥ धरीतां संगती सज्जनाची ॥
५ ॥ सज्जनाची कृपा जयालागीं होय ॥ तयालागीं सोय
परत्राची ॥ ६ ॥ परत्राची सोय भक्तीच्या उपायें ॥
चुकती अपाय दास म्हणे ॥ ७ ॥ १३८ ॥ अ. ॥ जया जैशी
गति तया तैसी संगति ॥ समागमें रिती सर्व कांहीं ॥ १ ॥
सर्व कांहीं घडें संगतीच्या गुणें ॥ साधूंचीं लक्षणें साधु-
संगें ॥ २ ॥ साधुसंगें साधु होईजे आपण ॥ रामदास
खूण सांगतसे ॥ ३ ॥ आ कारण यावागलु उत्तमर संग
माडबेकु. हागू एरडनेयवर मनस्सु नोयिसवारदु. अंदरे
तमगे दुःखवागि तम्म मनस्सु नोयुवदिल्ल. प्रपंचदह्लि
अन्याय माडवारदु. माडिदरे अदर बाधेयागि अन्याय-
वागदे होगलिक्किल्ल. चलोदु माडिदरे चलोदु आगुत्तदे.
केट्टुदु माडिदरे केट्टुदु आगुवदु. ओंदु मनेयन्नु कट्टु-
वाग दक्षिणक्के सर्वथा जागवन्नु साधिसि तक्कोळ्वारदु.
तक्कोंडु दक्षिणक्के सरिदरे, आ मनेयह्लि अवर बाळुवे
चन्नागि आगुवदिल्ल. मत्तु कट्टिगे मुंतादवुगळन्नु तम्म
रोक्क कोट्टु संतोष समाधानदिंद बंदंथवुगळन्नु तंदु

प्रकरण १५

यासें गती चुके अधोगती ॥ धरीतां संगती सज्जनाची ॥
५ ॥ सज्जनाची कृपा जयालागीं होय ॥ तयालागीं सोय
परत्राची ॥ ६ ॥ परत्राची सोय भक्तीच्या उपायें ॥ चुकती
अपाय दास म्हणे ॥ ७ ॥ १३८ ॥^३ अभंग ॥ जया जैशी
गति तया तैसी संगति ॥ समागमें रिती सर्व कांहीं ॥ १ ॥
सर्व कांहीं घडें संगतीच्या गुणें ॥ साधूंचीं लक्षणें साधुसंगें ॥
२ ॥ साधुसंगें साधु होईजे आपण ॥ रामदास खूण सांगतसे ॥
३ ॥^४ म्हणून सर्वदा सज्जनांचा संग धरावा व दुसऱ्यांचे
मन दुखवू नये. म्हणजे आपलेही मन दुखवले जाणार
नाही. संसारात कुणावर अन्याय करू नये. केल्यास,
त्याची बाधा आपल्याला होऊन आपल्यावर अन्याय
झाल्याविना राहणार नाही. लोकांचे हित साधले तर
आपले हित होते; अहित केले तर अहितच होणार. घर
बांधायचे झाले तर आसपासची जागा बळकावू नये.
बळकावली तर त्या घरात असेतोपर्यंत जिवाला सुख
लागणार नाही. लाकडे किंवा इतर सामुग्री पदरचा पैसा
खर्च करून आणि संतोष-समाधान देऊन आणली

प्रसंग १५

हाकबेकु. जबरियिंदलू, अनीतियिंदलू तंडु हाकिदरे
अदु अल्लि इरुव वरेगे अदरंते फल कोडुवदु. कारण
एल्ल रीतियिंद जप्पिसि जनर संतोषवन्नु तक्कोळ्ळुत्तिरबेकु.
अंदरे तमगे संतोषवागि कल्याणवागुवदु. इदक्के
एळ्ळष्टु संदेहविळ्ळ. प्रपंचदल्लि खबरदारनिदु चलो
नडतेयिंद इरबेकु ॥ दा. बो. द. १२ स. १ ॥ सुखी
असतो खबर्दार ॥ दुःखी होतो बेखबर ॥ ऐसा हा
लोकिक विचार ॥ दिसतची आहे ॥ १३ ॥ परंतु प्रपंचवन्नु
मै मेले हाकिकोंडु ह्यागे माडलि, ह्यागे माडलि एंडु हल्लु
हंबलिसुत्त बहु बेलेयुळ्ळ आयुष्यवन्नु कळेदुकोळ्ळ-
बारदु ॥ नवनीत अभंग ॥ बहुत मोलाचें आयुष्य ॥
विषयलोभें केला नाश ॥ २ ॥ नाहीं वोळखिलें सत्या ॥
तेणें केली आत्महत्या ॥ ३ ॥ नरदेहाची संगती ॥ गेली
गेली हातोहार्ती ॥ ४ ॥ १४१ ॥ आ कारण सद्गुरुगळिगे
शरणु होगि ॥ दा. बो. द. १७ स. ८ ॥ हाही
दृष्टांत घडेना ॥ परिसाचेनी परीस करवेना ॥ शरण
जातां साधुजना ॥ साधुच होईजे ॥ ३४ ॥ अवर कडेयिंद

प्रकरण १५

पाहिजे. बळजबरीने किंवा अनीतीने सामान आणले तर त्या घरात राहीपर्यंत त्यानुसार फळ मिळेल. म्हणून बळजबरीने व अनीतीने सामान आणू नये. वर्तनाला सर्व तऱ्हेने सतत जपत राहून लोकांना संतुष्ट ठेवावे. मग आपल्याला संतोष होईल व आपले कल्याण होईल. यात मुळीच संदेह नाही. संसारात खबरदार असावे व सन्मार्गाने चालावे. दा. द. १२ स. १ ॥ सुखी असतो खबरदार ॥ दुःखी होतो बेखबर ॥ ऐसा हा लोकीक विचार ॥ दिसतची आहे ॥ १३ ॥ प्रपंचाचे ओझे डोक्यावर घेऊन कसे करू काय करू अशा चिंतेत व्यग्र होऊन हे अमोल आयुष्य व्यर्थ घालवू नये. न. अभंग ॥ बहुत मोलाचें आयुष्य ॥ विषयलोभें केला नाश ॥ २ ॥ नाहीं वोळखिलें सत्या ॥ तें केली आत्महत्या ॥ ३ ॥ नरदेहाची संगती ॥ गेली गेली हातोहातीं ॥ ४ ॥ १४१ ॥^{१५} म्हणून सद्गुरूंना शरण जावे. दा. द. १७ स. ८ ॥ हाही दृष्टांत घडेना ॥ परिसाचेनी परीस करवेना ॥ शरण जातां साधुजना ॥ साधुच होईजे ॥ ३४ ॥ सद्गुरूंकडून

नामवन्तु तक्कोडु मनस्सिनल्लि ध्यान माडुत्त, बेळे-
सुत्त, परमार्थदल्लिहु कैयल्लिह केलसवन्तु चन्नागि माडु-
त्तिरबेकु. प्रपंचदल्लिहु परमार्थवन्तु माडुत्तिरबेकु. परमार्थ-
विल्लदे प्रपंचवु, प्रपंचविल्लदे परमार्थवु व्यर्थवागुवदु.
आ कारण यावदादरोंदे माडदे एरडू माडुत्तिरबेकु.
दा. बो. द. १२ स. १ ॥ आधीं प्रपंच करावा नेटका ॥
मग ध्यावें परमार्थविवेका ॥ यथें आळस करूं
नका ॥ विवेकी हो ॥ १ ॥ प्रपंच सांडून परमार्थ कराल ॥
तेणें तुम्ही कष्टी व्हाल ॥ प्रपंच परमार्थ चालवाल ॥
तरी तुम्ही विवेकी ॥ २ ॥ प्रपंच सांडून परमार्थ केला ॥
तरी अन्न मिळेना खायाला ॥ मग तया करंठ्याला ॥
परमार्थ कैंचा ॥ ३ ॥ परमार्थ सांडून प्रपंच करिसी ॥
तरी तूं यमयातना भोगिसी ॥ अंतीं परम कष्टी होसी ॥
यमयातना भोगितां ॥ ४ ॥ मनुष्यनु प्रपंचदल्लि कूलि-
यवन हागे इरबेकु. अंदरे अवरु हागे तम्म कूलिय बग्गे
होत्तिन मेले लक्षविट्टु केलस माडुत्तारो, हागे प्रपंचिकरु
तम्म तम्म कुटुंबदवर होट्टे बट्टेगळ पूर्ते दोरकिसुवदक्कागि

प्रकरण १५

नाम घेऊन मनात ध्यान करून, ते वाढवावे. परमार्थात मग्न होऊन, हाती घेतलेले काम दक्षतेने करीत असावे. प्रपंचात राहून परमार्थ करावा. परमार्थ न करता नुसता प्रपंच करणे व प्रपंच सोडून देऊन परमार्थ करणे दोन्ही व्यर्थ आहेत. म्हणून यांपैकी एकच न करता दोन्ही करावे. दा. द. १२ स. १ ॥ आधीं प्रपंच करावा नेटका ॥ मग ध्यावें परमार्थविवेका ॥ यथें आळस करूं नका ॥ विवेकी हो ॥ १ ॥ प्रपंच सांडून परमार्थ कराल ॥ तेणें तुम्ही कष्टी व्हाल ॥ प्रपंच परमार्थ चालवाल ॥ तरी तुम्ही विवेकी ॥ २ ॥ प्रपंच सांडून परमार्थ केला ॥ तरी अन्न मिळेना खायाला ॥ मग त्या करंट्याला ॥ परमार्थ केंचा ॥ ३ ॥ परमार्थ सांडून प्रपंच करिसी ॥ तरी तूं यमयातना भोगिसी ॥ अंतीं परम कष्टी होसी ॥ यमयातना भोगितां ॥ ४ ॥ प्रपंचात मजुराप्रमाणे राहावे. तो जसा मजुरीच्या हिशोबासाठी वेळेवर लक्ष ठेवून काम करतो तसे प्रापंचिक माणसाने आपल्या कुटुंबाच्या अन्नवस्त्रापुरते मिळविण्यासाठी

प्रसंग १५

कैयल्लि हिडिद केलस नेट्टगे माडबेकु. अंदरे फक्त
 शरीरवु केलसद कडेग इहु एल्ल कालदल्लि लक्षवेल्ल
 आत्मन कडेगे इरबेकु. अवन होरतु एरडनेय कडेगे इरबारदु.
 दा. बो. द. १८ स. ३ ॥ दुर्लभ शरीरीं दुर्लभ आयुष्य ॥
 याचा करूं नये नास ॥ दास म्हणे सावकास ॥
 विवेक पाहावा ॥ १ ॥ एल्ल केलसके अवनन्ने मुंदे माडबेकु.
 अंदरे यावत्तु केलसदल्लि यश बरुवदु. आदरे अवनु
 याव केलसके अड्डु बरुत्तानो आ केलस माडबारदु.
 माडिदरे आ केलसवागलिक्किल्ल. याकंदरे आत्मनु
 तम्म मुंदे इरुत्ताने, आतनु स्वल्प वारियादरे अड्डुवेंदु
 तिळिदु तावु आ केलसके होगदे (माडदे) अवनन्नु
 ओलिसिकोंडु तम्म मुंदे माडिकोळ्ळुत्त होगबेकु. अंदरे
 निरंतरदल्लि यश बरुवदु. याव चिंतेयन्नु माडदे, अवन
 चिंतेयन्ने माडुत्तिरबेकु. आतनु कोट्टदन्नु तावु हागू
 तम्म तम्म कुटुंबदवरु तिन्नुत्तिरबेकु. मिक्कादन्नु बयस-
 बारदु. अंदरे अवनु यावदक्कू कडिमे माडुवदिल्ल. ई
 प्रकारवागि आत्मन ध्यान माडुत्त प्रपंच माडबेकु. अवनन्नु

प्रकरण १५

हातात घेतलेले काम नेटाने करावे. म्हणजे शरीर कामाकडे लावावे व सर्व काळ संपूर्ण लक्ष आत्म्याकडे ठेवावे, इतरत्र जाऊ देऊ नये. दा. द. १८ स. ३ ॥ दुर्लभ शरीरीं दुर्लभ आयुष्य ॥ याचा करूं नये नास ॥ दास म्हणे सावकास ॥ विवेक पाहावा ॥ १ ॥ सर्व कामे करीत असताना आत्मप्रकाश समोर असावा म्हणजे सगळ्या कामांत यश येते. तो ज्या कामाच्या आड येतो ते काम करू नये. करायला गेल्यास ते काम होणार नाही. आत्मरूप समोर दिसत असते. ते जरासे बाजूला झाले तर ते त्या कामाला आडवे येत आहे असे समजून त्या कामाच्या मागे जाऊ नये. आत्म्याचे प्रेम संपादून तो समोर दिसेल असा प्रयत्न करीत राहावे म्हणजे निरंतर यश मिळत जाते. फालतू गोष्टींची चिंता न करता आत्म्याची चिंता करावी. त्याने दिलेल्यात आपला व कुटुंबाचा निर्वाह करावा. इतर गोष्टींचा हव्यास बाळगू नये. म्हणजे तो काही कमी पडू देत नाही. अशा तऱ्हेने आत्मध्यान करीत प्रपंच करावा. त्याला

मरेयबारदु ॥ दा. बो. द. १९ स. ६ ॥ नाहीं देहाचा
 भरंवसा ॥ केव्हां सरेल वयसा ॥ प्रसंग पडेल कैसा ॥
 कोण जाणे ॥ २५ ॥ याकारणें सावधान असावें ॥ जितुकें
 होईल तितुकें करावें ॥ भगवत्कीर्तीनें भरावें ॥ भूमंडळ ॥
 २६ ॥ अवनन्नु मरेतरे मुंदे चौऱ्यांशि बरुवदु. इदन्नु
 तिळकोंडु नडेदरे प्रपंचवु नेट्टगागि ई जीववु आत्मनन्नु
 (शिवनन्नु, परमात्मनन्नु) कूडि होगुवदु. ई प्रकारवागि
 तिळिदु, चलो नडतेयिंद नडेदु आत्मन ध्यान माडुत्तिदरे
 प्रपंचदल्लि तमगे याव दुःखवू आगदे, एल्ल तरदिंद
 सुखवागि अपमृत्यु (अकाल मरणवु) तप्पि, तम्म तम्म
 आयुष्यवु हेच्चागुत्तदे. इदक्के एळ्ळुट्टु संदेहविल्ल.
 इदक्के आधारवु ॥ वि. नी. ॥ सर्वदा जो
 नम्र, जो वडिलांची सेवा करितो त्याची कीर्ति,
 आयुष्य, यश, बळ, ही चार वाढतात ॥
 ६२ ॥ हीगिरदे तावु पापकृत्य (केट्टु केलस)
 गळन्नु, हिरियरिगे अवमानवन्नु, तात्सारवन्नु,
 तुच्छवन्नु, मातु मातिगे तिरस्कारवन्नु, अमर्यादेयन्नु
 २०८ नडतेय मूलतत्त्ववु

प्रकरण १५

विसरूं नये. दा. द. १९ स. ६ ॥ नाहीं देहाचा भरंवसा ॥
केव्हां सरेल वयसा ॥ प्रसंग पडेल कैसा ॥ कोण जाणे ॥
२५ ॥ याकारणें सावधान असावें ॥ जितुकें होईल
तितुकें करावें ॥ भगवत्कीर्तीनिं भरावें ॥ भूमंडळ ॥ २६ ॥
आत्म्याला विसरल्यास पुन्हा चौऱ्याऐंशी लक्ष योनी
उभ्याच आहेत. हे लक्षात ठेवून वागल्यास प्रपंच
नेटका होऊन हा जीव आत्म्यात (शिवामध्ये किंवा
परमात्म्यामध्ये) मिसळून जाईल. हे जाणून सदाचरण
ठेवून आत्म्याचे ध्यान केले तर संसारात कोणत्याच
दुःखाची झळ न लागता, सर्व सुखे मिळून, अपमृत्यू
(अकालमरण) टळून आयुष्य वाढत जाते. यात
लवमात्र संशय नाही. याला आधार, वि. नीति ॥
सर्वदा जो नम्र, जो वडिलांची सेवा करितो त्याची
कीर्ति, आयुष्य, यश, बळ ही चार वाढतात ॥ ६२ ॥
हा मार्ग सोडून दुष्कृत्ये केली, मोठ्यांचा अपमान
केला, त्यांच्याकडे दुर्लक्ष केले, त्यांना तुच्छ लेखले,
शब्दाशब्दाला त्यांचा तिरस्कार केला, त्यांची अमर्यादा

माडिदरे तम्म मर्यादे अंदरे आयुष्य प्रमाणवु
 क्षीणवागुवदु. अंदरे कोरेयुवदु. इदके उदाहरणेयु—
 ओंदु ऊरळि ओव्व गुरुपुत्रनिदनु. अवनिगे ओव्वळु
 मुदुकि तायि इदळु. ई गुरुपुत्रनिगे यावागलु व्यापारद
 देसेयिंद पर ऊरिगे होगबेकागुत्तित्तु. अवन हिंदे
 अवन हेंडति मत्तु मग हीगे इव्वरु इरुत्तिदरु.
 अवरळि आ मगनु आ मुदुकि आयिगे सेरदे
 होट्टेगे पूरा हाकुत्तिदिल्लु. जोळद बक्करि बेडिदरे निन्न
 हत्तर इददन्नेळा नम्म कक्कनिगे कोट्टु, एनू तरदे ई
 दुष्काळ दिवसदळि नम्म मनेगे बंदिरुत्ती, आदरे
 निनगे एळिंद तंदु हाकोण, बेकादरे नावु हाकिद
 नेळिन बक्करि तिंदु इरु, इळ्ळदिदरे होगु; अंत
 हेजेज्जिगे आ मुदुकेयन्नु अळिसुत्तिदनु. आकेगे रोगद
 बेने इददरिंद आ बक्करि तडियदे, दिन दिनके
 अवळु सोरगहत्तिदळु. इदन्नु कंडु आ गुरुपुत्रनु नन्न
 तायिगे हीगे याके कष्टपडिसुत्ती; मनेयळि जोळ इदु
 तायिगे अदर बक्करि अवळु बेडिदरु याके माडिको-
 डुवदिल्लु, अंत दिनालु हलवु तरदिंद, बुद्धि हेळिदरु

प्रकरण १५

केली तर आपली मर्यादा (आयुष्यमर्यादा) कमी होते; म्हणजेच आपले आयुष्य क्षीण होते. याला उदाहरण— एका गावात एक गुरुपुत्र होता. त्याची म्हातारी आई होती. गुरुपुत्राला वरचेवर व्यापारधंद्यानिमित्त परगावी जावे लागे. घरात त्याची बायको व एक मुलगाही होता. ह्या मुलाला आपली म्हातारी आजी आवडत नसे व तो तिच्या पोटाला पुरेसे घालीत नसे. आजीने ज्वारीची भाकरी मागितली की याने म्हणावे, तुझ्याजवळचा सगळा ऐवज माझ्या काकाला देऊन टाकलास आणि रिकाम्या हाताने या दुष्काळात आमच्या घरी आली आहेस. आता तुला कुठून आणून घालावे? हवे तर आम्ही देत आहोत ती तांदळाची भाकरी खा नाहीतर चालू लाग. असे पावलोपावली बोलून त्याने म्हातारीला रडवावे. तिला काही आजार होता व तांदळाची भाकरी सोसत नसे. दिवसानुदिवस ती खंगत चालली. हे पाहून, गुरुपुत्र आपल्या मुलाला म्हणत असे की माझ्या आईला असे कष्ट का देतोस? घरात ज्वारी असून-सुद्धा तिने मागितली तरी ज्वारीची भाकरी का घालत नाहीस? अशा प्रकारे रोज समजावले तरी

केळदे तन्न मनस्सिनंते नडेदु आ मुदुकिगे होट्टेय
 आबदेयन्नु माडुत्तिदनु. हागू आतन तायि सह तन्न
 मगन हूलियोळगे होक्किदळ. इदन्नु तिळकॉंडु आ गुरु-
 पुत्रनु होगि तन्न सद्गुरुगळिगे ई संगतियन्नु तिळिसि-
 दनु. आग आ सद्गुरुगळ हीगे याके माडुत्ताने, इदरिंद
 मुंदे अवनिगे बहळे जड होगुवदु, अंत अंदरु. अदन्नु
 केळिकॉंडु, उरिगे बंदु तन्न मनेयळ्ळि तन्न मगनिगे
 मत्तु हेंडतिगे आ सद्गुरुगळ वाक्यवन्नु हेळिदनु.
 आदरू अवरु आ मुदुकेयन्नु पीडिसुवदन्नु विडलिळ.
 अदरिंद आ मुदुकेयु नेल हिडिदु, उरिय तापवन्नु ताळ-
 लारदे, सद्गुरुगळिगे होगि हेळु अंत तन्न मगनाद गुरु-
 पुत्रनन्नु कळुहिसिदळ. अवनु होगि सद्गुरुगळिगे
 हेळिद कूडले अवरु नीनु तिरुगि लगु होगु, अंत
 हेळिदरु. अदरिंद अवनु हागे तिरुगि मनेगे बंद बळिक,
 गळिगेयळ्ळि आ मुदुकेयु सत्तळ. मुंदे एरडु मूरु दिवस-
 गळ्ळि, आ मुदुकेयन्नु पीडिसिद आ मोम्मगनिगे
 उरि बंदु, मोरे बातु, बहळे जड्हागि मलगिदनु. आग

प्रकरण १५

ते न ऐकता मनाला येईल तसे वागून त्याने म्हातारीच्या पोटाची आवाळ चालविली. म्हातारीची सूनही आपल्या मुलाच्या तंत्राने चाले. गुरुपुत्राने आपल्या सद्गुरूंकडे जाऊन त्यांना ही गोष्ट सांगितली. सद्गुरू उद्गारले की तुझा मुलगा असे कशाकरिता करतो ? त्याला पुढे हे जड जाईल. हे वचन ऐकून तो आपल्या गावी आला व घरी येऊन त्याने मुलगा व बायको यांना ते सांगितले. तरीही त्यांनी म्हातारीला छळण्याचे सोडले नाही. होता होता म्हातारीने अंधरूण धरले व ज्वराची पीडा सहन न झाल्याने तिने मुलाला म्हटले की, हे तू सद्गुरूंना जाऊन सांग. मुलगा सद्गुरूंकडे जाऊन हे सांगतो न सांगतो, तोच सद्गुरू म्हणाले की तू आल्या पावली परत जा. तो लागलीच परत फिरला आणि तो घरी आल्यावर घटकेच्या आत म्हातारीने प्राण सोडला. पुढे दोन तीन दिवसांत आजीला छळणाऱ्या नातवाला ताप आला, तोंड सुजले व मोठा आजार झाला. तेव्हा

अवन तंदेयाद गुरुपुत्रनु तन्न सद्गुरुगळ हत्तर होगि हेळलु, अवर ई मातिन उलघडेयु हिंदे आगि होगिरु-
 तदे; अवन बेनेयु बगेहरियुवंते इल्ल; जडवदे, अंत हेळिदरु. मुंदे स्वल्प दिवसगळळि आ मगनु सत्तनु.
 आग अवन वयस्सु इप्पत्तुनाल्कु वरुषवित्तु. अवन जातक मुंतादर मेळिंद नोडलागि अवन आयुष्य एंबत्तु वरुष इत्तु. आदरे अवनु हिरियर मनस्सन्नु नोयिसिद-
 रिंदलू, अवर होट्टेगे आबदेयन्नु माडिदरिंदलू अवरिगे अवमानवन्नु, तात्सारवन्नु, तुच्छवन्नु, मातु मातिगे तिरस्कारवन्नु माडि दुःखपडिसिदरिंदलू, हिरिय-
 रिगे अमर्यादे माडिदरिंदलू अवन मर्यादे (आयुष्य) कडिमेयायितु ॥ वि. नी. ॥ धृतराष्ट्र प्रश्न करितो, हे विदुरा, सर्व वेदशास्त्राचे ठायीं प्राण्यांस शंभर वर्षे आयुष्य सांगितलें आहे. असें असून ते त्यापूर्वीच कां मर-
 तात? विदुर त्याचीं कारणें सांगतो. १ थोरांस तुच्छ करून बोलणें, २ सर्वांहून आपली आढ्यता मिरविणें, ३ घावयास योग्य तें न देणें, ४ कारणावांचून क्रोध

प्रकरण १५

त्याचे वडील पुन्हा सद्गुरूंकडे गेले व त्यांनी ही बातमी सद्गुरूंच्या कानावर घातली. सद्गुरू म्हणाले की या आजाराचा उलगडा आधीच झालेला आहे. हा आजार सावरण्यासारखा नाही, प्रसंग बिकट आहे. काही दिवसांनी नातवाने यमलोकाची वाट धरली. वय फक्त २४ वर्षांचे होते. त्याच्या पत्रिकेत ऐंशी वर्षांचे आयुष्य होते पण त्याने वडील माणसांचे मन दुखविले, त्यांच्या पोटाची आबाळ केली, त्यांचा अपमान केला, त्यांचेकडे दुर्लक्ष केले, त्यांना तुच्छ मानले, शब्दागणिक त्यांचा तिरस्कार केला व असे करून त्यांना दुःख दिले. त्यांना अमर्यादा दाखविली म्हणून त्याची आयुर्मर्यादा कमी झाली. वि. नीति ॥ धृतराष्ट्र प्रश्न करितो, हे विदुरा, सर्व वेदशास्त्राचे ठायीं प्राण्यांस शंभर वर्षे आयुष्य सांगितलें आहे. असें असून ते त्यापूर्वीच कां मरतात ? विदुर त्याचीं कारणें सांगतो. १ थोरांस तुच्छ करून बोलणें, २ सर्वांहून आपली आढ्यता मिरविणें, ३ द्यावयास योग्य तें न देणें, ४ कारणावांचून क्रोध

प्रसंग १५

करणें, ५ दुसऱ्यांस उपयोगी न पडून शरीरास सुख होईल तें तें मात्र करणें आणि ६ मित्रांशीं द्वेष करणें, हे सहा दुर्गुण तिखट तरवारी होऊन प्राण्यांचें आयुष्य तोडितात, मृत्यु तोडित नाहीं. १ जो विश्वासानें जवळ आला त्याचे स्त्रीपार्शीं जातो तो, २ गुरूंचे स्त्रीशीं जातो तो, ३ ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य, या तिहींपैकीं असून शूद्र स्त्रीशीं जातो तो, ४ मद्यपी, ५ वडिलांस आज्ञा करितो तो, ६ दुसऱ्याचे उपजीविकेचा उच्छेद करितो तो, ७ वेदशास्त्रसंपन्न ब्राह्मणास चाकराचें काम सांगतो तो, आणि ८ शरणांगतास मारितो तो, हे आठ ब्रह्महत्या करणाराच्या तोडीचे आणि आयुष्याचा घात करणारे होत ॥ ४३-४४ ॥ यांशीं संसर्ग झाला असतां प्रायश्चित्त करावें. अवन तायियु आ सत्त मगन हूलियोळगे होददरिंद, अवळिगे अवन देसेयिंद बहळे दुःखवायितु. आदरे तंदेयु गुरुपुत्रनिददरिंद, तन्न मगनु माडिद पापक्के तक्क शिक्षेयन्नु होंदि तन्न आयुष्य क्षीण माडिकोंडनेंबदन्नु तिळकोंडवनादरिंद

प्रकरण १५

करणें, ५ दुसऱ्यांस उपयोगी न पडून शरीरास सुख होईल तें तें मात्र करणें, आणि ६ मित्रांशीं द्वेष करणें, हे सहा दुर्गुण तिखट तरवारी होऊन प्राण्यांचें आयुष्य तोडितात, मृत्यु तोडित नाहीं. १ जो विश्वासानें जवळ आला त्याचे स्त्रीपार्शीं जातो तो, २ गुरूंचे स्त्रीशीं जातो तो, ३ ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य या तिहींपैकीं असून शूद्र स्त्रीशीं जातो तो, ४ मद्यपी, ५ वडिलांस आज्ञा करितो तो, ६ दुसऱ्याचे उपजीविकेचा उच्छेद करितो तो, ७ वेदशास्त्रसंपन्न ब्राह्मणास चाकराचे काम सांगतो तो, आणि ८ शरणांगतास मारितो तो, हे आठ ब्रह्महत्या करणाराच्या तोडीचे आणि आयुष्याचा घात करणारे होत ॥ ४३-४४ ॥ यांशीं संसर्ग झाला असतां प्रायश्चित्त करावें. म्हातारीची सून आपल्या मुलाच्या आहारी गेल्यामुळे त्याच्या मृत्यूचे दुःख तिच्या कपाळी अंले. आपल्या मुलाला त्याच्या पापाला साजेशी शिक्षा झाली व आपल्याच हाताने त्याने आपले आयुष्य कमी करून घेतले, ही गोष्ट परमार्थाचे पाठबळ असल्यामुळे गुरुपुत्र उमजला

अवनिगे बहळ दुःखवागलिल्ल. आदरू संसारद सेरगु
 बडियितु. कारण ई संगतियन्नु एल्लरू नेनपिनल्लिट्टुकोंडु,
 चलो नडतेयिंद नडेदरे, तम्म तम्म आयुष्य क्षीण,
 “क्षय”वागदे, “वृद्धि”यागि मुदुकरागि सायुवरु.
 इदक्के एळ्ळट्टु संदेहविल्ल. हागू ई यावत्तु जनरल्लि
 यारादरू तमगे अनादरवन्नु, अवमानवन्नु, तात्सारवन्नु,
 तुच्छवन्नु, मातु मातिगे तिरस्कारवन्नु, अमर्यादेयन्नु, होट्टेगे
 मुंताद हल्लवु तरदिंदलू आबदेयन्नु माडि तम्म मनरसन्नु
 नोयिसि तमगे दुःखवन्नु पडिसिदरे, अदन्नु तावु
 ताळिकोंडु इदरे तम्म आयुष्यवु वृद्धियागुवदु.
 इदक्के एळ्ळट्टु संदेहविल्ल ॥ इति श्री श्रीमत्सर्थ
 राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम
 महाराजरवर वचनंगळल्लि नडतेय कुरितु नीतियु ॥
 आयुष्यद वृद्धि हागू क्षयगळ बग्गे प्रसंगवु ॥ १५ ॥

प्रकरण १५

व त्याला दुःखाची तितकी झळ लागली नाही. पण त्यालाही संसाराचा तडाखा बसलाच. हे सर्वांनी ध्यानात घेऊन चांगल्या वागणुकीने राहावे. म्हणजे आयुष्याचा “क्षय” होत नाही उलट त्याची “वृद्धी” होते. यात तिळमात्र संदेह नाही. यासाठी एखाद्याने आपला अनादर अथवा अपमान केला, आपल्याकडे दुर्लक्ष केले किंवा तुच्छतेने पाहिले, शब्दाशब्दाला आपला तिरस्कार केला, आपली उपासमार केली, आपले मन दुखवून पीडा दिली तरीसुद्धा आपण ते सर्व सहन करावे, म्हणजे आपले आयुष्य वाढेल. यात जरासुद्धा संदेह नाही. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील आयुष्याची वृद्धी व क्षय या नावाचे पंधरावे प्रकरण संपले.

१६ कृत्रिमते, वंचने, अति प्रीति

श्रीसद्गुरुभ्यो नमः ॥ यावत्तरु तम्म मक्कळंते हेरवर
मक्कळन्नु तिळियवेकु. “कृत्रिम” माडबारदु ॥ आर्या ॥
एथें कृत्रीम करितां शासन घडें सर्व नेमाचें ॥ १ ॥
दा. बो. द. २० स. ७ ॥ कृत्रिम अवघें सांडावें ॥
कांहीं येक शुद्ध ध्यावें ॥ जाणजाणों निवडावें ॥ सारासार ॥
३१ ॥ कृत्रिम माडिदरे तमगे हुडुगरु दक्कलिक्किल्ल.
आ कारण एल्लर मक्कळन्नु सवनागि नोडबेकु.
यावदू संगड बरुवदिह्ल. आदरिंद समवागि नोडिदरे,
तम्म मक्कळिगे एनु घाडि आगुवदिह्ल. मंदिय मक्कळ
संगड तम्म मक्कळु उण्णलिक्के कूतिदरे, एल्लरिगे स्वल्प
हाकि तम्म हुडुगरिगे बहळ हाकिदरे अदु अवरिगे
विष हाकिद हागे आगुवदु. ई प्रकार निरंतरदल्लि हाकुत्ता
होदरे, तम्म हुडुगरु बहळ हाकिद विषवेरि अपाय
होंदुववु ॥ कर्मगीता श्लोकपाद ॥ पंक्तिभेदात् भवेत्
वंध्या ॥ आदरिंद एल्ल हुडुगर संगड हाकवेके होरतु

१६ कृत्रिमता, वंचना व अति प्रीती

श्रीसद्गुरुभ्यो नमः ॥ प्रत्येकाने दुसऱ्यांच्या मुलांना आपल्या मुलांप्रमाणे लेखावे. त्यात “कृत्रिमता” करू नये. आर्या ॥
एथें कृत्रीम करितां शासन घडें सर्व नेमाचें ॥ १ ॥ दा.
द. २० स. ७ ॥ कृत्रिम अवघें सांडावें ॥ कांहीं येक शुद्ध
ध्यावें ॥ जाणजाणों निवडावें ॥ सारासार ॥ ३१ ॥
कृत्रिमता केली तर आपली मुले आपल्यालाच लाभत
नाहीत. म्हणून सर्वांच्या मुलांना सारखे समजावे. आपल्या-
बरोबर काही येत नाही. सर्वांशी समतेने वागले तर
आपल्यामागे आपल्या मुलांना काही इजा होणार नाही.
आपली मुले व इतरांची मुले एकाच पंक्तीला जेवायला
बसली असताना, दुसऱ्यांना वाढताना हात आखडता
घेऊन आपल्या मुलांना भरपूर वाढले तर ते त्यांना विषच
वाढल्यासारखे होईल. असे नेहमीच करित राहिले तर
आपल्या मुलांना जास्त जास्त जे वाढले ते विषच होऊन
त्यांना अपाय होतो. कर्मगीता, श्लोकपाद ॥ पंक्तिभेदात्
भवेत् वंध्या ॥ म्हणून सर्वांना सारखेच वाढावे. नाहीतर

हेचु हाकि अपाय माडिकोळ्वारदु. तम्म हुडुगरिगे स्वल्प हाकि, एरडनेयवर हुडुगरिगे बहळ हाकिदरे अमृतवागि तम्म मक्कळिगे पुष्टियन्नुंदु माडुत्तदे. आदरिंद एरडनेयवर मक्कळिगे यारू एंदू कडिमे हाकवारदु. एल्ल हुडुगरलि तम्म हुडुगरु आडि जगळ तक्कोंडु बंदरे, कूडले तम्म हुडुगर मातु केळि, एरडनेयवर हुडुगरिगे बैयुवदक्के इल्लवे होडेयलिके होगदे, तम्म हुडुगरिगे बैदु हीगे माडवारदेंदु अवरिगे तिळिसि हेळबेकु. हागे माडदे तम्म हुडुगर मातु केळि एरडनेयवर हुडुगरिगे बैदरे इल्लवे होडेदरे, अदरिंद तम्म मक्कळिगे एंदू कल्याणवागलिक्किल्ल. तम्म हुडुगरु सुळ्ळन्नु मरे माडि एष्टु खरे काणुवंते हेळिदरू, अदन्नु केळि एरडनेयवर हुडुगर मेले अन्याय माडदे, तम्म हुडुगरिगे बैदु होडेयबेकु. अंदरे तम्म हुडुगरिगे एनू बाघे इल्ल. ई प्रकार निरंतरदळि जप्पिसि, बाळुवे माडुत्तिरबेकु. एरडनेयवर हुडुगरिगे इल्लवे दोडुवरिगे, केडकु आगलि अंत बयसिदरे, अदु तमगे आगुत्तदे. आ कारण एल्लरिगे चलोदागलेंदु,

प्रकरण १६

जास्त वाढल्यामुळे मुलांना ते बाधक होईल. उलट लोकांच्या मुलांना जास्त वाढून, आपल्या मुलांना कमी वाढले, तर त्याचे अमृत होऊन त्यांना पुष्टी लाभेल. म्हणून लोकांच्या मुलांना कुणीही कधीही कमी वाढू नये. मुले खेळत असताना आपल्या मुलांनी भांडण आणले तर लागलीच त्यांचे ऐकून इतर मुलांना शिव्या देऊ नये अगर मारू नये. उलट आपल्या मुलांना रागावून, असे करू नये, असे त्यांना समजावून सांगावे. आपल्या मुलांचेच खरे समजून दुसऱ्यांवर ओरडले किंवा हात टाकला तर आपल्या मुलांचे कल्याण होणार नाही. आपल्या मुलांनी खरी गोष्ट लपवून, खोटीच गोष्ट खरी वाटेल अशी रंगवून सांगितली तरी ती ऐकून, इतरांवर अन्याय करू नये; आपल्या मुलांना जरा दरडावून शिक्षा करावी. म्हणजे त्यांना काही त्रास होणार नाही. असे निरंतर वागावे व आयुष्य कंठवे. लोकांच्या मुलांचे किंवा इतर लोकांचे वाईट होवो असे मनात आणले तर, ते आपल्यालाच बाधते. म्हणून सर्वांचे कल्याण होवो अशी

बयसुत्तिरबेकु. एरडनेयवरिगे “ वंचने ” माडबारदु.
 ह्यागंदरे तम्म मक्कळंते परर मक्कळन्नु नोडदे, तम्म
 मक्कळिगोंदु, एरडनेयवर मक्कळिगोंदु ई प्रकार वंचने
 माडिदरे, तम्म मक्कळु बाळलिक्किल्ल. यावागलू बेने को-
 लकगळागि इहु एरडनेयवर मक्कळु बहळ दिवस बाळि,
 निरोगिगळागि इरुववु. आदरिंद यार मक्कळिगू
 वंचने माडबारदु. बेरे दोरकिसि तम्म मक्कळिगे तम्म
 मनेयल्लि बेकादहु कोडबहुदु; अथवा तिन्निसबहुदु. हीगे
 तिन्निसिदरे वंचने अल्ल. नाल्कु जनरु ओत्तट्टिगिहु
 तम्म हेंडरु मक्कळिगे हेच्चु नोडिदरे, अदु अवरिगे बाधि-
 सुवदु. तम्म हुडुगरिगितलू एरडनेयवर हुडुगरन्नु हेच्चु
 तिळिदु प्रीति माडुत्तिरबेकु. अंदरे देवर प्रीति तम्म
 मक्कळ मेले आगुवदु. मनुष्यरु एष्टु प्रीतियन्नु माडिदरू
 हीनवु. देवरु माडिहु हितवागुवदु निजवु. तमगे गंडु
 मक्कळिल्लदवरु हेण्णु मक्कळन्नु कृतार्थवागि एनू तक्कोळ्ळदे,
 निराधारि बडवनिगे तम्म खर्चु माडि मदुवेयन्नु
 माडिकोट्टरे, आ पुण्यदिंद गंडु मक्कळागि बडुकुववु.

प्रकरण १६

इच्छा करावी. दुसऱ्यांची “वंचना” करू नये. असे आहे की लोकांच्या मुलांना आपल्या मुलांप्रमाणे लेखले नाही, किंवा आपल्या मुलांना एक व दुसऱ्यांना एक अशी वंचना केली तर आपली मुले जगणार नाहीत. आपली मुले रोगजर्जर होतील व इतरांची निरोगी होऊन दीर्घायुषी होतील. म्हणून दुसऱ्यांच्या मुलांची वंचना करू नये. स्वतंत्र बिन्हाडात आपल्या मिळकतीतून आपल्या मुलांना पाहिजे ते द्या किंवा खाऊ घाला, त्यात वंचना नाही. पण एकत्र कुटुंबात आपल्याच बायको-मुलांकडे विशेष लक्ष पुरविले तर ते त्यांना बाधते. आपल्या मुलांहून दुसऱ्यांची मुले चांगली आहेत असे समजून त्यांच्यावर प्रेम करावे. म्हणजे देवाची प्रीती आपल्या मुलांना मिळते. मानवाचे प्रेम किती झाले तरी ते हीनच, देवच खरे हित करतो. मुलगा नसला तर मुली आहेत त्यातच कृतार्थता मानावी. मुलीं-करिता हुंडा न घेता आपणच पैसे खर्च करून निराधार, गरीब अशा मुलांना आपल्या मुली द्याव्यात. त्या पुण्याईने त्यांना मुलगे होऊन त्यांना आयुष्य लाभते.

तम्म मक्कळ मेले “अति प्रीति” माडवारदु. परर हुडुगरंते
तिळियबेकु. तम्मवर हूलियोळगे होगवारदु. “मोह बाधक
पुत्रांते” (सर्वांते) ॥ बहळ ममते तम्म मक्कळिगे बाधक-
वागुवदु. याकंदरे बहळ प्रीति इद्दरिंद, तमगे तावु
माडुव पापवु तिळियदे, अति स्वार्थबुद्धि बंदु, परर मक्कळि-
गोंदु तम्म मक्कळिगे बेरोंदु हीगे प्रीतियिंद बहळ
ममते माडिदु अपायवागदे इरुवदिल्ल ॥ दा. बो.
द. १४ स. १ ॥ बहुप्रीती कामा नये ॥
निष्ठुरता खोटी ॥ ६८ ॥ रा. म. श्लो. ॥ अती स्वार्थबुद्धी
नुरे पाप सांचे ॥ वडे भोगणें पाप तें कर्म खोटें ॥ न होतां
मनासारिखें दुःख मोठें ॥ ९ ॥ आ कारण बहळ प्रीति
माडवारदु. आदरू यारिगू तिन्नलिके उण्णलिके मुंताद
यातरदू कोरते बीळगोडवारदु. ओंदु वेळे स्वार्थबुद्धियिंद
तम्म मक्कळ मेले अति प्रीति माडिदरे, अदु हुडुगरिगे
बाधकवागि अवु बाळलिक्किल्ल. आदरिंद तम्म मक्कळिगितलू
मंदिय हुडुगर मेले हेच्चु प्रीति माडुत्तिरबेकु.
अंदरे तम्म मक्कळिगे इजा आगुवदिल्ल. इदके

प्रकरण १६

आपल्या मुलांवर “अति प्रीती” करू नये. ती आपली नाहीत असे समजावे. त्यांच्या पाशात अडकू नये. “मोह बाधक पुत्रांते” (सर्वांते) ॥ अति माया आपल्या मुलांना त्रासदायक होते. कारण अति प्रेमापायी आपण काय पाप करतो ते कळत नाही. तसेच अति स्वार्थबुद्धीने दुसऱ्यांच्या मुलांना एक व आपल्या मुलांना आणखी काही अशी फार ममता केली तर, त्यांना अपाय झाल्याखेरीज राहणार नाही. दा. द. १४ स. १ ॥ बहुप्रीती कामा नये ॥ निष्ठुरता खोटी ॥ ६८ ॥ म. श्लोक ॥ अती स्वार्थबुद्धी नुरे पाप सांचे ॥ घडे भोगणें पाप तें कर्म खोटें ॥ न होतां मनासारिखें दुःख मोठें ॥ ९ ॥ यास्तव फार प्रेम करू नये. पण कुणालाही अन्नवस्त्राची उणीव पडू देऊ नये. स्वार्थापोटी आपल्या मुलांवर अति प्रेम केल्यास त्यांना ते बाधक ठरते व ती जगत नाहीत. म्हणून पोटच्या मुलांपेक्षा इतरांवर अधिक प्रेम करावे म्हणजे आपल्या मुलांना इजा होणार नाही. यात

संदेहविल्ल. आ कारण विचारदिंदलू ॥ दा. बो. द. १८
 स. ७ ॥ श्लोक ॥ विचारें येहलोक परलोक ॥ विचारें
 होतसे सार्थक ॥ विचारें नित्यानित्यविवेक ॥ पाहिला
 पाहिजे ॥ २० ॥ हुषारियिंदलू बाळुवे माडुत्तिरबेकु ॥
 इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री
 गुरुलिंगजंगम महाराजरवर वचनंगळ्ळि नडतेय कुरितु
 नीतियु ॥ कृत्रिमते, वंचने, अति प्रीतिगळ बग्गे
 प्रसंगवु ॥ १६ ॥

१७ कर्मेन्द्रियदग्ध

श्रीसद्गुरुभ्यो नमः ॥ यारू एंदू सुळ्ळु माताडबारदु. खरे
 माताडुत्तिरबेकु. तम्म बायियिंद यावागलु सुळ्ळु आडि-
 दरे, तावु आडिहु सुळ्ळे आगुत्तदे. सत्य माताडिदरे
 सत्यवे आगुत्तदे. एरडू तम्म कडेगे इरुत्तवे. बेकाहु
 माडिकोळ्ळबेकु. सुळ्ळु आडिद बायि दग्धवायितु. अंदरे
 आ बायि सुट्टितु. सुट्टिदरिंद अदरिंद ह्यागे खरे आदीतु ?

संशय नाही. म्हणून विवेकाने व खबरदारीने जीवन जगावे. दा. द. १८ स. ७ ॥ विचारें येहलोक परलोक ॥ विचारें होतसे सार्थक ॥ विचारें नित्यानित्य-विवेक ॥ पाहिला पाहिजे ॥ २० ॥ इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील कृत्रिमता, वंचना व अति प्रीती नांवाचे सोळावे प्रकरण संपले.

१७ कर्मेन्द्रियनाश

श्रीसद्गुरुभ्यो नमः ॥ खोटे कधी बोलू नये, खरे बोलत असावे. आपल्या तोंडातून नेहमी खोटेच आले तर आपण बोललेले खोटेच होते. सत्य आले तर बोललेले सत्य होते. दोन्ही आपल्या हातात आहेत. तस्मात् हवे ते करावे. खोटे बोलले तर जणू तोंड विटाळते, जळते. जळलेल्या मुखातले बोलणे कसे बरे खरे होईल ?

प्रसंग १७

बायियल्लि खरे इहरे अदे आगुवदु. अदरदे फल बरुवदु. आ कारण यारू एंथ प्रसंगदल्लियू सुळ्ळ आडवारदु. खरे आडुत्तिरबेकु. अदरदे पायेयन्नु हाकुत्तिरबेकु. अंदरे आ बायि दग्धवागलिक्किल्ल. ई प्रकारवागि बायि दग्ध माडि-कोळ्ळदे , ई बायियिंद देवर नामस्मरणेयन्नु माडुत्तिर-बेकु ॥ सर्वसंग्रह कबीरदासर दोहरे ॥ मुख कियो सुमरनकू ॥ सुननेकू किया कान ॥ ११० ॥ तम्म कैयिंद यारदू घात माडवारदु. हागू एरडनेयवरदु एनू हिडिय-बारदु. कळविले, सितरिसि, जबरि माडि, भुलतापि कोट्टु, अन्याय माडि, ई प्रकार याव तरदिंदलू तक्कोळ्ळवारदु. तक्कोडरे आ कै दग्धवायितु. आ मेले आ कैयिंद माडिद याव केलसकू एंदू यश बरदे मै मेले बंदु नुकसानवागुवदु. होलदल्लियू, मनेयल्लियू अफार (कोरते) आगुवदु. आ कैयिंद बित्तिद बीज नेट्टगे एहु चन्नागि बेळे बरलिक्किल्ल. सुट्ट कैयिंद एनू चलोडु मनस्सि-नंते आगलिक्किल्ल. हागू तम्म कैयन्नु दानद सलुवागि एंदू केळगे माडवारदु. तम्म कै केळगे माडि एरडनेयवरिंद

प्रकरण १७

मुखात सत्य असेल तरच बोललेले खरे होणार, त्याचेच फल मिळणार. म्हणून कोणत्याही बिकट प्रसंगात खोटे बोलू नये. खरे बोलत राहावे. सत्याचा पाया घालावा. मग तोंड विटाळणार नाही. जीभ विटाळू न देता तिने देवाचे नाव घेत राहावे. स. सं. क. दोहरे ॥ मुख कियो सुमरनकू ॥ सुननेकू किया कान ॥ ११० ॥^{७६}

कुणाचा घात करू नये, कुणाचा सुतळीचा तोडाही उचलू नये. चोरणे, फसवणे, जबरदस्ती करणे, भूलथापा देणे, अन्याय करणे, असल्या मार्गांनी कुणाचे काही घेऊ नये. घेतल्यास हात विटाळतो. त्या हाताला यश येणार नाही व प्रसंग अंगावर येऊन नुकसान होईल. शेतीमध्ये व घरच्या व्यवहारात कमतरता पडेल. त्या हाताने पेरलेल्या बीजाला अंकुरसुद्धा येणार नाही, मग पीक कुठले? हात विटाळले असले की मनासारखे काही होत नाही. कुणापुढेही हात पसरू नये. हात पसरून दुसऱ्यांकडून

प्रसंग १७

दान तक्कोडरे, अदु सालदे होगि कोरते बिहु कै दग्धवागुवदु. आ कारण तम्म कै मेले इरबेकु. भिक्षुकरु एरडनेयवरदन्नु वयसि तम्म कैयन्नु केळगे माडुत्त दग्ध माडिकोळ्ळुवरु. अदरिंद अवरु हिडिद केलसके यश बरुवदिह्ल ॥ सर्वसंग्रह यक्षप्रश्नः—हीनत्व कशानें येतें ? उत्तरः—याचना केल्यानें ॥ १९७ ॥ हागू संसारदह्लि सालदे, बडतन हिंगदे, निरंतरदह्लि ह्यागे माडलि, ह्यागे माडलि, एंव स्मरणेयु तप्पुवदिह्ल. आ कारण यार कडेयिंदलू दानधर्म तक्कोळ्ळवारदु. कैले आदष्टु तावे एरडनेयवरिगे कोडबेकु. एरडनेयवरदु हिडियवारदु. हिडिदरे कै केट्टितु. तम्मदु तावे दोरकिसबेकु. तम्म यजमानरु याव केलसद देसेयिंद पगार कोडुत्तारे आ केलस मनस्सुगोट्टु तम्मदरंते तिळ्ळिदु आलस्य, कपट माडदे, चन्नागि माडुत्तिरबेकु. इमानियिंद माडदे, हागे पगार तक्कोडरे आ कैयु दग्धवागुवदु. आ कैयिंद आगतक्क एल्ल केलसगळु कैगूडदे, तावु ओंदु माडिदरे अदु बेरोंदु आगुवदु. आ कारण हीगे प्रतियोंदु “कर्मेन्द्रियगळ्ळन्नु

प्रकरण १७

दान घेतले तर ते पुरणार नाही व ददात पडेल. त्यामुळे हातही विटाळेल. नेहमी आपणच देत असावे. भिक्षुक लोक इतरांच्या वस्तूंवर डोळा ठेवून व त्यांसाठी हात पसरून आपला हात विटाळून घेतात. या कारणाने त्यांनी हातात घेतलेल्या कामाला यश येत नाही. स. सं. यक्षप्रश्नः—हीनत्व कशानें येतें ? उत्तर :- याचना केल्यानें ॥ १९७ ॥ भिक्षुकांच्या संसाराला काही पुरत नाही, दारिद्र्य सुटत नाही व निरंतर कसे करू काय करू हा जप चालू राहतो. म्हणून कुणाकडूनही दानधर्म घेऊ नये. होईल तितके आपणच दुसऱ्यांना द्यावे. दुसऱ्यांच्या वस्तूला स्पर्श करू नये. केल्यास हाताला कलंक लागेल. आपल्या पोटाला आपण मिळवावे. मालक ज्या कामासाठी पगार देतात ते काम आपलेच समजून, मन लावून, आळस, कपट न करता नीट करावे. इमानाने काम न करता फुकटचा पगार घेतला तर हात विटाळतो. त्या हाताने केलेले काम सफल होत नाही आणि आपण एक करायला गेलो की दुसरेच काहीतरी होते. अशा रीतीने कोणत्याच “कर्मेन्द्रियांचा

दग्ध” माडिकोळ्ळदे ईश्वर भजनेयल्लि हच्चि मोक्षसाधन
 माडिकोळ्ळबेकु. इदक्के तप्पबारदु ॥ इति श्री
 श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम
 महाराजरवर वचनंगळ्ळि नडतेय कुरितु नीतियु ॥
 कर्मेन्द्रियदग्धद बग्गे प्रसंगवु ॥ १७ ॥

१८ आलस्य, जाड्य, मैगळ्ळतन

श्रीसद्गुरुभ्यो नमः ॥ “आलस्यवु”—आलस्यवन्नु यारू
 एंदू माडबारदु ॥ दा. बो. द. २ स. १ ॥ तपीळ
 खादाड आळसी ॥ कुश्चीळ कुटीळ मानसी ॥ धारिष्ट
 नाहीं जयापासी ॥ तो येक मूर्ख ॥ ३१ ॥ याकंदरे अदु
 अवरदोव्वरदे घात माडदे अवर कुटुंबद घातवन्ने माडु-
 त्तदे ॥ स. सं. यक्षिणी प्रश्नः—शत्रु कोण ? उत्तरः—
 आळस ॥ १९७ ॥ श्लोक ॥ जन्मोनि सुउदरीं उगीच बसलों
 सार्थक्य तें जन्मिचें ॥ केलें कांहीं नसें तरी बसु नका
 बांधा उठा कंबरा ॥ मारोनी आधिं या आलस्य रिपुला

प्रकरण १८

नाश” होऊ न देता त्यांना ईश्वरभजनात गुंतवावे व मोक्षासाठी प्रयत्न करावा. यात कसूर करू नये. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील कर्मेन्द्रियनाश नावाचे सतरावे प्रकरण संपले.

१८ आळस, जाड्य व अंगचोरपणा

श्रीसद्गुरुभ्यो नमः ॥ “आळस”—कुणीही आणि कधीही आळशीपणा करू नये. दा. द. २ स. १ ॥ तपीळ खादाड आळसी ॥ कुशीळ कुटीळ मानसीं ॥ धारिष्ट नाही जयापासीं ॥ तो येक मूर्ख ॥ ३१ ॥ कारण तो आपल्या एकट्याचा घात न करता पूर्ण कुटुंबाचा घात करतो. स. सं. यक्षिणी प्रश्नः—शत्रु कोण? उत्तरः—आळस ॥ १९७ ॥ श्लोक ॥ जन्मोनि सुउदरी उगीच बसलों सार्थक्य तें जन्मिचें ॥ केलें कांहीं नसें तरी बसु नका बांधा उठा कंबरा ॥ मारोनी आधिं या आलस्य रिपुला

प्रसंग १८

उद्योग चालूं करा ॥ २४९ ॥ वि. नी. यक्षप्रश्नः—
 आळस कोणता ? उत्तरः—स्वहित न पाहणें ॥ ११२ ॥
 नवनीत श्लोक ॥ आलस्य जें कार्यविघातकारी ॥
 असूं नये तो रिपु या शरीरीं ॥ १२९ ॥ आलस्यं हि
 मनुष्याणां शरीरस्थो महारिपुः ॥ १ ॥ अभंग ॥ धिग्
 जिणें आळस निद्रा जया फार ॥ अभित आहार अघोरिया ॥
 ६९ ॥ दा. बो. द. ८ स. ६ ॥ ऐसा जो दुश्चीत
 आळसी ॥ परलोक कैचा त्यासी ॥ जयाचे जीवीं अहर्निशीं ॥
 आळस वसे ॥ २८ ॥ दुश्चीतपणापासूनि सुटला ॥
 तरी तो सर्वेच आळस आला ॥ आळसाहार्तीं
 प्राणियांला ॥ उसंतचि नाहीं ॥ २९ ॥ आळसें राहिला
 विचार ॥ आळसें बुडाला आचार ॥ आळसें नव्हे पाठांतर ॥
 कांहीं केल्या ॥ ३० ॥ आळसें घडेना श्रवण ॥
 आळसें नव्हे निरूपण ॥ आळसें परमार्थाची खूण ॥
 मळिन जाली ॥ ३१ ॥ आळसें नित्य नेम राहिला ॥
 आळसें अभ्यास बुडाला ॥ आळसें आळस वाढला ॥ असं-
 भाव्य ॥ ३२ ॥ आळसें गेली धारणा धृती ॥ आळसें

प्रकरण १८

उद्योग चालूं करा ॥ २४९ ॥ वि. नीति यक्षप्रश्न :-
 आळस कोणता ? उत्तर :- स्वहित न पाहणें ॥ ११२ ॥^{००}
 न. श्लोक ॥ आलस्य जें कार्यविघातकारी ॥ असूं
 नये तो रिपु या शरीरीं ॥ १२९ ॥ आलस्यं हि
 मनुष्याणां शरीरस्थो महारिपुः ॥ १ ॥ अभंग ॥ धिग्
 जिणें आळस निद्रा जया फार ॥ अमित आहार
 अघोरिया ॥ ६९ ॥ दा. द. ८ स. ६ ॥ ऐसा जो
 दुश्चीत आळसी ॥ परलोक केंचा त्यासी ॥ जयाचे
 जीवीं अहर्निशीं ॥ आळस वसे ॥ २८ ॥ दुश्चीतपणापासूनि
 सुटला ॥ तरी तो सर्वेच आळस आला ॥ आळसाहातीं
 प्राणियांला ॥ उसंतचि नाहीं ॥ २९ ॥ आळसें राहिला
 विचार ॥ आळसें बुडाला आचार ॥ आळसें नव्हे
 पाठांतर ॥ कांहीं केल्या ॥ ३० ॥ आळसें घडेना श्रवण ॥
 आळसें नव्हे निरूपण ॥ आळसें परमार्थाची खूण ॥
 मळिन जाली ॥ ३१ ॥ आळसें नित्य नेम राहिला ॥
 आळसें अभ्यास बुडाला ॥ आळसें आळस वाढला ॥
 असंभाव्य ॥ ३२ ॥ आळसें गेली धारणा धृती ॥ आळसें

प्रसंग १८

मळिण जाली वृत्ती ॥ आळसें विवेकाची गती ॥ मंद
जाली ॥ ३३ ॥ आळसें निद्रा वाढली ॥ आळसें वासना
विस्तारली ॥ आळसें शून्याकार जाली ॥ सद्बुद्धि
निश्चयाची ॥ ३४ ॥ दुश्चीतपणासवें आळस ॥ आळसें
निद्राविळास ॥ निद्राविळासें केवळ नास ॥ आयुष्याचा ॥
३५ ॥ निद्रा आळस दुश्चीतपण ॥ हेचि मूर्खाचें लक्षण ॥
येणेंकरितां निरूपण ॥ उमजेचिना ॥ ३६ ॥ हीं
तिन्हीं लक्षणें जेथें ॥ विवेक केंचा असेल तेथें ॥
अज्ञानास यापरतें ॥ सुखचि नाही ॥ ३७ ॥ क्षुधा
लागतांच जेविला ॥ जेवून उठतां आळस आला ॥ आळस
येतां निजेला ॥ सावकास ॥ ३८ ॥ निजोन उठतांच
दुश्चीत ॥ कदा नाही सावचित ॥ तेथें केंचे आत्महित ॥
निरूपणी ॥ ३९ ॥ मर्कटापासीं दिल्ले रत्न ॥ पिशाच्याहार्तीं
निघान ॥ दुश्चितापुढें निरूपण ॥ तयापरी होये ॥
४० ॥ आदरिंद यारू एंदिगू आलस्यवन्नु माडबारदु.
“जाड्य”—जाड्यद गाळियन्नु सह यारू तम्म शरीरकें
हत्तगोडबारदु. याकंदरे इदू तम्म घात माडुवदु. कारण

प्रकरण १८

मळिण जाली वृत्ती ॥ आळसें विवेकाची गती ॥ मंद
 जाली ॥ ३३ ॥ आळसें निद्रा वाढली ॥ आळसें वासना
 विस्तारली ॥ आळसें शून्याकार जाली ॥ सद्बुद्धि निश्चयाची
 ३४ ॥ दुश्चीतपणांसवें आळस ॥ आळसें निद्राविळास ॥
 निद्राविळासें केवळ नास ॥ आयुष्याचा ॥ ३५ ॥ निद्रा
 आळस दुश्चीतपण ॥ हेंचि मूर्खाचें लक्षण ॥ येणेंकरितां
 निरूपण ॥ उमजेचिना ॥ ३६ ॥ हीं तिन्हीं लक्षणें जेथें ॥
 विवेक केंचा असेल तेथें ॥ अज्ञानास यापरतें ॥ सुखचि
 नाही ॥ ३७ ॥ क्षुधा लागतांच जेविला ॥ जेवून उठतां
 आळस आला ॥ आळस येतां निजेला ॥ सावकाश ॥ ३८ ॥
 निजोन उठतांच दुश्चीत ॥ कदा नाही सावचित ॥ तेथें
 केंचे आत्महित ॥ निरूपणीं ॥ ३९ ॥ मर्कटापासीं दिल्ले
 रत्न ॥ पिशाच्याहातीं निधान ॥ दुश्चितापुढें निरूपण ॥
 तयापरी होये ॥ ४० ॥ अतः कुणी कधी आळसाच्या आहारी
 जाऊ नये. “ जाड्य ”—जाड्याचा वारासुद्धा अंगाला लागू देऊ
 नये. कारण याचाही स्वभाव घात करण्याचाच आहे. म्हणून

प्रसंग १८

यारू इदर झोलियोळगे होगि बीळबारदु. सारांश
 आलस्य, जाड्य, इवु हेळिद हागे यारू केळुत्त हागू इवुगळ
 सपाटियोळगे सिक्कु ह्यागे माडलि ह्यागे माडलि अन्नुत्त
 इरुवरो अंथवरु तम्म कुटुंबद घातवन्ने माडिकोळ्ळुवरु.
 कारण इवुगळ गाळि सह यारू तक्कोळ्ळुवारदु. इवु
 बंद कूडले आश्रय कोडदे, होरगे हाकबेकु ॥ दा. बो.
 द. २ स. २ आळसें सुख मानुं नये ॥ १३ ॥ तम्म प्राण
 होदरू इवुगळिगे आश्रय कोडबारदु. याकंदरे इवु प्रपंच
 परमार्थगळ घात माडुववु. ह्यागंदरे परमार्थदळ्ळि सद्-
 गुरुगळिगे शरणु होगि अवर कडेयिंद नामवन्नु तक्कोंडु
 अदन्नु हगलिरुळु तक्कोळ्ळुत्त इरलु, इवु बंदु, अदक्के
 अड्ढि माडुववु. कारण इवुगळिगे आस्पद कोडबारदु.
 कोट्टरे, साधनवेळ्येयळ्ळि निदे बंदु, अवु स्थिरगोळ्ळुववु.
 आदरिंद साधनदळ्ळि निदे बंद कूडले अदन्नु मुरिदुहाकि ॥
 आयुष्य व्यर्थ गेलें ॥ पाहूं नेंदि जगजेटि ॥ दा. बो.
 द. ११ स. ३ ॥ आळसाचें फळ रोकडें ॥ जांभया देऊन
 निद्रा पडे ॥ सुख म्हणोन आवडें ॥ आळस लोकां ॥ १० ॥

प्रकरण १८

कुणी याच्या जाळ्यात अडकून पडू नये. सारांश आळस आणि जाड्य यांचे सांगणे ऐकून आणि त्यांच्या कचाट्यात सापडून कसे करावे, काय करावे असे धोकत बसणारे लोक आपल्या कुटुंबाचा घातच करतात. म्हणून ह्या दुर्गुणांच्या सावलीलासुद्धा उभे राहू नये. त्यांना आश्रय न देता बाहेरची वाट दाखवावी. दा. द. २ स. २ ॥ आळसें सुख मानूं नये ॥ १३ ॥ जीव गेला तरी यांना आश्रय देऊ नये. प्रपंच व परमार्थ दोन्हींचा हे घात करतात. कसे ते पहा. सद्गुरूंना शरण जाऊन त्यांनी दिलेले नाम अहोरात्र घेत असताना हे परमार्थाला आडवे येतात. यासाठी यांना थारा देऊ नये; दिला तर साधनाच्या वेळी झोप येते व ते आपला पाय रोवतात. म्हणून साधन करताना झोप आली तर तिला घालवून टाकावी. आयुष्य व्यर्थ गेलें ॥ पाहूं नेंदि जगजेटि ॥ दा. द. ११ स. ३ ॥ आळसाचें फळ रोकडें ॥ जांभया देऊन निद्रा पडे ॥ सुख म्हणोन आवडें ॥ आळस लोकां ॥ १० ॥

प्रसंग १८

निद्रा आहे रांड खोटी ॥ नित्य लागलीसे पाठी ॥ १ ॥
 पुनः अदन्नु बरगोडदे, नामवन्नु तक्कोळ्ळुत्त कूडबेकु.
 ई प्रकार ओंदे सवने १०।१५ दिवस माडिदरे, अदु
 नम्मन्नु विट्टु होगुवदु. ई रीति आलस्य, जाड्यगळु पर-
 मार्यदल्लियू संसारदल्लियू कुटुंबघात माडदंते, एच्चरु-
 ळ्ळवरागिदु इवक्के एळ्ळष्टु आश्रय कोडवारदु ॥
 दा. बो. द. ११ स. ३ ॥ आळस उदास नागवणा ॥
 आळस प्रेतन बुडवणा ॥ आळसें करंटपणाच्या खुणा ॥
 प्रगट होती ॥ १२ ॥ चुके ठके विसरे सांडी ॥ आठवण
 जालियां चर्फडी ॥ दुश्रीत आळसाची रोकडी ॥ प्रचीत
 पाहा ॥ २० ॥ द. १८ स. ३ ॥ हें आपलें आपण केलें ॥
 आळसें उदास नागविलें ॥ वाईट संगतीनें बुडविलें ॥
 देखतदेखतां ॥ ३ ॥ मूर्ख आळसी आणि तरुणा ॥ सर्वा-
 विषीं दैन्यवाणा ॥ कांहीं मिळेना कोणा ॥ काय
 म्हणावें ॥ ५ ॥ द. ११ स. ३ ॥ म्हणोन आळस नसावा ॥
 तरीच पाविजे वैभवा ॥ अरत्रीं परत्रीं जीवा ॥ समा-
 धान ॥ १३ ॥ द. १२ स. १ ॥ आधीं प्रपंच करावा

प्रकरण १८

निद्रा आहे रांड खोटी ॥ नित्य लागलीसे पाठी ॥ १ ॥
 झोप येऊ न देता नाम घेत बसावे. असे सतत
 १०-१५ दिवस केले तर ती येईनाशी होते. आळस
 व जाड्य यांनी परमार्थात व प्रपंचात घात करू नये
 अशी आपण खबरदारी घ्यावी व त्यांचा जरासुद्धा
 शिरकाव होऊ देऊ नये. द. द. ११ स. ३ ॥
 आळस उदास नागवणा ॥ आळस प्रेतन बुडवणा ॥
 आळसें करंटपणाच्या खुणा ॥ प्रगट होती ॥ १२ ॥
 चुके ठके विसरे सांडी ॥ आठवण जालियां चर्फडी ॥
 दुश्चीत आळसाची रोकडी ॥ प्रचीत पाहा ॥ २० ॥
 द. १८ स. ३ ॥ हें आपलें आपण केलें ॥ आळसें
 उदास नागविलें ॥ वाईट संगतीनें बुडविलें ॥ देखत-
 देखतां ॥ ३ ॥ मूर्ख आळसी आणि तरुणा ॥ सर्वाविषीं
 दैन्यवाणा ॥ कांहीं मिळेना कोणा ॥ काय म्हणावें ॥
 ५ ॥ द. ११ स. ३ ॥ म्हणोन आळस नसावा ॥
 तरीच पाविजे वैभवा ॥ अरत्रीं परत्रीं जीवा ॥ समाधान ॥
 १३ ॥ द. १२ स. १ ॥ आधीं प्रपंच करावा

नेटका ॥ मग ध्यावें परमार्थविवेका ॥ येथें आळस करूं
नका ॥ विवेकी हो ॥ १ ॥ आहारिंद इवु ओल्लेंद केलस-
गळन्नु माडुत्तिरबेकु. इवु चलो केलसके अंदरे नाम
तक्कोळ्ळुवंथ केलसके बंदु, अदन्नु नडेयगोडदिदरे आ
क्षणवे इवन्नु मुरिदु हाकि, अदे केलसवन्नु माडुत्तिरबेकु.
इवके सलगि कोडबारदु. मत्तु इवुगळंते केळि, इवुगळ
झोलियोळगे होगवारदु. मोदलिगे गट्टिगनागि, इवु-
गळन्नु क्षण क्षणके मुरिदु हाकुत्त, चलो केलस माडुत्त इदरे
अदरदे राहटि बिदु, अवु इवनु तम्म मातु केळुवदिळ्ळेंदु
तिळिदु केलवु दिवसगळळि हिम्मेट्टुववु. हीगे
माडिदरे तावु माडिद केलसके यश वरुत्त होगुवदेंबदके
संदेहविल्ल. “मैगळ्ळतनवु”—तम्म शरीरवन्नु यारू
मैगळ्ळतनदळि इडदे, दुडिसि दुडिसि सविसुत्त इरबेकु.
कूतु मैगळ्ळतनदिंद दरऑंदु केलस तप्पिसिकोळ्ळुत्त
बेगारिथिंद मनस्सुगोडदे माडुत्तिदरे, आ मनुष्यन
मनस्सु याव केलस बयसिदरू आ केलसवागदे,
उंडहु मैगे हत्तदे अवनमैयिळ्ळि शक्ति बारदे, हलवु तरद

प्रकरण १८

नेटका ॥ मग ध्यावें परमार्थविवेका ॥ येथें आळस करूं नका ॥ विवेकी हो ॥ १ ॥ आळस व जाड्य यांना जे काम आवडत नाही ते काम मुद्दाम करावे. नामस्मरणासारख्या चांगल्या कामाच्या वेळी हजर होऊन ते विरोध करू लागले की तत्क्षणी त्यांना अर्धचंद्र देऊन नामच घेत बसावे. त्यांना सवलत देऊ नये, त्यांचे ऐकून त्यांच्या स्वाधीन होऊ नये. सुरवातीलाच कणखरपणा दाखवून सतत त्यांच्यावर दात धरून सत्कर्म केल्यास तीच राहटी पडते. आता हा आपले ऐकत नाही असे समजून ते मुकाट्याने पळ काढतात. असे केल्यास आपल्या कामात यश येत जाईल यात संशय नाही. “अंगचोरपणा”—अंगचोरपणा करू नये. शरीराला सतत राबवून झिजवावे. स्वस्थ बसून चुकारतट्टूपणा केला व मन लावून काम करण्याऐवजी नुसते टाकणे टाकत राहिले तर आपण ठरविलेले काम होणार नाही; खाल्लेले अंगी लागणार नाही, शक्ती येणार नाही व नाना प्रकारचे

बेनेगळु मैयल्लि हुट्टि, कोळ्ळेयुत्त बीळ्वनु. अवनु माडिद
केलस चन्नागि आगदे, हिडिद केलसवु जडवागि अदर-
ल्लियू बेरे याव केलसदल्लियू यश वरलारदु. अवन मेले
यारदू प्रीति इरलारदु. बिक्केगे होदरू यारू बिक्के
हाकरु. ई रीति हलवु तरदिंद कष्टपडबेकागुवदु.
आ कारण देवरु तमगे कोट्ट केलसदल्लि चन्नागि
मनस्सुगोट्टु रट्टे मुरिदु शरीरक्के सुख कौडदे अदन्नु
दुडिसुत्तिरबेकु. “आळागि दुडियबेकु, अरसागि
उणबेकु.” अंदरे शरीरवन्नु दुडिसि, दुडिसि, क्षणवादरू
व्यर्थ वेळे कळेयदे, याव केलस याव याव
वेळेगे एनेनु माडबेकु अदन्नु, आया कालदल्लि
मनस्सुगोट्टु माडुत्तिरबेकु. चिंते माडदे इददरल्लि सुखदिंद
उण्णुत्त साधन बेळेसुत्त आयुष्य हाकबेकु ॥ इति श्री
श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम
महाराजरवर वचनंगळल्लि नडतेय कुरितु नीतियु ॥ आलस्य,
जाड्य, मैगळ्ळतन इवुगळ बग्गे प्रसंगवु ॥ १८ ॥

प्रकरण १८

रोग उत्पन्न होऊन शरीराचा लोळागोळा होईल. कुठलेही काम केले तरी ते चांगले होणार नाही, हातातल्या कामाचे ओझे होऊन त्यामध्ये व इतर कामातही यश येणार नाही. आपल्यावर कुणी प्रेम करणार नाही. भीक मागितली तर भिकेचीही ददात पडेल. अशा अनेक तऱ्हेचे कष्ट मागे लागतील. म्हणून आपल्या वाट्याला आलेले काम जीव ओतून करावे. शरीराचे लाड न करता त्याला कामाला जुंपावे. “नोकरासारखे रावावे व राजाप्रमाणे जेवावे.” शरीराला कष्ट उपसायला लावून क्षणही व्यर्थ न दवडता जे काम ज्या वेळी करायचे असते ते काम त्याच वेळी मनापासून करावे. उगीच काळजी न करता जे आहे त्यात सुखाने राहून ध्यान परिपक्व करत करत जगावे. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील आळस, जाड्य व अंगचोरपणा या नावाचे अठरावे प्रकरण संपले.

१९ चिंतेयु

श्रीसद्गुरुभ्यो नमः ॥ “चिंतेयु” बहले केट्टु. इदर बेळे बहु तीव्र बरुत्तदे. मनुष्यरु चिंतेयन्नु ह्यागे ह्यागे माडहत्तुवरो हागे हागे अद्दु हेच्चेच्चिगे बेळ्ळेयुत्तदे होरतु मनुष्यरु चिंतेयिंद एनु आगुवदिळ्ळ. देवरु तानु माडुव हागे माडुत्ताने. मनुष्यरु मात्र सुम्मने चिंतेयन्नु माडि दणियुत्तारे ॥ श्लोकपाद ॥ चिंतासमं नास्ति शरीरशोषणम् ॥ दा. बो. द. २ स. १ ॥ सर्वकाळ चिंता वाहे ॥ तो येक मूर्ख ॥ ६२ ॥ सर्वसंग्रह आर्या ॥ रोगांत कोणता वद रोग भयंकर मनांतली चिंता ॥ ९७ ॥ अभंग ॥ सदा उठतां बसतां ॥ रामाविण केली चिंता ॥ २ ॥ रामीरामदास म्हणे ॥ ऐसें जीतची मरणें ॥ ४ ॥ २०५ ॥ मेले बरेदंते चिंतेयिंद हेच्चे कडिमेयु शरीरदळ्ळि आगुत्त होगुत्तदे. एळ्ळ जनरु चलोदन्ने बयसि चिंतेयन्नु माडुत्तारे; परंतु अदरळ्ळि ओंदादरु दोरेयुवदिळ्ळ. पद ॥ याक माडति नी ओण चिंति ॥ नी हिडकोंडिदि मायद भ्रांति ॥ अदक

१९ चिंता

श्रीसद्गुरुभ्यो नमः ॥ “चिंता” फार वाईट आहे. तिचे पीक फार लवकर वाढते. मनुष्य जसजशी चिंता करत जातो तसतशी ती वाढत जाते. शिवाय माणसाच्या चिंतेचा काही उपयोग नाही तो नाहीच. देवाला जे करायचे आहे ते तो करतो. मनुष्य मात्र फुकट चिंता करून दमतो. श्लोकपाद ॥ चिंतासमं नास्ति शरीर-शोषणम् ॥ दा. द. २ स. १ ॥ सर्वकाळ चिंता वाहे ॥ तो येक मूर्ख ॥ ६२ ॥ स. सं. आर्या ॥ रोगांत कोणता वद रोग भयंकर मनांतली चिंता ॥ ९७ ॥ अभंग ॥ सदा उठतां बसतां ॥ रामाविण केली चिंता ॥ २ ॥ रामीरामदास म्हणे ॥ ऐसें जीतची मरणें ॥ ४ ॥ २०५ ॥^{००} शरीरावर चिंतेचा वाईटच परिणाम होतो. सगळे लोक चांगल्या गोष्टींची इच्छा करतात. पण प्रयत्न न करता नुसती चिंताच करतात. अर्थात् इच्छिलेली एकही गोष्ट हाती लागत नाही. पुढे दिलेल्या अर्थाचे एक कन्नड पद प्रसिद्ध आहे— ‘प्राण्या रिकामी चिंता कशाला करतोस ? तूं भ्रमांत पडला आहेस आणि त्याला

प्रसंग १९

जोतुकोंडु नी कुंति ॥ नाळे अळे यम केळिदरेनंति ॥
 “चिंतेये मुप्पु, संतोषवे यौवन”. चिंते एळगोडदु,
 संतोषवु कूडगोडदु. मनस्सिन चिंते एनू कोडुवदिळ्ळ.
 कारण अदर अंकुर (मोळके) इरगोडबारदु. लावणी ॥
 बा चौऱ्यांशी लक्ष वेळ संसार पडला गळां ॥ चिंतेचा
 पिकला मळा ॥ २४२ ॥ स. सं. यक्षप्रश्नः— तृणा-
 पेक्षां अधिक अंकूर येऊन काय वाढतें ? उत्तरः— चिंता ॥
 २९१ ॥ आदरिंद ई प्रकार हलवु तरदिंद
 चिंते माडदे, आत्मनु ह्यागे बहळ काणिसुवनु; आ
 नामामृतवु एंडु दोरकुवदु एंबुव चिंतेयन्नु माडुत्तलू, ई
 गुणगळ चिंते बिट्टु, निर्गुणद चिंतेयन्नु माडुत्तलू इरबेकु ॥
 नवनीत पद ॥ विसरुनि भगवंता भगवंता ॥
 करिशिल घरची चिंता ॥ काळ नेईल रे अवचिता ॥ तंव तूं
 पडशिल भ्रांता ॥ ४ ॥ भज रे गोविंदा गोविंदा ॥ सच्चिदानंद-
 कंदा ॥ सावध होई रे मतिमंदा ॥ न करीं आणिक
 धंदा ॥ ४२४ ॥ अंदरे आत्मनिगे नम्म एळ्ळ चिंते इहु
 एनू कोरते बीळगोडुवदिळ्ळ ॥ न. पद ॥ तूं माझा यजमान ॥

प्रकरण १९

लौंबकळून राहिला आहेस. उद्या यमधर्माला काय जबाब
“देशील?” चिंताच वार्धक्य व संतोषच तारुण्य. चिंता-
ग्रस्ताला हातपाय हलवता येत नाहीत. आनंदी माणसाला
रिकामे बसून चैन पडत नाही. नुसत्या चिंतेचा काय
फायदा? म्हणून तिचा अंकुर राहू देऊ नये. लावणी ॥
बा चौऱ्यांशी लक्ष वेळ संसार पडला गळां ॥ चिंतेचा
पिकला मळा ॥ २४२ ॥^{००} स. सं. यक्षप्रश्नः— तृणापेक्षां
अधिक अंकूर येऊन काय वाढते? उत्तर :- चिंता ॥
२९१ ॥ म्हणून नाना चिंता न करता, आत्मा
कसा दिसेल, नामामृत केव्हा मिळेल अशी परमार्थाची
चिंता करत असावे. न. पद ॥ विसरुनि भगवंता
भगवंता ॥ करिशिल घरची चिंता ॥ काळ नेईल रे
अवचिता ॥ तंव तूं पडशिल भ्रंता ॥ ४ ॥ भज रे
गोविंदा गोविंदा ॥ सच्चिदानंदकंदा सावध होई रे
मतिमंदा ॥ न करीं आणिक धंदा ॥ ४२४ ॥^{००} म्हणजे
आत्म्याला आपली चिंता लागून तो आपल्याला कशाची
उणीव पडू देत नाही. न. पद ॥ तूं माझा यजमान ॥

प्रसंग १९

रामा तूं माझा यजमान ॥ ध्रु. ॥ जननीजठरीं
 रक्षियलें मज ॥ पोसुनि पंचहि प्राण ॥ १ ॥ बाहेर निघतां
 मातेचे स्तनीं ॥ पय केलें निर्माण ॥ २ ॥ ऐसें असतां या
 पोटाची ॥ कां करूं चिंता जाण ॥ ३ ॥ मध्वमुनीश्वर
 स्वामि रमापति ॥ धरि माझा अभिमान ॥ ४ ॥ ४२१ ॥
 नम्म चिंते आतनिगे इरुवदरिंद नमगे ह्यागे माडलि
 एंबुवदर गाळि सह हत्तगोडुवदिळ. श्रीरामदासकृत
 मन. श्लोक ॥ मना मानसीं व्यर्थ चिंता वहातें ॥ अकस्मात
 होणार होऊनि जातें ॥ घडे भोगणें सर्वही कर्मयोगें ॥
 मतीमंद तो खेद मानी वियोगें ॥ १७ ॥ वा. कृ. मन.
 श्लोक ॥ म्हणे वामनां व्यर्थ चिंता वहातो ॥ ४ ॥ श्रीमत्
 समर्थ श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर पद ॥ चिंत्याक
 माडती शिवने इदानेळु प्राणी ॥ पळ ॥ दा. बो. द. ८
 स. ९ ॥ स्थिति बाणतां स्वरूपाची ॥ चिंता सोडिली
 देहाची ॥ याकारणें होणाराची ॥ चिंता नसे ॥ ४९ ॥
 ई प्रकार आगले समाधान माडि, चिंतेयन्नु कित्ति हाकि,
 मनस्सु तोळ्येबेकु. हागू साधनवन्नु माडुत्त,

प्रकरण १९

रामा तूं माझा यजमान ॥ ध्रु. ॥ जननीजठरीं रक्षियलें
 मज ॥ पोसुनि पंचहि प्राण ॥ १ ॥ बाहेर निघतां मातेचे
 स्तनीं ॥ पय केलें निर्माण ॥ २ ॥ ऐसें असतां या
 पोटाची ॥ कां करूं चिंता जाण ॥ ३ ॥ मध्वमुनीश्वर
 स्वामि रमापति ॥ धरि माझा अभिमान ॥ ४ ॥
 ४२१ ॥^१ आत्म्याने आपली चिंता वाहिल्याने कसे
 करावे अशा चिंतेचे सावट आपल्यावर पडत नाही.
 म. श्लोक ॥ मना मानसीं व्यर्थ चिंता वहातें ॥
 अकस्मात होणार होऊनि जातें ॥ घडे भोगणें सर्वही
 कर्मयोगें ॥ मतीमंद तो खेद मानी वियोगें ॥ १७ ॥
 वा. म. श्लोक ॥ म्हणे वामना व्यर्थ चिंता वहातो ॥
 ४ ॥^२ श्रीमत् समर्थ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज एका
 पदात म्हणतात की, प्राण्या, परमेश्वर रक्षणकर्ता असताना
 चिंता कशासाठी ? दा. द. ८ स. ९ ॥ स्थिति बाणतां
 स्वरूपाची ॥ चिंता सोडिली देहाची ॥ याकारणें
 होणाराची ॥ चिंता नसे ॥ ४९ ॥ अशी तत्क्षणी
 मनाची समजून घालून चिंतेचे मूळ खणून
 काढून मन स्वच्छ करावे. साधन करत

बेळसुत्त इरबेकु. इदक्के तप्पबारदु ॥ इति श्री श्रीमत्
समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम
महाराजरवर वचनंगळ्ळि नडतेय कुरितु नीतियु ॥
चिंतेय बग्गे प्रसंगवु ॥ १९ ॥

२० चाकरियू काळगवू होमवू

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ “चाकरियु”-तावु तम्मळ्ळिरुव आत्मन
चाकरियन्नु माडबेकु. आतन आज्ञेय होरतु तम्म
मनस्सिन मातु केळि, अदु हेळिदंते कुणियबारदु. निरंतर-
दळ्ळि आत्मन ध्यान माडुत्त, बेळसुत्त, अवन ओलुमेयन्नु
काय्दुकोळ्ळुत्त, उत्तम नडतेयिंद नडेयुत्त, अवन
चाकरियन्नु माडुत्त इदरे, अवनु नमगे संसारदळ्ळि
याव मातिनिंदलू कोरते तरुवदिळ्ळ. अवने नम्म
यजमाननु ॥ न. पद ॥ तूं माझा यजमान ॥ रामा तू
माझा यजमान ॥ ध्रु. ॥ जननीजठरीं रक्षियलें मज ॥
पोसुनि पंचहि प्राण ॥ १ ॥ बाहेर निघतां मातेचे स्तनीं ॥

व ते वाढवत राहावे. यात चुकू नये. इति श्री श्रीमत्
समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज
यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील चिंता
नावाचे एकोणिसावे प्रकरण संपले.

२० चाकरी, युद्ध व होम

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ “चाकरी”—अंतस्थ आत्म्याची चाकरी
करावी. त्याची आज्ञा न मानता, मनाचे ऐकून ते
सांगेल तसे नाचू नये. निरंतर आत्मध्यान करत व
वाढवत देवाचे प्रेम संपादन करावे. सदाचारी राहून
त्याची चाकरी केल्यास तो आपल्या संसारात कशाची
कमतरता राहू देणार नाही. तोच आपला स्वामी.
न. पद ॥ तूं माझा यजमान ॥ रामा तूं माझा
यजमान ॥ ध्रु. ॥ जननीजठरीं रक्षियलें मज ॥ पोसुनि
पंचहि प्राण ॥ १ ॥ बाहेर निघतां मातेचे स्तनीं ॥

पय केलें निर्माण ॥ २ ॥ ऐसैं असतां या पोटाची ॥ कां
 करूं चिंता जाण ॥ ३ ॥ मध्वमुनीश्वर स्वामि रमापति ॥
 धरि माझा अभिमान ॥ ४ ॥ ४२१ ॥ तानु अवन
 चाकरनु एंटु तिळियबेकु ॥ नवनीत लावणी ॥ भला जन्म
 हा तुला लाधला खुलास हृदयीं बुधा ॥ धरिसि तरि हरिचा
 सेवक सुधा ॥ ध्रु. ॥ ४२१ ॥ अवन चाकरि माडुवाग मूरु
 गुणगळु, आरु विकारगळु, नवद्वारगळ बयकेगळु,
 हत्तु इंद्रियगळु, एंब ई नाल्कु तरद वैरिगळु अड्डु बंदु
 साधनवन्नु वेळेयगोडुवदिळ्ळ. कारण प्रपंचदळ्ळि कोरते
 बीळुवदु. आहरिंद हगलिरुळु इवुगळ संगड “काळग”
 माडुत्त, सरतिगे ओंदोंदु वैरियंते, यावत्तु वैरि-
 गळन्नु कोंदु गेदरे, यजमाननु ओलेयुवनु ॥ विदुरनीति ॥
 १ काम, २ क्रोध, ३ लोभ, ४ मोह, ५ मद, आणि ६
 मत्सर, या सहांस शत्रु असैं ओळखावे ॥ ४ ॥ वि. नी. ॥ युद्ध
 करून शत्रु जिंकिला त्यांचें जीवित्व सफळ ॥ ६३ ॥ अवनु
 ओलिद मेले स्वराज्यवु, अंदरे तम्म सुख (आत्मनःश्लिय
 अविनाश सुख) तावे तक्कोळ्ळुत्त इरोण. हीगिदरे

पय केलें निर्माण ॥ २ ॥ ऐसैं असतां या पोटाची ॥
 कां करूं चिंता जाण ॥ ३ ॥ मध्वमुनीश्वर स्वामि
 रमापति ॥ धरि माझा अभिमान ॥ ४ ॥ ४२१ ॥^{६३}
 आपण देवाचे चाकर आहोत असे समजावे. न. लावणी ॥
 भला जन्म हा तुला लाधला खुलास हृदयीं बुधा ॥
 धरिसि तरि हरिचा सेवक सुधा ॥ ध्रु. ॥ ४२१ ॥^{६४}
 देवाची चाकरी करतेवेळी तीन गुण, षड्विकार,
 नवद्वारांच्या वासना, दर्शेंद्रिये असे चार शत्रू आडवे
 येऊन साधनाला अडथळा करतात. त्यामुळे प्रपंचात तृप्ती
 राहत नाही. म्हणून रात्रंदिवस यांच्याशी “युद्ध” करून
 प्रत्येक वेळेस एकेका वैऱ्याला मारून त्यांच्यावर विजय
 मिळविल्यास आपला स्वामी संतुष्ट होतो. वि. नीति ॥ १
 काम, २ क्रोध, ३ लोभ, ४ मोह, ५ मद, आणि ६ मत्सर,
 या सहांस शत्रू असैं ओळखावे ॥ ४ ॥ वि. नी. ॥ युद्ध
 करून शत्रू जिंकिला त्यांचें जीवित्व सफळ ॥ ६३ ॥ परमेश्वर
 प्रसन्न होणे हेच स्वराज्य. म्हणजे आत्मसुख (आत्म्याचे
 अविनाशी सुख) आत्म्यानेच घेणे. अशा स्थितीत

दुःखद स्पर्शविल्लदे सुखवु हेच्चुत्त स्वराज्य आळलिके
दोरेयुवदु. प्रपंचदल्लि संततियू संपत्तियू मुंताद याव
मातिन कोरतेयू बीळलारदु. इहलोकदल्लिय यावत्तु
सुखगळु अवनवु; अवन सौख्यके अळते इल्ल. हागू
परलोकद सौख्यकू नेलेयिल्ल. इवर आत्मनन्नु ओलिसि-
कोंडदरिंद, अवनोळगे कूडि होगि मुक्तरागुवरु.
इवरिगे एरडू लोकदल्लि इवर मनस्सिनंते कैगूडुवदु. ओंदु
वेळे काळगदल्लि जिंकिसदे (गेल्लदे) ई काळगदल्लि
सत्तु होदरू मुक्तियागुवदु. भारतदल्लि ई मातिगे आधार-
वुंदु—“रणेन मुक्तिः” ॥ रणदल्लि सत्तरे मुक्तियागुवदु
अंत अन्नत्तारे अदु ई रणदल्लि सत्तरे. अंदरे इल्लि फक्त
मुक्ति दोरेयुवदु ॥ विदुरनीति ॥ युद्धी शूर असा जो
क्षत्रिय तो स्वर्गी जातो ॥ ५७ ॥ दा बो. द. १९ स.
९ ॥ गनीमाच्या देखतां फौजा ॥ रणशूरांच्या
फुर्फुरिती भुजा ॥ ऐसा पाहिजे कीं राजा ॥ कैपक्षी पर-
मार्थी ॥ २५ ॥ ई प्रकार ई रणदल्लि जिंकिसिदरे (गेदरे)
स्वराज्य आळि मुक्ति पडेयुवरु. अथवा ई रणदल्लि

प्रकरण २०

दुःखाचा लेश राहत नाही, सुखाची वृद्धी होते व स्वराज्य प्राप्त होते. प्रपंचात संतती-संपत्ती इत्यादी सुखांचा तुटवडा पडत नाही. इहलोकी समस्त सुखे आपलीच, त्यांना माप नाही. आपल्या मोक्षसुखाला अंतपार नाही. आत्मप्रसाद झाल्यावर मनुष्य आत्म्यात मिसळून मुक्त होतो. भवसुख व मोक्षसुख त्याच्या हातात येतात. वेळप्रसंगी युद्धात विजय मिळण्यापूर्वी आयुष्यभानू अस्ताला गेला तरी मोक्ष ठेवलेलाच असतो. याला महाभारतात आधार आहे— रणेन मुक्तिः ॥ धारातीर्थीं मेल्यास मुक्ती मिळते असे म्हणतात ती या रणांगणात मेल्यास. इथे फक्त मुक्ती आहे. वि. नीति ॥ युद्धीं शूर असा जो क्षत्रिय तो स्वर्गी जातो ॥ ५७ ॥ दा. द. १९ स. ९ ॥ गनीमाच्या देखतां फौजा । रणशूरांच्या फुर्फुरिती भुजा । ऐसा पाहिजे कीं राजा । कैपक्षी परमार्थी ॥ २५ ॥ अशा प्रकारे या युद्धात जय मिळाल्यास स्वराज्यभोग व मुक्ती दोन्ही मिळतात. रणात

सत्तरे बरे मुक्तियागुवदु. आ कारण एल्लरु ई जन्म इरुवदरोळगे ई काळग माडि गेदु, स्वराज्यवन्नु गळिसि-कोंडु मुक्तियन्नु पडेदरे, ई जन्मके बंददके सार्थक-वायितु. इल्लदिदरे उत्तमवाद ई नरजन्म होगि पुनः एंबत्तुनाल्कु लक्ष योनिय फेरिगे बीळबहुदु. आ कारण इदन्नु तिळ्ळिदु नरर चाकरी माडदे, आत्मन चाकरी माडि एरडरिंदलू पारागबेकु. आत्मन चाकरी माडि भाकरी बेडबेकु; होरतु, अन्यरिगे बायि तेरेयवारदु. इतर प्राणिगळ एरडने अरसर संगड काळग (युद्ध) माडि गेदरे, स्वल्प दिवस केलवु सुखवन्नु अनुभविसि, ओंदु दिन बिदु सत्तु नरकके होगुवरु. याकंदरे “राज्यांते नरकं ध्रुवम्” एंब वचन इरोणदरिंद ॥ दा. बो. द. ३ स. ८ ॥ अनीतीनें स्वार्थ पाहे ॥ राजा पापी होऊन राहे ॥ राज्याअंतीं नर्क आहे ॥ म्हणोनियां ॥ १० ॥ हागू दुःखद होरतु सुखवु काणदु. ओंदु इदरे, ओंदु इल्लद हागागि श्रमविरुवदु. कारण इंथ काळगदळ्ळि होगि, नरकके होगदे तम्म दुर्गुणगळ संगड काळग माडि,

प्रकरण २०

मेल्यास निदान मुक्ती तरी आहेच. म्हणून प्रत्येकाने जिवात जीव असेपर्यंत या युद्धात विजयी होऊन, स्वराज्य मिळवून मुक्ती संपादन केली तर जन्माला आल्याचे सार्थक होते. एरव्ही नरजन्म व्यर्थ जाऊन पुन्हा चौऱ्याऐंशीचा फेरा नशिबी येईल. म्हणून मनुष्याची सेवा न करता देवाची सेवा करून इहपर साधावे. आत्म्याची चाकरी करून भाकरी मागावी. पण कुणापुढेही तोंड वेंगाडू नये. उलट राजेरजवाडे इत्यादींशी झालेले युद्ध जिंकल्यास अल्प काळ सुख मिळते. पण मेल्यानंतर नरकात जावे लागते. कारण “राज्यान्ते नरकं ध्रुवं” असे वचन आहे. दा. द. ३ स. ८ ॥ अनीतीनें स्वार्थ पाहे । राजा पापी होऊन राहे । राज्याअंतीं नर्क आहे । म्हणोनियां ॥ १० ॥ वास्तविक हे सुख नसून दुःखच आहे. एक आहे तर दुसरे नाही असे होऊन दुःखच राहते. म्हणून असल्या प्रकारच्या युद्धात पडून नरकाला न जाता दुर्गुणांशी लढावे व

आत्मनन्नु ओलिसिकोंडु सुखदिंद प्रपंच माडि मुक्तराग-
 बेकु. साधनवन्नु बेळेसिदरे नामामृतवु दोरेयुवदु. अदु
 बहळवादरे आत्मनन्नु कूडि होगुवरु. अंदरे गर्भवास-
 वन्नु नीगि, पुनः जन्मक्के बरदे मुक्तरागुवरु. ई
 काळगक्के शस्त्रगळु याववेंदरे—विवेकवेंबदु दोडु तीक्षण
 शस्त्रवु; इदर होरतु यावदन्नु माडबारदु. समाधान मत्तु
 आत्मन ध्यानगळेंब शस्त्रगळिंद वैरिगळन्नु कोंदु, युद्ध-
 दळि (काळगदळि) जय पडेदु (गेदु) स्वराज्यवन्नु
 आळबेकु. मुंदे मायेयु बेळेदु अडि माडहत्तिदरे अदर
 संगडवू काळग माडि गेळबेकु. आ माये यावदेंदरे तम्म
 हेंडरु, मक्कळु, मोम्मक्कळु, अवरवर हेंडरु, मक्कळु.
 इवरेळरु तम्मिंद हुट्टिदवरादकारण, तावु मोहदिंद अवर
 झोलियोळगे होगबारदु. होदरे अवर सुखदुःख
 इदंते तावु अदन्ने भोगिसुत्त, प्रमाण (आयुष्य) सरिद
 मेले, ओंदु दिन सत्तु होगि एरडने जन्मक्के होगि बळल-
 बेकागुवदु. ई प्रकार तम्म मायेयु तम्मन्ने कट्टि,
 झोलियोळगे केडवि होरळिसुत्तदे. कारण अदर संगड

आत्म्याचे प्रेम मिळवून सुखाने संसार करून मुक्त व्हावे. परमार्थसाधन केल्यास नामामृत मिळेल. अखंड साधनाने परमात्म्याशी ऐक्य होते. गर्भवास चुकतो, पुनर्जन्म टळतो व मुक्ती मिळते. या लढाईत विवेक हे एक मोठे धारदार शस्त्र उपयोगी पडते. विवेकाशिवाय काही करू नये. समाधान व आत्मध्यान या शस्त्रांनी वैज्यांना मारल्यास जैत रे जैत होऊन स्वराज्य मिळते. यदाकदाचित् पुढे मायेने डोके वर काढलेच तर तिचा पाडाव करावा. बायको, मुले, नातवंडे, त्यांची बायकामुले म्हणजेच माया. हा परिवार आपल्याच पोटाचा असला तरी मोहाने त्यांच्या जाळ्यात अडकू नये. तसे अडकल्यास त्यांची सुखदुःखे आपल्याही वाट्याला येतात. आयुष्यमर्यादा संपून मृत्यू येतो खरा, पण पुन्हा जन्माला येऊन भोग भोगावे लागतात. अशा तऱ्हेने आपली मायाच आपल्याला बांधून जाळ्यात पाडते व लोळवते. म्हणून तिच्याशी

काळग माडि, मनस्सिन बिडुगडे माडिकोळ्ळबेकु.
इल्लदिदरे ई उत्तमवाद नरजन्मवे व्यर्थवागुवदिदु. तम्म
मायेयवरु तम्म होट्टे तावु तुंबिकोळ्ळुव वरेगे, अवर होट्टे,
बट्टे मुंताद याव मातिनदू कोरते बीळगोडबारदु.
अंदरे अवरु प्रपंचवन्नु माडलिके योग्यराद मेले, तावु
अदरल्लि मनस्सु हाकबारदु. अवरिगे ओप्पिसि तावु
आत्मध्यानदल्लिये इदु, अदे संभ्रमदल्लिरबेकु. इल्लदिदरे
मायेयु सुत्ति सुत्ति होरळिस्याडुवदु. आ कारण
दिनंप्रति हगलिरुळु मायेयवर माये कडकोळ्ळुत्त,
मनस्सु याव परर वस्तुविन मेले होगिदीतु, अदन्नु कोडदे
अदु हेळिद हागे केळदे, तम्म मनस्सिगे छी हाकुत्त
बंद बंद सारे नित्यदल्लि मोहवन्नु मुरिदु हाकिदरे, नित्य
“होम”वायितु. हीगे तम्म दुर्गुणगळ होम माडिदरे
पुण्यवू मुक्तियू दोरेयुववु ॥ दा. बो. द. १७ स.
५ ॥ अग्निपुरुष पोटीं वसती ॥ तयास अवदानें सकळ
देती ॥ लोक आज्ञेमध्यें असती ॥ आत्मयाचे ॥ १७ ॥
हीगे माडदे तम्मल्लिये हीन गुणगळन्नु इट्टुकोंडु

प्रकरण २०

युद्ध करून तिच्यापासून सुटका करून घ्यावी. नाहीतर हा उत्तम नरजन्म वाया जाईल. आपली मुलेबाळे स्वतःचे पोट भरण्यास समर्थ होईपर्यंत आपण त्यांना अन्नवस्त्राची चणचण भासू देऊ नये. ती स्वतःच्या संसाराचा भार वाहण्यास योग्य झाली म्हणजे आपण त्यांच्या प्रपंचात मन घालू नये. संसार त्यांच्यावर सोपवून आपण आत्मध्यानात मग्न असावे. एरवी माया आपल्याला घेरून टाकते व फरफटत नेते. प्रतिदिनी अहोरात्र मुलाबाळांच्या प्रेमाची बंधने तोडून टाकावीत. लोकांच्या एखाद्या वस्तूवर मन गेले तरी मनाला ती वस्तू न देता, त्याचे न ऐकता, मनाची छी थू करावी. मोह उगवताक्षणीच उपटून टाकला तर तोच नित्य “होम” होतो. असा आपल्या दुर्गुणांचा होम केला तर पुण्यही मिळते व मुक्तीही मिळते. दा. द. १७ स. ५ ॥ अग्निपुरुष पोटी वसती ॥ त्यास अवदानें सकळ देती ॥ लोक आज्ञेमध्यें असती ॥ आत्मयाचे ॥ १७ ॥ असे न करता आपले हीन गुण आपल्यातच राहू देऊन

प्रसंग २१

सोमेश्वरशतक ॥ पोडेयोळ् तुंबिरे पंक मेले तोळ्येयल् । तां
शुद्धने ॥ एंबंते मेले तुप्प मुंतादवुगळिंद होमगळन्नु
माडिदरे फलविह्ल. ओळगिन गुणगळ होम माडि,
निर्गुणद सुखवन्नु तेगेदुकोळ्ळुत्त, आत्मध्यान माडुत्त,
अदन्नु बेळेसुत्त इरबेकु. अंदरे ई नरजन्मक्के बंदहु
सार्थकवायितु. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज
सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर वचनंगळ्ळि
नडतेय कुरितु नीतियु. चाकरीयू, काळगवू, होमवू
एंबवुगळ बग्गे प्रसंगवु ॥ २० ॥

२१ बोधवु

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ मनुष्यनु तनगे तन्न मनस्सिनंते चलो-
दागि एरडनेयवरिगे केट्टदागलि अंत बहुतर बयसुत्ति-
रुत्ताने. आ बग्गे मनस्सिगे “बोधवु” एनंदरे—एलै मनवे!
एल्लरळ्ळिरुव आत्मनु ओब्बने; आहरिंद नीनु एरड-
नेयवरिगे केडु बयसिदरे अवनु नीनु बयसिदक्के

प्रकरण २१

सोमेश्वरशतकात म्हटल्याप्रमाणे पोटात मालिन्य भरलेले असताना बाहेरून धुतले तरी त्या माणसाला शुद्ध म्हणता येईल का? वरकरणी तुपातांदळाचा होम केला तर फळ मिळत नाही. त्यासाठी आतल्या दुर्गुणांचा होम करत, परमानंद भोगत, आत्मध्यान करून ते वाढवत असावे. म्हणजे मानवकुडीचे सार्थक होते. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील चाकरी, युद्ध व होम या नावाचे विसावे प्रकरण संपले.

२१ बोध

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ सर्वसाधारणपणे मनुष्य स्वतःचे तेवढे चांगले होवो व दुसऱ्यांचे वाईट होवो असे चिंतत असतो. तद्विषयक मनाला “बोध”. मना सज्जना, सर्वांठायी एकच आत्मा आहे. तू जर दुसऱ्यांचे अहित इच्छिलेस तर देव त्याच्या

विरुद्धवागि अवरिगे हित माडि, निन्नदे केट्टु माडि निन्न
सोक्कन्नु मुरियुवनु ॥ श्लोकार्थ ॥ अन्यत्र चिंतयेत्कार्यम् ।
दैवमन्यत्र चिंतयेत् ॥ आदरिंद एरडनेयवर केडकु
आगुवदन्नु मनस्सिनल्लि तरदे मनस्सिगे ई प्रकार प्रश्न
माडबेकु—एलै मनवे! नीनु एरडनेयवरिगे बयसिद केडकु
ओंदु वेळे निनगे ओदगिदरे नीनु भोगिसुवियो ? अथवा
आग निनगे ह्यागे आदीतु ? नीनु ह्यागे माडी ?
एंबदागि केळबेकु. ओंदु वेळे नीनु अदन्नु ताळुवदक्के
ओप्पिदरे बयसु. तमगे केडकादरे ह्यागे माडलि एंदु
गाबरियागि चडपडिसि एरडनेयवरिगे बायि तेरेयुत्त,
चिंते माडुत्त, ह्यागे इरुवियो हागे एरडनेयवरिगू
आगुत्तदेंदु तिळि ॥ श्लोकपाद ॥ “आत्मवत्सर्वभूतेषु”,
अंदरे तन्नंते पररन्नु (एरडनेयवरन्नु) तिळियलागि तमगे
ओळितागुवदु. तावु एरडनेयवरिगे सुख, दुःख,
केट्टु, चलोदु, यावदु बयसुवरो अदु तमगे आगुवदु
निश्चयवु. कारण पररिगे हितवन्नु बयसि तम्म नडते
तप्पदे आत्मध्यान माडुत्त इदरे इहलोकदोळगिन

प्रकरण २१

उलट करून लोकांचे कल्याण करेल व तुझे अनहित करून तुझी मस्ती जिरवेल. श्लोकार्ध ॥ अन्यत्र चिंतयेत् कार्यम् । दैवमन्यत्र चिंतयेत् ॥ म्हणून लोकांचे वाईट होवो हा विचार दूर करून मनाला विचारावे—बाबा रे, दुसऱ्यांवर जे संकट यावे असे म्हणतोस ते तुझ्या वाट्याला आले तर ते पेलण्याची तुझी तयारी आहे का ? तेव्हा तुझी गत काय होईल ? तू काय करशील ? सोसण्याची रग असेल तर खुशाल लोकांचे अहित चिंतत राहा. तुझ्यावर आपत्ती आली तर आता काय करावे अशी घबराट होऊन, चडफडाट होऊन, दुसऱ्यांपुढे तोंड वेंगाडत जसा तू चिंतित बुडशील तसेच दुसऱ्यांचेही होईल हे ध्यानात आण. श्लोकपाद ॥ “आत्मवत्सर्वभूतेषु”, म्हणजे मी तसा दुसरा हे जाणल्यास आपलेच कल्याण होते. लोकांना सुख-दुःख व्हावे, किंवा त्यांचे बरे-वाईट व्हावे असे जे आपण मनात आणतो तेच आपल्या पदरात पडते. लोकांचे हित इच्छित नेटके आचरण ठेवून आत्मध्यान केल्यास इहलोकातील

प्रसंग २१

यावत्तु सुखगळु तम्मवागुववु ॥ मन. श्लोक ॥ जर्गी धन्य
 तो रामसूखीं निवाला ॥ कथा ऐकतां सर्व तल्लीन झाला ॥
 देहभावना रामबोधें उडाली ॥ मनोवासना राम-
 रूपीं विराली ॥ १२७ ॥ आदरिंद आत्मध्यान यावा-
 गळू अंदरे कूताग, निंताग, केलस माडुवाग, हगलिरुळू
 कूडे माडि ई जन्म सार्थक माडिकोळ्ळबेकु. याकंदरे
 ई जन्मवु कडेयदागदिदरे तिरुगि सिगुवदु बहु
 कष्टविदु बहळ पळ्ळा अदे ॥ श्रीसमर्थर पदवु ॥ ध्यान
 करो गुरु साहेबजी का सब कुछ करिता मालक है ॥ ध्रु. ॥
 नरतन आया नहि मिलने का पुनः पावना पळ्ळा है ॥ फेर
 पडे तो पस्तावेगा लाख चौन्यांशि चक्कर है ॥ करसो
 फलमो छोटे मोठे बहुत जन्म का झोका है ॥ १ ॥ आदरे
 बहुजन्मद सुकृतदिंद ई उत्तमवाद नरजन्म दोरेतिरुवदु.
 इदन्नु व्यर्थवागि कळकोंडरे ई जन्मद घातवागि,
 बंददु निष्फलवागुवदिल्लवो, एंदु मनस्सिगे केळि, बोध
 माडि, छी हाकि, केळगिन प्रश्न मनस्सिगे केळबेकु. एलै
 मनवे ! हिंदे ८४ लक्ष योनिगळ्ळि हुट्टि, मनस्सिगे बंदंते

प्रकरण २१

सर्व सुखे आपलीच. म. श्लोक ॥ जर्गी धन्य तो रामसूखीं
निवाला ॥ कथा ऐकतां सर्व तल्लीन झाला ॥ देहभावना
रामबोधें उडाली ॥ मनोवासना रामरूपीं विराली ॥ १२७ ॥
म्हणून सदैव म्हणजे रात्रांदिवस, उठता-बसता, कार्य
करता, भगवच्चिंतन करून जन्माचे सार्थक करावे.
या देहीच जन्ममरणाचा फेरा चुकवावा. एरवी
नरजन्म पुन्हा मिळणे, हा कठीण आणि लांबचा पल्ला
आहे. श्री समर्थांचे पद ॥ ध्यान करो गुरु साहेबजी
का सब कुछ करिता मालक है ॥ ध्रु. ॥ नरतन आया
नहि मिलने का पुनः पावना पल्ला है ॥ फेर पडे तो
पस्तावेगा लाख चौऱ्यांशि चक्कर है ॥ करसो फलमो
छोटे मोठे बहुत जन्म का झोका है ॥ १ ॥ हा उत्तम
नरजन्म म्हणजे बहुत जन्मी थोर सुकृते केल्याचे फळ होय.
तो व्यर्थ दवडला तर आपला घात होऊन नरजन्म निष्फळ
जाणार नाही का, असा मनापुढे सवाल टाकावा. त्याची छी थू
करून, त्याला बोध करून असे विचारावे की, काय रे बाबा,
पूर्वी चौऱ्याऐंशी लक्ष योनीत जन्म घेऊन, उच्छृंखलपणे

प्रसंग २१

क्रमिसि, कुण्डि, दुःखवन्तु भोगिसि, आत्मनन्तु
 अरियदे एल्ल जन्मदल्लि प्रपंच हागू संसार माडि
 अल्लल्लि आहार, नीरडिके, निदे, आलस्य मुंताद-
 वुगळल्लि मग्गनागि मनस्सिगे बंदंते रतिक्रीडेयन्तु माडि
 मक्कळन्तु हडेदि ॥ श्लोक ॥ आहारनिद्राभयमैथुनानि ॥
 समानि चैतानि नृणां पशूनाम् ॥ ज्ञानं नराणां अधिको
 विशेषो ॥ ज्ञानेन हीनाः पशुभिः समानाः ॥ १ ॥ आहार
 निद्रे मुंताद केट्ट कृत्यगळन्तु मन बंदंते माडि, द्रव्य मुंता-
 ददन्तु गळिसिट्टु जनन मरण चक्रदल्लि सिलुकि,
 अकस्मात्तागि ई उत्तमवाद नरजन्मक्के बंदिरुवि. आद-
 रिंद इदरल्लियू हिंदिन जन्मगळंते आहार, निद्रे
 आलस्य मुंतादवुगळन्तु स्वीकरिसदे, अंदरे अवन्नेल्ल विट्टु
 आ केट्ट गुणगळ संगड युद्ध (काळग) माडि जयिसि
 आत्मनन्तु ओलिसि सुखदिंद इरबेकु. परर पदार्थगळन्तु
 नरकद समानवेंदु तिळिदु, अवन्तु बयसदे तम्मल्लि इद्वुगळन्ते
 भोगिसुत्त इहु, आत्मनन्तु बेळिसुत्त इरबेकु.
 इददर मेलिंद लक्ष तेगेदु अंदरे दुर्लक्ष माडि इल्लदन्तु

प्रकरण २१

वागून, नाचून, दुःख भोगून, आत्म्याला जाणले नाहीस.
जन्मोजन्मी प्रपंच करून भूक, तहान, निद्रा,
आळस यात मग्न होऊन स्वैरपणे रतिकर्म करून
मुलांना जन्म दिलास. श्लोक ॥ आहारनिद्राभय-
मैथुनानि समानि चैतानि नृणां पशूनाम् ॥ ज्ञानं
नराणां अधिको विशेषो ॥ ज्ञानेन हीनाः पशुभिः
समानाः ॥ १ ॥ आहारनिद्रादी हीन कृत्ये वाटेले
तशी करत, द्रव्यसंचय करून, जन्ममरणाच्या
फेऱ्यात सापडून अकस्मात या नरजन्माप्रत आला
आहेस. आता इथे तरी मागील जन्मांप्रमाणे
खाणे, झोपणे, आळशीपणा यात बुडून न
जाता, त्यांचा त्याग करून, दुर्गुणांबरोबर युद्ध
करून विजयी हो. आत्म्याचे प्रेम संपादून सुखाने
राहा. परक्यांच्या वस्तू नरकाप्रमाणे मानून, त्यांची
अपेक्षा न करता, आपल्याकडे जे आहे त्याचेच
सेवन करत, आत्मरूपाला वाढवत असावे.
जे आहे त्याच्याकडे न पाहता जे नाही

बयसुत्तिदरे अभिमान बेळेदु अदु सिगदे, तन्नदन्नु
दुर्लक्ष माडुवदरिंद अदू होगि, “तेलही नाही तूपही नाही”
एंब गादेयंते अवस्थेयागुवदु. आदरिंद तमगिंत
श्रेष्ठरळि नोडि तापबडुवदक्कितलू कडिमेयवरळि होगि
नोडि तमगे इददु सह अवरिगे इल्लवळ्ळा एंब संतोषवन्नु
हच्चिकोंडु मनस्सिगे बोध माडबेकु. कन्नडशास्त्रदल्लियू
“इददु विट्टु इल्लदु बयसुवदु बहळ मूर्खतन” एंदु हेळि-
रुत्तदे. आदरे परमात्मनन्नु मरेतु मनस्सिगे बंदंते
कुणिदु परर नरकवन्नु (गुणगळन्नु) कंड कंड हागे तिन्नुत्त,
बयसुत्त, भोगिसुत्त होदरे ई उत्तमवाद नरजन्मवु
व्यर्थवागि होगि, मत्ते चौन्याऐंशियळि होरळाडुवदु
तप्पुवदिल्ल. कारण इदोंदु जन्मदळि हुशारियिंद बाळुवे
माडुत्तलू चलो नडतेयन्नु नडेदु, विवेकदिंद प्रपंचदळिदु
आत्मन ध्यानवन्नु बेळेसुत्तिदरे जनन मरण तप्पुवदु.
इल्लदिदरे मुंदे ई जन्म बरलिक्के बहळ लंबायमानवागु-
वदु. आदरे इदोंदु सारे तम्म प्रपंचवन्नु आत्मन स्वाधीन
माडि आत्मन ध्यानदळिये मग्ननादरे अवनु तमगे

प्रकरण २१

त्याचीच लालसा धरल्यास अहंकार तर वाढतोच पण ती वस्तूही मिळत नाही. शिवाय दुर्लक्ष झाल्याने आपलीही वस्तू जाऊन तेलही नाही आणि तूपही नाही या म्हणीप्रमाणे अवस्था होते. घोडागाडीतून जाणाऱ्यांकडे बघून मनात जळण्याऐवजी पायी चालणाऱ्यांकडे पाहावे व आपली स्थिती त्यांच्याहून तरी चांगली आहे अशा संतोषाने मनाला बोध करावा. हातचे सोडून पळत्याच्या मागे लागणारा तो एक मूर्ख अशा अर्थाची कन्नड भाषेत एक म्हण आहे. परमात्म्याला विसरून नरकासमान असणाऱ्या अशा दुसऱ्यांच्या वस्तूंची इच्छा करून त्यांचा निलाजरेपणे उपभोग घेत राहिल्यास, हा उत्तम नरजन्म कवडीमोल होऊन चौऱ्याऐंशीचा फेरा मागे लागेल. याच जन्मात हुशारीने आयुष्य कंठत, विवेकाला जागे ठेवून, सदाचरणाने प्रपंच करून, आत्मध्यान करत राहिले तर पुनरपि जननमरण नाही. एरवी पुन्हा नरजन्म मिळणे अति दुरापास्त. म्हणून या खेपेला आपला संसार देवावर सोपवून आत्मध्यानात मग्न झाल्यास तो आपल्याला

प्रसंग २१

यावदक्कू कोरते माडदे सुखदळिडुवनु. आदरिंद आत-
निंद पडेदु, तन्न रट्टि मुरिदु होट्टिगे दोरकिसबेकु. कूतु
जडवागवारदु. तावु दुडिदु तम्म हेंडरु मक्कळिगे हाक-
बेके होरतु एरडनेयवरदन्नु बयसबारदु. बयसुवदे
दरिद्रलक्षणवु. अदरिंद (बयसुवदरिंद) एंदू पूरैके
(फार) आगुवदिल्ल. कारण देवरु कोट्टदरळि तन्न
रट्टिमुरि माडि, गळिसि तिंदरे आत्मन चाकरि माडि-
दंते आयितु. हागू आ चाकरी माडुवाग आतनन्नु
मरेयवारदु. अवनन्ने मुंदे माडि चाकरी माडुत्तिरबेकु.
अंदरे इददरळि फारवागि सुख दोरेयुवंते माडुवनु.
इदके संदेहविल्ल. ॥ इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधि-
राज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर
वचनंगळि नडतेय कुरितु नीतियु ॥ बोधद बग्गे
प्रसंगवु ॥ २१ ॥

प्रकरण २१

काही कमी पडू न देता सुखात ठेवतो. त्याने दिलेल्यात समाधान मानावे व कष्ट करून पोटाला मिळवावे. स्वस्थ बसून इतरांना भार होऊ नये. बायकामुलांचे पोट भरण्यासाठी स्वतः न राबता फुकट लोकांच्या वस्तूंकडे आधाशीपणे बघणे हेच दारिद्र्याचे लक्षण आहे. अशाने काहीच पुरवठी पडणार नाही. म्हणून परमेश्वराने जे दिले आहे त्यातच आपण अंग मोडून भाकरी मिळविणे ही देवाची सेवाच होय. आपले कर्तव्य करत असताना परमेश्वराला विसरू नये. त्याचे रूप पाहत आपण सर्व कर्मे करत असावे. म्हणजे तो आपल्याला सुबत्ता व सौख्य देतो. यात संशय नाही. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील बोध नावाचे एकविसावे प्रकरण संपले.

२२ अनुभवद अर्थद अक्षरसंज्ञेयु

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ श्रीमत्समर्थ सद्गुरुरायर अनुभवद
अर्थद अक्षरसंज्ञेयु. अ, आ; अ, ई अक्षर यावदर हिंदे
बरुत्तदेयो अदु इल्लद हागे आगुवदु. ह्यागंदरे अस-
माधान = समाधान इल्लदु. अप्रमाणिक = प्रमाणिकतन
इल्लदु एंदागुवदु. आ = अवबुद्धि, परर मूरु गुण, हागू
आरु विकार, नवद्वार, हरिबिडुवंथ, हत्तु इंद्रियगळ
बयसिदंते अवुगळ झोलियल्लि सिगुवंथ; अरिष्ट, केष्ट,
दुष्ट बुद्धियु. इ = ई = इहलोकदल्लि, हागू इदु एंबुव
तोरिकेयल्लि बरुववु. मत्तु ई मृत्युलोकगळेंब, ई प्रकारवागि
प्रसंगानुसार एरडू अर्थगळागुत्तवे. उ, ऊ = उपाधि-
गळु अंदरे ३-६-९-१० इवु तम्मवुगळिगे तुच्छ माडि
इहलोकदल्लि परर वस्तुवन्नु बयसुववु. अं = अहंकार,
अभिमान; परर पाडेनु? नाने पंडितनु, नाने रोक्कुळ्ळ-
वनु, नाने मक्कळुळ्ळवनु मुंताद ना एंबुव अहमहमिकेयु
(हेम्मेयुळ्ळ अहंकारिगळिवरु). क = कामवु, वीर्यकामवु

२२ अनुभवाच्या दृष्टीने निरूपिलेला अक्षरांचा अर्थ

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ श्रीसमर्थ सद्गुरूंनी “निरूपिलेला अक्षरांचा आनुभविक अर्थ.” अ, आ, अ हे अक्षर ज्या शब्दापूर्वी येते तो शब्द नकारार्थी असतो. असमाधान = समाधान नसणे, अप्रामाणिक = प्रामाणिक नसणे. आ = अबुद्धी. लोकांचे तीन गुण, सहा विकार, नवद्वारे यांबद्दल स्वैराचार, दशेंद्रियांच्या वासनांच्या आधीन होणे, हतभाग्य, दुष्ट बुद्धी. इ = ई = इहलोकात किंवा ‘ही’ म्हणून दाखवली जाणारी वस्तू. तसेच ज्याला मृत्यु-लोक म्हणतात तो, असे प्रसंगानुसार दोन्ही अर्थ होतात. उ, ऊ = उपाधी, म्हणजे ३-६-९-१० ही स्वतःजवळ असलेल्या वस्तूंना तुच्छ लेखून इहलोकात दुसऱ्यांच्या वस्तूंचा हव्यास धरतात. अं = अहंकार, अभिमान; इतरांचा काय पाड ? मीच पंडित, मीच पैसेवाला, मीच लेकरवाळा; इत्यादी मी-मी असा अहंभाव (गर्विष्ठ, अहंकारी जन). क = काम, सामर्थ्याची इच्छा

हागू यावदादरू परर इल्लवे तम्म ३-६ गळिंदलू
आद विकारगळु, नमगे बेकेंबुव बयके माडुववरु; इवरे-
ल्लरू कामविकारिगळु. ग = अंगवु. हागू अवर
स्वभाववु, बयके, विकारगळु. च = सवियु; यावदादरू
गुणगळ हागू विकारगळ विषयगळन्नु बयसुवदु. इदु
एल्ल सवियन्नु बयसुवदु. अदरदर संबंघ ह्यागे इदीतु.
अदरंते अर्थ तिळियुत्तिरबेकु. ज = हुट्टोण, हागू होगोण;
अववुगळल्लियु मत्तु अववुगळ कडेयु तिळियतक्कुदु-
ट, ठ = यावदादरू ओंदु हिडियुत्तदे; अदन्नु बिड,
लागदु. ई प्रकारवागियु हट, हागू छलगळन्नु माडुवदु-
ड, ढ = हड, बयकेयु; यावदादरोंदु पदार्थद बयके-
युळ्ळदु; बयसुवदु. त, थ = हतवागि होगुवदु. इल्लवे
काणदंतागुवदु. द, ध = हत्तु इंद्रियगळु. न = इल्लेंदु तोरिके-
यन्नु माडुवदु. इल्लद हागागुवदु; काणदु, सिगदु, इल्लवे
बिडबेकु; हागू इल्लवु. प, फ = कण्णिनिंदलू, गुणदल्लियू,
निर्गुणदल्लियू यावदादरू हलवु पदार्थगळन्नु नोडि
बयसुववु ब, भ = होरगिनवु, अंदरे एरडनेयवर गुणगळु,

प्रकरण २२

व आपल्या किंवा दुसऱ्यांच्या तीन गुण किंवा सहा रिपूंच्यामुळे उत्पन्न होणारे विकार; आपल्याला सर्व पाहिजे अशी लालसा असणारे; हे सर्व कामविकारी. ग = अंग, स्वभाव, इच्छा व विकार. च = रुची. कोणत्याही गुणांच्या किंवा विकारांच्या विषयांची इच्छा, किंवा या सर्वांत रुची घेणे. सर्व इंद्रिये आपापल्या विषयात रुची घेतात असा त्याचा अर्थ. ज = जन्मणे व जाणे, त्या त्या वस्तूंमध्ये व त्या त्या वस्तूंकडे असा अर्थ होतो. ट, ठ = काहीतरी धरणे व ते कधी न सोडणे, असा हट्ट किंवा छळ करणे. ड, ढ = कोणत्याही पदार्थाची इच्छा असणे. त, थ = नाहीसे होणे किंवा नजरेआड होणे. द, ध = दर्शेंद्रिये. न = न दिसणे, नाहीसे होणे, न मिळणे किंवा सोडून देणे, भाग पडणे किंवा नसणे. प, फ = प्रपंचात किंवा परमार्थात डोळ्याने काहीतरी पाहून त्याची इच्छा करणारे. ब, भ = बाहेरचे. म्हणजे दुसऱ्यांचे तीन गुण,

प्रसंग २२

पदार्थगळ अथवा हलवु वस्तुगळन्नु, याववादरू
 अपेक्षिसि बयसुववु. ई प्रकारवागि, अल्लल्लिय अनु-
 संघानदिंदलू अर्थगळन्नु माडुत्तलू इरबेकु. म = मायेयु,
 मायिकवादंथ पदार्थगळ (होन्नु, हेण्णु, मण्णु) हागू
 मोह, ममतेयु, मुंताद भ्रमेगोळिसि होरळ्याडिसु-
 ववु. य = इहलोकदल्लि (मृत्युलोकदल्लि), अंदरे इह,
 लोकदल्लियू, ई कलियुगदल्लियू. र = आहारगळ; गुणदल्लियू
 मायिक गुणविकारगळ, द्वारगळ मुंतादवुगळ, हागू
 निर्गुणदल्लियू आत्मनन्नु नोडि, नामामृतद ई एरडु
 प्रकारगळ आहारगळ; हिंदिन हागू मुंदिन अक्षरगळ
 अनुसंघानदिंदलू अदरदर आहारगळन्नु, हिडिडु
 तिळकोंडु अर्थवन्नु माडुत्तलू इरबेकु. ल = हलगळ, बयके-
 गळ, मलगळ, अंदरे हेसिकेगळ; गुणदल्लियू अबु-
 गळ बयके उंटागुवदु. परंतु अबु सिगदले, अधो-
 गतियु मात्र आगुवदु. निर्गुणदल्लि, बयके कारणविच्छदे
 दोरेयुवदु. अदन्नु माडिदरे अडु बंद हागे आयितु.
 अदरदर अनुसंघान प्रकारवागियु हिडियबहुदु.

प्रकरण २२

पदार्थ किंवा काहीही वस्तूची अपेक्षा करणे. अशा प्रकारे त्या त्या ठिकाणच्या संदर्भाने अर्थ करावा. म = माया किंवा मायिक पदार्थ (कांचन, कामिनी व घरदार) व मोह ममतेच्या भ्रमात लोळणे. य = इहलोकात (मृत्युलोकात), म्हणजे असलेल्या जगात किंवा या कलियुगात. र = आहार. तीन गुणासंबंधी, षड्विकार किंवा नवद्वारे इत्यादी किंवा परमार्थात, आत्म्याला बघून नामामृतासंबंधी या दोन्ही प्रकारचे आहार. मागच्या पुढच्या अक्षरांचा संदर्भ पाहून कोणता आहार ते ठरवावे. ल = इच्छा, मल म्हणजे किळस. प्रपंचात असल्याच वस्तूची इच्छा करणे. पण त्या वस्तू न मिळता अधोगती मात्र होते. परमार्थात मात्र इच्छा केली नाही म्हणजेच मिळते. इच्छा केल्यास ती आडवी येते. त्या त्या संदर्भाला धरून अर्थ करावा.

व = हरियोण, गुणदल्लि गुणगळ कडेगे, निर्गुणदल्लि आत्मन कडेगे, मन बुद्धिगळ हरियोण, अवुगळ अनुसंधान प्रकारवागि हिडियबहुदु. श, ष = आशे, गुणदल्लियू होनु, हेण्यु, मण्यु मुंताद मायिक विषयगळ मोहदिंदळ; निर्गुणदल्लियू आत्मन हागू नामामृत इवुगळनु बयसि, आशेयनु माडोण, अनुसंधान प्रकारवागि तिळियबेकु. स = आरु विकारगळ, हागू नामद संज्ञेयु, अंदरे नामवु; अदरदर अर्थद अनुसंधान प्रकारवागि गुणदल्लि विकारगळनु, निर्गुणदल्लि नामवनु हिडियबहुदु. ह = हडगळ, अंदरे बयकेगळ, गुणदल्लि इल्लवे निर्गुणदल्लि; अनुसंधान इदंते. ळ = हळगळ अंदरे मनस्सिन हेतुगळ, विकारगळ गुणदल्लि बहळे इरुत्तवे. हागू निर्गुणदल्लि अदरदर अनुसंधान प्रकारवागि तिळियबेकु. आप = नीरु हागू तन्नदु. ई, इ क = विषयवु अंदरे विषयगळ; गुणदल्लि विकार मुंतादवुगळ. व र = सद्गुरुगळ वरवु, अनुग्रहवु, उपदेशवु. दी = ई देहदल्लि. टी, हटी = छलगळ, हटगळ.

प्रकरण २२

व = वाहणे. प्रपंचात तीन गुणांकडे व परमार्थात आत्म्याकडे मन व बुद्धी वाहणे. संदर्भाप्रमाणे अर्थ ठरवावा. श, ष = आशा. प्रपंचात कांचन, कामिनी, व घरदार या मायिक विषयांचा मोह; परमार्थात आत्मा व नामामृत यांची आशा करणे. इथेही संदर्भाप्रमाणे अर्थ ध्यावा. स = सहा विकार किंवा नाम. जसा जसा संदर्भ असेल तसा तसा म्हणजे प्रपंचाचा संदर्भ असल्यास विकार व परमार्थाचा संदर्भ असेल तर नाम असे ध्यावे. ह = हव्यास किंवा इच्छा, मग ती प्रपंचातली असो किंवा परमार्थातली असो; अर्थ संदर्भाप्रमाणे लावावा. ल = मनातील हेतू किंवा विकार. संसारात यांचे प्राबल्य असते. हे परमार्थातही असतात, ते संदर्भाप्रमाणे समजावे. आप = पाणी किंवा आपले. ई, इ क = विषय. प्रपंचामध्ये विकार इत्यादी. व र = सद्गुरूंचा वर, अनुग्रह किंवा उपदेश. दी = या देहात. टी, हटी = हट्ट किंवा छळ.

धु = तोळ्योण. स्वच्छ माडोण. कु = कुबुद्धियु, गुणदल्लि
विकारगळळळ केट्ट बुद्धियु. सु = नामवु, हागू चलोदु,
उत्तमवु; सुबुद्धि, उत्तम बुद्धियु. गो = गोविसोणवु,
सिगोणवु. पू = भवपूर, अंदरे इहलोकदल्लिय ई संसार-
समुद्रवु. रू = रूपगळु, पदार्थगळु, वस्तुगळु. मो = मोहवु,
मायेयु, ममतेयु. अ क्ष = कण्णुगळु, इवुगळिंदल्लू
नोडि वयसोणवु. भी = अंजिकेयु, अंजोणवु, हेदरोणवु.
मू = मूरु गुणगळु. शी, षी, सी = आशेयु. ई मूरु अक्षरक्कू
भेदविल्ल. णी, नी = हानियु. की = इ की = विषयगळु.
ई प्रकार अक्षरगळु कूडिद्ववन्नु तेगेदु विरळ विरळ माडि,
ओंदोंदु अक्षरद २।३ ओडेयलागि अर्थवागुत्तदे.
प्रसंग बंदंते बेरे बेरेयन्नु माडबेकु. हागू ओत्तट्टु
हिडियुववुगळन्नु ओत्तट्टु हिडियबेकु. ह्यागे अनुसंधानविद्दीतु,
हागेये अदर अर्थ माडबेकु. ई प्रकार अनुभवद
अर्थवन्नु तिळियबहुदु. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधि-
राज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर
वचनंगळल्लि नडतेय कुरितु नीतियु ॥ अनुभवद
अर्थद अक्षरसंज्ञेय बगगे प्रसंगवु ॥ २२ ॥

धु = धुणे, स्वच्छ करणे. कु = कुबुद्धी. संसारात विकारांनी लडबडलेली वाईट बुद्धी. सु = नाम व चांगले, उत्तम, सुबुद्धी, उत्तमबुद्धी. गो = गोवणे, अडकणे. पू = भवाचा पूर म्हणजे संसारसागर. रू = रूप, पदार्थ, वस्तू. मो = मोह, माया, ममता. अ क्ष = डोळे. डोळ्यांनी बघून इच्छा करणे. भी = भीती, भिणे, घाबरणे. मू = तीन गुण. शी, षी, सी = आशा. या तिन्ही अक्षरात भेद नाही. णी, नी = हानी. की = इ की = विषय. अशा प्रकाराने एकत्र वापरलेली अक्षरे काढून, सुटी करून एकेका अक्षराची २/३ तऱ्हांनी फोड करून अर्थ लागतो. जसा संदर्भ असेल तसा वेगळा वेगळा अर्थ करावा. जेव्हा अक्षरे एकत्र घेतली पाहिजेत तेव्हा एकत्र ध्यावीत. जसा संदर्भ असेल तशा प्रकाराने अर्थ करावा. अशा रीतीने अनुभवाचा अर्थ समजावा. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरु-राजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील अनुभवाच्या दृष्टीने निरूपिलेला अक्षरांचा अर्थ नावाचे बाविसावे प्रकरण संपले.

२३ औषधवु

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ विदुरनीति ॥ सधनपणा आणि निरोगीपणा हीं दोन या लोकीं सुखाचीं कारणें होत, रोगी जे आहेत ते मेल्यांमध्ये मोजावे, त्यांस धन असून काय उपयोगी ? रोगानें पीडिलेल्या मनुष्यांस पुत्र, पौत्र, विषयभोग, धन यांपासून सौख्य होत नाहीं. रोगी नित्य दुःखी असतो ॥ ४०-४१ ॥ वि. नी. यक्षप्रश्न :- रोग्यास मित्र कोण ? उत्तर :- औषध ॥ ७१ ॥ दा. बो. द. ३ स. ६ ॥ रोगियास औषध ॥ सप्रचित आणि शुद्ध ॥ तयासी होय आनंद ॥ आरोग्य होतां ॥ ६ ॥ द. १८ स. २ ॥ जाणत्याचे कांसे लागावें ॥ जाणत्याचें औषध घ्यावें ॥ जाणता सांगेल तें करावें ॥ पथ्य आधीं ॥ ७ ॥ श्रीमत्समर्थ सद्गुरुरायरु कोडतक्क “औषध” आदित्यवार, मंगळवार, गुरुवार ई मूरु दिवसगळ्ळि २८८ नडतेय मूलतत्त्वु

२३ औषधे

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ वि. नीति ॥ सधनपणा आणि निरोगीपणा हीं दोन या लोकीं सुखाचीं कारणें होत, रोगी जे आहेत ते मेल्यांमध्ये मोजावे, त्यांस धन असून काय उपयोगी ? रोगाने पीडिलेल्या मनुष्यांस पुत्र, पौत्र, विषयभोग, धन यांपासून सौख्य होत नाही. रोगी नित्य दुःखी असतो ॥ ४०-४१ ॥ वि. नी. ॥ यक्षप्रश्नः— रोग्यास मित्र कोण ? उत्तरः— औषध ॥ ७१ ॥ दा. द. ३ स. ६ ॥ रोगियास औषध ॥ सप्रचित आणि शुद्ध ॥ तयासी होय आनंद ॥ आरोग्य होतां ॥ ६ ॥ द. १८ स. २ ॥ जाणत्याचे कांसे लागावें ॥ जाणत्याचें औषध घ्यावें ॥ जाणता सांगेल तें करावें ॥ पथ्य आर्धी ॥ ७ ॥ श्रीमत्समर्थ सद्गुरु देत असत ती “औषधे” रविवार, मंगळवार, गुरुवार या तीन दिवसांपैकी

बेकाद वार कोडबेकु. अवुगळ्ळि आदित्यवार
 उत्तमवु. चळिज्वरक्के उपायवु-३।४ दिनगळ्ळियू
 बंदु आ बळिक, याव दिवस बरुत्तवो आ दिन प्रातः-
 कालक्के हण्णु आदंथ चलो अमृतबळ्ळियन्नु तंदु अवरवर
 योग्यतानुसारवागि, कुवतवन्नु नोडि वयस्सिन मेलिं-
 दलू हागू बेनेय मेलिंदलू आ बळ्ळिय २।३।४।५
 बोट्टु तेगेदुकोंडु, अदरळ्ळि हवेज अष्टे हाकि, कुट्टि, रसवन्नु
 तेगेदु सोसि, सम भाग ताजा बेण्णि, बिळि हिट्टुसक्करि
 इवुगळ्ळन्नु कूडिसि ॥ श्लोक ॥ अच्युतानंतगोविंदनामो-
 च्चारणभेषजात् ॥ नश्यंति तत्क्षणं रोगाः सत्यं सत्यं
 वदाम्यहम् ॥ १ ॥ ई प्रकारवागि अन्नुत्त आ रसवन्नु कुडिस-
 बेकु. आ दिवस फक्त बिळि जोळवन्नु कुट्टि ओडेद नुच्चु,
 ताजा मज्जिगेय पळदे, अदरळ्ळि उप्पु जीरिगेयन्नु हाकि,
 तुप्पिन ओग्गरणियन्नु कोट्टुदु, इवेरडन्ने तक्कोळ्ळ-
 बेकु. इवेरडर होरतु, मिक्काददु यावदू एनू एलि
 अडाकि सह तिन्नबारदु. ताजा तण्णीरु कुडियबेकु.
 ताजा बळ्ळियन्नु तंदु मुंजाने, मध्याह्नक्के, संजेगे ई

कोणत्याही वारी घावीत. त्यातल्यात्यात रविवार उत्तम. हिंवातापाला उपाय—ताप ३-४ दिवस येऊन गेल्यावर ज्या दिवशी त्याची पाळी असेल त्या दिवशी सकाळी पिकलेली गुळवेल आणून रोग्याच्या योग्यतेप्रमाणे म्हणजे कुवतीप्रमाणे, वयाप्रमाणे व रोगाच्या तीव्रतेप्रमाणे, वेलीचा २, ३, ४ किंवा ५ बोटांएवढा तुकडा घेऊन त्यात तितकेच धने घालून-कुटून, रस काढून, गाळून त्यात सम प्रमाणात ताजे, लोणी व शुभ्र पिठीसाखर मिसळून, अच्युतानंतगोविंदनामोच्चारणभेषजात् ॥ नश्यन्ति तत्क्षणं रोगाः सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥ १ ॥ असे म्हणत म्हणत तो रस पाजावा. त्यादिवशी पांढरे जोंधळे सडून, भरडून काढलेल्या शिजविलेल्या कण्या व मीठ, जिरे घालून तुपाची फोडणी दिलेली ताज्या ताकाची कठी एवढे दोनच पदार्थ खावेत. याशिवाय काहीही, पानसुपारीही खाऊ नये. ताजे गार पाणी प्यावे. ताजी वेल आणून सकाळ—दुपार—संध्याकाळ या

प्रकार मूरु वेळ्येयल्लि कोडबेकु. रात्रियल्लि दीप
मुंताद यावदु कमरु, तुप्प, उप्पु इल्ल इदरंते औषध
ओंदु दिन, पथ्य ओंदु दिन, मुंदे साधारण हुळि,
एण्णे पथ्य मूरु दिवस माडबेकु ॥ दा. बो. द.
२ स. १ ॥ औषध ने घे असोन व्यथा ॥ पथ्य
न करी सर्वथा ॥ न मिळे आलिया पदार्था ॥ तो येक
मूर्ख ॥ २२ ॥ विदुरनीति ॥ जिव्हा स्वाधीन म्हणून
त्यास रोगाची पीडा नाही. अंदरे होगुववु.
अभंग ॥ तुका म्हणे भोग सरे ॥ गूण येती रे अंगा रे ॥
चळि इल्लदे फक्त उरियु बंदरे अदक्के उपाय—वटवटिय
गिडद बेरिन रसवन्नु ओंदु बट्टल तुंब कुडियल्लिके
मूरु दिवस कोडबेकु. पथ्य—बिळि जोळद भक्करि, तोगारि
बेळ्येय तव्वि इवुगळ होरतु उप्पु, खार, एण्णे,
तुप्प, एलि अडिके मुंतादु यावदू एनू इल्ल; अंदरे
निळुववु. होरकडिगेगे उपायवु—ओंदु जाजीकायियल्लि
२३ होळुगळन्नु माडि इट्टु, अवरवर योग्यते
वयस्सिन मेले नित्यदल्लि, ओंदु होळन्नु सण्ण पुडि माडि,
२९२ नडतेय मूलतत्त्वु

प्रकरण २३

प्रकारे तीन वेळा द्यावे. रात्री दिव्याचा धूर होऊ देऊ नये. तूप, मीठ खाऊ नये. याप्रमाणे एक दिवस औषध व पथ्य करावे. त्यानंतर साधारणपणे आंबट, तेलकट पदार्थांचे पथ्य तीन दिवस पाळावे. दा. द. २ स. १ ॥ औषध ने घे असोन व्यथा ॥ पथ्य न करी सर्वथा ॥ न मिळे आलिया पदार्था ॥ तो येक मूर्ख ॥ २२ ॥ वि. नीति ॥ जिव्हा स्वाधीन म्हणून त्यास रोगाची पीडा नाही. पथ्य पाळण्याने रोग जातो. अभंग ॥ तुका म्हणे भोग सरे ॥ गुण येती रे अंगा रे ॥ थंडी न वाजता फक्त ताप आल्यास उपाय—पिवळ्या धोत्र्याच्या मुळाचा वाटीभर रस तीन दिवस पिण्यास द्यावा. पथ्य—पांढऱ्या जोंधळ्याची भाकरी व तुरीचे वरण. याशिवाय तिखट, मीठ, तेल, तूप, पान, सुपारी वगैरे खाऊ नये. म्हणजे ताप येणे थांबते. अतिसारावर उपाय—एका जायफळाचे २-३ तुकडे करून ठेवावे. रोग्याच्या क्षमतेप्रमाणे व वयाप्रमाणे रोज एका तुकड्याची बारीक पूड करून

प्रसंग २३

तुप्पदल्लि कलिसि, केळगे मेले तुप्प हाकि, २ अथवा ३ दिवस कोडबेकु. ओंदु तासिन मेले, अक्किय विसि अन्न बहळ तुप्पवन्नु हाकि तिन्नबेकु. बेकादरे तोगरि बेळेय तव्वि, बिळि जोळद भक्करि उणबेकु. कणक, कडलि बेळे मुंतादहु १५ दिवसद वरेगू तिन्नवारदु; साधारण उळिद पदार्थवन्नु तिन्नबेकु. गाळियल्लि तिरुग-वारदु. आंव होरकडिगेगे उपायवु—वटवटिय गिडद बेरिन रसवन्नु ओंदु बट्टल तुंब तक्कोंडु अदरष्टे चलो बिळिय हिट्टुसक्करियन्नु हाकि, मूरु दिवस कोडबेकु. याव बेनेगू रतिकर्मवन्नु माडवारदु. अदु बहळे अपथ्य-वदे. कूसुगळिगे होट्टियोळगिनदक्के उपायवु—हेब्बगुळ्ळ, कुरुटगेन इवेरडु बेरुगळन्नु नीरल्लि तेयिदु कूसुगळ योग्यते वयस्सिन मेले कोडबेकु. कूसुगळु बहळ सण्णवि-दरे तायिगे १ अथवा ३ दिवस कुडिसबेकु. पथ्य—बिळि जोळद भक्करि, उप्पु इल्लदे तोगरि बेळेय तव्वियन्नु तिन्नबेकु. इवुगळ होरतु मिक्कादहु एनु तिन्नवारदु. रात्रि-यल्लि दीविगे मुंताद यातरदु कमरु माडवारदु.

प्रकरण २३

तुपात कालवून, खाली-वर तूप घालून २ किंवा ३ दिवस द्यावे. एका तासानंतर बरेचसे तूप घालून गरम भात खावा. हवे तर तुरीचे वरण व पांढऱ्या जोंधळ्याची भाकरी खावी. कणीक, हरभऱ्याची डाळ वगैरे १५ दिवस वर्ज्य करावे, बाकी इतर पदार्थ खावेत. वाऱ्यात हिंडू नये. आमांशावर उपाय—पिवळ्या धोऱ्याच्या मुळाचा एक वाटीभर रस काढून तितकीच चांगली पांढरी पिठीसाखर घालून तीन दिवस द्यावा. कोणत्याही व्याधीला रतिकर्म वर्ज्य आहे. ते फार कुपथ्य आहे. तान्ह्या मुलांच्या पोटातील विकारांवर उपाय—डोरली व रिंगणी यांची मुळे पाण्यात उगाळून मुलाच्या शक्तीप्रमाणे व वयाप्रमाणे द्यावे. मूल फारच लहान असेल तर आईने १ किंवा ३ दिवस ते द्यावे. पथ्य—पांढऱ्या जोंधळ्याची भाकरी व मीठ न घालता तुरीचे वरण. याव्यतिरिक्त काही खाऊ नये. रात्री दिव्याचा किंवा कसलाही धूर होऊ देऊ नये.

गाळियोळगे होगबारदु. पित्तके उपाय—सुंदि,
चिन्निय हिट्टुसक्करियन्नु कोडबेकु. इल्लवे मुंजाने
कळुप्पिन हरळु ओंदु तिंदु, मेले तंगळ नीरु
मूरु गुट्टुकु कुडियबेकु. ३ दिवस एण्णे, हुळि
मुंतादवुगळन्नु बिडबेकु. वात हागू संधिसूलि, बाविगे
उपायवु—काळी टाकळिय गिडवन्नु ४ बोट्टु प्रमाणादिंदलू
चूरु माडि, होस मण्णिन हरवियळ्ळि हाकि एण्णयन्नु
तेगेयबेकु. अदु वीळ्यदेलिगे हाच्चि मुंजाने, संजेगे
योग्यते प्रकारवागि ५।७ एलेगळन्नु तिन्नुत्तिरबेकु.
पथ्य—बिळि जोळद भक्करि, तोगरि बेळेय तव्वि, इवुगळ
होरतु एनू तिन्नबारदु. दीप, अडिके, गाळियो
ळगे तिरगोण, स्नान मुंतादवुगळन्नु माडबारदु. ई प्रकार-
वागि कडक पथ्यदिंद ७ दिवस तक्कोळळबेकु. उरि-
युच्चिगे उपायवु—कहि जीरिगे मूरु चिमटिगे मल्लि-
कोंबुव मुंदे तिन्नबेकु. मेले नीरु कुडियबारदु. साधारण
पथ्य—अडिगेय होरतु मेले एण्णे, हुळि, खार,
तिन्नबारदु. मैसूलिगे साधन उपायवु—नित्यदळ्ळि

प्रकरण २३

वाच्यात हिंडू नये. पित्तावर उपाय—सुंठ व लिसा साखर (बोरा साखर) घावी. किंवा सकाळी सैंधवाचा एक खडा खाऊन त्यावर तीन घोट शिळे पाणी प्यावे. तीन दिवस तेलकट, आंबट इत्यादी वर्ज्य करावे. वात, सांधेदुखी व सांधे सुजणे यांवर उपाय—काळ्या टाकळ्याच्या काडीची चार बोटांच्या प्रमाणाने पूड करून मातीच्या नव्या परळात घालून त्याचे तेल काढावे. ते तेल विड्याच्या पानांना लावून सकाळ-संध्याकाळ जरूरीप्रमाणे ५।७ पाने खावीत. पथ्य—पांढऱ्या जोंधळ्याची भाकरी, तुरीचे वरण याशिवाय काही खाऊ नये. दिव्याचा धूर, सुपारी, वाच्यात हिंडणे, स्नान करणे वगैरे वर्ज्य. असे कडक पथ्य करून ७ दिवस औषध घ्यावे. लघवीची आग होत असल्यास उपाय—झोपण्यापूर्वी तीन चिमटी कडू जिरे खावे. वर पाणी पिऊ नये. साधारण पथ्य—स्वयंपाकात वापरले जाते त्याहून अधिक तेलकट, आंबट, तिखट खाऊ नये. अंग दुखत असेल तर उपाय—रोज

ओंदु सरतिगे अर्ध ऊटद वरेगे मातन्नु आडि आ बळिक
 नीरु कुडिदु ऊटाद मेले मूत्रवन्नु होयिदु माताडबेकु.
 आ वरेगू मातु आडबारदु. ई प्रकारवागि निरंतरदळि
 साधन माडुत्त इरबेकु. कैसूलिगे हागू वेन्नु बिगिद-
 दळे-होस सुण्ण, चलो बेल्ल, इवेरडन्नु कैयळि तिक्कि
 तिक्कि, बिसि बिसिदु, सूलियु इदळि हच्चबेकु. नेट्टगा-
 गुवदु सत्यवु. होट्टियोळगिन गंडु सरिददळे-१०।१५
 जोरुगळन्नु तेगेदु (हेच्चिगे आदट्टु ओळ्ळेदु) आ मेले
 होक्कळ केळगे, अरविय दोडुदु (अजमासदिंद) शिंचियन्नु
 माडि, पोळ्ळु बीळुव हागे इट्टुकोंडु २ तासु मलगबेकु.
 मोदलिगे अक्किय अन्न, तुप्प मूरु तुत्तु तिंदु, आ मेले
 बेकाददु तिन्नबेकु. ई प्रकारवागि ३ दिवस माडबेकु;
 इदे ओळ्ळेदु. इल्लवे ३ दिवस अथवा नेट्टगागुव वरेगू
 रंजकवन्नु हिडियबेकु. अंदरे तन्न स्थळके गंडु कूडुवदु.
 वि. नी. ॥ भूक ठेवून जेवणाराचे ठायी हे सहा गुण
 राहतात. १ आरोग्य, २ आयुष्य, ३ बळ, ४ सुख,
 ५ चांगले अपत्य, आणि ६ अधाशी म्हणून लोक निंदीत

प्रकरण २३

एका वेळेला अर्ध्या जेवणापर्यंतच बोलले तरी चालेल. नंतर पाणी पिऊन, जेवण झाल्यावर लघवी करून मगच बोलावे. तोपर्यंत बोलू नये. हा उपाय सतत करावा. हात दुखण्यावर व पाठ धरण्यावर उपाय— नवीन चुना व चांगला गूळ हातावर चोळून चोळून गरम गरमच दुखऱ्या जागेवर लावावा. निश्चित बरे होते. वाट सरली असल्यास उपाय—१०-१५ जोर काढावेत (जास्त काढले तर उत्तम). नंतर अदमासे कापडाची मोठी चुंबळ करून, पोकळी राहिल अशी बेंबीच्या खाली ठेवून दोन तास झोपावे. तूपभाताचे तीन घास खाऊन, नंतर काहीही खावे. असे तीन दिवस केल्यास उत्तम, किंवा तीन दिवस अथवा बरे होईपर्यंत रंजक* धरावे, म्हणजे सरलेली वाट जागेवर येईल. वि. नीति ॥ भूक ठेवून जेवणाराचे ठायी हे सहा गुण राहतात. १ आरोग्य, २ आयुष्य, ३ बळ, ४ सुख, ५ चांगले अपत्य आणि ६ अधाशी म्हणून लोक निंदीत

नाहींत. आपल्या भुकेचे चार भाग करून दोन भाग अन्न
 भक्षावें, एक भाग पाणी प्यावें आणि चौथा भाग
 वायुसंचारासाठी रिकामा ठेवावा. याचें नांव मितभोजन.
 यांत अन्यथा झाल्यास रोगास कारण होतें ॥ ४६-४७ ॥
 दा. बो. द. १६ स. ५ ॥ आर्धी अग्नी मंद होतो ॥
 पुढें प्राणी तो नासतो ॥ ऐसा हा अनुभव येतो ॥ प्राणि-
 मात्रांसी ॥ ८ ॥ अग्नि मंदागि हसिवे आगुत्तिरदिहरे,
 अदक्के उपायवु-अजिवान गिदन हसन माडि, अदरळि
 १।२ तोलि सैंधव लवणद पुडियन्नु कूडिसि अद्वक्के
 काडिग्गरगद रसद पुटवन्नु नित्यदळि १ कोट्टु, नेरळळि
 ओणागिसबेकु. ई प्रकार ७ दिवस ७ पुटगळन्नु कोट्टरे
 आ औषधवु चलोदागुवदु. नित्यदळि मुंजाने २।३
 चिमटिगेयष्टु तिन्नुत्तिरबेकु. हागू काडिग्गरगिन चट्टणि,
 उप्पु, खार हाकि अरेदु तिन्नबेकु. अंदरे चलो हसिवे-
 यागुवदु. इदु सत्यवु. कहिपुडि-कहि जीरिगे १ तोलि,
 इंद्रजवि १ तोलि, करे उत्तत्ति अर्धा तोलि, १ अरिषण
 बेरु इवु सण्णागि पुडि माडि, अदु शीतकालदळि

प्रकरण २३

नाहींत. आपल्या मुकेचे चार भाग करून दोन भाग अन्न भक्षावें, एक भाग पाणी प्यावें आणि चौथा भाग वायुसंचारासाठी रिकामा ठेवावा. याचें नांव मितभोजन. यांत अन्यथा झाल्यास रोगास कारण होतें ॥ ४६-४७ ॥ दा. द. १६ स. ५ ॥ आर्धी अग्नी मंद होतो ॥ पुढें प्राणी तो नासतो ॥ ऐसा हा अनुभव येतो ॥ प्राणिमात्रांसी ॥ ८ ॥ मंदाग्नी होऊन भूक लागत नसेल तर उपाय—सुमारे अर्धा किलो ओवा स्वच्छ करून त्यात १-२ तोळे सैंधवाची पूड मिसळून त्याला रोज माक्याच्या रसाचे एक पुट घावे, म्हणजे माक्याच्या रसात वाटावे व सावलीत वाळवावे. अशी सात दिवस सात पुटे दिली की ते औषध चांगले होते. रोज सकाळी २-३ चिमटी खात जावे. माक्याची चटणी तिखट मीठ घालून वाटून खावी. म्हणजे खात्रीने चांगली भूक लागेल. हे सत्य आहे. कडू पूड—कडू जिरे १ तोळा, इंद्रजव १ तोळा, काळी खारीक १/२ तोळा, १ हळकुंड बारीक कुटून थंडीच्या दिवसांत

नित्य मलगिकोंबुव कालके ८ तिगळ तक्कोंडरे आरोग्य-
वागुवदु ॥ स. सं. यक्षप्रश्न :- लाभामध्ये उत्तम लाभ
कोणता ? उत्तर :- आरोग्य ॥ २९१ ॥ इति श्री
श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंग-
जंगम महाराजरवर वचनंगळल्लि नडतेय कुरितु नीतियु ॥
औषधद बग्गे प्रसंगवु ॥ २३ ॥

२४ हराम, हलाल, कहु माडोण

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ यारू “हराम” (हलालविच्छदु) अंदरे
दुडियदे, एरडनेयवरदनु कसकोंडु जबरि (जुलुमे)
थिंद तक्कोळ्ळोण; हीगे माडिदरे अदु तमगे दक्कदे
बडतन बंदु याव केलसदल्लियू यश बरलारदु. मत्तु एरड-
नेयवरदनु बयसि (आशिसि), अपहार माडुव कृत्रिम
गुण माडिदरे अदु प्रपंचदल्लि परिपरिथिंद दुःख-
वागि कोळ्ळुवदु. हागू परमार्थके मरे माडुवदु. कारण ई
कृत्रिम गुणवन्नु अदर गाळि सह हत्तदंते बिट्टु इरबेकु.

रोज झोपण्याचे वेळी ८ महिनेपर्यंत घेतल्यास प्रकृती निरोगी होते. स. सं. यक्षप्रश्न :- लाभामध्ये उत्तम लाभ कोणता ? उत्तर :- आरोग्य ॥ २९१ ॥ इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील औषधे नावाचे तेविसावे प्रकरण संपले.

२४ हराम, हलाल व चोरून काम करणे

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ “हराम” म्हणजे कष्ट न करता, जुलूम-जबरदस्तीने लोकांचे हिसकावून घेणे. अशा करण्याने ते आपल्याला पचत नाही व दारिद्र्य येऊन कोणत्याच कामात यश येत नाही. लोकांच्या वस्तूंवर डोळा ठेवून त्यांचा अपहार करण्यासाठी फसवाफसवी केली तर ती प्रपंचात परोपरीने दुःखदायक होऊन आपला घात करते व परमार्थाला लपवते. म्हणून फसवेगिरी सोडावी इतकेच नव्हे तर तिच्या वाऱ्यालाही उभे राहू नये.

वि. नी. ॥ कुमार्गानें कितीक द्रव्य गेलें हें पाहून जो सावध होतो, आणि बाकी उरलेलें चांगलें चालून राखूं इच्छितो तो शहाणा समजावा ॥ ६० ॥ यावागलू मनुष्यरु “हलाल” अंदरे तम्म रट्टि मुरिदु दुडिदु तिन्नुत्तिरबेकु. ई उत्तम गुण तारिसुवदु. हागू प्रपंचदल्लि सुख कोट्टु, परमार्थके साधनवागुवदु. कारण इदन्नु हिडिदु उत्तमरेनिसिकोंडु बाळुवे माडि सायबेकु. प्रपंचदल्लि याव केलसवन्नू “कहु माडबारदु”. “निर्भय काम करावें”, अंदरे तावु माडुव-दन्नु परर अंजिके इल्लदंते माडबेकु. आदरे तम्म स्वंत लाभक्कागि पररन्नु मुणुगिसबारदु. परर मनस्सु नोयिसि-दरे तमगे केडकागुवदु. यावत्तरल्लियू दयेयुळ्ळवरागि-रबेकु. “सर्वभूतीं दया असावी”, “भयातीत काम करावें.” आदरे तम्म प्रपंचदल्लि कहु माडतक्क कार्यके (केलसके) भय (अंजिके) इल्ल. अंदरे अदके परर अंजिके इल्ल. तम्म केलसवल्लदे परर केलसदल्लि सायुव-वरेगू कहु माडबारदु. फक्त साधन मात्र कहु माडुत्ति-

वि. नीति ॥ कुमार्गानें कितीक द्रव्य गेलें हें पाहून जो सावध होतो, आणि बाकी उरलेलें चांगलें चालून राखूं इच्छितो तो शहाणा समजावा ॥ ६० ॥ मनुष्याने “हलाल” म्हणजे सदैव शरीर राबवून, कष्ट करून खावे. हे उत्तम गुण त्याला तारतात, प्रपंचात सुखदायक होऊन परमार्थाला साहाय्य करतात. म्हणून या गुणांच्या आश्रयाने, लोकांकडून भले म्हणवून घेऊन, संसार करून, मरावे. कोणतेंही काम “चोरून करू नये.” “निर्भय काम करावें.” जे काम करताना लोकांची भीती वाटेल असे काम करू नये. स्वार्थासाठी दुसऱ्यांना बुडवू नये. लोकांचे मन दुखविल्यास आपलेच नुकसान होते. सर्वांवर दया करावी. “सर्वभूतीं दया असावी,” “भयातीत काम करावें.” आपल्या प्रपंचातील कामाला दुसऱ्यांचे भय बाळगण्याचे कारण नाही. स्वतःच्या कामाची गोष्ट वेगळी, पण दुसऱ्यांचें काम करताना प्राणांतीही लपवाछपवी करू नये. साधन मात्र चोरून करत

यबेकु. इदर होर्तु यावदू कहु माडवारदु. हीगे नेमदिंद नडे-
यबेकु. एरडनेयवर याव पदार्थवन्नादरु एंदिगू कळवु
माडवारदु ॥ न. अभंग ॥ वसतां चोरापाशीं तैसी होय बुद्धि ॥
देखतांचि चिंधी मन धावें ॥ १ ॥ ७२ ॥ म. ३ बु.
अभंग ॥ दुसऱ्याचें चोरूं नये ॥ २४ ॥ दा. बो. द. २
स. २ ॥ देखिली वस्तु चोरूं नये ॥ बहुत कृपण होऊं
नये ॥ जिवलगांसी करूं नये ॥ कलह कदा ॥ २८ ॥
तम्म ओडवेयन्नु यारादरु कहु ओय्दरे आ कद्दोय्दवरु
होरगिनवरिदरे तपास माडि बडुकु हिडियबेकु. इद-
क्कागि एरडनेयवरिगे त्रास कोडवारदु ॥ द. २ स. १ ॥
परपीडेचे मानी सुख ॥ परसंतोषाचें मानी दुःख ॥ गेले
वस्तूचा करी शोक ॥ तो येक मूर्ख ॥ ४५ ॥ समर्थासीं
मत्सर धरी ॥ अलभ्य वस्तूचा हेवा करी ॥ घरीचा
घरीं करी चोरी ॥ तो येक मूर्ख ॥ ५३ ॥ न. अभंग ॥
ज्याचें होतें त्याणें नेलें ॥ एथें तुझें काय गेलें ॥ १ ॥
वेगीं होई सावधान ॥ करीं देवाचें भजन ॥ २ ॥ गती
न कळे होणाराची ॥ हे तों इच्छा भगवंताची ॥ ३ ॥

प्रकरण २४

असावे. याशिवाय काहीही चोरून करू नये. असे
 नेमस्त आचरण ठेवावे. लोकांचे कधीही काहीच
 चोरू नये. न. अभंग ॥ वसतां चोरापाशीं तैसी
 होय बुद्धि ॥ देखतांचि चिंधी मन धावें ॥ १ ॥ ७२ ॥^६
 म. ३ बु. अभंग ॥ दुसऱ्याचें चोरूं नये ॥ २४ ॥
 दा. द. २ स. २ ॥ देखिली वस्तु चोरूं नये ॥
 बहुत कृपण होऊं नये ॥ जिवलगांसी करूं नये ॥
 कलह कदा ॥ २८ ॥ आपली वस्तू कुणी चोरून नेली
 तर चोरणारे बाहेरचे असल्यास तपास करून आपली
 वस्तू परत मिळवावी. यासाठी दुसऱ्यांना त्रास देऊ
 नये. दा. द. २ स. १ ॥ परपीडेचे मानी सुख ॥
 परसंतोषाचें मानी दुःख ॥ गेले वस्तूचा करी शोक ॥
 तो येक मूर्ख ॥ ४५ ॥ समर्थासीं मत्सर धरी ॥ अलभ्य
 वस्तूचा हेवा करी ॥ घरीचा घरीं करी चोरी ॥ तो येक मूर्ख ॥
 ५३ ॥ न. अभंग ॥ ज्याचें होतें त्याणें नेलें ॥ एथें तुझें
 काय गेलें ॥ १ ॥ वेगीं होई सावधान ॥ करीं देवाचें भजन ॥
 २ ॥ गती न कळे होणाराची ॥ हे तों इच्छा भगवंताची ॥ ३ ॥

पूर्वसंचिताचें फळ ॥ होती दुःखाचे कल्लोळ ॥ ४ ॥ पूर्वी
 केलें जें संचित ॥ तें तें भोगावें निश्चित ॥ ५ ॥ दास
 म्हणे पूर्वरेखा ॥ प्राप्त न टळे ब्रह्मादिकां ॥ ६ ॥ १४१ ॥
 म. ३ बु. आर्या ॥ गेल्याचा शोक वृथा न करावा
 वित्त सर्व जायाचे ॥ वित्ताची काय कथा शाश्वत
 टिकणें नसेच बा याचें ॥ १ ॥ ६९ ॥ वि. नी. ॥
 जो अधर्मानें मिळविलेल्या द्रव्यानें परलोकसाधनासाठीं
 यज्ञदानादिक करितो, तो मरण पावला असतां
 त्यास त्या यज्ञदानादिकांचें फळ परलोकीं मिळत नाहीं,
 कारण तें अधर्माचें द्रव्य म्हणून ॥ ६२ ॥ ओळगिन
 कळ्ळरिदरे तिरुगि देवरु कोट्टानेंदु तिळकोंडु सुम्मनिरबेकु.
 याकंदरे अवरिगू तमगू बिडुगडे आगद मूलक
 माताडबारदु. आडिदरे व्यर्थ मनस्सिगे तापवागि समाधानद
 भंगवागुवदु. कारण मनस्सिगे समाधान हच्चिकोंडु
 संतोषदिंद साधन माडुत्तिरबेकु. अदरदे बेळे बंदु संतोषवागि
 समाधानवागुवदु. इदु सत्यवु. इदक्के संदेहविळ्ळ.
 इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥

पूर्वसंचिताचें फळ ॥ होती दुःखाचे कल्लोळ ॥ ४ ॥ पूर्वी
केलें जें संचित ॥ तें तें भोगावें निश्चित ॥ ५ ॥ दास
म्हणे पूर्वरेखा ॥ प्राप्त न टळे ब्रह्मादिकां ॥ ६ ॥ १४१ ॥^{००}
म. ३ बु. आर्या ॥ गेल्याचा शोक वृथा न करावा
वित्त सर्व जायाचे ॥ वित्ताची काय कथा शाश्वत टिकणें
नसेच बा याचें ॥ १ ॥ ६९ ॥ वि. नीति ॥ जो अधर्मानें
मिळविलेल्या द्रव्यानें परलोकसाधनासाठीं यज्ञदाना-
दिक करितो, तो मरण पावला असतां त्यास त्या
यज्ञदानादिकांचें फळ परलोकीं मिळत नाहीं, कारण
तें अधर्माचें द्रव्य म्हणून ॥ ६२ ॥ चोर घरात-
लाच असेल तर देव देण्यास समर्थ आहे असे
समजून चूप बसावे. त्याचा संबंध न सुटणारा असल्याने
वाच्यता करू नये. बोलल्यास मनाला व्यर्थ ताप
होऊन समाधान भंगते. म्हणून समाधानी राहून संतोषाने
साधन करावे. त्याचे फळ मिळून सुख-समाधान
मिळतें. हें सत्य आहे. यात संशय नाहीं.
इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥

श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर वचनंगळ्ळि नडतेय कुरितु
नीतियु ॥ हराम, हलाल कद्दु माडोणवेंबवुगळ बग्गे
प्रसंगवु ॥ २४ ॥

२५ तगलु, अपहार, हळहळियु

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ व्यापारदळ्ळयागलि, अथवा बेरे याव
विषयदळ्ळयागलि “तगलु” माडि पररन्नु सिंतरिसबारदु.
हीगे सिंतरिसि तक्कोंडरे तमगे बरकत बारदे अपायवागि
बडतनक्के कारणवागुवदु. आदरिंद तगलु माडबारदु ॥
दा. बो. द. १९ स. ७ ॥ नासक दीक्षा सिंतरू
लोक ॥ तेथें केंचा असेल विवेक ॥ जेथें बळावला
अविवेक ॥ तेथें राहणें खोटें ॥ २३ ॥ खरेतनदिंद
दोरकिसिदरे, तमगे एल्ल रीतियिंद यावत्तरळ्ळि बरकत
बंदु बडतन बारदे सुखवागिरलिक्के मार्गवागुवदु.
कारण खरेतनदिंद इरबेकु ॥ इदरंते एरडनेयवर
दुड्डु “अपहार” माडिदरे, माडिदवर मक्कळ्ळु अवर मुंदे

श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील हराम, हलाल व चोरून काम करणे नावाचे चोविसावे प्रकरण संपले.

२५ वंचना, अपहार व हळहळ

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ व्यापारात असो किंवा दुसऱ्या कोणत्या बाबतीत असो, “वंचना” करून लोकांना फसवून नये. फसवून काही घेतले तर आपल्याला ते पुरवठी न पडून उलट अपाय होऊन दारिद्र्य येते. म्हणून वंचना करू नये. दा. द. १९ स. ७ ॥ नासक दीक्षा सिंतरू लोक ॥ तेथें कैचा असेल विवेक ॥ जेथें बळावला अविवेक ॥ तेथें राहणें खोटें ॥ २३ ॥ खरेपणाने जे मिळवितो त्याला सर्व तऱ्हेने बरकत येते. दारिद्र्य येत नाही व सुखाचा मार्ग सापडतो. याप्रमाणे दुसऱ्यांच्या द्रव्याचा “अपहार” केला तर करणाऱ्यांची मुले त्यांच्या डोळ्यादेखत

सत्तु, आ मक्कळ क्रियाकर्म अवरिगे माडबेकागुत्तदे.
 इदु तप्पदु. कारण परर द्रव्यवन्नु याव रीतिथिंदल्लू
 अपहरिसबारदु ॥ वि. नी. ॥ जो लोकांची वंचना करून
 सर्वदा धनसंग्रह करितो, आणि आपण थोर, शहाणा व परा-
 क्रमी असें मानितो, अशा मनुष्यास लोकांत थोरपणा
 नाही आणि तो थोर कुळांतला जरी आहे तरी त्या कुळाचे
 योग्यतेस पावत नाही ॥ ३५ ॥ इदन्नु चन्नागि
 तिळ्ळिदु नडतेयन्नु जप्पिसुत्तिरबेकु ॥ मत्तु याव
 केलस (कार्य)दल्लियू पररिगे “हळहळि”यागुवंते
 केलस माडबारदु. माडिदरे अदु तम्म मनेयल्लिये सेरि
 तमगू आगुवदु. व्यापारदल्लि वचन कोट्टहरिंद एरडने-
 यवरिगे नुकसानवागि हळहळियागुत्तिदरे, आ
 व्यापारवन्नु बिट्टु अवरिगे संतोषवन्नु माडबेकु. व्यापार
 मुंतादरल्लि यार हळहळियन्नु तक्कोळ्ळबारदु ॥ दा.
 बो. द. १९ स. ३ ॥ लेहों लेणे वाचूं नेणे ॥ सवदा-
 सुत घेऊं नेणे ॥ हिशेब कितेब राखों नेणे ॥ धारणा
 नाही ॥ ६ ॥ ह्यागंदरे व्यापार माडुवाग स्वल्पदरल्लि

मृत्यू पावतात व त्या मुलांचे क्रियाकर्म करण्याचे त्यांच्या नशिबी येते. हे चुकत नाही म्हणून दुसऱ्यांच्या मालमत्तेचा कोणत्याही रीतीने अपहार करू नये. वि. नीति ॥ जो लोकांची वंचना करून सर्वदा धनसंग्रह करितो, आणि आपण थोर, शहाणा व पराक्रमी असें मानितो, अशा मनुष्यास लोकांत थोरपणा नाही, आणि तो थोर कुळांतला जरी आहे तरी त्या कुळाचे योग्यतेस पावत नाही ॥ ३५ ॥ हे नीट ध्यानात ठेवून आपले आचरण जपावे. कोणत्याही कामात लोकांना “हळहळ” वाटेल असे करू नये. ती हळहळ आपल्या घरात शिरून आपल्यामागे लागते. व्यापारात वचन दिले असले तरी त्यातून लोकांचे नुकसान होऊन त्यांना हळहळ वाटत असल्यास तो व्यापार सोडून त्यांना सुख द्यावे. व्यापार वगैरेत कोणाचा तळतळाट घेऊ नये. दा. द. १९ स. ३ ॥ लेहों ढोणे वाचूं नेणे ॥ सवदासुत घेउं नेणे ॥ हिशेब कितेब राखों नेणे ॥ धारणा नाही ॥ ६ ॥ व्यापार करीत असताना थोडक्याने,

संतोषवागुवंते कंडरे, अष्टु कोट्टु अवरन्नु संतोष माडबेकु.
 अंदरे ओंदु पदार्थवन्नु नावु खंडिसुवाग मेलिन रोक्क
 वगैरे नाल्केंटु दुडु इल्लवे नाल्केंटु आणे मुंतादुदु
 इष्टे इरुत्तदे. इष्टर सलुवागि एल्ल व्यापार मुरिदु
 अवर हळहळि तक्कोळ्ळवारदु. अष्टु कोट्टु अवरिगे
 संतोष माडि तक्कोंडरे तमगे आ पदार्थदिंद संतोषवागु-
 वदु. अदे हळहळियिंद तक्कोंडरे हळहळिये आगुवदु
 इदे प्रकारवागि होलदळ्ळि कूलिय आळुगळ्ळु हच्चिदाग
 अवर कूलि चन्नागि कोडबेकु. अदक्के कासाविसि
 माडि, वंचनेयिंद ओंदु हिडि कडिमे कोडुवरु. हीगे
 माडवारदु. याकंदरे अष्टर सलुवागि अवर हळहळि
 कूतु होलवु चन्नागि बेळेयुवदिळ्ळ. स्वल्पदरळ्ळि अवरु
 संतोषवागुत्तिरुत्तारे. अष्टु कोट्टु अवर संतोष तक्कोळ्ळुत्तिर-
 बेकु. अदरिंद होलदळ्ळि बेळे चन्नागि बंदु तमगू
 संतोषवागुत्तिरुवदु. इदरंतेये हादियाळ्ळि अकस्मात्तागि
 यावदादरोंदु पदार्थवु तमगे सिक्करे अदन्नु अदु यारदें-
 बदन्नु गोत्तु हच्चि यारदवरिगे कोडबेकु. यारदू अल्लदिदरे

कुणाचे समाधान होत असेल तर तेवढे देऊन त्यांना संतुष्ट करावे. एखाद्या पदार्थाचा सौदा ठरल्यानंतर वर चार-आठ दिडक्या किंवा चार-आठ आणे होत असले तर, तेवढ्यासाठी सौदा बिघडवून, त्यांची हळहळ घेऊ नये. तेवढे देऊन त्यांना संतोष झाला की घेतलेला पदार्थ सुखदायक होईल. तोच त्यांना हळहळ देऊन घेतला तर आपल्याला ती हळहळ लागते. याच प्रकारे शेतात मजूर कामाला लावले असता त्यांना योग्य मजुरी द्यावी. ती देताना कुरकूर करून, फसवून मूठ-पसा कमी देणे बरे नाही. कारण त्याच्यात त्यांची आशा राहते व त्यामुळे शेत चांगले पिकत नाही. थोडक्याने ते संतुष्ट होतात, तेवढे देऊन भलाई द्यावी. त्यामुळे आपल्या शेतात उत्तम पीक येऊन आपल्यालाही संतोष होईल. रस्त्यावर एखादी वस्तू सापडली तर ती कुणाची आहे याचा तपास लावून ज्याची त्याला सुपूर्त करावी. तपास न लागल्यास

एल्लियदल्ले इडबेकु. तावु तम्म प्रपंचके तक्कोळ्ळबारदु. तक्कोंडरे “सेगणिगे मण्णु हत्ति बरुवंते” आ सिक्क परर पदार्थवु तन्न एरडट्टु हळहळि कोट्टु होगुवदु. कारण यारू एरडनेयवर हळहळि यावदरल्लियू तक्कोळ्ळ-बारदु. यावागलू यावदरल्लियू पररिगे संतोषवच्चुंण्डुमाडुत्तिदरे अदु तम्म मनेयल्लि सेरि तमगू अदे संतोषवागुत्तिरुवदु; इदु सत्यवु. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुर्लिंगजंगम महाराजरवर वचनंगळल्लि नडतेय कुरितु नीतियु ॥ तगलु, अपहार, हळहळि इवुगळ बगगे प्रसंगवु ॥ २५ ॥

२६ दये, निर्दये

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ यावत्तु जनरु तम्मदरल्लि “दय”वच्चु, एरड-नेयवरदल्लि “निर्दय”वच्चु माडुवरु. ह्मागंदरे— तम्म दनगळ मेले दयविट्टु एरडनेयवर नुकसानु आगुवदु गोत्तिहू अदच्चु निर्दयदिंद लक्षके तरदे, तम्म होलद कडेगे

जिथल्या तिथे राहू द्यावी. आपल्या प्रपंचासाठी ती घेऊ नये. जर घेतली तर पडलेले शोण जसे माती घेऊन उठते, तशी सापडलेली वस्तू आपल्याला दुष्पट दुःख देऊन जाईल. म्हणून कुणीही कोणत्याच बाबतीत लोकांचा तळतळाट घेऊ नये. नेहमी लोकांना आनंदच देत राहिल्यास तो आनंद आपल्या घरात येऊन आपल्याला आनंदीआनंद होईल हे सत्य आहे. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील वंचना, अपहार व हळहळ नावाचे पंचविसावे प्रकरण संपले.

२६ दया व निर्दयता

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ सर्व लोक आपल्याच लोकांवर “दया” करून इतरांवर “निर्दय” होतात. आपल्या गुराढोरांवर दया करून, दुसऱ्यांचे नुकसान होत आहे हे माहीत असूनही निर्दयपणे तिकडे डोळेझाक करतात. आपल्या शेतामध्ये

निंतु मंदिय होलदळि मेयिसुवरु. अथवा तम्म दनगळन्नु
 बिट्टु एरडनेयवर दनगळन्नु होडेदु परर होलदळि
 मेयिसुवरु. अथवा तावु साकिद नायि मुंतादवुगळ मेले
 दयविट्टु निर्दयतनदिंद एरडनेय प्राणिगळन्नु कोंदु
 अवक्के हाकुवरु, इवे मुंतादवुगळ ॥ दा. बो. द. २
 स. ६ ॥ किडा मुंगी आणि स्वापद ॥ यांचा करूं आवडे
 वध ॥ अत्यंत जो कृपामंद ॥ तो तमोगुण ॥ ११ ॥
 अथवा प्रस्तप्रयोजनगळळि तम्मवरु पररु कूतु उण्णुवळि,
 तम्म जनरु इद कडेगे होगि तम्मवरिगे दयदिंद
 हेचु हाकि, पररिगे निर्दयदिंद स्वल्प हाकुत्तारे ॥ कर्म-
 गीता ॥ अर्जुन :- केन पापात् भवेद्वंध्या ॥ श्रीभगवान :-
 पंक्तिभेदाद्भवेद्वंध्या ॥ ई प्रकारवागि हलवु तरदिंद तम्मदरळि
 दये, पररदरळि निर्दये माडुत्तारे ॥ वि. नी. ॥ यक्षप्रश्न :-
 असाधु कोण ? उत्तर :- निर्दय ॥ ७४ ॥ मनाचे श्लोक ॥
 यथासांग रे कर्म तेंही घडेना ॥ घडे कर्म तें पुण्य
 गांठीं पडेना ॥ दया पाहतां सर्व भूर्तीं असेना ॥ फुकाचें
 मुखीं नाम तेंही वसेना ॥ १०० ॥ आदरे हीगे माडुवदु

उभे राहून दुसऱ्यांच्या शेतात गुरे चरायला सोडतात किंवा तशी चरायला सोडून दुसऱ्यांच्या गुराढोरांना मारतात. आपण पाळलेल्या कुत्र्यासारख्या प्राण्यांचे लाड करून निर्दयपणे इतर प्राणी मारून त्यांना खायला घालतात. दा. द. २ स. ६ ॥ किडा मुंगी आणि स्वापद ॥ यांचा करून आवडे वध ॥ अत्यंत जो कृपामंद ॥ तो तमोगुण ॥ ११ ॥ समारंभात आपली व दुसरी मंडळी जेवायला बसली असताना आपल्या लोकांकडे जाऊन त्यांना प्रेमाने भरपूर वाढून, इतरांना वाढताना हात आखडता घेतात. कर्मगीता ॥ अर्जुन :- केन पापात् भवेद्वंध्या ॥ श्रीभगवान् :- पंक्तिभेदात् भवेद्वंध्या ॥ या प्रकारे लोक तऱ्हेतऱ्हेने स्वजनांवर दया करून दुसऱ्यांवर निर्दय होतात. वि. नीति ॥ यक्षप्रश्न :- असाधु कोण ? उत्तर :- निर्दय ॥ ७४ ॥ म. श्लोक ॥ यथासांग रे कर्म तेंही घडेना ॥ घडे कर्म तें पुण्य गांठी पडेना ॥ दया पाहतां सर्व भूतीं असेना ॥ फुकाचें मुखी नाम तेंही वसेना ॥ १०० ॥ परंतु ही वागणूक

बहळ केट्टु. इट्टु पापमार्गवु. इदरिंद तम्म प्रपंच-
दल्लि सुखवागदे, ह्यागे माडलि एंब पंचाक्षरिय श्वासदिंद
सत्त नंतर चौन्यांशिगे होगबेकागुवदु. कारण हीगे
माडदे तम्मवरू पररू समवेंदु तिळिदु, एल्लर मेले दये
माडुत्तिरबेकु ॥ स. सं. अभीष्टचिंतन श्लोक ॥
दया मनीं असो ॥ २०९ ॥ परर दुःखवु तम्म दुःखवेंदु
तिळियबेकु ॥ दा. बो. द. १९ स. ४ ॥ दुसऱ्याच्या
दुःखें दुखवे ॥ दुसऱ्याच्या सुखें सुखावे ॥ आवघेचि
सुखी असावे ॥ ऐसी वासना ॥ २३ ॥ उदंड मुलें नाना
परी ॥ वडिलांचें मन अवघ्यांवरी ॥ तैसी अवधियांची
चिंता करी ॥ महापुरुष ॥ २४ ॥ तम्म होलदल्लि परर
दनगळन्नु मेयिसिदरे तमगे ह्यागे दुःखवागुवदो हागे
पररिगू दुःखवागुत्तदेंदु तिळिदु परर मेले निर्दय माड-
बारदु ॥ दा. बो. द. ५ स. ७ ॥ दया नाहीं करुणा
नाहीं ॥ आर्जव नाहीं मित्री नाहीं ॥ शांति नाहीं क्षमा
नाहीं ॥ या नांव बद्ध ॥ १९ ॥ आदरे परर मेले
निर्दयवागदे तम्मंते पररन्नु नोडि तिळियबेकु.

प्रकरण २६

अत्यंत वाईट. हाच पापमार्ग. अशाने आपल्या प्रपंचात सुख मिळत नाही व कसे करावे या पंचाक्षरी मंत्राचा जप करत करत मेल्यानंतर चौऱ्याऐंशीचा फेरा मागे लागतो. म्हणून असे न करता, आपण तसे दुसरे अशा समदृष्टीने सर्वांवर दया ठेवावी. स. सं. अभीष्टचिंतन श्लोक ॥ दया मनीं असो ॥ २०९ ॥ दुसऱ्यांचे दुःख आपलेच आहे असे समजावे. दा. द. १९ स. ४ ॥ दुसऱ्याच्या दुःखें दुखवे ॥ दुसऱ्याच्या सुखें सुखावे ॥ आवघेचि सुखी असावे ॥ ऐसी वासना ॥ २३ ॥ उदंड मुलें नाना परी ॥ वडिलांचें मन अवघ्यांवरी ॥ तैसी अवघियांची चिंता करी ॥ महापुरुष ॥ २४ ॥ आपल्या शेतात लोकांनी त्यांची जनावरे चारल्यास आपल्याला जसे दुःख होते तसेच त्यांनाही होते हे उमजून कुणावर निर्दय होऊ नये. दा. द. ५ स. ७ ॥ दया नाहीं करुणा नाहीं ॥ आर्जव नाहीं मित्री नाहीं ॥ शांति नाहीं क्षमा नाहीं ॥ या नांव बद्ध ॥ १९ ॥ म्हणून लोकांवर निर्दय न होता आपण तसे दुसरे असे समजून चालावे. एका

त्रिपदि ॥ अन्नवनु इक्कुवदु नन्नियनु नुडियुवदु । तन्नंते परर
 बगेदडे कैलास । विन्नाणवक्कु सर्वज्ञ ॥ ५२७ ॥ ई प्रकार
 उत्तम नडतेयिंद नडेदु यारदू केडकु माडदे उत्तमरेनिसि-
 कोंडु साधन बेळसुत्त तन्न हिंदे हेसरु उळियुवंते माडि
 सायबेकु ॥ म. श्लोक ॥ देह त्यागितां कीर्ति मागें उरावी ॥
 मना सज्जना हेचि क्रिया धरावी ॥ मना चंदनाचे-
 परी त्वां झिजावें ॥ परी अंतरीं सज्जना नीववावें ॥ ८ ॥
 कारण मेले हेळिदंते यावत्तरु नडेदु आत्मानुभववन्नु
 तेगेदुकोळ्ळुत्त सौख्यदिंदिरबेकु. इति श्री श्रीमत
 समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम
 महाराजरवर वचनंगळ्ळि नडतेय कुरितु नीतियु ॥
 दये, निर्दये इवुगळ बग्गे प्रसंगवु ॥ २६ ॥

२७ कल्पनेयु

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ यावदादरू मातु मोदलु रजोगुणादिंद
 नाभियळि (ब्रह्मस्थानदळि) अंदरे होक्कळ्ळि हुट्टि,

त्रिपदीत म्हटल्याप्रमाणे, अन्नदान, सत्यवचन व आत्मौ-
पम्यबुद्धी असेल तर कैलास ठेवलेलाच आहे ॥ ५२७ ॥“
अशा रीतीने सदाचरणाने वागावे. कुणाचे अकल्याण करू
नये व लोकांकडून चांगले म्हणवून घ्यावे. साधन वाढवावे.
आपल्यामागे आपले नाव राहिल असे वागून देह
ठेवावा. म. श्लोक ॥ देह त्यागितां कीर्ति मार्गें
उरावी ॥ मना सज्जना हेचि क्रिया धरावी ॥ मना
चंदनाचेपरी त्वां झिजावें ॥ परी अंतरीं सज्जना नीववावें ॥
८ ॥ म्हणून प्रत्येकाने वर सांगितल्याप्रमाणे आत्मानुभव
घेत सुखाने राहावे. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज
सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या,
आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील दया व निर्दयता
नावाचे सव्विसावे प्रकरण संपले.

२७ कल्पना

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ आपली वाणी रजोगुणामुळे
नाभिस्थानात (ब्रह्मस्थानात) निर्माण होऊन,

“कल्पने” गे बरुत्तदे. आ बळिक अदु एदेयल्लि बंदु,
 माडलिके छाति (धैर्य) बंदु, नालिगेय मेले बंदु, उच्चार-
 वागुत्तदे. परंतु अदु अवर मनस्सिनल्लि इहंते आगदे,
 देवर मनस्सिगे बंद हागे आगुत्तदे. आहरिंद यावतरहू
 याव मातिनदू गुणदल्लि कल्पनेयन्नु माडदे अदर
 अंकुर (बीज)वन्नु अळियबेकु ॥ वा. म. श्लोक ॥ मना !
 वासना कल्पना टाकिं वेगीं, निजेच्छासुखें अक्षयी
 मुक्ति भोगीं ॥ किती शीकवूं तूजला पापरूपा, म्हणे
 वामना ! जाणिजे पुण्यपापा ॥७॥ श्रीरामदासर म. श्लोक ॥
 मना पापसंकल्प सोडूनि घावा ॥ मना सत्यसंकल्प जीवीं
 धरावा ॥ मना कल्पना ते नको वीषयाची ॥ विकारें
 घडे हो जर्गी सर्व छी छी ॥५॥ विवेकें कुडी कल्पना
 पालटीजे ॥ मना सज्जना राघवीं वस्ति कीजे ॥ ४० ॥
 मना कल्पना कल्पितां कल्पकोटी ॥ नव्हे रे नव्हे सर्वथा
 रामभेटी ॥ ५९ ॥ मना कल्पना घीट सैराट धांवे ॥ तथा
 मानवा देव कैसेनि पावे ॥ १०४ ॥ मनीं कल्पना सोड
 संसारतापा ॥ १०५ ॥ दा. बो. द. १९ स. ३ ॥ कल्पना

प्रकरण २७

“कल्पना” असे रूप घेते. त्यानंतर ती हृदयात येते. मग त्या कल्पनेप्रमाणे वागावे असे आपल्या ठिकाणी धैर्य उत्पन्न होऊन तिचा उच्चार जिभेने होतो. परंतु प्रत्यक्ष घटना आपल्या कल्पनेबरोबरहुकूम न घडता ईश्वराच्या संकल्पाप्रमाणे घडते. म्हणून संसारात कसलीच कल्पना न रंगविता तिचा बीमोड करावा. वा. म. श्लोक ॥ मना ! वासना कल्पना टाकिं वेगीं, निजेच्छासुखें अक्षयी मुक्ति भोगीं ॥ किती शीकवूं तूजला पापरूपा, म्हणे वामना ! जाणजे पुण्यपापा ॥ ७ ॥^{६९} म. श्लोक ॥ मना पापसंकल्प सोडूनि द्यावा ॥ मना सत्यसंकल्प जीवीं धरावा ॥ मना कल्पना ते नको वीषयाची ॥ विकारें घडे हो जर्गीं सर्व छी छी ॥ ५ ॥ विवेकें कुडी कल्पना पालटीजे ॥ मना सज्जना राघवीं वस्ति कीजे ॥ ४० ॥ मना कल्पना कल्पितां कल्पकोटी ॥ नव्हे रे नव्हे सर्वथा रामभेटी ॥ ५९ ॥ मना कल्पना धीट सैराट धांवे ॥ तया मानवा देव कैसेनि पावे ॥ १०४ ॥ मनीं कल्पना सोड संसारतापा ॥ १०५ ॥ दा. द. १९ स. ३ ॥ कल्पना

करी उदंड कांहीं ॥ प्राप्तव्य तों कांहींच नाहीं ॥ अखंड
 पडिला संदेहीं ॥ अनुमानाचे ॥ २० ॥ कारण यावदू
 नम्म स्वाधीनविह्ल. कोडुववनू ओय्युववनू संरक्षिसुववनू
 आत्मने इहु अवनन्नु मरेतु तम्म मनस्सिगे बंदंते
 अवरीतिरिंद नडेयदे मनस्सिगे बंद हागे कल्पने
 माडुवदन्नु माडदे, यावत्तू देवर मनस्सिगे बंद हागे आगलि
 अंत तिळिडुकोंडु, माडुव कल्पनेयन्नु माडबारदु. माडिदरे
 अदरंते आगुवदिह्ल. कारण सर्वव्यापियाद यावत्तू
 शरीरदह्लि इरुवंथ आत्मन ध्यान माडुत्त साधन माडबेकु.
 इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री
 गुरुलिंगजंगम महाराजरवर वचनंगळह्लि नडतेय कुरितु
 नीतियु ॥ कल्पनेय बग्गे प्रसंगवु ॥ २७ ॥

२८ सुळ्ळु संसार

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ ई संसारवु (प्रपंचवु) नीर मेलिन
 गुळ्ळेयंते याव वेळेगे एनादीतु एंबदु तिळियुवदिह्ल ॥

प्रकरण २८

करी उदंड कांहीं ॥ प्राप्तव्य तों कांहींच नाही ॥ अखंड पडिला संदेहीं ॥ अनुमानाचे ॥ २० ॥ वास्तविक आपल्या हातात काही नाही. देणारा, नेणारा, संरक्षण करणारा आत्माच आहे. म्हणून त्याला विसरून मन मानेल तसे दुराचरण करू नये व अनिर्बंध कल्पनेच्या आहारी जाऊ नये. सर्वच देव करील तसे होऊ दे अशी श्रद्धा ठेवावी. पोकळ कल्पना करू नये. आपल्या कल्पनेप्रमाणे थोडेच काही होणार आहे ? म्हणून सर्वव्यापी, सर्वातिर्यामी असणाऱ्या आत्म्याचे ध्यान करित साधन करावे. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील कल्पना नावाचे सत्ताविसावे प्रकरण संपले.

२८ मायिक संसार

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ हा संसार पाण्यावरच्या बुडबुड्याप्रमाणे आहे. कोणत्या वेळी काय घडेल ते सांगता येत नाही.

पद ॥ क्षणभंगुर संसार गड्यांनो ॥ ध्रु. ॥ दा. बो.
 द. ७ स. १ ॥ संसार हाचि दीर्घ स्वप्न ॥ लोभें
 वोसणती जन ॥ माझी कांता माझें धन ॥ कन्यापुत्र माझे ॥
 २० ॥ कारण आत्मनस्तु बिट्टु संसारदल्लि सुखवस्तु बय-
 सिदरे “मृगजलदिंद नेळु, बाळेगळ बेळेयस्तु तेगेदु-
 कोळ्ळुवरंते” आगुवदु ॥ विदुरनीति ॥ संसारापासून
 सुखाची इच्छा करणार जे त्यांस मऊ अंथरुणावर
 झोप येत नाही, स्त्रियांपासून सुख होत नाही,
 विश्रांति मिळत नाही, त्यांस मोठेपणा नाही, शांति
 नाही, आणि त्यांस स्वहितहि समजत नाही. योग म्हणजे
 अप्राप्त वस्तूंचा लाभ आणि क्षेम म्हणजे प्राप्त वस्तूंचें रक्षण,
 तो योगक्षेम त्यांस होत नाही. विशेष काय सांगावें? जी
 गोष्ट बरी ती त्यांस वाईट दिसते आणि ज्या गोष्टीपासून
 आपलें वाईट होणार ती त्यांस बरी वाटते ॥ ३९ ॥ स. सं.
 अभंग ॥ केला संसार अभ्यास ॥ झाला आयुष्याचा नाश ॥
 १ ॥ रामीरामदास म्हणे ॥ ऐसे जीतचि मरणें ॥ ४ ॥ २०५ ॥
 दा. बो. द. ३ स. २ ॥ संसार हाचि दुःखमूळ ॥

प्रकरण २८

पद ॥ क्षणभंगुर संसार गड्यांनो ॥ घृ. ॥^१ दा. द. ७
 स. १ ॥ संसार हाचि दीर्घ स्वप्न ॥ लोभें वोसणती
 जन ॥ माझी कांता माझें धन ॥ कन्यापुत्र माझे ॥
 २० ॥ म्हणून आत्म्याला विसरून संसारात सुख
 शोधणे म्हणजे मृगजळाने साळी-केळी पिकविण्यासारखे
 आहे. वि. नीति ॥ संसारापासून सुखाची इच्छा करणार
 जे त्यांस मऊ अंथरुणावर झोप येत नाहीं,
 स्त्रियांपासून सुख होत नाहीं, विश्रांति मिळत नाहीं,
 त्यांस मोठेपणा नाहीं, शांति नाहीं, आणि त्यांस
 स्वहितहि समजत नाहीं. योग म्हणजे अप्राप्त वस्तूंचा
 लाभ आणि क्षेम म्हणजे प्राप्त वस्तूंचें रक्षण, तो
 योगक्षेम त्यांस होत नाहीं. विशेष काय सांगावें?
 जी गोष्ट बरी ती त्यांस वाईट दिसते आणि ज्या
 गोष्टीपासून आपलें वाईट होणार ती त्यांस बरी
 वाटते ॥ ३९ ॥ स. सं. अभंग ॥ केला संसार
 अभ्यास ॥ झाला आयुष्याचा नाश ॥ १ ॥ रामीरामदास
 म्हणे ॥ ऐसे जीतचि मरणें ॥ ४ ॥ २०५^१ ॥ दा.
 द. ३ स. २ ॥ संसार हाचि दुःखमूळ ॥

लागती दुःखाचे इंगळ ॥ मागां बोलिली तळमळ ॥
 गर्भवासाची ॥ १ ॥ ॥ रामदासर श्लोक ॥ जन्मदुःखं
 जरादुःखं नित्यदुःखं पुनः पुनः ॥ संसारसागरे दुःखं
 तस्मात् जाग्रहि जाग्रहि ॥ १ ॥ आदरिंद आत्मनन्नु विट्टेरे
 संसारदळि बेडिहु सिगदे ह्यागे माडलि, ह्यागे माडलि
 अन्नत्त कासाविसिबडुत्त, बळलुत्त इहु कडेगे ओंदु दिन
 बिहु सत्तु चौन्यांशिगे होगुवरु. इदळदे ई संसारवु
 अगसिय हगेयंते अदे. अदरळि इळिदरे ह्यागे तळ काणदे
 कासाविसिबट्टु सायुवरो, हागे ई संसारदळियू स्वल्प
 सह सुख काणदे, कासाविसिबडुत्त मेट्टुगाणदे इरुवरु ॥
 अभंग ॥ सुख पाहों जातां कोठेंचि न दिसे ॥ संसार
 हा असे दुःख मूळ ॥ १ ॥ दुःख मूळ जन्म नर आणि नारी ॥
 पाहतां संसारी सुख नाहीं ॥ २ ॥ सुख नाहीं कदा
 शाश्वतावांचूनी ॥ जाणती सुज्ञानी दास म्हणे ॥ ३ ॥
 ई संसारवु हलवु प्रकार कष्टमयविदरू सुखवेंदु तिळि-
 युवदु करंट लक्षण ॥ पद ॥ संसाराचें सुख माने तो एक
 करंटा ॥ द. २ स. १० ॥ परम मूर्खामाजी मूर्ख ॥ जो

लागती दुःखाचे इंगळ ॥ मागां बोलिली तळमळ ॥
 गर्भवासाची ॥ १ ॥ रामदासांचा श्लोक ॥ जन्मदुःखं
 जरादुःखं नित्यदुःखं पुनः पुनः ॥ संसारसागरे दुःखं
 तस्मात् जाग्रहि जाग्रहि ॥ १ ॥^२ म्हणून आत्म्याला
 विसरले तर संसारात हवे ते मिळत नाही. कसे करावे
 काय करावे असा जप करत, तळमळत कष्ट सोसावे
 लागतात. शेवटी एक दिवस मृत्यूचा घाला येऊन तो
 चौऱ्याऐंशीच्या फेऱ्यात सापडतो. इतकेच नव्हे तर,
 हा संसार जवसाच्या पेवाप्रमाणे आहे. त्यात उतरले
 तर त्याचा तळ लागत नाही व कोंडून मरावे लागते.
 तसेच या संसारात तिळाइतकेही सुख मिळत नाही व
 कशाचाही आधार सापडत नाही. अभंग ॥ सुख पाहों
 जातां कोठेंचि न दिसे ॥ संसार हा असे दुःख मूळ ॥ १ ॥
 दुःख मूळ जन्म नर आणि नारी ॥ पाहतां संसारीं
 सुख नाही ॥ २ ॥ सुख नाही कदा शाश्वतावांचूनी ॥
 जाणती सुज्ञानी दास म्हणे ॥ ३ ॥^३ अनेक दुःखांनी
 भरलेला हा संसार सुखाचा आहे असे समजणे हे
 करंटपणाचे लक्षण आहे. पद ॥ संसारचें सुख माने तो
 एक करंटा ॥ द. २ स. १० ॥ परम मूर्खामाजी मूर्ख ॥ जो

संसारीं मानी सुख ॥ या संसारदुःखाऐसैं दुःख ॥
 आणीक नाहीं ॥ ४० ॥ आदरिंद हीगे माडदे
 आत्मनन्नु साधिसुत्त इरबेकु. अंदरे आतनिगे नम्म संसारद
 चिंते इहे इरुत्तदे. अवन चिंतेयन्नोदन्नु नावु माडि-
 दरे साकु. ओब्बनु बिट्टेरे, मत्तोब्बनु हिडियुवनु
 एंबंते, नावु नम्म संसार (प्रपंच)द चिंतेयन्नु बिट्टेरे
 अवनु माडलिक्के बेकु. कारण अवनन्नु मरेयबारदु.
 हीगिरदे, अवन मरेतु ई “सुळ्ळु संसार”द बेन्नु हत्ति
 बडबडकोंडु संसार (प्रपंच)वन्नु माडहत्तिदरे एल्लदरिंदलू
 कोरतेयागि, छी, हळि अनिसिकोंडु चौच्यांशिगे होगु-
 वरु. कारण संसारद हासलु स्वल्पदरल्लि तिळकोळ्ळ-
 बेकु. नीरिनल्लि बोट्टु एदि चीपिदंते संसारद रुचियु निःसार-
 विरुत्तदे ॥ वा. म. श्लोक ॥ मना ! रे ! तुला सत्य संसार
 भासे, नव्हे सत्य संसार हा व्यर्थ नासे, ॥ असे जाणुनी
 वूडसी अंधकूपा, म्हणे वामना जाणिजे पुण्यपापा ॥ ११ ॥
 नवनीत अनंतफंदी फटका ॥ असार हा संसार
 त्यजा ॥ पा. ४०८ ॥ आ कारण तिळिदुकोंडु आत्मनन्नु

प्रकरण २८

संसारीं मानी सुख ॥ या संसारदुःखाऐसें दुःख ॥
आणीक नाही ॥ ४० ॥ म्हणून असे न करता
आत्मानुभव मिळवावा. अशाने आपल्या संसाराची
काळजी त्यालाच लागते. आपण त्याचे ध्यान केले
की पुरे आहे. एखादी गोष्ट एकाने सोडली तर
दुसरा ती धरतो या न्यायाने आपण संसाराची
काळजी सोडली तर आत्म्याला ती करणे भाग पडते.
म्हणून त्याला विसरू नये. आत्म्याला विसरून
या “मायिक संसारा”च्या पाठीस लागून, धडपड करून
प्रपंच करायला लागलो तर सगळ्या गोष्टींची कमतरता
पडते; लोक छी थू करतात व चौऱ्याऐंशीचा फेरा चुकत
नाही. म्हणून संसारात काय हशील आहे ते थोडक्यात
समजून घ्यावे. बोट पाण्यांत बुडवून चोखले तर काही लाभ
नाही, तसा प्रपंच असार आहे. वा. म. श्लोक ॥
मना ! रे ! तुला सत्य संसार भासे, नव्हे सत्य संसार हा
व्यर्थ नासे, ॥ असे जाणुनी वूडसी अंधकूपा, म्हणे वामना
जाणिजे पुण्यपापा ॥ ११ ॥” न. अनंतफंदी फटका ॥ असार
हा संसार त्यजा ॥ पा. ४०८ ॥ हे सर्व समजून आत्म्याला

मरेयदे कूताग, निंताग, नडेयुवाग, उण्णुवाग, तिन्नु-
वाग ई प्रकारवागि सर्व (एल्ल) कालदल्लियू क्षणहोत्तु
सह बिडदे अवनन्नु साधिसिकोळ्ळत्तिरबेकु. इदर
होरतु ई संसारदोळ्ळिंद पारागलिक्के एरडनेय उपायविळ्ळ.
संसारद किल्लु हत्तदे पारागि होगबेकु ॥ दा. बो.
द. १९ स. १० ॥ संसार मुळींच नासका ॥ विवेकें
करावा नेटका ॥ नेटका करितां फिका ॥ होत जातो ॥ २८ ॥
म. श्लोक ॥ नव्हे सार संसार हा घोर आहे ॥ मना सज्जना
सर्व शोधोनि पाहे ॥ जनीं वीष खातां पुढे सौख्य कैंचे ॥
धरी रे मना ध्यान या राघवाचें ॥ ६६ ॥ कारण ई संसारवन्नु
आत्मनिगे ओप्पिसि अवन ध्यान माडुत्त साधन बेळेसुत्त
इदरे यातरदू कोरते बीळदे, चन्नागि प्रपंचवु सागि
परमार्थवु साधिसि मुक्तियागुवदु ॥ दा. बो. द. १४
स. ७ ॥ ऐंसा भगवंताचा भक्त ॥ विशेष अंतरीं विरक्त ॥
संसार सोडून जाला मुक्त ॥ भगवंताकारणें ॥ ९ ॥ द. १७
स. १ ॥ संसारा आलियाचें सार्थक ॥ जेथें नित्यानित्य-
विवेक ॥ इहलोक आणी परलोक ॥ दोनी साधिले ॥ २१ ॥

प्रकरण २८

न विसरता, उठता-बसता, चालता-बोलता, खाता-पिता सदैव,
 एक क्षणही वाया न घालविता आत्मानुभव साधावा.
 या संसारातून पार होण्यास याखेरीज दुसरा उपाय
 नाही. संसाराचा डाग न लागता पार व्हावे. दा. द. १९
 स. १० ॥ संसार मुळींच नासका ॥ विवेकें करावा नेटका ॥
 नेटका करितां फिका ॥ होत जातो ॥ २८ ॥ म. श्लोक ॥
 नव्हे सार संसार हा घोर आहे ॥ मना सज्जना सर्व
 शोधोनि पाहे ॥ जर्नी वीष खातां पुढें सौख्य कैचे ॥
 धरी रे मना ध्यान या राघवाचें ॥ ६६ ॥ आपला
 प्रपंच आत्म्यावर सोपवून त्याचे ध्यान करत व
 अनुभव वाढवत राहिले तर कशाची उणीव न
 भासता प्रपंच सुखाचा होऊन परमार्थसाधन होते, व
 मुक्ती मिळते. दा. द. १४ स. ७ ॥ ऐसा भगवंताचा
 भक्त ॥ विशेष अंतरीं विरक्त ॥ संसार सोडून जाला
 मुक्त ॥ भगवंताकारणें ॥ ९ ॥ द. १७ स. १ ॥
 संसारा आलियाचें सार्थक ॥ जेथें नित्यानित्यविवेक ॥
 इहलोक आणी परलोक ॥ दोनी साधिले ॥ २१ ॥

ई प्रकारवागि ओळ्ळे नडतेयिंद नडेदु इह पर
 एरडू साधिसिकोंडु मुक्तरागबेकु, अंदरे ई जन्मवु सफल-
 वागुवदु. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥
 श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर वचनंगळ्ळि नडतेय कुरितु
 नीतियु ॥ सुळ्ळु संसारद बग्गे प्रसंगवु ॥ २८ ॥

२९ मान, अपमान

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ यारू यावागलू बहळ “मान” बयस-
 बारदु. बयसिदरे “अपमान” के कारणवागुवदु ॥ म. ३
 बु. पद ॥ मान अहंता सोडुनि मुंगी ॥ हो साकर
 खाई ॥ ५ ॥ १०४ ॥ आदरिंद यावत्तरु बहळ फाजील
 मान, सायुव वरेगे बयसदे, अपमानवागुवंथ केलसगळ्ळु
 माडदे, अंदरे परर मूरु गुण (मल)गळ्ळु सायुव-
 वरेगू बयसदे इदरे अवरिगे एंदिगू अपमानवागदु ॥ न.
 अभंग ॥ मान अपमान गोवावे ॥ अवघे गुंडूनी
 ठेवावे ॥ १ ॥ ध्रु. ॥ हेंचि देवाचें दर्शन ॥ सदा राहे समाधान ॥

याप्रमाणे सद्वर्तन ठेवून इह-पर दोन्ही साधून मुक्ती जोडावी. म्हणजे या जन्माचे सार्थक होईल. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज ऋद्गुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील मायिक संसार नावाचे अष्टाविसावे प्रकरण संपले.

२९ मान व अपमान

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ “मान” मिळावा अशी कुणीही कधीही फार इच्छा धरू नये. धरल्यास “अपमान” वाट्याला येतो. म. ३ बु. पद ॥ मान अहंता सोडुनि मुंगी ॥ हो साकर खाई ॥ ५ ॥ १०४ ॥^६ म्हणून मरे-पर्यंत फाजील सन्मानाचा हव्यास टाळावा. दुसऱ्यांच्या तीन गुणांकडे आशाळभूतपणे पाहणे हे अपमानाचे मूळ आहे. ते वर्ज्य केल्यास कधीच अपमान होणार नाही. न. अभंग ॥ मान अपमान गोवावे ॥ अवघे गुंडूनी ठेवावे ॥ १ ॥ ध्रु. ॥ हेंचि देवाचें दर्शन ॥ सदा राहे समाधान ॥

२ ॥ ६६ ॥ वि. नी. ॥ यक्षप्रश्नः—काय सोडिल्यानं शोक प्राप्त होत नाही ? उत्तरः—मान ॥ ७२ ॥ काय सोडिल्यानं प्रिय होतो ? उत्तरः—मान ॥ ७२ ॥ दा. बो. द. ८ स. ९ ॥ साधू स्वरूपींच राहे ॥ तेथें संगचि न साहे ॥ म्हणोनि साधु तो न पाहे ॥ मानापमान ॥ ५१ ॥ यारिगे मानापमानगळ्ळु कायदुकोळ्ळुव ज्ञानविल्लुवो अवरु केवल मूर्खरु ॥ दा. बो. द. २ स. १ ॥ आपणांस जेथें मान ॥ तेथें अखंड करी गमन ॥ रक्षूं नेणें मानाभिमान ॥ तो येक मूर्ख ॥ २४ ॥ मान अथवा अपमान ॥ स्वयें करी परिच्छिन्न ॥ सप्त व्यसनीं जयाचें मन ॥ तो येक मूर्ख ॥ १६ ॥ आदरिंद परर मूरु गुण—(मल)गळ आशेयन्नु विट्ट बळिक, सदाकाल (निरंतर)—दळि तमगे मानवागुवदु सत्यवु. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर वचनंगळ्ळि नडतेय कुरितु नीतियु ॥ मान, अपमान इवुगळ बग्गे प्रसंगवु ॥ २९ ॥

प्रकरण २९

२ ॥ ६६ ॥^{१०} वि. नीति ॥ यक्षप्रश्नः—काय सोडिल्यानें शोक प्राप्त होत नाही ? उत्तरः—मान ॥ ७२ ॥ काय सोडिल्यानें प्रिय होतो ? उत्तरः—मान ॥ ७२ ॥ दा. द. ८ स. ९ ॥ साधू स्वरूपींच राहे ॥ तेथें संगचि न साहे ॥ म्हणोनि साधु तो न पाहे ॥ मानापमान ॥ ५१ ॥ ज्यांना मान-अपमान राखण्याचे कळत नाही ते केवळ मूर्ख होत. दा. द. २ स. १ ॥ आपणांस जेथें मान ॥ तेथें अखंड करी गमन ॥ रक्षूं नेणें मानाभिमान ॥ तो येक मूर्ख ॥ २४ ॥ मान अथवा अपमान ॥ स्वयें करी परिच्छिन्न ॥ सप्त व्यसनीं जयाचें मन ॥ तो येक मूर्ख ॥ १६ ॥ म्हणून दुसऱ्यांच्या तीन गुणांची आशा सोडली तर सदैव आपल्याला मान मिळत जाईल. हे सत्य आहे. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील मान व अपमान नावाचे एकोणतिसावे प्रकरण संपले.

३० सिद्धु, शांतते

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ यारू यावरीतिथिंदलू, यावकाल-
दल्लियू “सिद्धु” माडबारदु. याव मनेयल्लि सिद्धिनिंद
किरिकिरि नडेदिरुवदो आ मनेगे दरिद्रतन (बडतन)वु
बरलिके तडवागुवदिल्ल ॥ वि. नी. ॥ १ सोसिक नव्हे तो,
२ दयाळू, ३ असंतोषी, ४ क्रोधी, ५ नित्य ज्याच्या चित्तांत
शंका तो, आणि ६ दुसऱ्याच्या भाग्यावर पोट भरणारा, हे
सहा नित्य दुःखी जाणावे ॥ ९ ॥ वि. नी. ॥ क्रोध लक्ष्मीचा
नाश करितो ॥ २९ ॥ इदल्लदे यावागलू (सदाकालदल्लि)
सिद्धु माडहत्तिदरे अवरिगे यारू सेरदे, उत्तमरेन्नदे एल्लरू
छी हळि माडुवरु ॥ वि. नी. ॥ यक्षप्रश्नः—काय सोडिल्यानं
शोक करित नाही? उत्तरः—क्रोध ॥ ७२ ॥ दा. बो.
द. १८ स. ६ ॥ तच्चे सीघ्रकोपी सदा ॥ कदापि न
घरी मर्यादा ॥ राजकारणाच्या संवादा ॥ मिळोंचि नेणे ॥ ४ ॥
ऐसे लौंद बेइमानी ॥ कदापि सत्य नाही वचनी ॥
पापी अपस्मार जनी ॥ राक्षस जाणावे ॥ ५ ॥

३० क्रोध व शांती

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ सर्वानी, सतत, सगळ्या गोष्टींच्या बाबतीत क्रोधापासून दूर राहावे. ज्या घरात रागामुळे सतत किरकिर असते तिथे दारिद्र्य येण्यास विलंब लागत नाही. वि. नीति ॥ १ सोसिक नव्हे तो, २ दयाळू, ३ असंतोषी, ४ क्रोधी, ५ नित्य ज्याच्या चित्तांत शंका तो, आणि ६ दुसऱ्याच्या भाग्यावर पोट भरणारा, हे सहा नित्य दुःखी जाणावे ॥ ९ ॥ वि. नी. ॥ क्रोध लक्ष्मीचा नाश करितो ॥ २९ ॥ शिवाय सदैव राग राग करणारा माणूस कुणालाही आवडत नाही. कुणी त्याला चांगले म्हणत नाही, उलट त्याची छी थू करतात. वि. नीति ॥ यक्षप्रश्नः—काय सोडिल्यानें शोक करित नाही ? उत्तरः—क्रोध ॥ ७२ ॥ दा. द. १८ स. ६ ॥ तऱ्हे सीघ्रकोपी सदा ॥ कदापि न धरी मर्यादा ॥ राजकारणाच्या संवादा ॥ मिळोंचि नेणे ॥ ४ ॥ ऐसें लौंद बेइमानी ॥ कदापि सत्य नाही वचनी ॥ पापी अपस्मार जनी ॥ राक्षस जाणावे ॥ ५ ॥

आ कारण सिद्धु माडुववरु मनुष्यरिदू राक्षसरेंदु तिळियबेकु.
 अंदरे उत्तमरु ई राक्षसगुण बिडुवदु ओळ्ळेदु.
 हागू सिद्धु महापापियु. आदरिंद अवनन्नु मुट्टिसि-
 कोळ्ळबारदेंदु सद्गुरुगळ आज्ञेयुंदु. ओंदु वेळे पापिय
 संपर्कवादरे तावु बाजुविगे होगबहुदु; आदरे
 सिद्धिन संपर्कवादरे अदु तम्म केडन्नु माडदे
 बिडदु ॥ वि. नी. ॥ यक्षप्रश्नः—पुरुषांस अजिंक्य शत्रु
 कोणता ? उत्तरः—क्रोध ॥ ७३ ॥ आ कारण यारू
 एंदू सिद्धु माडुबारदु ॥ वा. म. श्लोक ॥ मना !
 देखतां देखतां मूर्ख होसी, अहंता जयाला गिळी
 काळराशी ॥ तयाचे मुळें क्रोध निर्माण देहीं, म्हणे वामना
 नाठवे त्यासि कांहीं ॥ ५९ ॥ श्रीरामदास म. श्लोक ॥
 नको रे मना क्रोध हा खेदकारी ॥ नको रे मना सर्वदा
 अंगिकारू ॥ ६ ॥ मना कोप आरोपणा ते नसावी ॥ मना
 बुद्धि रे साधुसंगें वसावी ॥ मना नष्ट चांडाळ तो संग
 त्यागी ॥ मना होय रे मोक्षभागीं विभागी ॥ १०७ ॥ दा. बो.
 द. २ स. १ ॥ क्रोधें अपमानें कुबुद्धि ॥ आपणास

म्हणून जो रागीट आहे तो माणूस असूनही त्याला राक्षसच समजावे. यास्तव सज्जनांनी हे आसुरी गुण सोडणे योग्य. राग महापापी आहे, त्याला शिवू नये अशी सद्गुरूंची आज्ञा आहे. एकवेळ पापी माणसाशी संपर्क आला तर त्याच्यापासून दूर राहता येते पण रागाशी संपर्क आला रे आला की तो घात केल्याविना सोडत नाही. वि. नीति ॥ यक्षप्रश्नः—पुरुषांस अजिंक्य शत्रु कोणता ? उत्तरः—क्रोध ॥ ७३ ॥ म्हणून कुणीही कधीच रागावू नये. वा. म. श्लोक ॥ मना ! देखतां देखतां मूर्ख होसी, अहंता जयाला गिळी काळराशी ॥ त्याचे मुळें क्रोध निर्माण देहीं, म्हणे वामना नाठवे त्यासि कांहीं ॥ ५९ ॥^{१०} म. श्लोक ॥ नको रे मना क्रोध हा खेदकारी ॥ नको रे मना सर्वदा अंगिकारू ॥ ६ ॥ मना कोप आरोपणा ते नसावी ॥ मना बुद्धि रे साधुसंगें वसावी ॥ मना नष्ट चांडाळ तो संग त्यागी ॥ मना होय रे मोक्षभागी विभागी ॥ १०७ ॥ दा. द. २ स. १ ॥ क्रोधें अपमानें कुबुद्धि ॥ आपणास

प्रकरण ३०

आपण वधी । ज्यास नाही दृढ बुद्धि । तो येक मूर्ख ॥
 ३७ ॥ तस्करासी वोळखी सांगे ॥ देखिली वस्तु तेचि
 मागे ॥ आपलें अनहित करी रागें ॥ तो येक मूर्ख ॥
 ५१ ॥ कारण सिद्धन्नु तीर मुरिदु हाकबेकु. यारेनु कोडुवरु ?
 परर आशेयन्नु एंदिगू यारू माडबारदु. तम्मदु तावे
 गळिसिकोळ्ळबेकु. पररु कोडलिळ्ळेंदु तिळ्ळिदु, अवर मेले
 सिद्धु माडबारदु ॥ वि. नी. ॥ निष्कारण रागावतो, आपलें
 सामर्थ्य किती तें जाणत नाही, आपला स्वधर्म
 कोणता हें ज्यास समजत नाही त्यास मूर्ख जाणावे ॥ २ ॥
 नवनीत अभंग ॥ संग स्वार्थाचा धरिला ॥ तेणें काम
 खवळला ॥ १ ॥ थोरपण हें मातलें ॥ तेणें अव्हाटें
 घातलें ॥ २ ॥ कामामागें आला क्रोध ॥ क्रोधें केला
 बहु खेद ॥ ३ ॥ लोभ दंभाचे कारण ॥ मोहें केले
 विस्मरण ॥ ४ ॥ कार्मी लांचावलें मन ॥ झालें बुद्धीचें
 पतन ॥ ५ ॥ दास म्हणे हें सकळ ॥ अवघें अनर्थाचें
 मूळ ॥ ६ ॥ १४२ ॥ एळरिगू आत्मने कोडुववनु. अवन
 होरतु परर आशेयन्नु सायुव वरेगादरू माडबारदु ॥ वि. नी. ॥

आपण वधी ॥ ज्यास नाही दृढ बुद्धि ॥ तो एक
 मूर्ख ॥ ३७ ॥ तस्करासी वोळखी सांगे ॥ देखिली वस्तु
 तेचि मागे ॥ आपलें अनहित करी रागें ॥ तो एक
 मूर्ख ॥ ५१ ॥ यासाठी राग समूळ खणून टाकावा. लोक
 किती देणार ? लोकांच्या वस्तूंची आशा करावीच
 कशाला ? आपले आपण मिळवावे. लोक मला काही
 देत नाहीत म्हणून त्यांच्यावर रागावू नये. वि. नीति ॥
 निष्कारण रागावतो, आपलें सामर्थ्य किती ते जाणत
 नाही, आपला स्वधर्म कोणता हें ज्यास समजत नाही
 त्यास मूर्ख जाणावे ॥ २ ॥ न. अभंग ॥ संग स्वार्थाचा
 धरिला ॥ तेणें काम खवळला ॥ १ ॥ थोरपण हें
 मातलें ॥ तेणें अव्हाटें घातलें ॥ २ ॥ कामामागें आला
 क्रोध ॥ क्रोधें केला बहु खेद ॥ ३ ॥ लोभ दंभाचे
 कारण ॥ मोहें केले विस्मरण ॥ ४ ॥ कामीं लांचावले
 मन ॥ झालें बुद्धीचें पतन ॥ ५ ॥ दास म्हणे हें सकळ ॥ अवघें
 अनर्थाचें मूळ ॥ ६ ॥ १४२ ॥ आत्मा एकच दाता आहे. त्याला
 सोडून प्राणांतीही दुसऱ्यांची आशा धरू नये. वि. नीति ॥

नीचकर्मी, मूर्ख, दोषदृष्टी, अधार्मिक, दुष्टवचनी, आणि
 क्रोधी, अशा पुरुषांस अनर्थ लवकर प्राप्त होतात ॥ ५४ ॥
 “अती राग भक्ति माग, त्याहूनि राग देशत्याग.” अति
 (बहळ) सिद्धु बिकेगे हच्चि ऊरु विडिसुवदु ॥ दा.
 बो. द. १४ स. ७ ॥ रागें रागें निघोन गेला ॥
 तरी तो भांडभांडोंचि मेला ॥ बहुत लोक कष्टी केला ॥
 आपणहि कष्टी ॥ २१ ॥ द. २ स. २ ॥ अति क्रोध करूं
 नये ॥ जिवलगास खेदूं नये ॥ मनीं वीट मानूं नये ॥
 शिकवणेचा ॥ १० ॥ पररु एनादरू तमगे सिद्धु माडिदरे
 अदन्नु तावु ताळबेकु. “ताळिदवनु बाळुवनु.” पररु इल्लवे
 तन्नवरु एनादरू तप्पु माडिदरे, सिद्धु विद्धु तावु ताळबेकु.
 आ ताळिद सुखवु तमगे तप्पदु ॥ द. २ स. ७ ॥
 नीच उत्तर साहाणें ॥ प्रत्योत्तर न देणें ॥ आला क्रोध
 सावरणें ॥ तो सत्त्वगुण ॥ ६७ ॥ स. १० ॥ जाणपणें भरीं
 भरे ॥ आला क्रोध नावरे ॥ क्रिया शब्दास अंतरे ॥ तो येक
 पढतमूर्ख ॥ १० ॥ सिद्धु एल्लकू केट्टदु, सायुव वरेगू माडबारदु.

नीचकर्मी, मूर्ख, दोषदृष्टी, अधार्मिक, दुष्टवचनी, आणि क्रोधी अशा पुरुषांस अनर्थ लवकर प्राप्त होतात ॥ ५४ ॥
 “अती राग भीक माग, त्याहूनि राग देशत्याग.”
 अति रागाने भिकेला लागून माणसावर गाव सोडण्याची पाळी येते. दा. द. १४ स. ७ ॥ रागें रागें निघोन गेला ॥ तरी तो भांडभांडोचि मेला ॥ बहुत लोक कष्टी केला ॥ आपणहि कष्टी ॥ २१ ॥ द. २ स. २ ॥
 अतिक्रोध करूं नये ॥ जिवलगास खेदूं नये ॥ मनीं वीट मानूं नये ॥ शिकवणेचा ॥ १० ॥ लोक आपल्यावर रागावले तर ते सहन करावे. सहनशीलता ही दीर्घायुष्याची किल्ली आहे. घरच्या किंवा बाहेरच्या लोकांची चूक झाली तर त्यांच्यावर न रागावता ती सहन करावी. याचे फळ मिळणारच. द. २ स. ७ ॥ नीच उत्तर साहाणें ॥ प्रत्योत्तर न देणें ॥ आला क्रोध सावरणें ॥ तो सत्त्वगुण ॥ ६७ ॥ स. १० ॥ जाणपणें भरीं भरे ॥ आला क्रोध नावरे ॥ क्रिया शब्दास अंतरे ॥ तो येक पढतमूर्ख ॥ १० ॥ सगळ्यात राग वाईट, म्हणून प्राण गेला तरी रागावू नये.

आदरे चिक्कवरिगे बुद्धिगोस्कर बायियिंद सिट्टु माडबेकु
 कैयिंद माडबारदु ॥ वि. नी. ॥ क्रोध व हर्ष यांचा वेग जो
 साहतो म्हणजे त्यांपासून विकार पावत नाही ॥ ४९ ॥ वि. नी.
 १ देव, २ राजा, ३ ब्राह्मण, ४ वृद्ध, ५ बाळक आणि ६
 रोगी, यांजविषयीं क्रोध आला तरी सांवरवा ॥ ५३ ॥
 मो. दु. बु. अभंग ॥ क्रोध सत्वर गळावा ॥ देह तेणें
 न जाळावा ॥ १ ॥ १६ ॥ माडिदरे भलते आगुवदु ॥ वि.
 नी. ॥ आपणास कधीही संताप होऊं देऊं नये. कारण
 संतापापासून रूप, बल व ज्ञान, यांचा नाश आणि रोग-
 प्राप्ति हीं होतात. जें प्राप्त व्हावयाचें नाही तें शोक अथवा
 संताप केल्यानेंही प्राप्त होत नाही, परंतु आपले....शत्रूस
 आनंद मात्र होतो. मनुष्य पुनः पुनः होतो, मरतो, लहान
 होतो, वाढतो, मागतो, मागवितो, आणि शोक करितो व
 करवितो. सुख, दुःख, जन्म, मरण, लाभ, हानि हीं एका-
 मार्गे एक मनुष्यमात्रास होत आहेत. तस्मात् धैर्यवानानें
 यांचा हर्ष किंवा शोक करूं नये ॥ ३८ ॥ दा.
 बो. द. १४ स. १ ॥ अतिवाद करूं नये ॥ अनीति

प्रकरण ३०

लहान मुलांना शिकविण्याकरिता तोंडाने रागे भरावे. हाताने रागावू नये, मारू नये. वि. नीति ॥ क्रोध व हर्ष यांचा वेग जो साहतो म्हणजे त्यांपासून विकार पावत नाहीं ॥ ४९ ॥ वि. नी. १ देव, २ राजा, ३ ब्राह्मण, ४ वृद्ध, ५ बाळक आणि ६ रोगी, यांजविषयीं क्रोध आला तरी सांवरवा ॥ ५३ ॥ मो. दु. बु. अभंग ॥ क्रोध सत्वर गळावा ॥ देह तेणें न जाळावा ॥ १ ॥ १६ ॥ मुलांना मारल्यास भलता परिणाम होईल. वि. नीति ॥ आपणास कधींही संताप होऊं देऊं नये. कारण संतापापासून रूप, बल व ज्ञान, यांचा नाश आणि रोगप्राप्ति हीं होतात. जें प्राप्त व्हावयाचें नाहीं तें शोक अथवा संताप केल्यानेंही प्राप्त होत नाहीं, परंतु आपले.... शत्रूस आनंद मात्र होतो. मनुष्य पुनः पुनः होतो, मरतो, लहान होतो, वाढतो, मागतो, मागवितो, आणि शोक करितो व करवितो. सुख, दुःख, जन्म, मरण, लाभ, हानि हीं एकामागें एक मनुष्यमात्रास होत आहेत. तस्मात् धैर्यवानानें यांचा हर्ष किंवा शोक करूं नये ॥ ३८ ॥ दा. द. १४ स. १ ॥ अतिवाद करूं नये ॥ अनीति

पोटीं धरूं नये ॥ रागें भरों भरों नये ॥ भलतीकडे ॥ २८ ॥
याव पाप केलसकू शरीरवन्तु विडबारदु. सिद्धु अदन्तु
होत्तुकोंडु ओय्युवदिल्ल. आदरे सिद्धिन कैयल्लि
बुद्धि कोडदे, अदु बंदाग बुद्धियिंद तिहुत्त, विडुत्त, छी
हाकुत्त सदाकाल “शांत” रीतियिंद इरबेकु. हीगि-
द्वरे संतरु ॥ न. अनंतफंदी फटका ॥ क्षमा शांति
मनिं धरीत जा ॥ ४०८ ॥ अभंग ॥ शांतीपरतें नाहीं सुख ॥
येर अवघेंचि दुःख ॥ १ ॥ म्हणउनी शांति धरा ॥
उतराल पैल तीरा ॥ २ ॥ सूख पावे शांति धरूनि एकांत ॥
दुःखी तो लोकांत दंभ करी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे लागे
थोडाची विचार ॥ परी हे प्रकार नागवती ॥ ४ ॥ ४३ ॥
जेथें शांतिची वसती ॥ तेथें खुंटे काळगती ॥ १ ॥
आली उर्मी ती साहे ॥ तुका म्हणे थोडें आहे ॥ २ ॥ ६६ ॥
वि. नी. ॥ यक्षप्रश्नः—शम कोणता ? उत्तरः—चित्तांत
शांति घरणें ॥ ७३ ॥ दा. बो. द. २ स. ७ ॥ शांति
क्षमा आणि दया ॥ निश्चय उपजे जया ॥ सत्त्वगुण
जाणावा तया ॥ अंतरीं आला ॥ ५२ ॥ द. ११ स. ५ ॥

पोटीं धरूं नये ॥ रागें भरीं भरों नये ॥ भलत्किडे ॥ २८ ॥
 रागाच्या भरात शरीराकडून पाप होऊ देऊ नये. त्याची
 जबाबदारी रागावर नाही, तर जो आपली बुद्धी रागाच्या
 ताब्यात जाऊ देतो त्याच्यावर आहे. म्हणून राग येताक्षणीच
 त्याला थारा न देता विवेकाने मनाची समजूत घालून
 त्याची छी थू करून “शांती” ढळू देऊ नये. शांत
 राहाणारेच संत. न. अनंतफंदी फटका ॥ क्षमा शांति
 मनिं धरीत जा ॥ ४०८ ॥^{१००} अभंग ॥ शांतीपरतें नाहीं
 सुख ॥ येर अवघेंचि दुःख ॥ १ ॥ म्हणउनी शांति
 धरा ॥ उतराल पैल तीरा ॥ २ ॥^{१०१} सूख पावे शांति
 धरूनि एकांत ॥ दुःखी तो लोकांत दंभ करी ॥ ३ ॥
 तुका म्हणे लागे थोडाची विचार ॥ परी हे प्रकार
 नागवती ॥ ४ ॥ ४३ ॥ जेथें शांतिची वसती ॥ तेथें खुंटे
 काळगती ॥ १ ॥ आली उर्मी ती साहे ॥ तुका म्हणे थोडें
 आहे ॥ २ ॥ ६६ ॥ वि. नीति ॥ यक्षप्रश्नः—शम कोणता ?
 उत्तरः—चित्तांत शांति धरणें ॥ ७३ ॥ दा. द. २ स. ७ ॥
 शांति क्षमा आणि दया ॥ निश्चय उपजे जया ॥ सत्त्वगुण
 जाणावा त्या ॥ अंतरीं आला ॥ ५२ ॥ द. ११ स. ५ ॥

शांती करून करवावी ॥ त्हे सांडून सांडवावी ॥
 क्रिया करून करवावी ॥ बहुतांकरवी ॥ १६ ॥ रा. म.
 श्लोक ॥ नसे गर्व अंगीं सदा वीतरागी ॥ क्षमा शांति भोगी
 दयादक्ष योगी ॥ नसे लोभ ना क्षोभ ना दैन्यवाणा ॥
 अशा लक्षणीं जाणिजे योगिराणा ॥ १३४ ॥ कारण सदा-
 कालदल्लि शांततेयन्निद्रु साधन माडुत्तिरबेकु. अंदरे
 सुखदिंद इरुवरु; इदु सत्यवु. इति श्री श्रीमत्समर्थ
 राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज-
 रवर वचनंगळल्लि नडतेय कुरितु नीतियु ॥ सिद्रु,
 शांतते इवुगळ बग्गे प्रसंगवु ॥ ३० ॥

३१ सुख-दुःखके कारण

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ यावत्तरु तम्म तम्म नडतेयन्नु जप्पि-
 सिरदे, आद सुख-दुःखगळबग्गे देवरिगे हेसरिडुत्तारे.
 हीगे हेसरिडुवदु सरियल्ल. याकंदरे तम्म नडतेये तम्म
 “सुख-दुःखके कारण” वेंबुदु अनुभवदिंद तिळिदु बरुत्तदे.

प्रकरण ३१

शांती करून करवावी ॥ तऱ्हे सांडून सांडवावी ॥ क्रिया करून करवावी ॥ बहुतांकरवीं ॥ १६ ॥ म. श्लोक ॥ नसे गर्व अंगीं सदा वीतरागी ॥ क्षमा शांति भोगी दयादक्ष योगी ॥ नसे लोभ ना क्षोभ ना दैन्यवाणा ॥ अशा लक्षणीं जाणजे योगिराणा ॥ १३४ ॥ म्हणून निरंतर शांति-समाधानाने ध्यान करत असावे. म्हणजे सुख लाभते, हे सत्य आहे. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील क्रोध व शांती नावाचे तिसावे प्रकरण संपले.

३१ सुख-दुःखाचे कारण

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ सगळ्या लोकांची रीत अशी आहे की आपले आचरण जपायचे नाही आणि देवाला नावे ठेवायची. अशी नावे ठेवणे ठीक नाही. आपले आचरणच आपल्या “सुख-दुःखाचे कारण” असते.

ह्यागंदरे आलस्य माडिदरे बडतन बरुवदु. उद्योग
 माडिदरे सुखवुंदु. चलोदु माडिदरे चलोदु, केट्टुदु
 माडिदरे केट्टुदु आगुवदु निजवु. “जोळ वित्ति गोदी
 बेळे वयसिदरे” एंदू बरलारदु. कळवु माडिदरे बेडि
 तप्पदु. केट्टुदु माडिदरे सुखवागलारदु. कारण तम्म
 नडतेयन्नु ह्यागे इट्टीतु अदरंते आगुवदु सत्यवु. केलवरु
 तम्म मक्कळ मेले बहळ प्रीति माडि परर मक्कळ मेले
 निर्दय माडुत्तारे. अंदरे तम्म हागू परर मक्कळ कूडे ऊटके
 कूताग, तम्म मक्कळिगे बहळ हाकि, परर मक्कळिगे
 कडिमे हाकुवरु. हीगे कडिमे हाकिदरे, तगलु माडिदंता-
 गलिल्लवो? इदे मेरेगे इन्नु केलवु तगलुगळ मूलक-
 वागि, पाप बेळेदु तम्म हुडुगरु नाशवागुत्तवे. आग अदके
 देवरु अन्याय माडिदनेंदु देवरिगे हेसरिडुवरे होरतु,
 तिळिदु नोडुवदिल्ल. तिळिदु नोडुबेकु. अंदरे यार अन्याय-
 दिंद नाशवादवु इदु तिळियुवदु. तावु आ रीतियिंद
 तगलु माडिदिदरे, तम्म मक्कळ नाशवागुत्तिदिल्ल. कारण
 तम्म हागू परर मक्कळन्नु सम नोडुत्तिरबेकु. परर मक्कळिगे

आळशीपणाने दारिद्र्य येते. कामसूपणाने सुख मिळते. चांगले वागले तर चांगले होते व वाईट वागले तर वाईट होते हे सत्य आहे. जोंधळे पेरून गव्हाची अपेक्षा केली तर ती कधीच पूर्ण होणार नाही. चोरी केली तर बेडी चुकणार नाही. वाईट केले तर सुख लागणार नाही. कारण जसे आचरण तसे फळ हे सत्य आहे. काही लोक आपल्या मुलांवर अति माया करून दुसऱ्यांच्या मुलांशी निर्दयपणे वागतात. आपली व दुसऱ्यांची मुले एकाच पंक्तीला बसली असताना आपल्या मुलांना जास्त वाढून दुसऱ्यांना कमी वाढतात. ही वंचना नाही का ? ह्या व असल्याच फसवणुकीमुळे पाप वाढून आपल्या मुलांना धोका पोचतो. मग देवाने आपल्या मुलांवर अन्याय केला अशी देवाला नावे ठेवतात, पण आपल्या वागणुकीचे मात्र परीक्षण करित नाहीत. ते केले पाहिजे. म्हणजे आपल्या मुलांच्या नाशाला कोण कारणीभूत आहे हे उमजेल. आपण फसवणूक केली नसती तर आपल्या मुलांचा घात झाला नसता असे जाणून आपल्या व लोकांच्या मुलांना समान लेखावे. इतरांच्या मुलांना

तम्म मक्कळ सरि अथवा स्वल्प हेच्चु हाकबेकु. तम्म मनेयळि
 पररवु इल्लदाग, तम्म मक्कळिगे बेकादष्टु तिन्निसिदरू
 उणिसिदरू चिंतेयिळ्ळ. पंक्तियळि भेद माडबारदु ॥
 कर्मगीता ॥ अर्जुन उवाच—केन पापात् भवेद्वंध्या ॥
 श्री भगवान् उवाच—पंक्तिभेदात् भवेद्वंध्या ॥ आद्वरिंद
 प्रीतिथिंद पंक्तियळि मंदिय मक्कळिगित तम्म मक्कळिगे
 हेच्चु हाकवारदु. हाकिदरे अदु हुडुगरिगे अपायवागि तावे
 अवुगळिगे नाश माडिदंते आगुत्तदे. कारण तमगे हुडुगरु
 वाळुव अपेक्षे इदरे, हीगे तगलु माडदे सम नोडुत्तिरबेकु.
 ई रीति तम्म हागू परर मक्कळन्नु सम प्रीतिथिंद
 नोडुववरिगे—मंदिय मक्कळु सत्तरे ह्यागे तावु दुःख हच्चिको-
 ल्लुवदिळ्ळवो हागे तम्म मक्कळ दुःखवृ आगुवदिळ्ळ.
 अंदरे चलो नडतेयिंद, तम्म मक्कळु तम्म एदुरिगे
 सत्तु दुःखवागुवदिळ्ळ. कारण तम्म नडतेयन्नु जप्पिसबेकु.
 इदरंते यावदादरोंदु केलसदळि तगलु घडायिसिदरे,
 अथवा बडिवार बंदरे अवु यातर सलुवागि
 बंदिरुत्तवे अवुगळिगे नाश बरुवदेंदु तिळियबेकु.

प्रकरण ३१

आपल्या मुलांइतके किंबहुना थोडे जास्तच वाढावे. बाहेरचे कुणी नसताना आपल्या मुलांना हवे तितके खायलाप्यायला दिले तरी हरकत नाही. पंक्तिभेद करू नये. कर्मगीता ॥ अर्जुन—केन पापात् भवेद्वंध्या ॥ श्री-भगवान् — पंक्तिभेदाद्भवेद्वंध्या. म्हणून पंक्तीमध्ये लोकांच्या मुलांपेक्षा प्रेमापोटी आपल्या मुलांना जास्त वाढू नये. ते मुलांना अपायकारक होऊन आपणच त्यांचा घात केल्यासारखे होते. आपली मुले दीर्घायुषी व्हावी अशी इच्छा असेल तर फसवेगिरी सोडून सर्वांना सम लेखावे. दुसऱ्यांच्या मुलांच्या मृत्यूचे दुःख आपल्याला फारसे वाटत नाही. त्याचप्रमाणे आपल्या व दुसऱ्यांच्या मुलांना समान लेखले तर आपल्या मुलांच्या मृत्यूचे दुःखही आपल्याला विचलित करणार नाही. आपली मुले डोळ्यादेखत मेली तरी सदाचाराच्या जोरावर त्यांचे दुःख सहन करता येईल. म्हणून आपली वर्तणूक जपावी. तसेच कोणत्याही गोष्टीसाठी फसवणूक केली किंवा गर्व झाला तर ती गोष्ट नाश झाल्यातच जमा समजावी.

याकंदरे एल्लरल्लियू ओब्बने आत्मनिरुवदरिंद अवनिगे
 (आत्मनिगे) सिट्टु बंदु अवुगळ्ळु नाशपडिसि तम्म सोक्कु
 मुरियुत्ताने. कारण इदन्नु तिळ्ळिकोंडु तगलु बडिवारगळ्ळु
 बिट्टु, ओळ्ळे नडतेयिंद नडेदु साधन माडुत्तिरबेकु. इति श्री
 श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम
 महाराजरवर वचनंगळ्ळि नडतेय कुरितु नीतियु ॥
 सुख—दुःखके कारणवेंबदर बग्गे प्रसंगवु ॥ ३१ ॥

३२ तम्मवर नंबिगेयु

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ मनुष्यरु तम्म मेले, तम्मवरु याव-
 त्तुरु प्रीति माडुत्तारेंदु तिळ्ळिदुकोंडु कंड हागे कुणियुत्तारे.
 आदरे अवरु तिळ्ळियतक्कदेनंदरे—एल्लै मनुष्यने ! तम्म
 ओळ्ळे प्रीतियवरादरु, तम्म देसेयिंद जीव कोडुवंथवरादरु
 अदरंते एरडनेयवरदू प्रीतियु, निन्न मेले एल्लिय
 तनक इरुत्तदे, इदन्नु नानु तिळ्ळिदु नोडिरुवियो ?

सर्वांचे ठायी एकच आत्मा असल्यामुळे त्याला राग येऊन तो त्या गोष्टींचा नाश करून आपली मस्ती जिरवितो. हे समजून फसवेगिरी व गर्व सोडून, सद्वर्तन ठेवून ध्यान करित राहावे. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील सुख-दुःखाचे कारण नावाचे एकतिसावे प्रकरण संपले.

३२ आप्तेष्टांचे आपल्यावरील प्रेम

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ आपल्या सर्व “आप्टेष्टांचे आपल्यावर फार प्रेम” आहे अशा कल्पनेने माणसे मन मानेल तसे नाचत असतात परंतु असा विचार करावा की, अरे प्राण्या, तुझ्यावर घनिष्ठ प्रेम करणाऱ्यांचे व तुझ्या जिवाला जीव देणारे जे आहेत त्यांचे तुझ्यावर कुठपर्यंत प्रेम आहे हे तू कधी समजून घेतले आहेस का ?

नोडु; एल्लिय तनक नीनु दुडिदु रोक्क दोरकिसि सुखदिंद
 इरुत्ती, अल्लिय वरेगे एल्लरु निन्न प्रीतियवरु. अदे नीनु,
 मरगि मुंताद सायुवंथ दोडु बेने विद कालक्के, मोदलिगे
 याके बेने बंदितु अंत गाबरियादंते मात्र तोरिसुत्तारे.
 आदरे नीनु हागे आरेळु तिगळ नेल हिडिदु विदियंदरे
 तिरस्कार माडि याके लगु सायवळ अन्नुत्तलू, बैयुत्तलू
 कालिनिंद ओदंते माडुत्तलू इरुत्तारे. इदन्नु तिळिदु-
 कोंडु तम्म प्रीतियवरु तम्मन्नु केळुत्तारेंदु तिळिदु,
 अवर नंबिगे हिडियवारदु ॥ नवनीत रामजोशी
 लावणी ॥ रांडापोरें वंचक चेरें जंवर मिळवितां तंवर
 थवा ॥ शितें तंवर तीं भुतें भोंवतीं कोण कुणाचा सखा
 जिवा ॥ जोंवरि पैसा तोंवरि बैसा मंचकिं म्हणतिल घ्याल
 हवा ॥ बेटा बेटा हातिं नरवटी देतिल हा खूप समज ठिवा ॥
 पात यांत कीं घात होतसे हात जोडितों हरिसि भजा ॥
 फुका सुखाला मुकाल कथितों न कालचा दिन आज
 दुजा ॥ दो दिवसांची तनु हे साची सुरतरसाची करुनि मजा ॥
 गमजा करितां मनिं उमजा ना हें सुख न पुठें पडेल

प्रकरण ३२

हे पहा, जोवर तू कष्ट करून, पैसे मिळवून सुखात आहेस तोवरच आसेष्ट आहेत. तेच जर तुला पटकीसारख्या प्राणघातक रोगाने घेरले तर सुरुवातीस याला कसा बरे रोग झाला असे घाबरल्यासारखे दाखवितात, पण जर तू महिनानुमहिने अंथरुणाला खिळलास तर तुझा तिरस्कार करतात. हा लवकर का मरत नाही असे म्हणत, शिव्या घालतात व पायाने लाथ मारल्यासारखे करतात. हे ध्यानात ठेवून आपले आसेष्ट वेळेला आपल्याला मदत करतीलच असा भरवसा धरू नये. न. रामजोशी लावणी ॥

रांडापोरें वंचक चोरें जंवर मिळवितां तंवर थवा ॥ शितें तंवर तीं भुतें भोंवतीं कोण कुणाचा सखा जिवा ॥ जोंवरि पैसा तोंवरि बैसा मंचकिं म्हणतिल ध्याल हवा ॥ बेटा बेटा हातिं नरवटी देतिल हा खूप समज ठिवा ॥ पात यांत कीं घात होतसे हात जोडितों हरिसि भजा ॥ फुका सुखाला मुकाल कथितों न कालचा दिन आज दुजा ॥ दो दिवसांची तनु हे साची सुरतरसाची करुनि मजा ॥ गमजा करितां मनिं उमजा ना हें सुख न पुढें पडेल

वजा ॥ भाई सावध व्हा ॥ ४१० ॥ स. सं. चर्पट-
 पंजरिय प्राकृत अवतरण ॥ कोण तुझी स्त्री कैचा पुत्र ॥
 संसार बा हा अति विचित्र ॥ कोणाचा तूं कोठुनि येणें ॥
 विचारुनि हें करीं मन नेणें ॥ १ ॥ जोंवरि वित्तोपार्जन
 करितो ॥ तोंवरि निज परिवारहि भजतो ॥ आल्यावर
 जर्जरता देहीं ॥ कोणी न पुसे त्याला गेहीं ॥ २ ॥ भज
 गोविंदा ॥ २७० ॥ दोहरे ॥ भाईबंद और बहीन साले ॥
 सब पैसे के भाई ॥ कौन किसीका नहीं रे प्यारे ॥ कहते
 कबीर सुनाई ॥ ३ ॥ २८० ॥ वा. म. श्लोक ॥ मना ! वैभवा
 भूलला व्यर्थ प्राणी, सखे सोयरे दीसतां सौख्य मानी, ।
 जिवाचा सखा तूं विचारुनि पाहें, म्हणे वामना ! मुक्ति
 संनीध आहे ॥ ३ ॥ अभंग ॥ सुखाचे सांगाती सर्वही
 मिळती ॥ दुःख होतां जातीं निघोनियां ॥ १ ॥ निघोनियां
 जाती संकटाचे वेळे ॥ सुख होतां मिळे समुदाय ॥ २ ॥
 समुदाय सर्व देहाचे संबंधीं ॥ तुटली उपाधि रामदासीं
 ३ ॥ राममंत्र ॥ तुझे आप्त द्रव्यार्थ नुस्तेचि होती ॥
 तनू हे चितेमाजिं कीं बोळवीती ॥ असें जाणुनी हीत

प्रकरण ३२

वजा ॥ भाई सावध व्हा ॥ ४१० ॥^{१०२} स. सं. च. पं. प्रा.
 वेंचे ॥ कोण तुझी स्त्री कैचा पुत्र ॥ संसार बा हा
 अति विचित्र ॥ कोणाचा तूं कोटुनि येणें ॥ विचारुनि
 हें करीं मन नेणें ॥ १ ॥ जोंवरि वित्तोपार्जन करितो ॥
 तोंवरि निज परिवारहि भजतो ॥ आल्यावर जर्जरता देहीं ॥
 कोणी न पुसे त्याला गेहीं ॥ २ ॥ भज गोविंदा ॥
 २७० ॥ दोहरे ॥ भाईबंद और बहीन साले ॥ सब
 पैसे के भाई ॥ कौन किसीका नहीं रे प्यारे ॥ कहेत
 कबीर सुनाई ॥ ३ ॥ २८० ॥^{१०३} वा. म. श्लोक ॥ मना !
 वैभवा भूलला व्यर्थ प्राणी, सखे सोयरे दीसतां सौख्य
 मानी, । जिवाचा सखा तूं विचारुनि पाहें, म्हणे
 वामना ! मुक्ति संनीध आहे ॥ ३ ॥^{१०४} अभंग ॥ सुखाचे
 सांगाती सर्वही मिळती ॥ दुःख होतां जातीं निघोनियां ॥ १ ॥
 निघोनियां जाती संकटाचे वेळे ॥ सुख होतां मिळे
 समुदाय ॥ २ ॥ समुदाय सर्व देहाचे संबंधीं ॥ तुटली उपाधि
 रामदासीं ॥ ३ ॥^{१०५} राममंत्र ॥ तुझे आप्त द्रव्यार्थ नुस्तेचि
 होती ॥ तनू हे चितेमाजिं कीं बोळवीती ॥ असें जाणुनी हीत

कांहीं करा रे ॥ हरे राम हा मंत्र सोपा जपा रे ॥ ११ ॥
 कुटुंबी स्त्रिया पुत्र ते दासदासी ॥ बहू पोषिसी सोसुनी
 दुःखराशी ॥ त्यजी भार काबाड ओझें किती रे ॥ हरे राम
 हा मंत्र सोपा जपा रे ॥ १२ ॥ नसें सत्य कांहीं दिसें दों
 दिसांचें ॥ तुला लूटिती चोरटे लोक साचे ॥ स्त्रिया पुत्र
 कामा न येती तुला रे ॥ हरे राम हा मंत्र सोपा जपा रे ॥
 १९ ॥ रा. म. श्लोक ॥ अहंकार विस्तारला या देहाचा ॥
 स्त्रिया पुत्र मित्रादिक या मोहाचा ॥ बळें भ्रांति हे जन्मचिंता
 हरावी ॥ सदा संगती सज्जनाची धरावी ॥ १६८ ॥ दा. बो.
 द. २ स. १ ॥ पुत्र कळत्र आणी दारा ॥ इतुकाचि
 मानुनियां थारा ॥ विसरोन गेला ईश्वरा ॥ तो येक मूर्ख ॥
 ४० ॥ सांडूनियां जगदीशा ॥ मनुष्याचा मानी भर्वसा ॥
 सार्थकेंवीण वेंची वयसा ॥ तो एक मूर्ख ॥ ५४ ॥ कारण
 तम्म नडतेयन्नु जप्पिसि, यार मेलेयू यातरिंदलू जड हाकदे,
 उत्तम नडतेयिंद नडेयबेकु. तम्म नडते तम्मन्नु कायुवदु.
 परर हागू तम्म अंतःकरणदवर भरवसे एळ्ळष्टादरू
 हिडियवारदु. तम्म नडतेय भरवसेयन्ने हिडियबेकु.

प्रकरण ३२

कांहीं करा रे ॥ हरे राम हा मंत्र सोपा जपा रे ॥ ११ ॥
 कुटुंबी स्त्रिया पुत्र ते दासदासी ॥ बहू पोषिसी सोसुनी
 दुःखराशी ॥ त्यजी भार काबाड ओझें किती रे ॥ हरे
 राम हा मंत्र सोपा जपा रे ॥ १२ ॥ नसें सत्य कांहीं
 दिसें दों दिसांचें ॥ तुला लूटिती चोरटे लोक साचे ॥
 स्त्रिया पुत्र कामा न येती तुला रे ॥ हरे राम हा मंत्र
 सोपा जपा रे ॥ १९ ॥ ^{१०६} म. श्लोक ॥ अहंकार विस्तारला
 या देहाचा ॥ स्त्रिया पुत्र मित्रादिक या मोहाचा ॥ बळें
 भ्रांति हे जन्मचिंता हरावी ॥ सदा संगती सज्जनाची
 धरावी ॥ १६८ ॥ दा. द. २ स. १ ॥ पुत्र कळत्र आणी
 दारा ॥ इतुकाचि मानुनियां थारा ॥ विसरोन गेला ईश्वरा ॥
 तो येक मूर्ख ॥ ४० ॥ सांडूनियां जगदीशा ॥ मनुष्याचा
 मानी भर्वसा ॥ सार्थकेंवीण वेंची वयसा ॥ तो एक
 मूर्ख ॥ ५४ ॥ यास्तव कुणावरही कसलाच भार न घालता
 सदाचरणाने चालावे. आपले आचरणच आपल्याला
 तारते. लोकांचा व आप्तेष्टांचा तिळमात्रही भ्रवसा
 धरू नये. भ्रवसा धरायचा तो फक्त आपल्या आचरणाचा.

प्रसंग ३२

न. अभंग ॥ व्यर्थ मायाजाळीं गुंतोनि राहासी ॥ हित
गमावीसी आपुलें तें ॥ १ ॥ गृह दारा सुत नव्हेत
अंतींचीं ॥ मग इतरांची काय आशा ॥ २ ॥ सर्व हें
सांडोनी जाशील बा झणी ॥ काळ तो बांधोनी नेई तुज ॥
३ ॥ तेथें सोडवता नसे तूज कोणी ॥ एका चक्रपाणी-
वांचोनियां ॥ ४ ॥ नको गुंतुं गळीं ॥ मायिकासि टाळीं ॥
स्वहित सांभाळीं ॥ भिक्षु म्हणे ॥ ५ ॥ १४३ ॥ इदुके
तप्पवारदु. अंदरे तम्म शरीरके जडवागलिक्किल्ल. इदु सत्यवु
तिळिदुकोंडु "तम्मवर (अंतःकरणदवर) नंबिगे" विट्टु तम्म
चलो नडतेय नंबिगे हिडकोंडु चलो नडतेयिंद नडेयुत्त
साधन माडुत्त इरबेकु. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज
सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर वचनंगळि
नडतेय कुरितु नीतियु ॥ तम्मवर नंबिगेय बग्गे
प्रसंगवु ॥ ३२ ॥

प्रकरण ३२

न. अभंग ॥ व्यर्थ मायाजाळीं गुंतोनि राहासी ॥ हित
गमावीसी आपुलें तें ॥ १ ॥ गृह दारा सुत नव्हेत
अंतीचीं ॥ मग इतरांची काय आशा ॥ २ ॥ सर्व हे
सांडोनी जाशील वा झणी ॥ काळ तो बांधोनी नेई
तुज ॥ ३ ॥ तेथें सोडवीता नसे तूज कोणी ॥ एका चक्र-
पाणीवांचोनियां ॥ ४ ॥ नको गुंतुं गळीं ॥ मायिकासि टाळीं ॥
स्वहित सांभाळीं ॥ भिक्षु म्हणे ॥ ५ ॥ १४३ ॥^{१००} यात चुकू
नये. म्हणजे आपल्यावर कशाचा भार पडणार नाही. हे
सत्य आहे, हे लक्षात ठेवून आप्तेष्टांच्या विश्वासावर न
राहता आपल्या आचरणावरच विश्वास ठेवून उत्तम रीतीने
वागून ध्यान करित असावे. इति श्री श्रीमत्समर्थ
राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज
यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील आप्तेष्टांचे
आपल्यावरील प्रेम नावाचे बतिसावे प्रकरण संपले.

३३ उद्योग, इमानि

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ उत्तम खेत, मध्यम व्यापार, कनिष्ठ चाकरि एंडु मूरु तरद “उद्योग” गळु इरुत्तवे. इवुगळ्ळि तमगे देवरु यावदन्नु कोट्टिरुत्तानो, आ उद्योगवन्नु चन्नागि मनस्सिनिंद माडुत्त इहु, कोट्ट उद्योग (केलस)-दळि क्षणवादरु मैगळ्ळतनदिंद तप्पिसिकोळ्ळदे शररिवन्नु दुडिसुत्त, माडिद केलसके पररु हेसरु इड-दंते माडुत्त, अदरळि संतोषवागिरबेकु ॥ वि. नी. ॥ विपत्काळींही स्वस्थ राहून उद्योग करीत असतो, व समयीं दुःखही साहतो, असा जो त्यानें शत्रु जिंकिले असेंच म्हणावें....तोच या लोकीं एक सुखी ॥ १० ॥ वि. नी. ॥ उद्योग ज्यास आहे त्यास पोटाची काळजी नाही ॥ ४८ ॥ वि. नी. ॥ निरंतर जो उद्योगी त्यास धनलाभ आणि कल्याण हीं प्राप्त होतात ॥ ६१ ॥ आणि सुख पावतो. स. सं. ॥ दरिद्र येण्याचें मुख्य कारण आळस, आणि धन संपादण्याचें मुख्य साधन उद्योग. म्हणून ज्यास धन संपादन

३३ उद्योग व इमान

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ उत्तम शेती, मध्यम व्यापार व कनिष्ठ नोकरी असे तीन प्रकारचे “उद्योग” असतात. यांपैकी जो उद्योग देवाने आपल्याला दिला आहे तो मन लावून, चांगला करित असावे. आपल्या उद्योगात क्षणभरदेखील चुकारपणा करून काम टाळू नये. शरीर राबवावे व लोक नावे ठेवणार नाहीत असे काम करित त्यात संतोषाने राहावे. वि. नीति ॥ विपत्काळींही स्वस्थ राहून उद्योग करित असतो, वं समयीं दुःखही साहतो, असा जो त्यानें शत्रु जिंकिले असेंच म्हणावें....तोच या लोकीं एक सुखी ॥ १० ॥ वि. नी. ॥ उद्योग ज्यास आहे त्यास पोटाची काळजी नाही ॥ ४८ ॥ वि. नी. ॥ निरंतर जो उद्योगी त्यास धनलाभ आणि कल्याण हीं प्राप्त होतात ॥ ६१ ॥ आणि सुख पावतो ॥ स. सं. ॥ दरिद्र येण्याचें मुख्य कारण आळस, आणि धन संपादण्याचें मुख्य साधन उद्योग. म्हणून ज्यास धन संपादन

करावयाचें असेल त्यानें आळस सोडून उद्योग करावा ॥ १३४ ॥ निरंतर उद्योग करणारा, बुद्धिमान व ज्यास मित्रांची अनुकूलता आहे अशा पुरुषांच्या मागोमाग संपत्ति छायेप्रमाणें सदोदित चालत असते ॥ सुभाषित ॥ १३४-१३५ ॥ स. सं. आर्या ॥ असुनि जिवंतही मेला कोण असे जो सदा निरुद्योगी ॥ ९६ ॥ अभंग ॥ नाहीं साक्षेपाचा वेग ॥ उगाच मांडिला उद्योग ॥ २०५ ॥ श्लोक ॥ उद्योगः खलु कर्तव्यः फलं मार्जारवद्भवेत् ॥ जन्मप्रभृति गौर्नास्ति पयः पिबति नित्यशः ॥ १ ॥ उद्योगिनं पुरुषसिंहमुपैति लक्ष्मीः ॥ अ. ॥ उद्योग्याच्या वरीं ऋद्धिसिद्धि पाणी भरी ॥ हीगिरदे तमगिद् उद्योग (केलस) तुच्छवेंदु तिळिदु, चन्नागि मनस्सुगोट्टु माडदे एरडनेयवर केलस नोडि, अदन्नु वयसि तम्म केलस-वन्नु निष्काळजियिंद माडहत्तिदरे तम्मल्लिद् आत्मनिगे सिट्टु बंदु तम्म सोक्कु मुरियुत्ताने. अंदरे नावु नम्म इद् केल^सवन्नु रट्टि मुरिदु माडदे इद्दरिंद, अन्यायदिंद पगार तिंदिद्दरिंद, माडिद् केलसदल्लि यश बरदे मै मेले

प्रकरण ३३

करावयाचें असेल त्यानें आळस सोडून उद्योग करावा ॥ १३४ ॥ निरंतर उद्योग करणारा, बुद्धिमान व ज्यास मित्रांची अनुकूलता आहे अशा पुरुषांच्या मागोमाग संपत्ति छायेप्रमाणें सद्बोधित चालत असते ॥ सुभाषित ॥ १३४-१३५ ॥ स. सं. आर्या ॥ असुनि जिवंतही मेला कोण असे जो सदा निरुद्योगी ॥ ९६ ॥ अभंग ॥ नाही साक्षेपाचा वेग ॥ उगाच मांडिला उद्योग ॥ २०५ ॥ श्लोक ॥ उद्योगः खलु कर्तव्यः फलं मार्जारवत् भवेत् ॥ जन्मप्रभृति गौर्नास्ति पयः पिबति नित्यशः ॥ १ ॥ उद्योगिनं पुरुषसिंहमुपैति लक्ष्मीः ॥ अभंग ॥ उद्योग्याच्या घरी ऋद्धिसिद्धि पाणी भरी ॥ आळशीपणा करून, आपले काम तुच्छ लेखून ते मन लावून करायचे नाही व लोकांचे काम पाहून तेच हवे अशी इच्छा करायची, तसेच आपले काम निष्काळजीपणाने करायचे, असे केल्यास अंतस्थ आत्म्याला राग येऊन तो आपली खोड मोडतो. शरीराला झीज न लागू देता काम केल्यामुळे व अन्यायाने पगार घेतल्यामुळे केलेल्या कामात यश येत नाही व प्रसंग अंगावर

बरुवदु. मत्तु हागे माडलि एंब श्वास हत्तुवदु. याकंदरे
 पररन्नु कष्टपडिसि बंदहु तमगू कष्टपडिसुवदु. कारण हागे
 माडदे तम्म केलसवु एंथ कीळु (सण्ण, केट्टु) इदरू
 एट्टु केट्टु अंदरू चिंतेयिळ्ळ. कीळु केलसदळ्ळि सुखवादट्टु
 दोडु केलसदळ्ळि आगुवदिळ्ळ. आदरिंद मनस्सुगोट्टु श्रम
 माडि, नेमिसिदरष्टरळ्ळि पगार कोट्टवर संतोषवागुवंते
 माडिदरे, तम्म हलवु केलसदळ्ळि यश बरुवदु. मत्तु लाभ-
 वागुवदु. याकंदरे तम्म कष्टदिंद दोरकिसिद अर्थ
 (हण) एंदिगू होगलारदु. मत्तु परर दोडु केलस
 मुंतादवुगळ्ळन्नु नोडि बयसबारदु. आ दोडु केलसदळ्ळि
 मोक्षविरुवदेनु ? इळ्ळ. अदरळ्ळियू बहळे कष्टवुंदु. इदन्नु
 तिळ्ळिदुकोंडु तमगे हण कोडुववर केलस मनस्सुगोट्टु अवर
 संतोषवागुवंते तम्म मनेय (स्वंत) केलसदंते काळजियिंद
 माडबेकु. अंदरे एळ्ळि होदरू याव मातिन कोरतेयागदु ॥
 वि. नी. ॥ आरंभिल्लें काम शेवटास जाईल
 किंवा नाहीं याचा विचार करून जें
 शेवटास जाईल असें असेल तेंच

प्रकरण ३३

येतो. कसे करावे अशी श्वासागणिक चिंता लागते. कारण लोकांना कष्ट देऊन जे मिळविले आहे ते आपल्याला कष्टच देणार. म्हणून असे करू नये. आपले काम कितीही हलके असले व लोकांनी त्याला वाईट म्हटले तरी चिंता नाही. हलक्या कामात जितके सुख आहे तितके मोठ्या कामात नाही. म्हणून काम मन लावून, श्रम करून, नेमून दिल्याप्रमाणे व पगार देणाऱ्यांना संतोष होईल अशा रीतीने केल्यास आपल्याला सगळ्या कामात यश येईल व लाभ होईल. कारण कष्टार्जित धन कधी जाणार नाही. लोकांचा मोठा हुदा पाहून त्यासाठी झुरू नये. मोठ्या हुद्यात मोक्ष असतो का ? उलट, त्यात फार कष्ट असतात. हे जाणून आपल्याला पगार देणाऱ्यांचे काम मन लावून, त्यांना पसंत पडेल असे म्हणजेच आपल्या घरच्या कामासारखे काळजीपूर्वक करावे. म्हणजे कुठेही गेले तरी काही कमी पडणार नाही. वि. नीति ॥ आरंभिलेलें काम शेवटास जाईल किंवा नाही याचा विचार करून जें शेवटास जाईल असें असेल तेंच

करावें ॥ ८ ॥ आ कारण इह केलस (उद्योग)
होल मनेय संबंधियागलि, व्यापार संबंधियागलि, चाकरि
संबंधियागलि, यावदु इहददु “इमानि” यिंद माडुत्तलू
मनस्सिनल्लि नामवदु तक्कोळ्ळुत्तलू इरबेकु ॥ मो. २
बु. ॥ ह्या जगांत मनुष्यानें उद्योग केल्याशिवाय
त्याचें कांहीं चालावयाचें नाहीं ॥ उद्योगावांचून कांहीं
होणें नाहीं ॥ ३४ ॥ ३७ ॥ इमानियिंद माडद
होरतु एनु आगुवदिळ्ळ. तमगे विघे कलिसुवदक्कोस्कर
पगार कोडुत्तिदरे हुडुगर वेळे व्यर्थ कळेयदे
इमानियिंद कलिसुत्तिरबेकु. हीगे इमानियिंद नडेदरे
तावु कलित विघे कैगूडुवदु. अंदरे तावु
यावदादरोंदु परीक्षेय सलुवागि अभ्यास माडि आ
परीक्षेगे कूतरे आ परीक्षे पासागुवदु. तम्म नडते
चलोदु इदरे होल मनेगळेरडू बेळेयुववु. अंदरे
होलवु एरडनेयवर होलक्कित हेच्चु बेळेयुवदु. मनेयल्लि
एल्ल पदार्थगळु फार बरुववु. हीगे हलवु
तरदिंद लाभवागुवदु. याव केलसदल्लियू इमानि
बिडबारदु. अंदरे देवरु अवरिगे एनु कोरते माडुवदिळ्ळ.

प्रकरण ३३

करावें ॥ ८ ॥ म्हणून आपल्या वाट्याला आलेले काम शेतीचे असो, व्यापाराचे असो किंवा नोकरीचे असो ते “इमान” राखून करावे व नामस्मरण करीत असावे. मो. २ बु. ॥ ह्या जगांत मनुष्याने उद्योग केल्याशिवाय त्याचें कांहीं चालावयाचें नाही. उद्योगावांचून कांहीं होणें नाही ॥ ३४ ॥ ३७ ॥ इमानाने केल्याशिवाय काही लाभ नाही. शिक्षकाचे काम करून पगार मिळत असेल तर मुलांचा वेळ व्यर्थ न घालविता इमानाने शिकवावे. असे केल्यास आपण मिळविलेल्या विद्येचे सार्थक होईल. एखाद्या परीक्षेसाठी अभ्यास करून त्या परीक्षेला बसायचे झाल्यास तिथे यश येईल. वर्तन चांगले असेल तर शेतीची व घराची भरभराट होते. घरात समृद्धी नांदते. असा सर्व बाजूंनी लाभ होतो. कोणतेही काम इमान सोडून करू नये. मग देव आपल्याला काही कमी पडू देणार नाही.

ई उपदेशवन्तु तिळ्ळिदुकोंडु इमानिय होरतु एनू माड-
 बारदु. तम्म मेले उपकार माडिदवरिगे हागू ईग माडुव-
 वरिगे बेइमान माडबारदु. याकंदरे अदु ओळ्ळेदळ्ळ. ई
 प्रकारवागि तावु प्रपंचदळ्ळि खबरदारियिंद नडेदु
 दा. बो. द. १२ स. १ ॥ सुखी असतो खबर्दार ॥
 दुःखी होतो बेखबर ॥ ऐसा हा लोकिक विचार ॥ दिसतचि
 आहे ॥ १३ ॥ मुंदे तम्म मक्कळु प्रपंच सागिस-
 लिक्के योग्य (लायख) अंदरे २५३० वर्षदवरु आद
 बळिक अवर स्वाधीन माडि तावु परमार्थदळ्ळि मुळ-
 गिरबेकु. मरळि प्रपंचद कडेगे नोडबारदु. परमार्थदळ्ळि
 आत्मध्यानवन्तु माडुत्त साधन बेळेसिदरे मोक्ष (मुक्ति)
 लभिसुवदु. इदक्के संदेहविळ्ळ. इति श्री श्रीमत्समर्थ
 राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महा-
 राजरवर वचनंगळ्ळि नडतेय कुरितु नीतियु ॥ उद्योग,
 इमानिगळ वग्गे प्रसंगवु ॥ ३३ ॥

हा उपदेश ध्यानात घ्यावा व कोणतेही काम बेइमानीने करू नये. आपल्यावर पूर्वी ज्यांनी उपकार केले आहेत व आता जे करीत आहेत त्यांच्याशी बेइमान होऊ नये. कारण ते चांगले नाही. अशा तऱ्हेने प्रपंचात खबरदार असावे. दा. द. १२ स. १ ॥ सुखी असतो खबरदार ॥ दुःखी होतो बेखबर ॥ ऐसा हा लोकीक विचार ॥ दिसतचि आहे ॥ १३ ॥ पुढे आपली मुले प्रपंच चालविण्यास लायक, म्हणजे २५-३० वर्षांची झाल्यावर संसार त्यांच्या स्वाधीन करून आपण परमार्थात मग्न व्हावे. पुन्हा प्रपंचाकडे पाहू नये. परमार्थात आत्म्याचे ध्यान करून साधन वाढविले तर मोक्ष मिळतो यात संशय नाही. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील उद्योग व इमान नावाचे तेहतिसावे प्रकरण संपले.

३४ दानधर्मगळु

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ यावत्तर परर मेले दयविडबेकु. तम्म प्रपंचद देसेयिंद चेंगटतन (कृपणतन) इरबारदु ॥ स. सं. अभीष्टचिंतन श्लोक ॥ दातृत्व तेंही असो ॥ २०९ ॥ दा. बो. द. ५ स. ७ ॥ बहु कृपण बहु खंदस्ती ॥ बहु अदेखणा बहु मस्ती ॥ बहु असत्क्रिया व्यस्ती ॥ या नांव बद्ध ॥ ३५ ॥ “पापी का माल चांडाल खाय” अंदरे पापिय मालु दुष्टरु तिन्नुवरु. आहरिंद हीगे माडदे “दानधर्म” माडुत्तिरबेकु. तम्म प्रपंचके बडकोळ्वारदु. देवरु कोट्टहरळि विचारदिंद पररिगे कैलाद मट्टिगे दानधर्म माडबेके होरतु हेच्चिगे अभिमानके बिहु साल माडबारदु. मध्याह्नदळि बंदवरिगे इहदरळि अर्ध भक्करि कोट्टु अवर सन्मान माडबेकु ॥ स. सं. फंदी फटका ॥ आल्या अतिथा मुठभर घाया मागें पुढती पाहुं नको ॥ १३६ ॥ वि. नी. ॥ यक्षप्रश्नः—थोडें पेरून पुष्कळ होतें काय ? उत्तरः—धान्य

३४ दानधर्म

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ सर्वानी इतरांवर दया करावी. आपल्या प्रपंचासाठी राखून ठेवून कृपणपणा करू नये. स. सं. अभीष्टचिंतन श्लोक ॥ दातृत्व तेंही असो ॥ २०९ ॥ दा. द. ५ स. ७ ॥ बहु कृपण बहु खंदस्ती ॥ बहु अदेखणा बहु मस्ती ॥ बहु असत्क्रिया व्यस्ती ॥ या नांव बद्ध ॥ ३५ ॥ “पापी का माल चांडाल खाय” म्हणजे पापी माणसाचा माल दुष्ट लोक खाऊन जातात. म्हणून असे न वागता “दानधर्म” करीत राहावे. आपल्याच प्रपंचासाठी धडपडू नये. देवाने दिलेल्यात होईल तितका दानधर्म करावा. पण प्रतिष्ठेला बळी पडून दानासाठी कर्ज काढू नये. दोनप्रहरी आलेल्यांना असेल त्यातून अर्धी भाकरी देऊन त्यांचा मान ठेवावा. स. सं. फंदी फटका ॥ आल्या अतिथा मुठभर द्याया मार्गे पुढती पाहुं नको ॥ १३६ ॥ वि. नीति ॥ यक्षप्रश्नः— थोडें पेरून पुष्कळ होतें काय ? उत्तरः— धान्य

आणि याचकांस दिलेलें ॥ ७१ ॥ हागे माडदे
 अभिमानके विहु साल माडि इल्लवे एरडनेयवर कुत्तिगे
 मुरिदु, मने मुणुगिसि हेच्चु दंभदिंद दानधर्म माड-
 वारदु. तावु दानधर्म माडिहु एरडनेयवरिगे हेळवारदु.
 मत्तु माडुत्तेवेंव अभिमानवन्नु हिडियवारदु. कूळिल्लद
 अनाथ प्राणिगळु मनेगे बेडिकोळ्ळलिके बंदरे
 अवरिगे जवरियिंद होरगे हाकवारदु. इददरळि जरबदिंद
 हाकुवरो, हाकरु एंबुव अंजिके बेडिकोळ्ळुववरळि इर-
 बेकु. अवरिगे इददरळि कोडुवदे दानधर्मवु. होरतु
 हेम्मेयुळ्ळ जनरिगे तम्म मनेगे करेदु नूरावर्ति आग्रह
 माडि कोडुवदु एळ्ळट्टू सरियळु. बडवरिगे तृत्तिपाडि
 सिदरे, अंदरे अर्थ भक्करि प्रकारवागि हाकिदरे विशेष
 (बहळे) पुण्यवु ॥ म. बु. आर्या ॥ क्षुधितांला
 अन्न ॥ ७० ॥ दिंडी ॥ दुर्वळांवरि आदरें प्रेम ठेवी ॥ ८६ ॥
 न. अभंग ॥ सर्वां भूतीं घावें अन्न ॥ द्रव्य पात्र विचा-
 रून ॥ उपतिष्ठे कारण ॥ तेथें बीज पेरिजे ॥ १ ॥ पुण्य
 करितां होय पाप ॥ दुग्ध पाजूनि पोसिला साप ॥ करूनि

प्रकरण ३४

आणि याचकांस दिलेलें ॥ ७१ ॥ मात्र अभिमानाला बळी पडून कर्ज काढून, किंवा लोकांचा गळा कापून, घर बुडवून दंभाने दानधर्म करू नये. आपण केलेला दानधर्म लोकांना सांगू नये व मी दानधर्म करतो असा अभिमान बाळगू नये. ज्यांना अन्न मिळत नाही असे अनाथ कुणी भीक मागायला आले तर त्यांना जबरदस्तीने हाकलून न देता काहीतरी घालावे. मात्र हे घालतात की नाही अशी थोडी भीती भिक्षा मागणाऱ्याच्या मनात राहू घावी. आहे त्यांतून गरीबांना देणे म्हणजे दानधर्म. परंतु गर्विष्ठ लोकांना घरी बोलावून शंभरदा आग्रह करून त्यांना घालणे तिळमात्र बरोबर नाही. गरिबांना अर्ध्या भाकरीसारखे काही देऊन तृप्त करणे मोठे पुण्य आहे. म. बु. आर्या ॥ क्षुधितांला अन्न ॥ ७० ॥ दिंडी ॥ दुर्बळांवरि आदरें प्रेम ठेवी ॥ ८६ ॥ न. अभंग ॥ सर्वां भूतीं द्यावें अन्न ॥ द्रव्य पात्र विचारून ॥ उपतिष्ठे कारण ॥ तेथें बीज पेरिजे ॥ १ ॥ पुण्य करितां होय पाप ॥ दुग्ध पाजूनि पोसिला साप ॥ करूनि

अघोराचा जप ॥ दुःख विकत घेतलें ॥ २ ॥ ४७ ॥
कारण एल्लरळि इरतक्क आत्मनु ओब्बने. अवनु संतोष-
वादरे, तम्म प्रपंचदळि याव मातिन कोरतेयु बीळुवदिळ्ळ.
शिव शिव अन्नत्त, हगलिरुळु देवर ध्यान माडुत्त,
साधनक्के बेसरदे, साधन बेळेसुत्त इहु, शिवनु करे-
दाग ओंदु दिवस मुक्तरागि होगबेकु. इति श्री श्रीमत्-
समर्थ राजाधिराज सद्गुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम
महाराजवर वचनंगळळि नडतेय कुरितु नीतियु ॥
दानधर्मगळ बग्गे प्रसंगवु ॥ ३४ ॥

३५ मूरु अवस्थेगळु

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ यावत्तु जनरिगे बाल्य, तारुण्य,
वृद्धाप्यगळेंब “मूरु अवस्थे” गळुंदु. आ आ अवस्थेगळळि
अदरदर बाधेयागुवदु ॥ स. सं. भूपाळी ॥
बाळपण नकळतां, तारुण्य उन्मत्तता ॥ विषयलोलं-
गता, चित्त होतें ॥ वृद्धपण आलिया, गलित

अघोराचा जप ॥ दुःख विकत घेतलें ॥ २ ॥ ४७ ॥^{१००}
 सर्वांठायी एकच आत्मा वास करतो. तो संतुष्ट झाल्यास
 आपल्या प्रपंचात काही कमी पडत नाही. नामस्मरण
 करीत, रात्रंदिवस देवाचे ध्यान करीत, साधनाचा कंटाळा
 न करता ते वाढवीत जाऊन ज्या दिवशी यमधर्माचे
 बोलावणे येईल त्या दिवशी मुक्त व्हावे. इति श्री
 श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम
 महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील
 दानधर्म नावाचे चौतिसावे प्रकरण संपले.

३५ तीन अवस्था

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ प्रत्येक मनुष्याला बाल्य, तारुण्य व
 वृद्धाप्य अशा “तीन अवस्था” असतात. त्या त्या
 अवस्थेत तिची तिची बाधा होते. स. सं. भूपाळी ॥
 बाळपण नकळतां, तारुण्य उन्मत्तता ॥ विषयलोलंगता,
 चित्त होतें ॥ वृद्धपण आलिया, गलित

तनु झालिया ॥ स्मरणपद गेलिया, स्वहित राहते ॥
 ३ ॥ ११ ॥ स. सं. चर्पटपंजरिय प्राकृत अवतरण ॥ बाल
 तोंवरी करिती क्रीडा ॥ तरुण तोंवरी मन्मथपीडा ॥
 वृद्धपणीं चिंतेमधिं पडती ॥ ईश्वरभजनीं कोणि न
 जडती ॥ २ ॥ २६९ ॥ अदु ह्यागंदरे— बाल्यदल्लि (चिक्क-
 तनदल्लि) अज्ञानविद्वदरिंद तम्मदु पररदु, चलोदु
 केट्टदु तिळियुवदिल्ल. आदरू इदे ओळ्ळेदु. याकंदरे
 इदरल्लि पापद केलस घडायिसुवदिल्ल. चिक्कंदिनल्लि
 तायितंदेगळ मेले प्रीति माडि (इट्टु) आट नोटगळल्लि सुख-
 दिंद कालक्रमणवागुत्तदे (आयुष्यद दिवस होगुत्तवे) ॥
 स. सं. पद ॥ बालपनोमें खेल बनाया ॥ अबतुम कब सुमि-
 रोगे राम ॥ २८० ॥ दा. बो. द. ११ स. ३ ॥ बाळपण नेणतां
 गेलें ॥ ३ ॥ स. सं. ॥ बाळपण नकळतां ॥ ११ ॥ स. सं.
 च. पं. प्राकृत अवतरण ॥ बाल तोंवरी करिती क्रीडा
 ॥ २६९ ॥ आ मेले बालत्व होगि प्रौढदशे (तारुण्य) हरेतन
 बंद बळिक, तायितंदेगळ मेलिन मोहवु (प्रीतियु) कडिमे-
 यागि हेंडतिय मेले मोह हेच्चागुत्तदे. अष्टरल्ले मक्कळादरे

तनु झालिया ॥ स्मरणपद गेलिया, स्वहित राहते ॥ ३ ॥
 ११ ॥ स. सं. च. पं. प्रा. वेंचे ॥ बाल तोंवरी करिती
 क्रीडा ॥ तरुण तोंवरी मन्मथपीडा ॥ वृद्धपर्णी चिंतेमधिं
 पडती ॥ ईश्वरभजनीं कोणि न जडती ॥ २ ॥ २६९ ॥
 कसे होते पाहा. बालपणात (लहान असताना) अज्ञानामुळे
 आपले किंवा लोकांचे, चांगले किंवा वाईट हे काहीही
 समजत नाही. तरीही बाल्यावस्थाच ठीक. कारण इथे
 पापकर्म घडत नाही. लहानपणी आईवडिलांवर प्रेम
 करित करित सवंगड्यांबरोबर खेळत बागडत सुखाने
 कालक्रमणा होते (आयुष्याचे दिवस जातात). स.
 सं. पद ॥ बालपनोमें खेल बनाया ॥ अबतुम कब
 सुमिरोगे राम ॥ २८० ॥ दा. द. ११ स. ३ ॥ बाळपण
 नेणतां गेलें ॥ ३ ॥ स. सं. ॥ बाळपण नकळतां ॥ ११ ॥
 स. सं. च. पं. प्रा. वेंचे ॥ बाल तोंवरी करिती क्रीडा ॥
 २६९ ॥ नंतर बालपण जाऊन प्रौढपणा किंवा तारुण्य
 आल्यावर आईवडिलांवरचे प्रेम कमी होऊन बायको-
 वरचे प्रेम वाढते. त्यावेळी मुले झाली तर

अवर मेले हेचेच्चुत्त होगि तायितंदेगळ मेले बर-
 बरुत्त कडिमेयागुवदु. मत्तु आ कालदह्लि परर हेण्णु,
 होन्नु, मण्णु मुंतादवुगळ मेलेयू आरु विकारगळ
 स्वाधीनवू आगि, तम्म सम (सरि) यारू इह्लेंब मदादिंद
 अंध (कुरुड)रागि कंड कंड हागे कुणियुत्त, पररन्नु
 नोयिसुत्त, पापपुण्यगळन्नु अरियदे, पापद अंजिके एळ्ळष्टु
 इह्लदे मन बंदंते नडेदु आ आ विकारगळ झोलियोळगे
 होगुत्त, आत्मनन्नु मरेतु सद्गुरुगळिगे शरण्णु
 होगदे, आत्मनन्नु काणदे, सदाकालदह्लि परर विषय-
 गळ मेले मनस्सिदुकोंडु इरुवदरिंद, प्रपंचदह्लि याव तर-
 दिंदलू सुखवागदे दुःखवन्नु भोगिसुत्त इरबेकागुवदु.
 दा. बो. द. ११ स. ३ ॥ तारुण्य अवधे वेचलें ॥
 विषयांकडे ॥ ३ ॥ द. १८ स. ३ ॥ काम चांडाळ उठिला ॥
 तरुणपर्णी ॥ ४ ॥ स. सं. पद ॥ तारुणपनमो काम ॥
 अबतुम कब सुमिरोगे राम ॥ २८० ॥ स. सं. ॥ तारुण्य
 उन्मत्तता ॥ विषयलोलंगता, चित्त होतें ॥ ११ ॥
 तरुण तौवरी मन्मथपीडा ॥ २६९ ॥ आहरिंद हीगे

त्यांच्यावरची प्रीती वाढत जाऊन आईवडिलांवरचे प्रेम कमी कमी होत जाते. यावेळी इतरांच्या कामिनी, कांचन व शेतीवाडी इत्यादिकांचा मोह पडतो व मनुष्य षड्विकारांच्या स्वाधीन होतो. माझ्या बरोबरीचा कोणीही नाही असा मदांध होऊन मनाला येईल तसा तो नाचतो. तो लोकांचे मन दुखवतो, पापपुण्याचे त्याला भान राहत नाही, पापाची भीती बिलकूल नसते. वाटेल तसे वागून तो विकारांच्या आधीन होतो. आत्म्याचा त्याला विसर पडतो. सद्गुरूंना तो शरण जात नाही, आत्मप्रकाश त्याला दिसत नाही. सदा सर्वदा लोकांच्या वस्तूंवर नजर ठेवल्याने प्रपंचात कसलेच सुख न मिळता दुःख भोगत राहावे लागते. दा. द. ११ स. ३ ॥ तारुण्य अवधे वेंचले ॥ विषयांकडे ॥ ३ ॥ द. १८ स. ३ ॥ काम चांडाळ उठिला ॥ तरुणपणी ॥ ४ ॥ स. सं. पद ॥ तारुणपनमो काम ॥ अबतुम कव सुमिरोगे राम ॥ २८० ॥ स. सं. ॥ तारुण्य उन्मत्तता ॥ विषयलोलंगता, चित्त होतें ॥ ११ ॥ तरुण तोंवरी मन्मथपीडा ॥ २६९ ॥ म्हणून असे

माडदे बालत्वदकिंतलु इदरल्लि तम्म मनस्सु तिरुगिसि
तम्म स्वाधीन इट्टुकोंडु मनस्सिन झोलियोळगे होगदे,
प्रपंचद यावत्तु कारभारवन्नु तम्म कैयल्लिट्टुकोंडु स्वतः
(तावु) चलो नडतेयिंद नडेदु, एरडनेयवरिगू नडे-
यिसल्लिक्के हच्चवेकु. मत्तु सद्गुरुगळिगे शरण होगि अवर
अनुग्रह पडकोंडु ॥ दा. बो. द. १७ स. ८ ॥ शरण
जातां साधुजना ॥ साधुच होईजे ॥ ३४ ॥ अवर आज्ञे-
यन्नु मीरदे, प्रपंचद चित्तेयन्नु विट्टु, आत्मानिगे एल्ल
ओप्पिसि, कैयिंद केलस माडुत्त इदरू मनस्सिनिंद नाम
स्मरण माडुत्त, ध्यानवन्नु हिडिदु हगालिरुळु आत्मनन्नु
कूडिकोंडु इरवेकु. ॥ क. दा. पद ॥ कर से काम करो
हरि से ध्यान धरो ॥ अदु तप्पगोडवारदु. अंदरे देवरू तम्म
प्रपंचवन्नु चन्नागि नडेयिसुवनु. यावतरदू कोरते बीळगोडु-
वदिल्ल. ई प्रकारवागि तावु नडेदु एल्लरिगे नडेदुकोळ्ळलु
हच्चल्लिक्के बालत्वदकिंतलू प्रौढदशेये (हरेतनवे) अनु-
कूलवाददु इरुत्तदे. कारण हीगे नडेदु मुंदे तम्म मक्कळु
प्रौढराद बळिक प्रपंचवन्नु निभायिसि (सागिसि)कोंडु

करू नये. बालपणी निरागसता असल्याने मनाला थोडे स्वार्तंत्र्य दिलेले चालते पण इथे मात्र त्याला लगाम घालून, वळवून, ताब्यात ठेवावे व त्याच्या आधीन होऊ नये. प्रपंचाची व्यवस्था हाती ठेवून स्वतः सन्मार्गाने चालावे व लोकांना सन्मार्गाला लावावे. तसेच सदुरुंना शरण जाऊन त्यांचा अनुग्रह मिळवावा. दा. द. १७ स. ८ ॥ शरण जातां साधुजना ॥ साधुच होईजे ॥ ३४ ॥ गुरूंची आज्ञा न उल्लंघता, प्रपंचाची काळजी न करता, आत्म्यावर सर्व सोपवून, हाताने काम चालू असले तरी मनाने मात्र नामस्मरण करावे. अहोरात्र ध्यान करून आत्म्यात मिसळून जावे. क. दा. पद ॥ कर से काम करो हरि से ध्यान धरो ॥^{१०} यात चुकू नये. म्हणजे देव आपला संसार नेटका चालवितो. काही कमतरता भासू देत नाही. आपण सन्मार्गाने जावे व लोकांना सन्मार्गाला लावावे. हे बालपणापेक्षा प्रौढ वयात करणे सोपे. चांगले वागून आपली मुले प्रौढ होऊन संसार निभावून

माडुवंते आद कूडले अवरु याव याव केलस
 माडालिके हवणिसुवरो आया केलस अवरिगे कोट्टु, एल्ल
 अवर स्वाधीन माडि तावु अदरोळ्ळार्गिंद मेळ्ळने कडेगागि,
 प्रपंचदल्लि मनस्सन्नु हाकदे, मनेयल्लि फक्त अन्याय
 माडुववरिगे छी हाकि, बिडिसुत्त, न्याय माडुववरिगे
 उत्तेजन कोट्टु, अदे माडिसुवदक्के जप्पिसुत्त, प्रपंचवन्नु
 पररदंते तिळ्ळिदुकोंडु, स्वस्थवागि आत्मन ध्यान माडुत्त,
 साधनदल्लि मग्नरागि आ आनंददल्लिये इरबेकु. इन्नु
 मूरनयेदाद वृद्धाप्यद (मुप्पिन अवस्थेय) बग्गे—ई अवस्थेयु
 बहळे कठिणवाददु. इदरल्लि मोदल्लिनेरडु अवस्थेगळ्ळि
 माडिद पापद झडतियागुत्तिरुत्तदे ॥ दा. बो. द. ११ स.
 ३ ॥ वृद्धपर्णी नाना रोग ॥ भोगणें लागे कर्मभोग ॥ आतां
 भगवंताचा योग ॥ कोणे वेळे ॥ ४ ॥ स. सं. क. दा.
 पद ॥ वूढे होकर काँपन लागे ॥ निकल गया अवसान ॥
 अबतुम कब सुभिरोगे राम ॥ २८० ॥ स. सं. चर्पट
 पंजरिय प्राकृत अवतरण ॥ वृद्धपर्णी चिंतेमधिं पडती ॥
 ईश्वरभजनीं कोणि न जडती ॥ २ ॥ अंग गळालें मुंडहि

प्रकरण ३५

नेण्यासारखी झाल्यावर ती ज्या ज्या उद्योगाच्या प्रयत्नात असतात त्याची त्याची व्यवस्था करून, सर्व त्यांच्या अंगावर टाकावे. आपण हलके हलके संसारातून पाय काढावा, त्यात मन घालू नये. जे दुर्वर्तन करतात त्यांना रागावून त्यातून त्यांना सोडविणे व सद्वर्तनी आहेत त्यांना उत्तेजन देऊन त्यांचीच जपणूक करण्यास सांगणे एवढ्यापुरतेच घरात लक्ष घालावे. संसार लोकांचा आहे असे समजून, स्वस्थपणे आत्मध्यान करून व त्यात मग्न होऊन त्या आनंदात राहावे. नंतरची अवस्था वृद्धाप्य. ही अवस्था फार कठीण. पहिल्या दोन अवस्थांत केलेल्या पापाची झडती इथे द्यावी लागते. दा. द. ११ स. ३ ॥ वृद्धपर्णी नाना रोग ॥ भोगणें लागे कर्मभोग ॥ आतां भगवंताचा योग ॥ कोणे वेळे ॥ ४ ॥ स. सं. क. दा. पद ॥ बूढे होकर काँपन लागे ॥ निकल गया अवसान ॥ अबतुम कब सुमिरोगे राम ॥ २८० ॥ स. सं. च. पं. प्रा. वें. ॥ वृद्धपर्णी चिंतेमधिं पडती ॥ ईश्वरभजनीं कोणि न जडती ॥ २ ॥ अंग गळालें मुंडहि

पिकलें ॥ दंत भंगले वदनहि सुकलें ॥ वृद्ध फिरे
 घेउनिया दंडा ॥ तरिहि न सोडी आशा पिंडा ॥ ३ ॥
 भज गोविंदा भज गोपाला भज विश्वेशा मूढमते ॥ २६९ ॥
 स. सं. ॥ वृद्धपण आलिया ॥ गलित तनु झालिया ॥
 स्मरणपद गेलिया ॥ स्वहित राहते ॥ ३ ॥ ११ ॥ स. सं.
 अभंग ॥ डोळे चिरीव चांगले ॥ वृद्धपर्णी सरक्या
 झाले ॥ १ ॥ ओले मातीचा भरंवसा ॥ काय मानीसी
 माणसा ॥ २ ॥ रम्य नासीक सरळें ॥ सर्वकाळ पाणी गळे ॥ ४ ॥
 कर्ण भूषणें सुंदर ॥ पुढें जाहारीं बधिर ॥ ५ ॥ बरवे कर आणि
 चरण ॥ परि ते झाले निष्कारण ॥ ७ ॥ अंगकांति होती बरी ॥
 झाली चिरगुटाचे परी ॥ ८ ॥ केश होताती पांढरे ॥ लाळ
 गळतां ना धरे ॥ ९ ॥ सर्व तारुण्यें चांगला ॥ प्राणी दीनरूप
 झाला ॥ १२ ॥ रामीं रामदास म्हणे ॥ आतां सावधान होणें ॥
 १३ ॥ वेगीं व्हावें सावधान ॥ ऐसें आहे वृद्धपण ॥ १ ॥ डोळे
 जाती कान जाती ॥ दांत अवघेची पडती ॥ २ ॥ हात गेले
 पाय गेले ॥ देह पाझरों लागलें ॥ ३ ॥ दास म्हणे शक्ति गेली ॥
 मती अवघीच खुंटली ॥ ४ ॥ ऐसें आहे सर्व कांहीं ॥

पिकलें ॥ दंत भंगले वदनहि सुकलें ॥ वृद्ध फिरे
 घेऊनिया दंडा ॥ तरिहि न सोडी आशा पिंडा ॥ ३ ॥
 भज गोविंदा भज गोपाला भज विश्वेशा मूढमते ॥ २६९ ॥
 स. सं. ॥ वृद्धपण आलिया ॥ गलिततनु झालिया ॥ स्मरणपद
 गेलिया ॥ स्वहित राहतें ॥ ३ ॥ ११ ॥ स. सं. अभंग ॥
 डोळे चिरीव चांगले ॥ वृद्धपर्णी सरक्या झाले ॥ १ ॥
 ओले मातीचा भरंवसा ॥ काय मानीसी माणसा ॥ २ ॥
 रम्य नासीक सरळें ॥ सर्वकाळ पाणी गळे ॥ ४ ॥
 कर्ण भूषणें सुंदर ॥ पुढें जाहारी बधिर ॥ ५ ॥ बरवे कर
 आणि चरण ॥ परि ते झाले निष्कारण ॥ ७ ॥ अंगकांति
 होती बरी ॥ झाली चिरगुटाचे परी ॥ ८ ॥ केश होताती
 पांढरे ॥ लाळ गळतां ना धरे ॥ ९ ॥ सर्व तारुण्यें चांगला ॥
 प्राणी दीनरूप झाला ॥ १२ ॥ रामी रामदास म्हणे ॥
 आतां सावधान होणें ॥ १३ ॥^{१११} वेगीं व्हावें सावधान ॥ ऐसें
 आहे वृद्धपण ॥ १ ॥ डोळे जाती कान जाती ॥ दांत
 अवघेची पडती ॥ २ ॥ हात गेले पाय गेले ॥ देह
 पाझरों लागलें ॥ ३ ॥ दास म्हणे शक्ति गेली ॥ मती
 अवधीच खुंटली ॥ ४ ॥^{११२} ऐसें आहे सर्व कांहीं ॥

चिरंजीव कांहीं नाही ॥ १ ॥ युक्ति जाते बुद्धि जाते ॥ क्रिया
 तेही पालटते ॥ २ ॥ धीर विचार बुडाला ॥ होता विवेक
 तोही गेला ॥ ३ ॥ रामीं रामदास म्हणे ॥ वृद्धपणाचीं लक्षणें ॥
 ४ ॥ यथातथ्य आठवेना ॥ कांहीं हीत तें घडेना ॥ १ ॥
 कांता ज्याचे बंदिखाना ॥ नव महिने पतना ॥ २ ॥ बारा वर्षे
 बाळपण ॥ आंगीं होतें मूर्खपण ॥ ३ ॥ पुढें तारुण्याचे भरें ॥
 आलें कामाचें विखारें ॥ ४ ॥ पुढें आलें वृद्धपण ॥ सर्वें पातलें
 मरण ॥ ५ ॥ दास म्हणे सावधान ॥ पदरीं बांधलें मरण ॥
 ६ ॥ २२३ ॥ ह्यागंदरे कैकालुगळलि त्राण (शक्ति)
 निल्लदे एळगोडुवदिल्ल. कण्णु काणुवदिल्ल. किवि केळिसुव-
 दिल्ल. नाल्लिगेगे रुचि तिळियुवदिल्ल. ई प्रकारवागि
 यावत्तु अवयवगळ नाडिगळ सायुत्तवे. हागू एळ द्वार-
 गळ तम्म स्वाधीनविरदे (बंददळिरदे) तम्मष्टके तावे
 मोकळीकवागिरुत्तवे. आदरिंद होरकडिगे, उच्चिगळु,
 एदु मुंदके होगुवष्टरलि, हिंदे आगिरुत्तवे. हीगागि
 याववू तम्म बंदियळि उळियुवदिल्ल. हागू मनेयळियू यारू
 केळुवदिल्ल. अंदरे अवरू एळरिगू बेसरागुत्तारे.

चिरंजीव कांहीं नाहीं ॥ १ ॥ युक्ति जाते बुद्धि जाते ॥
 क्रिया तेही पालटते ॥ २ ॥ धीर विचार बुडाला ॥ होता
 विवेक तोही गेला ॥ ३ ॥ रामी रामदास म्हणे ॥
 वृद्धपणाचीं लक्षणें ॥ ४ ॥^{११३} यथातथ्य आठवेना ॥
 कांहीं हीत तें घडेना ॥ १ ॥ कांता ज्याचे
 बंदिखाना ॥ नव महिने पतना ॥ २ ॥ बारा वर्षे
 बाळपण ॥ आंगीं होतें मूर्खपण ॥ ३ ॥ पुढें तारुण्याचे
 भरें ॥ आलें कामाचें विखारें ॥ ४ ॥ पुढें आलें वृद्धपण ॥
 सवें पातलें मरण ॥ ५ ॥^{११४} दास म्हणे सावधान ॥
 पदरीं बांधलें मरण ॥ ६ ॥ २२३ ॥^{११५} हातापायांतील
 त्राण गेल्यामुळे उमे राहता येत नाही. डोळ्यांनी
 दिसत नाही, कानांनी ऐकू येत नाही. जिभेला
 चव कळत नाही. अशा तऱ्हेने सर्व इंद्रियांच्या
 शक्ती नाहीशा होतात. शरीराच्या द्वारांवरील ताबा
 जातो व ती मोकळी सुटतात. मलमूत्रविसर्जन स्वाधीन
 राहत नाही. अशा प्रकारे कोणत्याच इंद्रियावर संयम
 नसतो. घरात कोणी विचारत नाही. सगळे कंटाळून जातात.

इष्टादरू ई अवस्थेयल्लि (मुप्पिनतनदल्लि) मोह, स्वार्थ-
 बुद्धि, आपपर (तम्मदु पररदु) भेद बहळ; ई प्रकार-
 वागि हलवु तरद पापद अंजिकेयिल्लदे एनादरोंदु
 केलस माडि एल्ल मंदिय कडेयिंद छी, छी, अन्निसि-
 कोळ्ळुत्त, प्रपंच (संसार)दल्लि मुणुगि मुणुगि, आत्म-
 ननु मरेतु बळलुत्त इरुत्तारे. कारण मोदलिगे प्रौढ-
 दशेयल्लि तम्म यावत्तु अवयवगळु स्वाधीन इरुवद-
 रोळगे आत्मननु हगलिरुळु साधन माडि, अदनु बहळे
 बेळेसि साधिसुत्तलिरबेकु. अंदरे अवरिगे बहळ इजा
 आगलिक्किल्ल. आदरिंद सदाकालदल्लि विवेकदिंदिदु,
 चलो नडतेय बलदिंद, संसार (प्रपंच) तम्म कैयोळगे
 तक्कोंदु, अदर झोलियोळगे होगदे जाणतनदिंद इर-
 बेकु. हागू यारादरू, एनादरू तमगे अंदरे, तम्म समा-
 धानक्के भंग बरुवदेंदु तिळ्ळिदु अवरिगे तिरुगि एनु
 अन्नदे ताळिकंळुत्तलिरबेकु. केलवरु तम्म मक्कळु प्रपंचक्के
 दडुरु, तावु सत्त बळिक, ह्यागे माडुवरु अंत तिळ-
 कोंडु मुप्पिनतनदल्लि अवर प्रपंच हागू संसारद

इतके होऊनही वृद्धपणी मोह, स्वार्थबुद्धी, आपपरभाव फार असतात. सर्व प्रकारच्या पापाची भीती वाऱ्यावर सोडून माणसे काहीतरी करीत असतात व त्यासाठी लोक त्यांचा तिरस्कार करतात. संसारात बुडून, आत्म्याला विसरून कष्टप्रद अवस्थेत ते जगत असतात. म्हणून प्रौढपणात जेव्हा इंद्रिये ताब्यात आहेत तेव्हाच अहोरात्र आत्मध्यान करून, ते वाढवून आनंदात राहावे, म्हणजे काही धोका पोचत नाही. त्यासाठी सदैव विवेक जागा ठेवावा. सदाचरणाच्या बळाने प्रपंचावर नियंत्रण ठेवून, त्याच्या जाळ्यात न अडकता शहाणपणाने राहावे. कोणीही आपल्याबद्दल अपशब्द काढले तरी चूप बसावे. कारण त्यांना उलट बोलल्यास आपल्या समाधानाला तडा जातो हे लक्षात ठेवावे. काही लोकांची अशी समजूत असते की आपली मुले संसार चालविण्यास नालायक आहेत. त्यांचे कसे होईल अशी ते म्हातारपणी मुलांच्या प्रपंचाची

चित्तेयन्नु माडि अदर बंदोबस्त माडबेकंत हगलिरुळु
 बडबडकोंडु प्रपंचदळि हेच्चेच्चिगे बिद्दु मायेयळि सिक्कु
 साधनवन्नु मरेयुत्तारे. इद्दु बहळे हीनतनवु. हागू मूर्ख-
 तनवु. ह्यागंदरे हरिद मुगिलन्नु गट्टि माडबेकेंदु, उरिय
 झळद सूजियन्नु माडि, पिंजार मनेयळिद्दु नुलिय
 धार माडि, कळुगळ त्यापिय टिगळिगळन्नु माडि, आ
 हरिद मुगिलु होलेयुवदु ह्यागे आगद मातो हागे
 मक्कळ प्रपंचद बंदोबस्तन्नु माडुवदु आगद मातु;
 फक्त इवरु हास्यक्के पात्ररागुवरु. अवरवर नडते इदंते
 आगुत्तदे. आ कारण तावु अवर चित्ते माडदे तम्म साधन
 माडिकोंडु जन्म नीगि होगबेकु. ई जन्मद होरतु
 अन्य (एरडने) जन्मदळि मुक्तियागलारदु. आदरिंद
 तम्म नडते जप्पिसि प्रपंचवन्नु नडिसि, साधन बेळेसि
 मुंदे मक्कळिगे प्रपंच कोट्टु अवर चित्तेयन्नळिदु,
 समाधानद भंगवागगोडदे, प्रपंचदळि लुब्धरागदे,
 यारदवर कैसेरिसि ओंदे मनस्सिनिंद इद्दु मुप्पिनतनदिंद
 पारागि, ओंदु दिवस मडिदु चौच्यांसियोळ्ळिगिंद

चिंता करतात. त्यांची व्यवस्था लावण्याच्या उलाढालीत रात्रंदिवस राहून प्रपंचात खोल रुतत जातात. मायापाशात असे गुंतून साधनाकडे पाठ फिरविणे हे हीनपणाचे व मूर्खपणाचे कृत्य आहे. पाहा बरे, फाटलेल्या आकाशाला ठिगळ लावायला गेलेल्या माणसाने, जळत्या निखाऱ्याची सुई घेऊन तिच्यात पिंजाऱ्याच्या घरच्या, सगळीकडे उधळलेल्या कापसाचा दौरा ओवून दगडांचे ठिगळ लावायचे ठरवले तर ते जमेल का? मुलाबाळांच्या प्रपंचाची व्यवस्था लावणे त्याच जातीतले आहे. असे लोक हास्यास्पद ठरतात. मुले आपापल्या नशिबाचे धनी असतात. म्हणून त्यांची चिंता न करता, नामस्मरण करून जीवनाची इतिश्री करावी. नरजन्माखेरीज इतर जन्मात मुक्ती मिळत नाही. त्यासाठी चोख वर्तणुकीने प्रपंच चालवून, साधन वाढवावे. संसार मुलांवर टाकावा, चिंता सोडावी व समाधानाचा भंग होऊ देऊ नये. प्रपंचावर लुब्ध न होता ज्याचे त्याचे काम त्याच्या त्याच्या हातात सोपवून, एकाग्रतेने ध्यान करून म्हातारपणातून पार पडावे. एक दिवस देह सोडून चौऱ्याऐंशीतून

पारागबेकु. कारण नामस्मरणी माडुत्त, बिडदले साधन बहळ
 बेळेयिसि, आत्मनन्नु कंडु मुक्तरागबेकु. इति श्री श्रीमत्समर्थ
 राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर
 वचनंगळ्ळि नडतेय कुरितु नीतियु ॥ मूरु अवस्थेगळ बग्गे
 प्रसंगवु ॥ ३५ ॥

३६ न्यायान्यायगळु

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ “सब का सुनना दिल से करना” ॥
 दा. द. १९ स. २ बहुत बोलणें ऐकावें ॥ तेंथें मौन्यचि
 धरावें ॥ अल्पचिन्हें समजावें ॥ जगदंतर ॥ ८ ॥ तम्म
 मनेयल्लि एल्लरन्नु केळबेकु. परंतु नडतेयन्नु तप्पद हागे
 (“अन्याय” वागद हागे) ॥ स. सं. उपदेशपर लावणी ॥
 न्यायपंथेन जा ॥ २४४ ॥ तम्म मनस्सिगो बंदंते “न्याय”
 माडबेकु ॥ दा. बो. द. १४ स. ६ ॥ न्यायें वर्तेल तो
 शाहाणा ॥ अन्याई तो दैन्यवाणा ॥ नाना चातुर्याच्या
 खुणा ॥ चतुर जाणे ॥ १३ ॥ आदरे अवरन्नु केळुवदु

तरून जावे. अशा तऱ्हेने नामस्मरण करीत, साधन निरंतर वाढवीत राहून आत्मदर्शन घेऊन मुक्त व्हावे. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरु-
लिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील तीन अवस्था नावाचे पस्तिसावे प्रकरण संपले.

३६ न्याय व अन्याय

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ “सब का सुनना दिल से करना” ॥
दा. द. १९ स. २ ॥ बहुत बोलणें ऐकावें ॥ तेथें मौन्यचि
घरावें ॥ अल्पचिन्हें समजावें ॥ जगदंतर ॥ ८ ॥ घरातल्या
सर्वांना विचारावे, पण चूक होणार नाही (“अन्याय”
होणार नाही) असे मनोदेवता सांगिल तसे “न्याया”ने
वागावे. स. सं. उपदेशपर लावणी ॥ न्यायपंथेन जा ॥
२४४ ॥ द. १४ स. ६ ॥ न्यायें वर्तेल तो
शाहाणा ॥ अन्याई तो दैन्यवाणा ॥ नाना चातुर्याच्या
खुणा ॥ चतुर जाणे ॥ १३ ॥ तरी सर्वांचा विचार घेण्याचे

बिडबारदु. परंतु अवरु हेळिदंते, अन्याय मात्र माडबारदु.
 तम्म कार्य (केलस)द कडेगे लक्ष इडबेकु. एंथ
 प्रसंग बंदरू तम्म चलो नडतेयन्नु बिडबारदु. याकंदरे
 नडतेयन्नु तप्पिसुवदक्के मायेयु हलवु तरदिंद झोलियोळगे
 तरुत्तिरुत्ताळे. यावदादरोंदु केलस अन्यायदिंद
 आगुत्तिदु अळ्ळि न्यायवादरे तम्म नुकसानु बहळे
 आगुत्तिदरू, द. १८ स. ५ ॥ अन्यायें बहुतांस
 पुरवलें ॥ हें देखिलें ना ऐकिलें ॥ वेडे उगेंचि
 भरीं भरिलें ॥ असत्याचे ॥ २५ ॥ स. १० ॥ माझें होय
 तुझें नव्हे ॥ ऐसी अखंड जयास सवे ॥ न्यायनीति
 सांडून धांवे ॥ अन्यायपंथें ॥ ३० ॥ आपल्या थोरपणा-
 सार्ठी ॥ अच्यावाच्या तोंड पिटी ॥ न्याये नाहीं ते
 सेवटीं ॥ परम अन्याई ॥ ३१ ॥ अळ्ळि न्यायवन्ने
 आचरिसबेकु. अदु बिट्टु नडतेयन्नु तप्पिसबारदु ॥
 द. ११ स. ५ ॥ जाणावें पराचें अंतर ॥ उदासीनता
 निरंतर ॥ नीतिन्यायासी अंतर ॥ पडोंचि नेदावें ॥ ६ ॥
 कारण मोदलिगे हानियादंते कंडरू अंतरसाक्षियुळ्ळ

प्रकरण ३६

सोडू नये. मात्र त्यांचा सल्ला अन्यायाचा असल्यास
मानू नये. योग्य कामाकडे लक्ष ठेवावे. कसलाही
प्रसंग आला तरी सन्मार्ग सोडू नये. कारण आपले
आचरण चुकावे म्हणून माया अनेक जाळी टाकीत
असते. एखादे काम अन्यायाने केल्यास फार
फायदा होत आहे व न्यायाने केल्यास तोटा होत
आहे असे वाटले तरी ते न्यायानेच करावे. दा.
द. १८ स. ५ ॥ अन्यायें बहुतांस पुरवले ॥ हें
देखिलें ना ऐकिलें ॥ वेडे उगेंचि भरी भरिलें ॥
असत्याचे ॥ २५ ॥ स. १० ॥ माझें होय तुझें नव्हे ॥
ऐसी अखंड जयास सवे ॥ न्यायनीति सांडून धांवे ॥
अन्यायपंथें ॥ ३० ॥ आपल्या थोरपणासाठीं ॥ अच्या-
वाच्या तोंड पिटी ॥ न्याये नाहीं ते सेवटीं ॥ परम
अन्याई ॥ ३१ ॥ न्याय सोडून कुमार्गाला लागू नये.
द. ११ स. ५ ॥ जाणावें पराचें अंतर ॥ उदासीनता
निरंतर ॥ नीतिन्यायासी अंतर ॥ पडोंचि नेदावें ॥ ६ ॥ कारण
सुरुवातीस नुकसान झाल्यासारखे दिसले तरी अंतरसाक्षी

अंतरात्मनाद देवरु नडतेयन्नु जप्पिसिद्धरिंद आ
 काणुव नुकसानेयन्नु बेरोंदु रीतियिंद तुंबिकोडुत्ताने. परंतु
 अन्यायदिंद आगिन पूर्ते लाभवादंते कंडरू नडते
 तप्पिद कारण, काणदंते अवन नुकसानु आत्मनु माडि,
 प्रौढतनदल्लि हेंडति, मुप्पिनतनदल्लि मक्कळु सत्तु नुक-
 सानेयागुवदु. ई घातक्के मनस्सु ताळलारदु. आ कारण
 मनस्सिगे हेळुवदेनंदरे, एलै मनवे ! कण्णिगे काणिसुवंथ
 नुकसानु आदरू सल्लुवदु. आदरे काणदे आगुव
 नुकसानु सहिसलासल्ल. तम्म नडते चलोदिदरे पररेनु
 नुकसानु माडुवरु? ओंदु वेळे आदरू तम्म विघ्न होयि-
 तेंदु तिळियबेकु. परर होडेत ताळबहुदु. परंतु आत्मा-
 रामन होडेत ताळुवदागदु. आ कारण नडतेयन्नु तप्पि-
 सदे न्यायदिंद नडेयबेकु ॥ द. ३ स. ८ ॥ ऐसी मर्यादा
 लाविली देवें ॥ म्हणोनी नीतीनें वर्तावें ॥ नीतिन्याय
 सांडितां भोगावें ॥ यमयातनेसी ॥ १२ ॥ अदरल्लि
 मनेमारु मुंताहु होगि सत्तरू चिंतेयिल्ल; हीगे दृढ-
 दिंद सत्तरे मुक्तरागुवरु. तम्म लाभद सलुवागि

परमात्मा, आपण आचरण जपल्याने वरवर दिसणाऱ्या नुकसानाची दुसऱ्या रीतीने भरपाई करतो. पण अन्यायाने तात्पुरता फायदा होतो असे दिसले तरी आचरण चुकल्यामुळे, आत्मा कळू न देता आपले नुकसान करतो—म्हणजे प्रौढ वयात बायकोला व म्हातारपणी मुलांना मृत्यू येतो. हा आघात मनाला सहन होत नाही. म्हणून मनाला सांगावे की, बाबा रे, डोळ्यांना दिसणारे नुकसान पुरवले, पण न दिसणारे नुकसान सहन होणार नाही. आपले आचरण शुद्ध असल्यास लोक आपले काय नुकसान करतील? आणि नुकसान झाले तरी ते एक विघ्न गेले असे समजावे. इतरांनी मारले तर सहन होईल पण आत्म्याचा दंडा महाग पडेल. म्हणून आचरण चुकू न देता न्यायाने वागावे. द. ३ स. ८ ॥ ऐसी मर्यादा लाविली देवें ॥ म्हणोनी नीतीनें वर्तवें ॥ नीतिन्याय सांडितां भोगावें ॥ यमयातनेसी ॥ १२ ॥ न्यायमार्गाने गेल्यामुळे घरदार गेले किंवा मरण आले तरी पत्करले अशी श्रद्धा आमरण ठेवल्यास मुक्ती मिळेल. आपल्या स्वार्थासाठी

अन्यायवन्तु माडबारदु ॥ द. ११ स. ६ ॥ राखों जाणे
नीतिन्याय ॥ न करी न करवी अन्याय ॥ कठीण प्रसंगी
उपाय ॥ करूं जाणे ॥ १८ ॥ आदरे पररु अन्यायवन्तु
माडुत्तारे, नाव्याके माडबारदेंदु यारादरू केळिदरे, अवरु
तम्म मनस्सिगे हीगे केळबेकु—कदाचितवागि गोत्तिल्लदे,
पररु सुंबळखारवन्तु तिंदरे, नीवू तिन्नुविरो? ह्यागे
तिन्नुवदिल्लवो हागे नीवु अन्याय माडबारदु. पररु तम्म
मेले माडिदरे तावु ताळिकोंडु चलो नडतेयन्तु बिडदे
इदरे, तमगे हितवागि, इरुव वरेगे प्रपंचदल्लि यावट्ट
कोरते बीळदे कडेगे मोक्षवागुवदु ॥ द. १० स. ७ ॥
याकारणें पुण्यमार्गें चालावें ॥ भजन देवाचें वाढ-
वावें ॥ न्याय सांडून न जावें ॥ अन्यायपंथें ॥ १२ ॥
द. १५ स. १ ॥ सत्याचा जो साभिमान ॥ तो
जाणावा निरभिमान ॥ न्याय अन्याय समान ॥ कदापि
नव्हे ॥ २१ ॥ द. १९ स. ४ ॥ न्यायनीति भजन-
मर्यादा ॥ काळ सार्थक करी सदा ॥ दरिद्रपणाची आपदा ॥
तेथें कैची ॥ १४ ॥ आदरे ई प्रकारवागि नडेदु

प्रकरण ३६

अन्याय करू नये. द. ११ स. ६ ॥ राखों जाणे
नीतिन्याय ॥ न करी न करवी अन्याय ॥ कठीण
प्रसंगी उपाय ॥ करूं जाणे ॥ १८ ॥ लोक
जर अन्याय करतात तर आपण का करू
नये, असे कुणी विचारले तर त्यांना उलट
विचारावे—कुणी चुकून माकून सोमल (विष) खाळे
तर तुम्ही सुद्धा खाल का? नाहीच खाणार,
तसेच अन्याय करू नये. लोकांनी आपल्यावर
अन्याय केला तर सहन करावा व चोख वर्तन
ठेवावे. म्हणजे आपले कल्याण होते व आमरण
प्रपंचात कशाची तूट न भासता शेवटी मोक्ष मिळतो.
द. १० स. ७ ॥ याकारणें पुण्यमार्गे चालावें ॥ भजन
देवाचें वाढवावें ॥ न्याय सांडून न जावें ॥ अन्याय-
पंथें ॥ १२ ॥ द. १५ स. १ ॥ सत्याचा जो साभिमान ॥
तो जाणावा निरभिमान ॥ न्याय अन्याय समान ॥
कदापि नव्हे ॥ २१ ॥ द. १९ स. ४ ॥ न्यायनीति
भजनमर्यादा ॥ काळ सार्थक करी सदा ॥ दरिद्रपणाची
आपदा ॥ तेथें केंची ॥ १४ ॥ अशा प्रकारे वागून

साधनवन्तु माडुत्त मुक्तरागबेकु. हागू तावु जडवागुवंथ
 स्थळदळि अकस्मात्तागि ऊटद वेळेके होगिहु अळि अवरु
 ऊटके एबिसिदरे एळवारदु ॥ स. सं. मु. ओ. ॥
 भोजनकाळीं परगृहा जाय ॥ तो एक मूर्ख जाणावा ॥
 २०१ ॥ याकंदरे ४-५ मंदियाळि १ हेच्चादरे अवरळि
 ओब्बनिगे कडिमे बीळुवदु. आदरिंद इंथ प्रसंगदळियू
 हागू चलो मिष्टान्नद ऊटदळियू, साविरारु आग्रह
 माडिदरू तावु इम्मडि (एरडष्टु), एरडु साविरपालु
 भिडे माडि आ स्थल (जाग)वन्तु बिडबेकु. उण्णलिक्के
 एळवारदु. अंदरे न्यायवागुवदु. ई प्रकारवागि न्याय-
 दिंद चलो नडते इट्टु नडेदु साधन वेळेसुत्तिदरे
 मुक्तियागुवदु सत्यवु. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज
 सहस्रराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर वचनं-
 गळळि नडतेय कुरितु नीतियु ॥ न्यायान्यायगळ बग्गे
 प्रसंगवु ॥ ३६ ॥

साधन करून मुक्त व्हावे. दुसऱ्यांना भार होईल अशा स्थळी अकस्मात जेवायच्या वेळेला गेले तर त्यांनी जेवायला बसा म्हटले तरी बसू नये. स. सं. मु. ओ. ॥ भोजनकाळीं परगृहा जाय ॥ तो एक मूर्ख जाणावा ॥ २०१ ॥ कारण ४-५ लोकांचा स्वयंपाक असताना एक माणूस वाढला तर एका माणसाला कमी पडते. त्यासाठी अशा वेळी किंवा पक्वान्नांचे जेवण असेल त्यावेळीही त्यांनी हजार वेळा आग्रह केला तरी आपण दोन हजार वेळा नाही म्हणावे व तिथून निघून जावे. जेवायला बसू नये. म्हणजे ते रीतसर होते. असे न्यायाने वागून साधन वाढविल्यास मुक्ती मिळते हे सत्य आहे. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील न्याय व अन्याय नावाचे छत्तिसावे प्रकरण संपले.

३७ बुद्धि दोडिस्तनगळु

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ यावत्तु नररु तम्म तम्म “बुद्धि”यन्नु
अवकृत्यक्के (केट्ट, पापद केलसक्के) हत्तगोडिसवारदु.
चलो बुद्धि इदरे एंथ प्रसंग बंदरू (बिदरू) बाधे-
विरहितरागि पारागुवरु. तमगे रोक्क, संपत्तु, जनर
अनुकूलते मुंताद हलवु तरद बलविदरू, आपत्कालक्के
तमगे याववू, यारू उपयोग बीळुवदिळ्ळ. चलो
बुद्धियोंदु मात्र तारिसुवदु ॥ दा. बो. द. १३
स. १० ॥ याकारणें आचारशुद्ध ॥ त्याउपरी विचारशुद्ध ॥
वीतरागी आणी सुबुद्ध ॥ ऐसा पाहिजे ॥ १६ ॥ कारण
सदाकालदळ्ळि आत्मनिगे, गुरुगळिगे, देवरिगे चलो
बुद्धियन्नु कोडुव बग्गे बेडिकोळ्ळत्तिरबेकु ॥ श्लोक ॥
आस ही तुझी फार लागली ॥ दे दयानिधे बुद्धि चांगली ॥
इदर होरतु एंथ दोडु वतन, मिरासि, ऐश्वर्य मुंताद
याववू उपयोगवागुवदिळ्ळ. तम्मन्नु कोळ्ळुवदु, बडु-
किसुयदु बुद्धियोंदे ॥ वि. नी. ॥ पुरुषास बळ पांच

३७ बुद्धी व मोठेपणा

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ आपली “बुद्धी” दुष्कृत्याच्या (पाप-कर्माच्या) वाटेला कोणीही जाऊ देऊ नये. बुद्धी सरळ असेल तर कोणताही प्रसंग आला तरी त्यातून धोका न पोचता पार पडता येते. आपल्याकडे पैसे, संपत्ती, लोकांचे साहाय्य असे नाना प्रकारचे सामर्थ्य असले तरी आपत्काली कुठलीच वस्तू अगर व्यक्ती कामास येत नाही. फक्त चांगली बुद्धी तारते. दा. द १३ स. १० ॥ याकारणें आचारशुद्ध ॥ त्याउपरी विचारशुद्ध ॥ वीतरागी आणी सुबुद्ध ॥ ऐसा पाहिजे ॥ १६ ॥ म्हणून चांगली बुद्धी दे, अशी आत्म्याची, सद्गुरूंची व देवाची प्रार्थना करित असावे. श्लोक ॥ आस ही तुझी फार लागली ॥ दे दयानिधे बुद्धि चांगली ॥ चांगल्या बुद्धिव्यतिरिक्त मोठे वतन, जहागिर, ऐश्वर्य या कशाचाही उपयोग होत नाही. फक्त बुद्धीच आपल्याला तारते किंवा मारते. वि. नीति ॥ पुरुषास बळ पांच

प्रकारचें आहे. त्यांत १ बाहुबळ, २ विचार देणारांचे बळ, ३ धनबळ, ४ आत्तांचें बळ, आणि ५ बुद्धिबळ. या सर्वांमध्ये बुद्धिबळ श्रेष्ठ होय....बुद्धीस विकार झालेल्याची परीक्षा करावयास वैद्य आहे, परंतु औषध नाही. तेथें मंत्र, तंत्र, होम यांचाही उपाय चालावयाचा नाही ॥ ४९-५० ॥ जो थोरांची मर्यादा उल्लंघित नाही, ज्याची स्वधर्मावर वासना, जो नम्र व सद्बुद्धिमान तो नांवांचे शंभर कुलीनांपेक्षां श्रेष्ठ होय ॥ ५९ ॥ ह्यागंदरे केदृ बुद्धि कोल्लुवदु. चलो बुद्धि बढुकिसि तारिसुवदु. इदु सत्यवु. आदरिंद तम्म बुद्धियन्नु जप्पिसुत्तिरबेकु. अंदरे, पुरंदरदासर पद ॥ बुद्धियलि तनुमनव तिदिकोळुत्तिरबेकु ॥ कारण नम्म होत्तिगे मुरिसि तिन्नलिक्के रोक्क मुंतादहु सालदु. आदरिंद चलो बुद्धि इरबेकु. यार बुद्धि ह्यागे इरुवदो हागे देवरु (आत्मनु) अवरन्नु इडुत्ताने. तम्म बुद्धिय होरतु तमगे सुख दुःखविळ्ळ ॥ द. ६ स. १० ॥ दृढ करूनियां बुद्धी ॥ आधीं घ्यावी आपशुद्धी ॥ तेणें लागे समाधी ॥ अकस्मात् ॥ १२ ॥ आदरे तावु

प्रकारचें आहे. त्यांत १ बाहुबळ, २ विचार देणारांचे बळ, ३ धनबळ, ४ आत्तांचें बळ, आणि ५ बुद्धिबळ. या सर्वांमध्ये बुद्धिबळ श्रेष्ठ होय... बुद्धीस विकार झालेल्याची परीक्षा करावयास वैद्य आहे, परंतु औषध नाही. तेथें मंत्र, तंत्र, होम यांचाही उपाय चालावयाचा नाही ॥ ४९-५० ॥ जो थोरांची मर्यादा उल्लंघित नाही, ज्याची स्वधर्मावर वासना, जो नम्र व सद्बुद्धिमान तो नांवांचे शंभर कुलीनापेक्षां श्रेष्ठ होय ॥ ५१ ॥ वाईट बुद्धी मारते व चांगली बुद्धी तारते. हे सत्य आहे. म्हणून आपल्या बुद्धीला जपावे. पुरंदरदास सांगतात की बुद्धीने शरीर व मन सुधारत जावे.”^{१६} क्वचित मोडून खायची वेळ आल्यावर पैसे वगैरे काही पुरत नाही पण बुद्धी चांगली असेल तर तो प्रसंग येणार नाही. आपली बुद्धी जशी आहे तसेच देव आपल्याला ठेवतो. आपल्या सुखदुःखाला कारण बुद्धीच. द. ६ स. १० ॥ दृढ करूनियां बुद्धी ॥ आधीं घ्यावी आपशुद्धी ॥ तेणें लागे समाधी ॥ अकस्मात् ॥ १२ ॥ आपण

याव अवकृत्यवन्न (केट्ट केलसवन्न) माडदे, परर
 (माडिदवरु) अदर फल बंदहु उण्णुवदन्न (भोगिसुवदन्न)
 नोडि अदक्के तावु हेसि अंजिकोळ्ळुत्तिरबेकु ॥ रा.
 म. श्लो. ॥ अहंतागुणें नीति सांडी विवेकी ॥ अनीती-
 बळें श्लाध्यता सर्व लोकीं ॥ परी अंतरीं सर्वही साक्ष येते ॥
 प्रमाणांतरीं बुद्धि सांडूनि जाते ॥ १६४ ॥ तावु माडि,
 सिक्कु भोगिसवारदु. दूर इहु जनरन्न शोधिसुत्त इरबेकु ॥
 दा. बो. द. १० स. ७ ॥ सारासारविचार
 करणें ॥ न्यायअन्याय अखंड पाहाणें ॥ बुद्धि भग-
 वंताचें देणें ॥ पालटेना ॥ २९ ॥ द. १५ स. १० ॥
 विचारें निश्चळ जाली बुद्धी ॥ बुद्धीपासीं कार्यसिद्धि ॥
 पाहतां वडिलांची बुद्धि ॥ निश्चळीं गेली ॥ २९ ॥ हागू
 एल्लर कडेयिंद उत्तमरेनिसिकोंडु सर्वोत्तमरागिरबेकु.
 मत्तु चलो बुद्धि इट्टुकोंडु साधन माडुत्तिरबेकु. एल्लरू
 परर हलवु तरद पीडे (इजे)यन्न ताळुत्तिरबेकु. साध-
 करु यावत्तु जनरदु ताळिकोंबुवदे श्रेय; अदे धर्मवु.
 कारण एल्लर इजेयन्न ताळबेकु. बैदरू सुम्मने इरबेकु.

दुष्कृत्ये करू नयेत. ज्यांनी ती केली आहेत ते त्याचे फळ भोगत आहेत, हे पाहून त्याची किळस यावी व भीती वाटावी. म. श्लोक ॥ अहंतागुणें नीति सांडी विवेकी ॥ अनीतीबळें श्लाघ्यता सर्व लोकीं ॥ परी अंतरीं सर्वही साक्ष येते ॥ प्रमाणांतरीं बुद्धि सांडूनि जाते ॥ १६४ ॥ आपण वाईट कृत्ये करून वाईट फळे भोगत बसू नये. दूर राहून इतर लोक काय करतात इकडे लक्ष असावे. दा. द. १० स. ७ ॥ सारासारविचार करणें ॥ न्यायअन्याय अखंड पाहाणें ॥ बुद्धि भगवंताचें देणें ॥ पालटेना ॥ २९ ॥ द. १५ स. १० ॥ विचारें निश्चळ जाली बुद्धी ॥ बुद्धीपासीं कार्यसिद्धि ॥ पाहतां वडिलांची बुद्धी ॥ निश्चळीं गेली ॥ २९ ॥ लोकांकडून भले म्हणवून घेऊन श्रेष्ठ ठरावे. बुद्धी शुद्ध ठेवून, साधन करीत असावे. लोकांनी अनेक प्रकारांनी त्रास दिला तरी तो सहन करावा. सर्वांचा उपद्रव सहन करणे हे साधकाना श्रेयस्कर; तोच त्यांचा धर्म. म्हणून सर्वांचा त्रास सहन करावा. त्यांनी शिव्या दिल्या तरी गप्प बसावे.

हीगे माडदिदरे तम्म नडतेयळ्ळि कोरते बिद्दु, अधर्म-
वागुत्तदेंदु तिळ्ळिदुकोंडु ताळ्ळित्तिरबेकु ॥ अभंग ॥ एका
देवासाठीं जगाचें सोसावें ॥ अंतरी असावें सुखरूप ॥
१ ॥ कोणी म्हणो बरें अथवा वाईट ॥ आम्ही केली
पाठ जगाकडे ॥ २ ॥ बरें म्हणोनियां आम्हा काय
देती ॥ व्यर्थ गोंविताति संसारासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे
आम्ही मोकळिले असो ॥ धरिली तुझी कांस पांडुरंगा ॥ ४ ॥
दा. बो. द. ११ स. ५ ॥ दुसऱ्याचें अभीष्ट
जाणावें ॥ बहुतांचें बहुत सोसावें ॥ न सोसे तरी जावें ॥
दिगंतराप्रती ॥ १३ ॥ द. १२ स. २ ॥ लोकीं बरें म्हणाया-
कारणें ॥ भल्यांस लागतें सोसणें ॥ न सोसितां भंड-
वाणें ॥ सहजचि होये ॥ १३ ॥ स. सं. यक्षप्रश्नः—
मोठेपणा कशांत आहे ? उत्तरः—कोणाजवळ कांहींच न
मागण्यांत ॥ १९७ ॥ अंदरे अवरिगे “दोड्डिस्तनवु” बरुवदु
सत्यवु. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥
श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर वचनंगळ्ळि नडतेय
कुरितु नीतियु ॥ बुद्धि दोड्डिस्तनगळ बग्गे प्रसंगवु ॥ ३७ ॥

एरवी आपली वर्तणूक गैर ठरेल व अधर्म होईल असे समजून सहन करीत असावे. अभंग ॥ एका देवासाठी जगाचें सोसावें ॥ अंतरी असावें सुखरूप ॥ १ ॥ कोणी म्हणो बरें अथवा वाईट ॥ आम्ही केली पाठ जगाकडे ॥ २ ॥ बरें म्हणोनियां आम्हा काय देती ॥ व्यर्थ गोंविताती संसारासी ॥ ३ ॥ तुका म्हणे आम्ही मोकळिले असो ॥ घरिली तुझी कांस पांडुरंगा ॥ ४ ॥ दा. द. ११ स. ५ ॥ दुसऱ्याचें अभीष्ट जाणावें ॥ बहुतांचें बहुत सोसावें ॥ न सोसे तरी जावें ॥ दिगंतराप्रती ॥ १३ ॥ द. १२ स. २ ॥ लोकीं बरें म्हणायाकारणें ॥ भल्यांस लागतें सोसणें ॥ न सोसितां भंडवाणें ॥ सहजचि होये ॥ १३ ॥ स. सं. यक्षप्रश्नः—मोठेपणा कशांत आहे? उत्तरः—कोणाजवळ कांहींच न मागण्यांत ॥ १९७ ॥ अशाने माणसाला “मोठेपणा” येतो हे सत्य आहे. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील बुद्धी व मोठेपणा नावाचे सदतिसावे प्रकरण संपले.

३८ अड्ड बरोण हागू अनुमान

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ यावदादरोंदु केलस माडुवाग अथवा
एल्लिगादरू होगुवाग, यारादरू बेडेनुत्त “अड्ड बंदरे,”
इल्लवे तमगे “अनुमान” बंदरे, आ केलस आगदु. ओंदु
खड्डि अड्ड बंदरे इल्लवे अनुमान बंदरे आ केलस माड-
बारदु ॥ दा. बो. द. १० स. ८ ॥ प्रचीतीविण
औषध घेणें ॥ तरी मग घडचि विघडणें ॥ अनुमानें जें
कार्य करणें ॥ तेंचि मूर्खपण ॥ ६ ॥ म्हणोनी अनुमानाचें
कार्य ॥ भल्यांनीं कदापि करूं नये ॥ उपाय पाहातां
अपाय ॥ नेमस्त घडे ॥ ९ ॥ कारण यारू अड्ड बारदंथ
हागू तमगे अनुमान इल्लदंथ केलस माडिदरे अदु
आगुवदु. याकंदरे एल्लरल्लिरतक्क आत्मनु ओव्वने इह-
हरिंद एरडनेयवर कडेयिंद हागे नुडिसिहरिंद, आग
आ केलस माडबारदु. मत्तु होगुवदिदरे होगुवारदु.
स्वल्प तडेदु माडबेकु, हागू होगुबेकु. अंदरे आ केलस-
वागुवदु ॥ न. अभंग ॥ अवघा तो शकुन ॥ हृदयीं

३८ आडवे येणे व संशय

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ एखादे काम करताना किंवा बाहेर जाताना कुणी नको म्हणून “आडवे आल्यास” किंवा स्वतःलाच करू का नको असा “संशय” आल्यास ते काम होत नाही. काडीचाही विरोध झाला किंवा मनात संशय आला तरी त्या कामाकरिता जाऊ नये. दा. द. १० स. ८ ॥ प्रचीतीविण औषध घेणें ॥ तरी मग घडचि विघडणें ॥ अनुमानें जें कार्य करणें ॥ तेंचि मूर्खपण ॥ ६ ॥ म्हणोनी अनुमानाचें कार्य ॥ भल्यांनीं कदापि करूं नये ॥ उपाय पाहातां अपाय ॥ नेमस्त घडे ॥ ९ ॥ कोणाचाही विरोध झाला नाही किंवा आपल्या मनातही संशय आला नाही तरच ते काम करावे. मग ते यशस्वी होते. सर्वत्र एकच आत्मा असतो व तो दुसऱ्यांच्या मुखाने ज्यावेळेस नको असे वदवितो त्यावेळेस ते काम करू नये. कुठे जायचे असेल तर जाऊ नये. थोडे थांबावे व मग कामाला लागावे किंवा जिथे जायचे तिथे जावे. म्हणजे ते काम होते. न. अभंग ॥ अवघा तो शकुन ॥ हृदयीं

प्रसंग ३९

देवाचें चिंतन ॥ १ ॥ येथें नसतां वियोग ॥ लाभा उणें
काय मग ॥ २ ॥ छंद हरिच्या नामाचा ॥ शुचिर्भूत
सदा वाचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हरिच्या दासा ॥ शुभ काळ
अवघ्या दिशा ॥ ४ ॥ ४६ ॥ कारण आत्मन ध्यान
माडुत्त यावदादरू केलस माडबेकु. हागू माडलिके
होगुत्तिरबेकु. अंदरे आ केलसवागुत्त इरुवदु, इदु सत्यवु.
इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥
श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर वचनंगळल्लि नडतेय
कुरितु नीतियु ॥ अड्ड बरोण हागू अनुमानगळ बग्गे
प्रसंगवु ॥ ३८ ॥

३९ उदास मत्तु उल्हास

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ यावत्तु साधकरु वृत्तिय मेले अंदरे
प्रपंचदल्लिह रोक्क, मने, दन कर मुंतादवुगळल्लि “उदास”
इरबेकु ॥ दा. बो. द. २ स. ७ ॥ सर्वकाळ
उदासीन ॥ नाना भोगीं विटे मन ॥ आठवे भगवद्भजन ॥
तो सत्त्वगुण ॥ ४७ ॥ द. ५ स. ८ ॥ जाला प्रपंचीं

प्रकरण ३९.

देवाचें चिंतन ॥ १ ॥ येथें नसतां वियोग ॥ लाभा उणें
काय मग ॥ २ ॥ छंद हरिच्या नामाचा ॥ शुचिर्भूत सदा
वाचा ॥ ३ ॥ तुका म्हणे हरिच्या दासा ॥ शुभ काळ
अवध्या दिशा ॥ ४ ॥ ४६ ॥^{१०} यासाठी कोणतेही काम
आत्म्याचे ध्यान करीत करावे. किंवा कामासाठी बाहेर
पडावे. यामुळे ते काम सफल होईल. हे सत्य आहे.
इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री
गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व
यावरील वचनांतील आडवे येणे व संशय नावाचे
अडतिसावे प्रकरण संपले.

३९ औदासीन्य व उल्हास

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ प्रत्येक साधकाने वृत्तीबद्दल म्हणजेच
प्रपंचातील पैसा, घरदार, गुरेढोरे इत्यादींबद्दल “औदा-
सीन्य” राखावे. दा. द. २ स. ७ ॥ सर्वकाळ उदासीन ॥
नाना भोगीं विटे मन ॥ आठवे भगवद्भजन ॥ तो
सत्त्वगुण ॥ ४७ ॥ द. ५ स. ८ ॥ जाला प्रपंचीं

उदास ॥ मनं घेतला विषयत्रास ॥ म्हणे आतां पुरे
 सोस ॥ संसारींचा ॥ ४ ॥ द. १९ स. १० ॥ वैराग्याची
 बहु आवडी ॥ उदास वृत्तीची गोडी ॥ उदंड उपाधी
 तरी सोडी ॥ लागोंच नेदी ॥ ५ ॥ स. सं. पद ॥
 सदा रहत उदासी ॥ निंदा स्तुती न जाने कोई ॥ २८० ॥
 रा. म. श्लो. ॥ जर्गी होईजे धन्य या रामनामें ॥ क्रिया
 भक्ति ऊपासना नित्य नेमें ॥ उदासीनता तत्त्वतां सार
 आहे ॥ सदा सर्वदा मोकळी वृत्ति राहे ॥ ५७ ॥ ह्यागंदरे
 प्रपंचवु पररदेंदु तिळिदुकोंडु इरबेकु. होरतु यावदन्न
 कोरते बीळगोडबारदु ॥ द. १४ स. ७ ॥ ऐसी वृत्ति
 उदासीन ॥ त्याहिवरी विशेष आत्मज्ञान ॥ दर्शनमात्रें
 समाधान ॥ पावती लोक ॥ १३ ॥ निवृत्तियळि अंदरे
 साधनदळि “उल्हास” इडबेकु ॥ स. सं. पद ॥
 आज मज सहज आला उल्हास ॥ स्फुरण हृदयीं घडें
 कसें गायनास ॥ ध्रु. ॥ २८२ ॥ पद ॥ एळि श्रीहरि नामद
 घोष । अळि सकल सुख संतोष । सुलभदल्याहुदु
 भवभयद नाश ॥ १ ॥ करेसुवदानंद ह्रुष ।

प्रकरण ३९

उदास ॥ मनं घेतला विषयत्रास ॥ म्हणें आतां पुरे
 सोस ॥ संसारींचा ॥ ४ ॥ द. १९ स. १० ॥ वैराग्याची बहु
 आवडी ॥ उदास वृत्तीची गोडी ॥ उदंड उपाधी तरी सोडी ॥
 लागोंच नेदी ॥ ५ ॥ स. सं. पद ॥ सदा रहत उदासी ॥
 निंदा स्तुती न जाने कोई ॥ २८० ॥ म. श्लो. ॥ जर्गी
 होइजे धन्य या रामनामें ॥ क्रिया भक्ति ऊपासना
 नित्य नेमें ॥ उदासीनता तत्त्वतां सार आहे ॥ सदा
 सर्वदा मोकळी वृत्ति राहे ॥ ५७ ॥ संसार दुसऱ्यांचा
 आहे असे समजावे. मात्र कुणाला कशाची उणीव पडू
 देऊ नये. द. १४ स. ७ ॥ ऐसी वृत्ति उदासीन ॥
 त्याहीवरी विशेष आत्मज्ञान ॥ दर्शनमात्रें समाधान ॥
 पावती लोक ॥ १३ ॥ निवृत्तीमध्ये म्हणजे परमार्थात
 “उल्हास” असावा. स. सं. पद ॥ आज मज सहज
 आला उल्हास ॥ स्फुरण हृदयीं घडें कसें गायनास ॥
 ध्रु. ॥ २८२ ॥ महिपति एका पदात म्हणतात की
 हरिनामाच्या घोषाने भवभयाचा नाश होतो. यामुळे
 कशाचा वर्षाव होत असेल तर आनंदाचा व उल्हासाचा.

प्रसंग ३९

हरिसुवदु कलिमल कलुष । परिशोषिसुवदु महा-
पातकदोष ॥ २ ॥ स्वहितसाधनद सु उपदेश ।
बाह्यत्रदोरुव प्रकाश । महिपतिगिदे नित्यानुभवदुल्लास ॥
३ ॥ सदाकालदल्लि उल्हासदिंद साधनवन्नु माडु-
त्तिरबेकु. अंदरे अवर प्रपंचवु चन्नागि आनंद-
दल्लि संतोषदिंद सागुवदु. मत्तु मुक्ति आगुवदु,
इदु सत्यवु. कारण यावत्तु साधक जनरु ई
प्रकारवागि चलो नडतेयिंद नडेदु उल्हासदिंद
साधनवन्नु माडिकोंडु मुक्तरागबेकु. इति श्री
श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरु-
लिंगजंगम महाराजरवर वचनंगळल्लि नडतेय कुरितु
नीतियु ॥ उदास मत्तु उल्हासगळ बगगे
प्रसंगवु ॥ ३९ ॥

प्रकरण ३९

प्रपंचातील किल्बिष नामस्मरणाने धुवून जाईल.
हरिनामाच्या घोषाने महापातकांचे क्षालन होईल.
आत्मकल्याणासाठी नामस्मरण हाच उपाय आहे.
त्याने आत-बाहेर प्रकाश दिसतो. हरिनाम महिपतीला
नित्य आनंददायक होते.” साधन सदैव उल्हासाने
करीत असावे. म्हणजे आपला प्रपंच सुरळीत,
आनंदात चालेल व मुक्तीही मिळेल. हे सत्य
आहे. म्हणून सर्व साधकांनी अशी चांगली वागणूक
ठेवावी व उल्हासाने आत्मध्यान करून मुक्त व्हावे.
इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री
गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व
यावरील वचनांतील औदासीन्य व उल्हास नावाचे
एकोणचाळिसावे प्रकरण संपले.

४० बेडोण

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ एरडनेयवरदन्नु “बेडुव” बयके तम्म
मनस्सिनल्लि तंदरे बडवरागुवरु. कारण ई बयकेयन्नु
मुरियबेकु. तावु यारिगू एंदिगू एनू बेडबारदु ॥ मो. दु.
बु. अ. ॥ मज इच्छा हेची देवा ॥ नित्य घडो तुझी
सेवा ॥ १ ॥ नको कोणाचाही हेवा ॥ तृप्ती असो
सदा जीवा ॥ २ ॥ १५ ॥ दा. बो. द. १९ स. ६ ॥
कोणास कांहींच न मागावें ॥ भगवद्भजन वाढवावें ॥
विवेकबळें जन लावावें ॥ भजनाकडे ॥ ११ ॥ पररु मत्तु
आत्तरु नेट्टुगिदरे अवरल्लि होन्नु, हेण्णु, मण्णु-
गळेंब मूरु गुण (मल)गळन्नु बेडिकोंडु, तावु सुखियाग-
बेकेंदु बयसि बेडुवरु; इदु बहळे हीन मूर्खतनवु ॥
द. २ स. १ ॥ धरून परावी आस ॥ प्रेतन सांडी
सावकास ॥ निसुगाईचा संतोष ॥ मानी तो येक मूर्ख ॥
१७ ॥ द. १९ स. ३ ॥ दीर्घसूचना सुचेचिना ॥

४० मागणे

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ दुसऱ्यांच्या वस्तूची हाव सुटणे आणि ती “मागणे” म्हणजे दारिद्र्याला आमंत्रण देणेच होय. म्हणून अशी हाव मोडून टाकावी. मो. दु. बु. अ. ॥ मज इच्छा हेची देवा ॥ नित्य घडो तुझी सेवा ॥ १ ॥ नको कोणाचाही हेवा ॥ तृप्ती असो सदा जीवा ॥ २ ॥ १५ ॥ दा. द. १९ स. ६ ॥ कोणास कांहींच न मागावें ॥ भगवद्भजन वाढवावें ॥ विवेकबळें जन लावावें ॥ भजनाकडे ॥ ११ ॥ इतर लोक किंवा आप्तेष्ट सुस्थितीत असले तर त्यांच्या सोनेनाणे इत्यादी तीन गुणांची (मलांची) आपल्याला इच्छा होते. त्या वस्तू आपल्याला मिळाल्यास आपण सुखी होऊ असे वाटून त्या आपण त्यांना मागतो; पण हे फार मूर्खपणाचे आहे. द. २ स. १ ॥ धरून परावी आस ॥ प्रेत सांडी सावकास ॥ निसुगाईचा संतोष ॥ मानी तो येक मूर्ख ॥ १७ ॥ द. १९ स. ३ ॥ दीर्घसूचना सुचेचिना ॥

न्यायनीति हे रुचेना ॥ परअभिळासीं वासना ॥ निरंतर ॥
 १० ॥ आदरे हीगे वयसि बेडिदरे, तावु बेकंत
 वडतनवन्नु वयसि बेडिकोंडंते आगुवदु. कारण
 यारिगू एनू बेडदले देवरु तमगे कोट्टदरळ्ळि संतोषरिदु
 तम्म नडतेयन्नु जप्पिसिकोंडु चलो नडतेयिंद इदरे,
 तमगे यावदू कोरते बीळुवदिळ्ळ. कारण यारिगू
 एनू बेडबारदु. बेडिदरे तमगे बडतन बरुवदु. आदरे
 देवरु तमगे कोट्टदरळ्ळि एरडनेयवरिगे तम्म शक्त्यनु-
 सारवागि कोडबेके होरतु पररन्नु बेडुव अपेक्षे
 मनस्सिनळ्ळि तरबारदु ॥ म. श्लोक ॥ मना राघवावीण
 आशा नको रे ॥ मना मानवाची नको कीर्ति
 तूं रे ॥ ज्या वर्णिती वेद शास्त्रें पुराणें ॥ त्या
 वर्णितां सर्वही श्लाघ्यवाणें ॥ १८ ॥ तंदरे निश्चयवागि
 बडतन बरुवदु सत्यवु. आ कारण परर
 अपेक्षेयन्नु माडि बेडदले, तमगे देवरु कोट्टदरळ्ळि
 संतोषरिदु साधन माडुत्तिरबेकु. इति श्री श्रीमत्समर्थ
 राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महा-
 राजरवर वचनंगळ्ळि नडतेय कुरितु नीतियु ॥

न्यायनीति हे रुचेना ॥ परअभिळासीं वासना ॥ निरंतर ॥
 १० ॥ लोकांच्या वस्तूंची लालसा असणे म्हणजे जाणून-
 बुजून दारिद्र्य मागणे आहे. म्हणून देवाने दिलेल्यात
 संतोष मानून आपले आचरण सांभाळून सदाचरणाने
 वागल्यास आपल्याला कशाची उणीव भासणार नाही.
 अतः लोकांसमोर हात पसरू नये. तेच गरिबी येण्याचे
 कारण आहे. उलट देवाने जे दिले आहे त्यातून आपल्या
 शक्त्यनुसार लोकांनाच द्यावे, आणि आपण दुसऱ्यांना
 मागण्याची इच्छा मनात आणू नये. म. श्लो. ॥
 मना राघवावीण आशा नको रे ॥ मना मानवाची नको
 कीर्ति तू रे ॥ जया वर्णिती वेद शास्त्रे पुराणे ॥ तथा
 वर्णितां सर्वही श्लाघ्यवाणे ॥ १८ ॥ मागण्याचे मनात
 आणले तर दुःस्थिती ठेवलेलीच आहे. म्हणून दुस-
 र्यांच्या वस्तूंची अपेक्षा सोडून, जे आहे त्यांत आनंदी
 राहून साधन करीत असावे. इति श्री श्रीमत्समर्थ
 राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज
 यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील

बेडोणद बग्गे प्रसंगवु ॥ ४० ॥

४१ हटमारितन मत्तु छलगेडितन

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ तम्म स्नेहितरल्लि यारादरू “हटमारि”यागि
बहळ तरदिंद तमगे इजा माडिदरे अदन्नु तावु
ताळुत्तिरबेकु. एनादरू अंदरे अन्निसिकोळ्ळबेकु. होडे-
दरू होडिसि कोळ्ळबेके होरतु तम्म समाधानके
कोरते बीळगोडबारदु. अंदरे अंथ हटमारि तम्म
मनेयल्लि हुट्टलिक्किल्ल. तम्मल्लि ओंदु हुट्टिदरे तम्म जन्म
इरुव तनक इजा सोसबेकागुत्तदे. इल्लवे अदु इरुव वरेगादरू
सोसबेकागुवदु. आदरे स्वल्प दिवस सहवास इरुत्तदे,
अष्टु इजा सोसबेकु. उतावळियागबारदु. हागू
परर मक्कळु “छलगेडि”, अवगुणगळुळ्ळवु इहु हटदिंद
छल माडि, एनादरू त्रास कोट्टु बैदरे अथवा होडेदरे
अवुगळ्ळनु कंडु तावु त्रास माडदे, इरुव मट्टिगे
ताळुत्तिरबेकु. अंदरे तम्मल्लि अंथवु हुट्टलिक्किल्ल. तावु

मागणे नावाचे चाळिसावे प्रकरण संपले.

४१ हटवादीपणा व छळवादीपणा

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ आपल्या मित्रमंडळीपैकी कोणी “हट-
वादीपणा”ने आपल्याला फारच इजा केली तर आपण
ती सहन करावी. काही बोलले तर ऐकून घ्यावे. मारले
तर मार खावा पण आपल्या समाधानाला तडा जाऊ
देऊ नये. म्हणजे असले हटवादी लोक आपल्या घरी
जन्मणार नाहीत. एखादे वेळेस जन्मल्यास जन्मभर ताप
सोसावा लागतो. निदान मूल घरात असेपर्यंत सोसावा
लागतो. थोडे दिवस सहवास असतो तोपर्यंत इजा
सोसावी. उतावळेपणा करू नये. दुसऱ्यांची मुले
“छळवादी” व दुर्गुणी असली तर ती दुराग्रहाने
त्रास देतात किंवा मारहाण करतात. तरीही मनस्ताप होऊ
न देता ते सहन करित जावे. असे केल्यास आपल्या घरी
हटवादी व छळवादी मुले निपजत नाहीत. आपण

प्रसंग ४१

ताळिदददरिंद तम्मळि अंथवु हुट्टिदरे तमगे
ताळोण भाग इरुत्तदे. ई विवेक मुंचे तिळकोंडु परर
हुडुगर त्रासवन्नु तावु स्वल्प दिवस ताळिकोंडरे
आ ताळिद पुण्यदिंद तम्मळि अंथवु हुट्टेदे चलोवु
हुट्टुववु. हागू पररट्टु ओंदु हेच्चादरू अड्डि
इळ्ळ, ताळबेकु. तावु समुद्रदंते समाधान इरबेकु.
अदक्के भंग माडिकोळ्ळदे अंदरे कोरते बीळगोडदे
तम्म समाधानवन्नु हेच्चिसुत्तिरबेकु. हागू साधन
माडुत्तिरबेकु. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज
सद्गुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर
वचनंगळ्ळि नडतेय कुरितु नीतियु ॥ हटमारितन
मत्तु छलगेडितनगळ बग्गे प्रसंगवु ॥ ४१ ॥

प्रकरण ४१

सहन केले नाही तर आपल्या घरात तसे मूल जन्माला येते व मग सहन करणे भाग पडते. विवेकाने हे आर्धाच जाणून लोकांच्या मुलांचा त्रास थोडे दिवस सहन करावा. त्या सहनशक्तीच्या पुण्याईने आपल्या घरात असे मूल जन्माला येणार नाही. चांगलेच येईल. लोकांचा त्रास थोडाफार जास्त झाला तरी चालेल, तो सहन करावा. आपण समुद्रासारखे गंभीर राहावे. समाधानाचा भंग होऊ देऊ नये. म्हणजे समाधान कमी न होऊ देता उलट ते वाढीला लावावे व आत्मध्यान करावे. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंग-जंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील हटवादीपणा व छळवादीपणा नावाचे एकेचाळिसावे प्रकरण संपले.

४२ शिक्षे

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ यावत्तु जनरु परर मेले अन्याय
माडिदक्के हागू अवनडते (केट्ट नडते)यिंद नडेददक्के ॥
दा. बो. द. ३ स. ८ ॥ आंगबळें द्रव्यबळें ॥
मनुष्यबळें राजबळें ॥ नाना सामर्थ्याचेनि बळें ॥
अकृत्य करिती ॥ ४ ॥ नीती सांडूनियां तत्त्वतां ॥ करूं
नये तेंचि करितां ॥ यमयातना भोगितां ॥ जीव जाये ॥
५ ॥ डोळे झांकून स्वार्थबुद्धी ॥ नाना अभिलाष कुबुद्धी ॥
वृत्ति भूमिसीमा साधी ॥ द्रव्य दारा पदार्थ ॥ ६ ॥
मातलेपणें उन्मत्त ॥ जीवघात कुटुंबघात ॥ अप्रमाण क्रिया
करीत ॥ म्हणोनी यमयातना ॥ ७ ॥ नाना दोष नाना
पातकें ॥ मदांधपणें अविवेकें ॥ केलीं परी ते दुःखदायकें ॥
यमयातना भोगविती ॥ ३ ॥ मर्यादा सांडूनि चालती ॥
ग्रामा दंडी ग्रामाधिपती ॥ देश दंडी देशाधिपती ॥ नीति
न्याय सांडितां ॥ ८ ॥ देशाधिपतीस दंडिता रावो ॥ रायास
दंडिता देवो ॥ राजा न करितां नीतिन्यावो ॥ म्हणोनि

४२ शिक्षा

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ सर्व लोक इतरांवर अन्याय करतात,
तसेच दुराचरणाने वागत असतात. दा. द. ३ स. ८ ॥
आंगबळें द्रव्यबळें ॥ मनुष्यबळें राजबळें ॥ नाना
सामर्थ्यांचेनि बळें ॥ अकृत्य करिती ॥ ४ ॥ नीती
सांडूनियां तत्त्वतां ॥ करूं नये तेंचि करितां ॥ यमयातना
भोगितां ॥ जीव जाये ॥ ५ ॥ डोळे झांकून स्वार्थबुद्धी ॥
नाना अभिलाष कुबुद्धी ॥ वृत्ति भूमिसीमा साधी ॥
द्रव्य दारा पदार्थ ॥ ६ ॥ मातलेपणें उन्मत्त ॥ जीवघात
कुटुंबघात ॥ अप्रमाण क्रिया करीत ॥ म्हणोनी
यमयातना ॥ ७ ॥ नाना दोष नाना पातकें ॥ मदांधपणें
अविवेकें ॥ केलीं परी ते दुःखदायकें ॥ यमयातना
भोगविती ॥ ३ ॥ मर्यादा सांडूनि चालती ॥ ग्रामा
दंडी ग्रामाधिपती ॥ देश दंडी देशाधिपती ॥ नीति
न्याय सांडितां ॥ ८ ॥ देशाधिपतीस दंडिता रावो ॥ रायास
दंडिता देवो ॥ राजा न करितां नीतिन्यावो ॥ म्हणोनि

प्रसंग ४२

यमयातना ॥ ९ ॥ अंदरे याव तरद पाप माडिरुत्तारे
 अदक्के तक्कवाद आध्यात्मिक, आधिभौतिक, आधि-
 दैविकगळेंब मूरु तरद “शिक्षे”गळु आगुववु. इदक्के
 तप्पलारदु. अवुगळ्ळि आध्यात्मिकवेंदरे — द. ३ स. ६
 श्लोक ॥ देहेंद्रियमनःप्राणैः सुखं दुःखं यदाप्यते ॥ इम-
 माध्यात्मिकं तापं विजानीयाद्धि देहिनाम् ॥ १ ॥ टीका ॥
 देह इंद्रिय आणि प्राण ॥ यांचेनि योगें आपण ॥ सुख-
 दुःखें सिणे जाण ॥ या नांव आध्यात्मिक ॥ १३ ॥
 देहामधून जें आलें ॥ इंद्रियप्राणें दुःख जालें ॥ तें
 आध्यात्मिक बोलिलें ॥ तापत्रई ॥ १४ ॥ देहामधून
 काय आलें ॥ प्राणें कोण दुःख जालें ॥ आतां हें
 विशद केलें ॥ पाहिजे कीं ॥ १५ ॥ तम्म आत्मके दुःख-
 वागुवदु. अंदरे शरीरदळि व्यथेयागि होट्टे नोयोण,
 उरि मुंताद हलवु तरद बेनेगळु बंदु शरीरके पीडेयन्नुंदु
 माडि दुःख पडिसुवदक्के ॥ द. ३ स. ६ ॥ नाना व्याधी नाना
 दुःखें ॥ नाना भोग नाना खांडकें ॥ प्राणी तळमळी शोकें ॥
 या नांव आध्यात्मिक ॥ ५४ ॥ ऐसा आध्यात्मिक ताप ॥

यमयातना ॥ ९ ॥ ते ज्या प्रकारचे पाप करतात त्या पापाला साजेशा आध्यात्मिक, आधिभौतिक व आधिदैविक अशा तीन प्रकारच्या “शिक्षा” त्यांना होतात. हे चुकत नाही. यांपैकी आध्यात्मिक म्हणजे—दा. द. ३ स. ६ श्लो. ॥ देहेंद्रियमनःप्राणैः सुखं दुःखं यदाप्यते ॥ इममाध्यात्मिकं तापं विजानीयाद्धि देहिनाम् ॥ १ ॥ टीका ॥ देह इंद्रिय आणि प्राण ॥ यांचेनि योगें आपण ॥ सुखदुःखें सिणे जाण ॥ या नांव आध्यात्मिक ॥१३॥ देहामधून जें आलें ॥ इंद्रियप्राणें दुःख जालें ॥ तें आध्यात्मिक बोलिलें ॥ तापत्रई ॥ १४ ॥ देहामधून काय आलें ॥ प्राणें कोण दुःख जालें ॥ आतां हें विशद केलें ॥ पाहिजे कीं ॥ १५ ॥ अशा तऱ्हेने आपल्या आत्म्याला दुःख होते म्हणजे शरीराला व्यथा होऊन पोटदुखी, ताप अशा अनेक तऱ्हेच्या व्याधी मागे लागून शरीराला पीडा होते व त्याला दुःख सोसावे लागते. द. ३ स. ६ ॥ नाना व्याधी नाना दुःखें ॥ नाना भोग नाना खांडकें ॥ प्राणी तळमळी शोकें ॥ या नांव आध्यात्मिक ॥ ५४ ॥ ऐसा आध्यात्मिक ताप ॥

प्रसंग ४२

पूर्व पापाचा संताप ॥ सांगतां सरेना अमूप ॥ दुःख-
सागर ॥ ५५ ॥ आध्यात्मिकवेदु तिळियबेकु. आधि-
भौतिक अंदरे - दा. द. ३ स. ७ श्लोक ॥ सर्वभूतैर्देहयोगात्
सुखं दुःखं यदाप्यते ॥ द्वितीयं तं विजानीयात्संतापं चाधि-
भौतिकम् ॥ १ ॥ टीका ॥ सर्व भूतांचेनि संयोगें ॥ सुखदुःख
उपजों लागे ॥ ताप होतां मन भंगे ॥ या नांव आधिभौतिक ॥
२ ॥ तरी या आधिभौतिकाचें लक्षण ॥ प्रांजळ करूं
निरूपण ॥ जेणें अनुभवास ये पूर्ण ॥ वोळखी ताप-
त्रयाची ॥ ३ ॥ पररिंद होडेयिसि, बडेयिसिकोळ्ळुत्त
इरुवदु अथवा सरकारदवरिंद कैद मुंताद शिक्षेयागु-
वदु. सारांश एरडनेयवरिंद शिक्षे होंदोण हागू कण्णिगे
काणुवंथ पीडे आगोण ॥ द. ३ स. ७ ॥ ऐसे सांगतां अपार ॥
आहेत दुःखाचे डोंगर ॥ श्रोतीं जाणावा विचार ॥ आधि-
भौतिकाचा ॥ ८७ ॥ इदे आधिभौतिक. आधिदैविक-
वेदरे - द. ३ स. ८ श्लोक ॥ शुभाशुभैः कर्मभिश्च देहान्ते
यमयातना ॥ स्वर्नरकादि भोक्तव्यमिदं विद्धयाधिदैविकम् ॥
१ ॥ शुभाशुभ कर्मानें जना ॥ देहांती यमयातना ॥

पूर्व पापाचा संताप ॥ सांगतां सरेना अमूप ॥ दुःखसागर ॥
 ५५ ॥ ह्याला आध्यात्मिक दुःख म्हणावे. आधिभौतिक
 म्हणजे — द. द. ३ स. ७ श्लो. ॥ सर्वभूतैर्देहयोगात्
 सुखं दुःखं यदाप्यते ॥ द्वितीयं तं विजानीयात्संतापं
 चाधिभौतिकम् ॥ १ ॥ टीका ॥ सर्व भूतांचेनि संयोगें ॥
 सुखदुःख उपजों लागे ॥ ताप होतां मन भंगे ॥ या
 नांव आधिभौतिक ॥ २ ॥ तरी या आधिभौतिकाचें
 लक्षण ॥ प्रांजळ करूं निरूपण ॥ जेणें अनुभवास ये
 पूर्ण ॥ वोळखी तापत्रयाची ॥ ३ ॥ म्हणजे दुसऱ्यांकडून
 मारहाण होणे किंवा सरकारकडून कैद होण्यासारखी शिक्षा
 होणे. सारांश ही लोकांकडून झालेली शिक्षा आहे. ती
 डोळ्याला दिसणारी आहे. द. ३ स. ७ ॥ ऐसे सांगतां
 अपार ॥ आहेत दुःखाचे डोंगर ॥ श्रोतीं जाणावा विचार ॥
 आधिभौतिकाचा ॥ ८७ ॥ ही आधिभौतिक शिक्षा. आधि-
 दैविक म्हणजे — द. ३ स. ८ श्लो. ॥ शुभाशुभैः कर्मभिश्च
 देहान्ते यमयातना ॥ स्वनरकादि भोक्तव्यमिदं विद्ध्यधि-
 दैविकम् ॥ १ ॥ शुभाशुभ कर्मानें जना ॥ देहांती यमयातना ॥

प्रसंग ४२

स्वर्ग नर्क भोग नाना ॥ या नांव आधिदैविक ॥ २ ॥
यमदंड यमयातना ॥ शास्त्री बोलिले प्रकार नाना ॥
तो भोग कदापि चुकेना ॥ या नांव आधिदैविक ॥
१४ ॥ यमयातनेचे खेद ॥ शास्त्री बोलिले विशद ॥
शरीरीं घालून अप्रमाद ॥ नाना प्रकारें ॥ १५ ॥ वेदाज्ञेनें
न चालती ॥ हरिभक्ति न करिती ॥ त्यास यमयातना
करिती ॥ या नांव आधिदैविक ॥ १८ ॥ शरीर
सदृढ इख तनक नाना (हलवु) तरद पीडेय दुःखवन्तु
भोगिसि, मुंदे शरीर क्षीण होंदि अंतकालके यमदेव-
रल्लि कठिणतरदिंद शिक्षेयागुत्तदे, इदर बग्गे अनुभविक
गुरुगळु सारि हेळिहु नोडलागि तिळियुवदु ॥ न. अभंग ॥
विषयाचें सुख येथें वाटे गोड ॥ पुढें अवघड यमदंड ॥
१ ॥ मारिती तोडिती झोडिती निष्ठुर ॥ यमाचे किंकर
बहुसाल ॥ २ ॥ असिपत्रीं तरुवर खैराचे इंगळ ॥ निघतील
ज्वाळ तेलपार्की ॥ ३ ॥ तप्त भूमीवरि चालविती पार्यी ॥
अग्निस्तंभ बाही कव(टा)ळविती ॥ ४ ॥ म्हणवूनि तुका
येतो काकुलती ॥ पुरे यातायाती गर्भवास ॥ ५ ॥ ६०-६१ ॥

प्रकरण ४२

स्वर्ग नर्क भोग नाना ॥ या नांव आधिदैविक ॥ २ ॥
 यमदंड यमयातना ॥ शास्त्री बोलिले प्रकार नाना ॥
 तो भोग कदापि चुकेना ॥ या नांव आधिदैविक ॥ १४ ॥
 यमयातनेचे खेद ॥ शास्त्री बोलिले विशद ॥ शरीरीं घालून
 अप्रमाद ॥ नाना प्रकारें ॥ १५ ॥ वेदाज्ञेनें न चालती ॥
 हरिभक्ति न करिती ॥ त्यास यमयातना करिती ॥
 या नांव आधिदैविक ॥ १८ ॥ म्हणजे शरीर घड
 असेपर्यंत नाना तऱ्हेच्या त्रासाचे दुःख भोगावे लागते
 व पुढे शरीर क्षीण झाल्यावर अंतकाळी यमधर्माची
 कठोर शिक्षा होते. अनुभवी साधुसंतांनी प्रकट केलेले
 गुह्य लक्षात घेतले तर याची कथा समजेल. न. अभंग ॥
 विषयाचें सुख येथें वाटे गोड ॥ पुढें अवघड यमदंड ॥ १ ॥
 मारिती तोडिती झोडिती निष्ठुर ॥ यमाचे किंकर
 बहुसाल ॥ २ ॥ असिपत्रीं तरुवर खैराचे इंगळ ॥ निघतील
 ज्वाळ तेलपार्की ॥ ३ ॥ तप्त भूमीवरि चालविती पार्यी ॥
 अग्निस्तंभ बाही कव(टा)ळविती ॥ ४ ॥ म्हणवूनि तुका येतो
 काकुलती ॥ पुरे यातायाती गर्भवास ॥ ५ ॥ ६०-६१ ॥^{११०}

प्रसंग ४२

नररु माडिद पापके मोदलिनल्लियू अदक्कू मीरि
 मेलादरे, एरडनेयवरल्लियू अदक्कू मीरि मेलादनंतर
 यमदेवरल्लियू शिक्षे दोरेयुवदु. पाप माडिदवरिगे अदक्के
 तक्क शिक्षेयागलिके एंदिगू तप्पलारदु. देवादिकरिगे सह
 शिक्षे तप्पिल्ल. अंद मेले नरर पाडेनु? इदु सत्यवु ॥
 द. ११ स. ३ ॥ पुण्यमार्ग अवघा बुडाला ॥ पापसंग्रह
 उदंड जाला ॥ यमयातनेचा झोला ॥ कठीण आहे ॥
 ८ ॥ तरी आतां ऐसें न करावें ॥ बहुत विवेकें वर्तीवें ॥
 इहलोक परत्र साधावे ॥ दोहींकडे ॥ ९ ॥ म. श्लो. ॥
 जया नावडे नाम त्या येम जाची ॥ विकल्पी उठे तर्क त्या
 नर्क छी छी ॥ म्हणोनी अती आदरें नाम घ्यावें ॥ मुखीं
 बोलतां दोष जाती स्वभावे ॥ १०१ ॥ आ कारण यावत्तु
 नररु पापवन्न माडदे चलो नडतेयिंद नडेदु मुक्तरागि,
 हुट्टुवदु सायुवदु अळिदुकोळ्ळबेकु. इल्लदिदरे जन्मके
 बंदहु व्यर्थवागि बळलुत्त ई भवदल्लि कष्ट पडबेकागुवदु.
 आदरिंद अवनडतेय पापके अंजिकोंडु नडेयुत्तिर-
 बेकु ॥ द. ५ स. १ ॥ तरी सद्गुरुकृपेविरहित ॥ सर्वथा

प्रकरण ४२

आपल्या पापापायी मनुष्याला एक तर दुःख भोगावे लागते, दुसरे तर लोकांकडून शिक्षा होते किंवा तिसरे तर यमधर्माचा दंडा बसतो. पापी माणसाला पापाला साजेशी शिक्षा भोगावी लागते, ती कधीही चुकत नाही. देवादिकांनाही शिक्षा चुकली नाही मग मनुष्याचा काय पाड ? दा. द. ११ स. ३ ॥ पुण्यमार्ग अवघा बुडाला ॥ पापसंग्रह उदंड जाला ॥ यमयातनेचा झोला ॥ कठीण आहे ॥ ८ ॥ तरी आतां ऐसें न करावें ॥ बहुत विवेकें वर्तावें ॥ इहलोक परत्र साधावे ॥ दोहीं-कडे ॥ ९ ॥ म. श्लो. ॥ जया नावडे नाम त्या येम जाची ॥ विकल्पी उठे तर्क त्या नर्क छी छी ॥ म्हणोनी अती आदरें नाम ध्यावें ॥ मुखीं बोलतां दोष जाती स्वभावें ॥ १०१ ॥ म्हणून प्रत्येकाने पापमार्ग सोडून सन्मार्गाने जाऊन मुक्त व्हावे व पुनरपि जननं पुनरपि मरणं हे चुकवावे. नाही तर आलेला नरजन्म वाया जाईल व आपल्याला व्यर्थ आयासात कष्ट उपसत राहावे लागेल. यासाठी दुराचरणाने घडणाऱ्या पापापासून चार पावले दूर असावे. द. ५ स. १ ॥ तरी सद्गुरुकृपेविरहित ॥ सर्वथा

न घडे स्वहित ॥ यमपुरीचा अनर्थ ॥ चुकेना येणें ॥
 ३४ ॥ कारण सद्गुरुगळ आज्ञेय प्रकारवागि नितल्लि,
 कूतल्लि, हेजेजिगे हेचेचु नामवचु तक्कोळ्ळत्त,
 साधन वेळेसुत्तिरबेकु. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज
 सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर
 वचनंगळल्लि नडतेय कुरितु नीतियु ॥ शिक्षेय बग्गे
 प्रसंगवु ॥ ४२ ॥

४३ साधनवु

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ दा. बो. द. ५ स. १ ॥ स्वधर्म-
 कर्मी पूज्य ब्राह्मण ॥ परी ज्ञान नव्हे सद्गुरुविण ॥ ब्रह्म-
 ज्ञान नस्तां सीण ॥ जन्ममृत्य चुकेना ॥ २० ॥ स. २ ॥
 असो ऐसे उदंड गुरु ॥ नाना मतांचा विचारु ॥ परी मोक्ष-
 दाता सद्गुरु ॥ तो वेगळाचि असे ॥ ७२ ॥ स. १ ॥
 सद्गुरुवीण ज्ञान कांहीं ॥ सर्वथा होणार नाही ॥ अज्ञान
 प्राणी प्रवाहीं ॥ वाहतचि गेले ॥ २१ ॥ तरी सद्गुरु-

प्रकरण ४३

न घडे स्वहित ॥ यमपुरीचा अनर्थ ॥ चुकेना येणें ॥ ३४ ॥
म्हणून सद्गुरूंच्या आज्ञेप्रमाणे उठता, बसता,
पावलोपावली अधिकाधिक नामस्मरण करित साधन
वाढवावे. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज
सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या,
आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील शिक्षा नावाचे
बेचाळिसावे प्रकरण संपले.

४३ साधन

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ दा. द. ५ स. १ ॥ स्वधर्मकर्मी
पूज्य ब्राह्मण ॥ परी ज्ञान नव्हे सद्गुरुविण ॥ ब्रह्मज्ञान
नस्तां सीण ॥ जन्ममृत्य चुकेना ॥ २० ॥ स. २ ॥
असो ऐसे उदंड गुरु ॥ नाना मतांचा विचारु ॥ परी
मोक्षदाता सद्गुरु ॥ तो वेगळाचि असे ॥ ७२ ॥ स. १ ॥
सद्गुरुवीण ज्ञान कांहीं ॥ सर्वथा होणार नाहीं ॥ अज्ञान
प्राणी प्रवाहीं ॥ वाहतचि गेले ॥ २१ ॥ तरी सद्गुरु-

कृपेविरहित ॥ सर्वथा न घडे स्वहित ॥ यमपुरीचा
 अनर्थ ॥ चुकेना येणें ॥ ३४ ॥ जंव नाहीं ज्ञानप्राप्ती ॥
 तंव चुकेना यातायाती ॥ गुरुकृपेवीण अधोगती ॥ गर्भ-
 वास चुकेना ॥ ३५ ॥ जैसें नेत्रीं घालितां अंजन ॥ पडे
 दृष्टीस निधान ॥ तैसें सद्गुरुवचनें ज्ञान-॥ प्रकाश
 होय ॥ ३८ ॥ सद्गुरुविण जन्म निर्फळ ॥ सद्गुरुविण
 दुःख सकळ ॥ सद्गुरुविण तळमळ ॥ जाणार नाहीं ॥
 ३९ ॥ श्रीरामकृष्ण आदिकरूनी ॥ अति तत्पर गुरु-
 भजनीं ॥ सिद्ध साधु आणि संतजनीं ॥ गुरुदास्य केले ॥
 ४२ ॥ स. २ ॥ प्राणी मायाजाळीं पडिले ॥ संसार-
 दुःखें दुखवले ॥ ऐसे जेणें मुक्त केले ॥ तो सद्गुरु
 जाणावा ॥ १२ ॥ गर्भवास अतिसांकडीं ॥ इच्छाबंध-
 नाची बेडी ॥ ज्ञान देऊन सीघ्र सोडी ॥ तो सद्गुरु
 स्वामी ॥ १४ ॥ स. १ ॥ असो जयासी मोक्ष व्हावा ॥
 तेणें सद्गुरु करावा ॥ सद्गुरुविण मोक्ष पावावा ॥
 हें कल्पांतीं न घडे ॥ ४४ ॥ रा. म. श्लो. ॥ जया
 मुक्तिची वासना पूर्ण आहे ॥ त्याची गुरुचे पदीं वृत्ति राहे ॥

प्रकरण ४३

कृपेविरहित ॥ सर्वथा न घडे स्वहित ॥ यमपुरीचा
 अनर्थ ॥ चुकेना येणें ॥ ३४ ॥ जंव नाहीं ज्ञानप्राप्ती ॥
 तंव चुकेना यातायाती ॥ गुरुकृपेवीण अधोगती ॥
 गर्भवास चुकेना ॥ ३५ ॥ जैसें नेत्रीं घालितां अंजन ॥
 पडे दृष्टीस निधान ॥ तैसें सद्गुरुवचनें ज्ञान- ॥
 प्रकाश होय ॥ ३८ ॥ सद्गुरुविण जन्म निर्फळ ॥
 सद्गुरुविण दुःख सकळ ॥ सद्गुरुविण तळमळ ॥ जाणार
 नाहीं ॥ ३९ ॥ श्रीरामकृष्ण आदिकरूनी ॥ अति तत्पर
 गुरुभजनीं ॥ सिद्ध साधु आणि संतजनीं ॥ गुरुदास्य
 केलें ॥ ४२ ॥ स. २ ॥ प्राणी मायाजाळीं पडिले ॥
 संसारदुःखें दुखवले ॥ ऐसे जेणें मुक्त केले ॥ तो
 सद्गुरु जाणावा ॥ १२ ॥ गर्भवास अतिसांकडी ॥
 इच्छाबंधनाची बेडी ॥ ज्ञान देऊन सीघ्र सोडी ॥ तो
 सद्गुरु स्वामी ॥ १४ ॥ स. १ ॥ असो जयासी मोक्ष
 व्हावा ॥ तेणें सद्गुरु करावा ॥ सद्गुरुविण मोक्ष पावावा ॥
 हें कल्पांतीं न घडे ॥ ४४ ॥ म. श्लो. ॥ जया मुक्तिची
 वासना पूर्ण आहे ॥ तयाची गुरुचे पदीं वृत्ति राहे ॥

१९४ ॥ द. ५ स. १ ॥ ज्ञानविरहित जें जें केलें ॥ तें तें
जन्मासि मूळ जालें ॥ म्हणोनि सद्गुरूचीं पाउलें ॥
सदृढ धरावीं ॥ २२ ॥ कारण यावतु नररु इंध
सद्गुरुगळिगे शरणु होगि ॥ अभंग ॥ आतां तरि जाय
जाय जाय ॥ धरीं सद्गुरूचे पाय ॥ ध्रु. ॥ संकल्प विकल्प
सोडुनि राहें ॥ दृढ धरुनी पाय पाय पाय ॥ १ ॥ सहस्र
अन्याय जरी त्वां केले ॥ कृपा करिल गुरु माय माय माय ॥
५ ॥ नामस्मरण ज्या मुखिं नाहीं ॥ त्याणें वांचुनि काय काय
काय ॥ २ ॥ रामदास म्हणे नामस्मरणें ॥ भिक्षा मागुनि खाय
खाय खाय ॥ ६ ॥ आ सद्गुरुगळ कडेयिंद नामवन्तु तक्कोंडु,
पद ॥ आसन हाकि कुळिरिसिदवनु ॥ नासिककोने दृष्टि
निष्ठिसिदवनु ॥ बीसुव वायुव तुंबिसिदवनु ॥ इंधा
सूसु मुत्तिन मळेगरिसिदवनु जो जो ॥ पद ॥ मन भज ले
श्री भगवंता ॥ तेरा हरिबिन कोई नहि मीता रे ॥
भूलो नहि गुणवंता रे ॥ १ ॥ चढते उतरते दम की
खबर रखो ॥ द. ४ स. ३ ॥ उफराट्या नामासाठीं ॥
वाल्मीक तरला उठाउठीं ॥ भविष्य वदला शतकोटी ॥

प्रकरण ४३

१९४ ॥ द ५ स. १ ॥ ज्ञानविरहित जें जें केलें ॥ तें तें
जन्मासि मूळ जालें ॥ म्हणोनि सद्गुरूचीं पाउलें ॥ सदृढ
धरावीं ॥ २२ ॥ म्हणून प्रत्येकाने अशा सद्गुरूंना शरण जावे.
अ. ॥ आतां तरि जाय जाय जाय ॥ धरीं सद्गुरूचे पाय ॥
धु. ॥ संकल्प विकल्प सोडुनि राहें ॥ दृढ धरुनी पाय पाय
पाय ॥ १ ॥ सहस्र अन्याय जरी त्वां केले ॥ कृपा करिल गुरु
माय माय माय ॥ ५ ॥ नामस्मरण ज्या मुखिं नाहीं ॥ त्याणें
वांचुनि काय काय काय ॥ २ ॥ रामदास म्हणे नामस्मरणें ॥
भिक्षा मागुनि खाय खाय खाय ॥ ६ ॥^{१२०} सद्गुरूंकडून नाम
ध्यावे. एका पाळण्यात म्हटले आहे की आसन घालून
त्यांनी मला ध्यानाला बसविले. नासिकाग्र दृष्टी स्थिर
केली. अनियमित श्वासाऐवजी दीर्घश्वास केला. माझ्यावर
मोत्यांचा वर्षाव केला. असे माझे सद्गुरू आहेत. पद ॥ मन
भज ले श्री भगवंता ॥ तेरा हरिबिन कोई नहि मीता
रे ॥ भूलो नहि गुणवंता रे ॥ १ ॥ चढते उतरते दम की
खबर रखो ॥^{१२१} द. ४ स. ३ ॥ उफराट्या नामासाठी ॥
वाल्मीक तरला उठाउठीं ॥ भविष्य वदला शतकोटी ॥

चरित्र रघुनाथाचें ॥ १६ ॥ द. १७ स. ५ ॥ येकांतीं
 उगेंच बैसावें ॥ तेथें हें समजोन पाहावें ॥ अखंड
 व्यावें सांडावें ॥ प्रभंजनासी ॥ ६ ॥ धरितां सो
 सांडतां हं ॥ अखंड चाले सोहं सोहं ॥ याचा विचार
 पाहातां बहु ॥ विस्तारला ॥ ११ ॥ ते शब्द सांडून
 बैसला ॥ तो मौनी म्हणावा भला ॥ योगाभ्यासाचा
 गल्बला ॥ याकारणें ॥ ९ ॥ रा. म. श्लो. ॥ मना
 होय रे मोक्षभार्गी विभागी ॥ १०७ ॥ ई प्रकारवागि ॥ दा.
 द. ४ स. ३ ॥ स्मरण देवाचें करावें ॥ अखंड नाम
 जपत जावें ॥ नामस्मरणें पावावें ॥ समाधान ॥ २ ॥
 नित्यनेम प्रातःकाळीं ॥ माध्यानकाळीं सायंकाळीं ॥
 नामस्मरण सर्वकाळीं ॥ करित जावें ॥ ३ ॥ दिनंप्रति-
 यष्टि, निदान एरडु तासिनंते, हगलु मूरु सारे मत्तु इरुळि-
 नाळि (रात्रियष्टि) नामवन्नु तक्कोळ्ळुत्तलू, दृष्टि हागू
 नाम जप्पिसुत्तलू, ध्यानवन्नु माडुत्तलू कूडबेकु.
 ध्यान माडुवाग गुणद कल्पने मनस्सिनळि माडबारदु.
 रा. म. श्लो. ॥ मना कल्पना कल्पितां कल्पकोटी ॥

चरित्र रघुनाथाचें ॥ १६ ॥ द. १७ स. ५ ॥ येकांतीं
 उगेंच बैसावें ॥ तेथें हें समजोन पाहावें ॥ अखंड ध्यावें
 सांडावें ॥ प्रभंजनासी ॥ ६ ॥ धरितां सो सांडतां हं ॥
 अखंड चाले सोहं सोहं ॥ याचा विचार पाहातां बहु ॥
 विस्तारला ॥ ११ ॥ ते शब्द सांडून बैसला ॥ तो मौनी
 म्हणावा भला ॥ योगाभ्यासाचा गल्बला ॥ याकारणें ॥
 ९ ॥ म. श्लो. ॥ मना होय रे मोक्षभार्गी विभागी ॥
 १०७ ॥ असे नामस्मरण करावे. दा. द. ४ स. ३ ॥
 स्मरण देवाचें करावें ॥ अखंड नाम जपत जावें ॥
 नामस्मरणें पावावें ॥ समाधान ॥ २ ॥ नित्यनेम
 प्रातःकाळीं ॥ माध्यानकाळीं सायंकाळीं ॥ नामस्मरण
 सर्वकाळीं ॥ करीत जावें ॥ ३ ॥ दररोज दिवसा प्रत्येक
 वेळी निदान दोन तास असे तीनदा व रात्री
 ध्यानात मग्न असावे. दृष्टीकडे व नामाकडे सदैव
 लक्ष असू द्यावे. ध्यान करावे. ध्यान करीत
 असताना प्रापंचिक विषयांच्या कल्पना मनात येऊ देऊ
 नयेत. म. श्लो. ॥ मना कल्पना कल्पितां कल्पकोटी ॥

नव्हे रे नव्हे सर्वथा रामभेटी ॥ मनीं कामना राम नाही
 ज्याला ॥ अती आदरें प्रेम नाही त्याला ॥ ५९ ॥
 बंदरे मुरिदु हाकि, निर्गुणदह्लि आत्मनु यावाग काणिसुव-
 नेंब कल्पनेयन्ने माडुत्त ॥ द. १२ स. ९ ॥ राम-
 कथा ब्रह्मांड भेदून ॥ पैलाड न्यावी ॥ २६ ॥ ई प्रकार-
 वागि “साधन” माडुत्तिरबेकु ॥ द. १४ स. १ ॥
 सोपा मंत्र परी नेमस्त ॥ साधें औषध गुणवंत ॥ साधें
 बोलणें सप्रचीत ॥ तैसें माझें ॥ २ ॥ स. ३ ॥ ऐसी
 माळा अंतःकरणी ॥ गुंफून पूजा रामचरणी ॥
 वोंकारतंत अखंडपणी ॥ खंडूंचि नये ॥ २ ॥ निरंतरदह्लि
 मरेयदे तम्म श्वासदह्लि नामवन्नु पोणिसि द. १७
 स. ५ ॥ येकवीस सहस्र साहाशें जपा ॥ नेमून गेली ते
 अजपा ॥ विचार पाहातां सोपा ॥ सकळ कांहीं ॥ १ ॥
 श्लो. ॥ अहो येतां जातां बसत उठतां कार्य करितां,
 सदा देतां घेतां वदनि वदतां ग्रास गिळितां ॥ घरीं दारीं
 शय्येवरिं रतिसुखाचे अवसरीं, समस्तांची लज्जा त्यजुनि
 भगवच्चिंतन करीं ॥ ११ ॥ कूत नित वेळेयह्लि हागू

प्रकरण ४३

नव्हे रे नव्हे सर्वथा रामभेटी ॥ मनीं कामना राम नाहीं
 जयाला ॥ अती आदरें प्रेम नाहीं तयाला ॥ ५९ ॥ कल्पना
 आली तर तिला घालवून पारमार्थिक गोष्टींची म्हणजे
 आत्मा केव्हा दिसेल अशी कल्पना करावी. द. १२
 स. ९ ॥ रामकथा ब्रह्मांड भेटून ॥ पैलाड न्यावी ॥ २६ ॥
 याप्रमाणे “साधन” करावे. द. १४ स. १ ॥ सोपा मंत्र
 परी नेमस्त ॥ साधें औषध गुणवंत ॥ साधें बोलणें
 सप्रचीत ॥ तैसें माझें ॥ २ ॥ स. ३ ॥ ऐसी माळा
 अंतःकरणीं ॥ गुंफून पूजा रामचरणीं ॥ वोंकारतंत अखंड-
 पर्णीं ॥ खंडूंचि नये ॥ २ ॥ निरंतर न विसरता नाम श्वासात
 गोवावे. द. १७ स. ५ ॥ येकवीस सहस्र साहाशें जपा ॥
 नेमून गेली ते अजपा ॥ विचार पाहतां सोपा ॥
 सकळ कांहीं ॥ १ ॥ श्लो. ॥ अहो येतां जातां
 बसत उठतां कार्य करितां, सदा देतां घेतां
 वदनि वदतां ग्रास गिळितां ॥ घरीं दारीं
 शय्येवरिं रतिसुखाचे अवसरीं, समस्तांची लज्जा त्यजुनि
 भगवच्चिंतन करीं ॥ ११ ॥^{१२२} बसताना, उठताना व

नडेयुवाग हेज्जेज्जिगे नाम तक्कोळ्ळुत्त ध्यान माडुत्त इर-
 बेकु ॥ श्रीतुकाराम अभंग ॥ राम म्हणे वाट चाली ॥ यज्ञ
 पाउला पाऊली ॥ १ ॥ राम म्हणे ग्रासोग्रासी ॥ तोचि जेविला
 उपवासी ॥ ४ ॥ राम म्हणे भोगी त्यागी ॥ कर्म न लिंपे त्या
 आंगी ॥ ५ ॥ राम म्हणे करितां धंदा ॥ सुख समाधि त्या सदा ॥
 ३ ॥ द. ४ स. ३ ॥ चालतां बोलतां धंदा करितां ॥ खातां
 जेवितां सुखी होतां ॥ नाना उपभोग भोगितां ॥ नाम विसरें
 नये ॥ ७ ॥ पद ॥ एका जनार्दनी एकविस स्वर्ग ॥ अखंड राम-
 नाम स्मरा रे ॥ न. पद ॥ अखंड हरि हरि वदा रे ॥ बापांनो
 अखंड हरि हरि वदा ॥ ध्रु. ॥ ऐसें टाकुनि दुर्मद आंधळे ॥
 व्यर्थ अमोल आयुष्य उधळे ॥ रे बापांनो ॥ ५ ॥ कर जोडुनि
 अमृत विनवितो ॥ बाहु उभारुनि गर्जतो ॥ जो निश्चय
 धरुनि बैसतो ॥ त्या घरीं बसल्या राम देतो ॥ रे बापांनो ॥ ६ ॥
 ४१४ ॥ रा. म. श्लो. ॥ सदा मानसीं हा निजध्यास
 राहो ॥ ४३ ॥ हीगे अखंडवागि नामस्मरणे माडि ॥ म.
 श्लो. ॥ नभासारिखें रूप या राघवाचें ॥ मनीं चिंतितां
 मूळ तूटे भवाचें ॥ तथा पाहतां देहबुद्धी उरेना ॥ सदा

प्रकरण ४३

चालताना पावलोपावली नाम घेत ध्यान करीत असावे.

अ. ॥ राम म्हणे वाट चाली ॥ यज्ञ पाउला पाउलीं ॥ १ ॥

राम म्हणे ग्रासोग्रासी ॥ तोचि जेविला उपवासी ॥ ४ ॥ राम

म्हणे भोगीं त्यागीं ॥ कर्म न लिंपे त्या आंगीं ॥ ५ ॥ राम

म्हणे करितां धंदा ॥ सुख समाधि त्या सदा ॥ ३ ॥ ^{१२३}

द. ४ स. ३ ॥ चालतां बोलतां धंदा करितां ॥ खातां जेवितां

सुखी होतां ॥ नाना उपभोग भोगितां ॥ नाम विसरों नये ॥ ७ ॥

पद ॥ एका जनार्दनी एकविस स्वर्ग ॥ अखंड रामनाम

स्मरा रे ॥ न. पद ॥ अखंड हरि हरि वदा रे ॥ बापांनो

अखंड हरि हरि वदा ॥ ध्रु. ॥ ऐसें टाकुनि दुर्मद आंधळे ॥

व्यर्थ अमोल आयुष्य उघळे ॥ रे बापांनो ॥ ५ ॥ कर जोडुनि

अमृत विनवितो ॥ बाहु उभारुनि गर्जतो ॥ जो निश्चय

धरुनि बैसतो ॥ त्या घरीं बसल्या राम देतो ॥ रे बापांनो ॥

६ ॥ ४१४ ॥ ^{१२४} म. श्लो. ॥ सदा मानसीं हा निजध्यास

राहो ॥ ४३ ॥ असे अखंड नामस्मरण करावे. म. श्लो. ॥

नभासारिखें रूप या राघवाचें ॥ मनीं चिंतितां मूळ

तूटे भवाचें ॥ तथा पाहतां देहबुद्धी उरेना ॥ सदा

प्रसंग ४३

सर्वदा आर्त पोटीं पुरेना ॥ १९७ ॥ नभीं वावरे जो अणू-
 रेणु कांहीं ॥ रिता ठाव या राघवावीण नाहीं ॥ तया पाहतां
 पाहतां तेंचि झालें ॥ तियें लक्ष आलक्ष सर्वें बुडालें ॥
 १९९ ॥ नव्हे कर्म ना धर्म ना योग्य कांहीं ॥ नव्हे भोग
 ना त्याग ना सांग कांहीं ॥ म्हणे दास विश्वास नामीं धरावा ॥
 प्रभाते मनीं राम चिंतीत जावा ॥ ७६ ॥ आत्मप्रभेयन्नु
 नोडुत्तिरबेकु. मुसलमानि शास्त्रदळि “देखे तो खसखस ॥
 मुरीद मरे तो बसबस” ॥ श्री तुकाराम महाराजरवर
 अभंगदळि ॥ ध्या रे अच्छेर पावशेर धडा ॥ जितुके लागेल
 तितुके जोडा ॥ तिळाएवढें बांधुनि घर ॥ आंत राहे विश्वंभर ॥
 कन्नड शास्त्रदळि “कुरुहु कंडरे मरळि भवके बरलारि” ॥
 रा. म. श्लोकदळि ॥ विवेकें सदा स्वस्वरूपीं भजावें ॥
 जिवा ऊगमीं जन्म नाहीं स्वभावें ॥ १४५ ॥ हेळिदंते अंदरे
 सद्गुरुगळु हेळिद आज्ञेयंते नडतेयन्नु जप्पिसि, चलोदु
 इडु, साधन माडि आत्मप्रकाशवन्नु नोडि, श्रीरामदास
 महाराजरवर पद ॥ जिवाशिवाची होईल भेटी जन्म-
 मरण नाहीं रे ॥ हुडुवदु सायुवदु अळियबेकु ॥

प्रकरण ४३

सर्वदा आर्त पोटी पुरेना ॥ १९७ ॥ नर्भी वावरे जो अणूरेणु
कांहीं ॥ रिता ठाव या राघवावीण नाही ॥ तया पाहतां
पाहतां तेंचि झालें ॥ तियें लक्ष आलक्ष सर्वें बुडालें ॥ १९९ ॥
नव्हे कर्म ना धर्म ना योग्य कांहीं ॥ नव्हे भोग ना त्याग
ना सांग कांहीं ॥ म्हणे दास विश्वास नामीं घरावा ॥ प्रभाते
मनीं राम चिंतीत जावा ॥ ७६ ॥ आत्म्याचा प्रकाश पाहात
असावे. उर्दू भाषेत “देखे तो खसखस ॥ मुरीद मरे तो
बसबस” असे सांगितले आहे. तु. अ. ॥ घ्या रे अच्छेर
पावशेर घडा ॥ जितुके लागेल तितुके जोडा ॥ तिळाएवढें
बांधुनि घर ॥ आंत राहे विश्वंभर ॥ इथेही तेच म्हटले आहे
व कन्नड भाषेतही “खूण पाहिली तर पुन्हा संसारात येणे
नाही” असेच आहे. म. श्लो. ॥ विवेकें सदा स्वस्वरूपीं भजावें ॥
जिवा ऊर्गमीं जन्म नाहीं स्वभावें ॥ १४५ ॥ म्हणजे
सद्गुरूंच्या आज्ञेप्रमाणे आपले आचरण जपावे.
खरेपणाने वागून, साधन करून, आत्मप्रकाश पाहावा.
श्री रामदासांचे पद ॥ जिवाशिवाची होइल भेटी जन्ममरण
नाहीं रे ॥ असे करून जन्ममरणाचा फेरा चुकवावा.

स. सं. उपदेशपर लावणी ॥ नरदेहामधिं येउन नर हो
 साधन ऐसैं करा ॥ जेणें भवसागर तरुनि सुखें व्हावें
 पैलतिरा ॥ ध्रु. ॥ संसारार्णविं भिजा, गड्यांनो संसारार्णविं
 भिजा ॥ परंतु परमार्थसाधनातें साधा, यांतच मजा ॥
 पळ घटका प्रहर दिवस, यांहीं आयुष्य होतें वजा ॥
 जगदीशाला भजा ॥ अनंतफंदी म्हणे तोचि मग तारिल
 देउनि करा ॥ नरदेहामधिं येउन नर हो साधन ऐसैं
 करा ॥ १ ॥ २४४ ॥ अंदरे ई बहळे अपरूपवाद नर-
 जन्मके बंदहके सफल (सार्थक)वायितु. साधन
 माडलिके ई शरीरवु (देहवु) ओल्लेचुवदु. दा.
 द. ७ स. २ ॥ देह पावे जंवरी मरण ॥ तंवरी धरी
 देहाभिमान ॥ पुन्हा दाखवी पुनरागमन ॥ देहबुद्धी
 मागुती ॥ ३५ ॥ शरीरद धर्मवु मरळि मरळि, जन्मके
 बरुवदिरुत्तदे ॥ दा. द. १८ स. ३ ॥ येकाग्र करू-
 नियां मन ॥ बळेंचि धरावें साधन ॥ यत्नीं आळसाचें
 दर्शन ॥ होऊंच नये ॥ १२ ॥ कारण कूलियवरु हागू
 बीसुववरु ह्यागे कूलियिंद केलस हिडिद बळिक

स. सं. उपदेशपर^१ लावणी ॥ नरदेहामधिं येउन नर
 हो साधन ऐसैं करा ॥ जेणें भवसागर तरुनि सुखें
 व्हावें पैलतिरा ॥ ध्रु. ॥ संसारार्णविं भिजा, गड्यांनो
 संसारार्णविं भिजा ॥ परंतु परमार्थसाधनातें साधा,
 यांतच मजा ॥ पळ घटका प्रहर दिवस, यांहीं आयुष्य
 होतें वजा ॥ जगदीशाला भजा ॥ अनंतफंदी म्हणे
 तोचि मग तारिल देउनि करा ॥ नरदेहामधिं येउन
 नर हो साधन ऐसैं करा ॥ १ ॥ २४४ ॥^{१२५} म्हणजे
 क्वचितच मिळणारा जो नरजन्म तो लाभल्याचे सार्थक
 झाले. हे शरीर ध्यान करू नको असे म्हणते. दा.
 द. ७ स. २ ॥ देह पावे जंवरी मरण ॥ तंवरी धरी
 देहाभिमान ॥ पुन्हा दाखवी पुनरागमन ॥ देहबुद्धी
 मागुती ॥ ३५ ॥ पुन्हा पुन्हा जन्माला येणे हा
 शरीराचा धर्मच आहे. दा. द. १८ स. ३ ॥ येकाग्र
 करूनियां मन ॥ बळेंचि धरावें साधन ॥ यत्नीं आळसाचें
 दर्शन ॥ होऊंच नये ॥ १२ ॥ मजुरीने काम करणाऱ्या
 किंवा दळणाऱ्या लोकांना एकदा काम पत्करल्यावर

माडलिके मनस्सु ओळ्हेंदरू, बिडद कर्मवेंदु मुंजाने एहु
जुलुमेयिंद केलस माडुवरो हागे ई शरीरवु ओळ्हेंदरू
जुलुमेयिंद मुंजाने एहु साधन माडबेकु ॥ द. ७ स. ७ ॥
सवे लावितां सवे पडे ॥ सवे पडतां वस्तु आतुडे ॥
नित्यानित्य विचारें घडे ॥ समाधान ॥ १५ ॥ अदर
(शरीरद) मातु केळबारदु ॥ द. ५ स. ३ ॥ सेत पेरिलें
आणी उगवलें ॥ परंतु निगेविण गेलें ॥ साधनेविण
तैसें जालें ॥ साधकांसी ॥ ९ ॥ स. ६ ॥ साधन न
मने जयाला ॥ तो सिद्धपणें बद्ध जाला ॥ त्याहूनि
मुमुक्षु भला ॥ ज्ञानाधिकारी ॥ ७३ ॥ कारण शरीरके
इजा कोट्टु, अदर मातु मुरिदु एळबेकु. अदर मातु केळ-
बारदु ॥ न. अभंग ॥ बैसलिये ठायीं म्हणतां रामराम ॥
काय होय श्रम ऐसें सांगा ॥ २ ॥ ६५ ॥ शिक जांभई
खोकला ॥ तितुका काळ व्यर्थ गेला ॥ १ ॥ आतां
ऐसें न करावें ॥ नाम जीवीं तें धरावें ॥ २ ॥ श्वास
उच्छ्वास निघतो ॥ तितुका काळ व्यर्थ जातो ॥ ३ ॥ पात्या
पातें नलगत ॥ तितुकें वय व्यर्थ जात ॥ ४ ॥ लागे

प्रकरण ४३

मन नको म्हणत असतानासुद्धा पहाटे उठून जुलमाने का होइना ते न टाळता येणारे काम करावेच लागते. तसेच शरीर नको म्हणत असले तरी जुलमाने पहाटे उठून साधन करावे. द. ७ स. ७ ॥ सवे लावितां सवे पडे ॥ सवे पडतां वस्तु आतुडे ॥ नित्यानित्य विचारें घडे ॥ समाधान ॥ १५ ॥ शरीराचे म्हणणे ऐकू नये. द. ५ स. ३ ॥ सेत पेरिलें आणी उगवलें ॥ परंतु निगोविण गेलें ॥ साधनेविण तैसें जालें ॥ साधकांसी ॥ ९ ॥ स. ६ ॥ साधन न मने जयाला ॥ तो सिद्धपणें बद्ध जाला ॥ त्याहूनि मुमुक्षु भला ॥ ज्ञानाधिकारी ॥ ७३ ॥ म्हणून शरीराला त्रास झाला तरी त्याचे म्हणणे खोडून काढून उठावे. त्याचे बोलणे ऐकू नये. न. अभंग ॥ बैसलिये ठार्यी म्हणतां रामराम ॥ काय होय श्रम ऐसें सांगा ॥ २ ॥ ६५ ॥^{१२६} शिक जांभई खोकला ॥ तितुका काळ व्यर्थ गेला ॥ १ ॥ आतां ऐसें न करावें ॥ नाम जीवीं तें धरावें ॥ २ ॥ श्वास उच्छ्वास निघतो ॥ तितुका काळ व्यर्थ जातो ॥ ३ ॥ पात्या पातें नलगत ॥ तितुकें वय व्यर्थ जात ॥ ४ ॥ लागे

अवचित उचकी ॥ तितुकें वय काळ लेखी ॥ ५ ॥ म्हणे
 रामीं रामदास ॥ होतो आयुष्याचा नाश ॥ ६ ॥ १४८ ॥
 द. १२ स. ९ ॥ मागील उजळणी पुढें पाठ ॥ नेम
 धरावा निकट ॥ बाष्कळपणाची वटवट ॥ करूं नये ॥
 १० ॥ “देहभाव बहु खोटा.” देहस्वभाव बिडबेकु ॥
 द. ७ स. २ ॥ देहातीत वस्तु ॥ ३१ ॥ देहबुद्धीचा
 संशयो ॥ करी समाधानाचा क्षयो ॥ चुके समाधान-
 समयो ॥ देहबुद्धियोगें ॥ ३३ ॥ देहाचेनि थोरपणें ॥
 समाधानासी आलें उणें ॥ देह पडेल कोण्या गुणें ॥
 हेंहि कळेना ॥ ३६ ॥ हित आहे देहातीत ॥ म्हणोनि
 निरोपिती संत ॥ देहबुद्धीनें अनहित ॥ होंचि लागे ॥
 ३७ ॥ म्हणोनि देहबुद्धी हे झडे ॥ तरीच परमार्थ घडे ॥
 देहबुद्धीनें विघडे ॥ ऐक्यता ब्रह्मींची ॥ ३९ ॥ ई
 जन्मके बंदहर मुख्य कारण ॥ स. सं. ॥ जन्मा येउनि
 कराचि जन हो कांहींतरी साधना ॥ चुकवा चौऱ्यांशी
 यातना ॥ धु. ॥ दुष्कर्मामिधिं अमोल आयुष्य व्यर्थ
 घालवूं नका ॥ परमार्थाला काया विका ॥ विषयसुखामधिं

प्रकरण ४३

अवचित उचकी ॥ तितुकें वय काळ लेखी ॥ ५ ॥
 म्हणे रामीं रामदास ॥ होतो आयुष्याचा नाश ॥ ६ ॥
 १४८ ॥^{१२०} द. १२ स. ९ ॥ मागील उजळणी पुढें पाठ ॥
 नेम धरावा निकट ॥ बाष्कळपणाची वटवट ॥ करूं
 नये ॥ १० ॥ “देहभाव बहु खोटा.” देहस्वभाव
 सोडावा. द. ७ स. २ ॥ देहातीत वस्तु ॥ ३१ ॥
 देहबुद्धीचा संशयो ॥ करी समाधानाचा क्षयो ॥ चुके
 समाधानसमयो ॥ देहबुद्धियोगें ॥ ३३ ॥ देहाचेनि
 थोरपणें ॥ समाधानासी आलें उणें ॥ देह पडेल कोण्या
 गुणें ॥ हेंहि कळेना ॥ ३६ ॥ हित आहे देहातीत ॥
 म्हणोनि निरोपिती संत ॥ देहबुद्धीनें अनहित ॥ होंचि
 लागे ॥ ३७ ॥ म्हणोनि देहबुद्धी हे झडे ॥ तरीच परमार्थ
 घडे ॥ देहबुद्धीनें विघडे ॥ ऐक्यता ब्रह्मांची ॥ ३९ ॥
 जन्माला आल्याचे सार्थक कशात आहे ? स. सं. ॥ जन्मा
 येऊनि कराचि जन हो कांहींतरी साधना ॥ चुकवा
 चौऱ्यांशी यातना ॥ ध्रु. ॥ दुष्कर्माधिं अमोल आयुष्य व्यर्थ
 घालवूं नका ॥ परमार्थाला काया विका ॥ विषयसुखामधिं

गर्क होउनि भजना विसरूं नका ॥ मनी हा बोध
 असों द्या निका ॥ २८४ ॥ साधन माडुवदे इरुत्तदे ॥
 द. १४ स. ३ ॥ जयास घडीनें घडी ॥ लागे भगवंतीं
 आवडी ॥ चढती वाढती गोडी ॥ भगवद्भजनाची ॥
 २३ ॥ जो भगवद्भजनेंवीण ॥ जाऊं नेदी येक क्षण ॥
 सर्वकाळ अंतःकरण ॥ भक्तिरंगें रंगलें ॥ २४ ॥ आदरिंद
 इदे जन्मदह्लि ईगेये साधन माडि आत्मननु नोडिकोळ्ळ-
 बेकु. आत्मननु नोडिदवरिगे पुनः जन्ममरणविह्ल.
 कारण हगलिरुळु आतन ध्यान हत्तबेकु ॥ द. ५
 स. ३ ॥ तैसें आत्मज्ञान जालें ॥ परी साधन पाहिजे
 केलें ॥ येक वेळ उदंड जेविलें ॥ तरी सामग्री पाहिजे ॥
 ११ ॥ अंदरे नाम बेळ्युवदु ॥ रा. म. श्लो. ॥ जयाचेनि
 नामें महा दोष जाती ॥ जयाचेनि नामें गती पाविजेती ॥
 जयाचेनि नामें घडे पुण्य ठेवा ॥ प्रभाते मनीं राम
 चिंतीत जावा ॥ ७१ ॥ हागू अवन प्रकाश काणुवदु ॥
 म. श्लो. ॥ लयें लक्षितां तें स्वरूपीं सरावें ॥ स्वयंज्योति
 पूर्ण प्रकाशें स्वभावें ॥ १९४ ॥ पद ॥ ज्योति बेळगुतदे
 झगा झग ॥ ज्योति बेळगुतदे ज्योति होळ्युतदे ॥ प. ॥

प्रकरण ४३

गर्क होउनि भजना विसरूं नका ॥ मनीं हा बोध असों
 द्या निका ॥ २८४ ॥ साधन करण्यात जन्माचे सार्थक
 आहे. द. १४ स. ३ ॥ ज्यास घडीनें घडी ॥ लागे
 भगवंतीं आवडी ॥ चढती वाढती गोडी ॥ भगवद्भजनाची ॥
 २३ ॥ जो भगवद्भजनेंवीण ॥ जाऊं नेदी येक क्षण ॥
 सर्वकाळ अंतःकरण ॥ भक्तिरंगें रंगलें ॥ २४ ॥ याच जन्मात
 आताच साधन करून आत्मदर्शन द्यावे. आत्मा ज्यांना
 दिसला त्यांना पुन्हा जन्ममरण नाही. म्हणून रात्रंदिवस
 त्याचे अनुसंधान ठेवावे. द. ५ स. ३ ॥ तैसें आत्मज्ञान
 जालें ॥ परी साधन पाहिजे केलें ॥ येक वेळ उदंड जेविलें ॥
 तरी सामग्री पाहिजे ॥ ११ ॥ अनुसंधानाने नामस्मरण
 वाढेल. म. श्लो. ॥ ज्याचेनि नामें महा दोष जाती ॥ ज्याचेनि
 नामें गती पाविजेती ॥ ज्याचेनि नामें घडे पुण्य ठेवा ॥ प्रभाते
 मनीं राम चिंतीत जावा ॥ ७१ ॥ असे केल्यास आत्म्याचा
 प्रकाश दिसेल. म. श्लो. ॥ लयें लक्षितां तें स्वरूपीं सरावें ॥
 स्वयंज्योति पूर्ण प्रकाशें स्वभावे ॥ १९४ ॥ एक पद म्हणते
 की, ज्योत झगझगत आहे. ती ज्योत देदीप्यमान आहे.

अस्तमगिरि चन्न मस्तकदोळु चेलुव वस्तु काणुतदे ॥
 १ ॥ मानस तुदियलि ज्ञानके निलुकदे ॥ ताने
 होळ्युतदे ॥ २ ॥ कंगळ मध्यदि तुंग गुडुद योगि ॥
 अंग होळ्युतदे झगा झग ॥ लिंग होळ्युतदे झगा झग ॥
 ३ ॥ ई प्रकारवागि आत्मन प्रकाशवन्नु बेळेसिद्धरिं-
 दलू ज्योतिस्वरूप नोडिद्धरिंदलू मुक्तरागि आत्मनन्ने
 कूडुवरु ॥ म. श्लो. ॥ बहू चांगलें नाम या राघवाचें ॥
 अती साजिरें स्वल्प सोपें फुकाचें ॥ करी मूळ निर्मूळ घेतां
 भवाचें ॥ जिवा मानवा हेंचि कैवल्य साचें ॥ ८८ ॥ न.
 अ. ॥ तुका म्हणे तुम्ही विडल चित्ती ध्यातां ॥ जन्म-
 मरण व्यथा दूर होती ॥ १ ॥ ५० ॥ हीगे ई जन्म इरुव-
 दरोळगे आत्मनन्नु कडेगे तेगेदुकोंडु नोडिदरे आ
 मनुष्यनु पुनः जन्मके बरुवदिल्ल. भव हिंगुवनु. इदु
 सत्यवु. याकंदरे मोदले कडेगे आगिरुत्ताने; कारण
 पुनः जन्मविल्ल. आत्मनन्ने कूडुत्ताने. इदके संदेहविल्ल.
 इदु सत्यवु. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरु-
 राजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराजरवर वचनंगळलि
 नडतेय कुरितु नीतियु ॥ साधनद बग्गे प्रसंगवु ॥ ४३ ॥

पश्चिमगिरी सुंदर असून ब्रह्मरंध्रामध्ये आल्हाददायक वस्तू दिसत आहे ॥ १ ॥ ज्ञानाला अगम्य अशी वस्तू मन उन्मन झाल्यावर आपोआप चमकू लागते ॥ २ ॥ उत्तुंग पर्वतावर वास करणारे योगी म्हणतात की डोळ्याच्या मध्यभागी आत्मा प्रकाशत आहे व परमेश्वर प्रकाशत आहे ॥ ३ ॥ अशा तऱ्हेने आत्म्याचा प्रकाश वाढविल्याने, ज्योतिस्वरूप पाहिल्याने, मुक्त होऊन साधक आत्म्याशी एकरूप होतो. म. श्लो. ॥ बहू चांगलें नाम या राघवाचें ॥ अती साजिरे स्वल्प सोपें फुकाचें ॥ करी मूळ निर्मूळ घेतां भवाचें ॥ जिवा मानवा हेंचि कैवल्य साचें ॥ ८८ ॥ न. अ. ॥ तुका म्हणे तुम्ही विठ्ठल चितीं ध्यातां ॥ जन्ममरण व्यथा दूर होती ॥ १ ॥ ५० ॥^{१२} म्हणून हा नरजन्म आहे तोवरच आत्म्याला बाहेर काढून पाहिले तर पुन्हा हा जन्म नाही. मायिक संसार नाश पावेल हे सत्य आहे. साधक अगोदरच अलिप्त झालेला असतो म्हणून त्याला पुनर्जन्म नसतो. तो आत्म्यात मिसळून जातो यात संदेह नाही. हे सत्य आहे. इति श्री श्रीमत्समर्थ राजाधिराज सद्गुरुराजवर्य ॥ श्री गुरुलिंगजंगम महाराज यांच्या, आचरणाचे मूलतत्त्व यावरील वचनांतील साधन नावाचे त्रेचाळिसावे प्रकरण संपले.

श्री महाराजविरचित पदगळु

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ पद १ ॥ चिंत्याक माडती शिवने
इद्वानेळु प्राणी ॥ प. ॥ उदकदलि उत्पत्ति माडुवऱ्यारु ।
होठ्यान शिशुवनु सलहुवऱ्यारु । साकि निन्न जोके
माडिदवने इद्वानेळु प्राणी ॥ १ ॥ हिंदे निन्न सलहिदऱ्यारु ।
मुंदे निन्न कोळुवऱ्यारु । अंदिगिंदिगेंदिगादरू शिवने
इद्वानेळु प्राणी ॥ २ ॥ अंतरदि अंबर इट्टवऱ्यारु । रवि-
शशि मार्गव नडिसुवऱ्यारु । गुरुलिंगजंगम सर्वेशा ता
शिवने इद्वानेळु प्राणी ॥ ३ ॥

पद २ ॥ मनसिन मुरगिय तिदिसो देवा ॥ प. ॥
प्रातःकालके एदु परद्रव्य अपहार । साधुर निंदेय-
नाडुवदु ॥ साधिसि यमनवरु एळेदोय्युवाग । सत्ते सत्तेनंत
मरगुतल्याद ॥ १ ॥ यतिवेषव ताळि देशभ्रष्टनागि
काशिय क्षेत्रके होंटितु मनसु ॥ काशिय दारियोळु वेशिगे
मेच्चि । केशव निम्मनु मरेयितु मनसु ॥ २ ॥ बळुवगे

पदांचा मराठी अनुवाद

श्रीसद्गुरुसमर्थ ॥ पद १ ॥ अरे प्राण्या, तू कशाला चिंता करतोस ? शिवच रक्षण करणारा आहे. ज्याने पाण्यातले प्राणी उत्पन्न केले, जो उदरातील गर्भाचे पालन करतो, तोच तुझे संरक्षण करतो ॥ १ ॥ ज्याने पूर्वी तुझे संरक्षण केले व जो पुढे तुझा संहार करणार आहे, तो शिव पूर्वीही होता, आताही आहे व निरंतर राहणारा आहे ॥ २ ॥ अंतरिक्षात आकाश करणारा, सूर्यचंद्रांना चालण्याची आज्ञा देणारा असा तो गुरुलिंगजंगम सर्वेश शिव आहे ॥ ३ ॥

पद २ ॥ हे देवा, माझ्या मनाचा वाकडेपणा दूर करून ते सरळ कर. सकाळी उठल्यापासून परद्रव्याचे अपहरण व साधुसंतांची निंदा यांत ते गुंतून राहते. मृत्यूचा पाश गळ्याभोवती पडल्यावर मेलो मेलो असे आक्रंदन करते ॥ १ ॥ संन्यासी बनून स्वगृह सोडून हे मन काशीयात्रेला निघते. रस्त्यावर वेश्येला पाहून मुलून जाते व हे केशवा, तुला ते विसरून जाते ॥ २ ॥ माझे मन श्रीमंतांची

पद ३ मत्तु ४

आर्जव माडुतल्याद । बडवरिगे नोयिसि नुडियुत-
ल्याद ॥ गुरुलिंगजंगम चरणव नंबदे । अडवियल्लि
चरिस्याडुतल्याद ॥ ३ ॥

पद ३ ॥ गुरुचरणकमलदल्लि भृंगनागो नी ॥ प. ॥
स्थिरविल्ल संसार नरजन्मदोळु बंदु । परतत्त्व तिळिडु साधुर
संगियागो नी ॥ १ ॥ मौन हिडिडु मुद्रे बलिडु ज्ञान-
ज्योतियोळगे नलिडु । स्वानुभवामृत सविडु निःसंगनागो
नी ॥ २ ॥ मुप्पिन मुनिय पिडिडु वचन कप्पुगोरळ
काडसिद्धनिदेडेगे होगि साष्टांगनागो नी ॥ ३ ॥

पद ४ ॥ ॐ नाम कायुवदु नामद बलवु ॥ प. ॥
प्रह्लादन काय्दंथा पावन नाम । अजामिळगे बल अच्युत
नाम ॥ सुररत्न बिडिसोडु संतोष नाम । द्रौपदिय-
भिमान काय्दंथा नाम ॥ १ ॥ पक्षिय पुत्रन रक्षिसिद नाम ।
पार्थन पंथव गेलिसिद नाम ॥ पराशरादिगळिगे ओदगिद
नाम । पन्नग शयनन परिपूर्ण नाम ॥ २ ॥ करिराजन
काय्दंथा करुणद नाम । कंदन ककुलाति केळिद नाम ॥
भवद बंधन बिडिसिद नाम । गुरुलिंगजंगम घन पुण्य
नाम ॥ ३ ॥

स्तुती गाते आणि गरिबांना टाकून बोलते. गुरुलिंग-
जंगमाच्या चरणांचा आश्रय न घेता ते रानावनातून
भटकते ॥ ३ ॥

पद ३ ॥ भृंग होऊन तू गुरुचरणापाशी गुंजारव कर.
हा संसार नश्वर आहे. सुदैवाने लाभलेल्या ह्या नरजन्मात
परतत्त्व जाणून संतसंगतीत राहा ॥ १ ॥ मौनवृत्तीचा
स्वीकार करून, मनाची एकाग्रता व दृष्टीची स्थिरता
साधून ज्ञानज्योतीमध्ये रंगून जा. स्वानुभवामृताचे सेवन
करून सर्वसंगातून मुक्त हो ॥ २ ॥ मुप्पिन मुनीचा
उपदेश दृढ धरून नीलकंठ काडसिद्धाच्या जवळ जाऊन
साष्टांग दंडवत घाल ॥ ३ ॥

पद ४ ॥ ॐ हे नामच तारेले. कारण त्यात सामर्थ्य
आहे. या पावन नामाने प्रह्लादाला तारले. अजामिळाला
नामाचे बळ लाभले. सुरगणांना या आनंददायक नामानेच
मुक्त केले. नामानेच द्रौपदीचे लज्जारक्षण केले ॥ १ ॥
पक्ष्याच्या पिलाचे रक्षण नामानेच केले. अर्जुनाच्या
प्रतिज्ञेची पूर्ती नामानेच केली. पराशरादिकांना ते साहाय्य-
कारी झाले. शेषशायी भगवंताचे नाम परिपूर्ण आहे ॥ २ ॥
कृपापूर्ण नामानेच गजेंद्राचे रक्षण केले आणि त्यानेच
ध्रुवबाळाच्या शोकाचे निवारण केले. नामच भवबंधन
तोडते. गुरुलिंगजंगमाचे नाम पुण्यकारक आहे ॥ ३ ॥

पद ५ ॥ केळु चातुरा हक्की भेद केळतिदि नमगे ॥
हक्की व्याटिगार हेसर हेळतेनु तिळियो मनसिन्यागे ॥ ५ ॥
मोदलु नारद फाशि ओगेदनो हक्किय तलिम्यागे ॥
शुकमहाराजा नुंगि कूतनो धीर एष्टु अवगे ॥ गुरुदत्तात्रेय
ओत्ति हिडिदनो तन्न कै ओळगे ॥ एंटु आरु बरदले इब्बरु
तुळिदरो हक्कीगे ॥ भीष्माचार्यनु मुजर इष्टुनो धनुर्बाण
कैयाग ॥ वीर मारुति दूर ओगेदनो ब्रह्मांडाचीके ॥ १ ॥
वरुष एंबुदु ओंदे गिडा तिळियो मनसिन्याग ॥ हन्नैरडु फेंटि
तिंगळ बारा लेख्ख आद हींग ॥ ओंदोंदु फेंटिगे मूवत्तु
एलिगळु तारो मनसिन्याग ॥ करिदु बिळिदु वर्ण हेळतेनु
निनग ॥ एंबत्तु लक्ष चिक्किय भार हूव नोड गिडक ॥ सूर्य
चंद्र एरडु कायिगळु अव तुदिम्याग ॥ राहु केतु बंदु
हिडीतार होट्टि हस्ताग ॥ २ ॥ हक्कि हस्तु ब्रह्मांड नुंगितो
ओणिगि अठरा वनस्पतीदु ॥ पाखंडळ्हा परमेश्वर साक्षि हान
ई मातिंदु ॥ नन्न नुंगितो निन्न नुंगितो ह्यांग हेळु ईंग ॥
डप्प नुंगितो तुंतुणि नुंगितो तुराइ घळिग्याग ॥ गुरुलिंग-
जंगम दयासागर हार बेन्नम्याग ॥ एंदेंदू परनिंदेयाडबेड
पाप पदराग ॥ ३ ॥

पद ५ ॥ हे चतुर शाहिरा, तू ज्याच्याबद्दल विचारतोस, त्या पक्ष्याचे रहस्य ओळख. त्याची शिकार करणाऱ्याचे नाव सांगतो, लक्षात ठेव. आधी नारदाने त्याच्या डोक्यावर जाळे टाकले. धैर्यशील शुकाने त्याला गिळले. गुरू दत्तात्रेयांनी आपल्या हातात दावून धरले. अष्टमद व षड्विकारांना न जुमानता दोघांनी तुडवले. भीष्मांनी धनुष्यबाण घेऊन त्यावर नेम धरला. वीर हनुमानाने ब्रह्मांडाबाहेर फेकले ॥ १ ॥ संवत्सररूपी एक झाड आहे, ते जाण. महिनारूपी १२ फांद्या हे त्याचे स्वरूप. एकेका फांदीला तीस तीस पाने, हे लक्षात घे. ही पाने काळी आणि पांढरी आहेत. नक्षत्रपुंजाप्रमाणे चौऱ्याऐंशी लक्ष फुलांचा बहर झाडाला आला आहे. झाडाच्या शेंड्याजवळ सूर्य-चंद्ररूपी दोन फळे लटकत आहेत. भूक लागेल तेव्हा राहू-केतू ती फळे गिळतात. त्या पक्ष्याला भूक लागल्याने त्याने सर्व ब्रह्मांड गिळले. अठरा वनस्पतींचे कोरड्यास केले. हे पाखंड नाही; याला परमेश्वरच साक्ष आहे. त्या पक्ष्याने तुला व मला गिळले ते कसे हे सांग. एका क्षणात डफ, तुणतुणे व तुरा ही सर्व त्याच्या भक्ष्यस्थानी पडली. दयासागर असे गुरुलिंगजंगम पाठीराखे आहेत. तू परनिंदा करू नकोस, त्याने पाप पदरात पडते ॥ ३ ॥

पद ६ ॥ केळु शाहिरा हिडियो खून ई मिक अद
नोडु एंथाडु ॥ एंडु मोरे एळु कोडु नम्म निम्म पैलिस-
दाचीडु ॥ प. ॥ अरवत्तु तोडिगळु मूरुवरि नूरु हत्तु
मोळकाल ऐदव मोजिंदु ॥ सुळ्ळ्यो ई शास्त्रद मात
कलिकाल गणिता इळिंदु ॥ गणितदोळग गरगरा दोरदितो
अठरा नूरु एणकीडु ॥ सणकाल गणिता सोसि माडिको
आरुवरि लक्षद ओळगेरडु ॥ केळु शाहिरा मातिन तर्क
नेनप बंदितो मत्तोंडु ॥ साविर भेद सास्विकाळद पेंड
बडदितो गोदीडु ॥ १ ॥ सप्तधातुगळु मूरुमूरिंद्रिय मत्तों-
दिंद्रिय हेच्चिंदु ॥ ऐवत्तारु पंख बिच्चि कुणूतद बल गर्दीडु ॥
टोंकिन ओळग उडदार होळूतद एणिसिकोरो एळएळीडु ॥
उडदारदोळग ओब्ब ऋषि कूतानो खून हेळतेनु अवंदु ॥
मूरु काल एळ कैय वर्ण आगतद त्रिगुणदू ॥ अरवत्तु
गावद आसन हाकि ध्यान माडतान शिवंदू ॥ २ ॥
मिकद व्याटिगे मुंद होंटरो नाकु मंदि वालीकार ॥
नाकु मंदिगे कुमकनादरो हदिनेंदु मंदि वीर जोर ॥
तुर्क स्वारगळु हत्तु मंदि बाण होडूतार अनिवार ॥
बाणिन गणिता माडुवेनेंदरे पुरसति इळो भरपूरा ॥

पद ६ ॥ हे शाहिरा एका वन्य पशूचे स्वरूप ओळख. त्याला आठ तोंडे व सात शिंगे आहेत. हा तुला मला अनाकलनीय आहे. त्याला साठ मांड्या आहेत. तीनशे पासष्ट पोट्या आहेत हे किती गमतीचे आहे. शास्त्रकारांनी केलेले काळाचे हे गणित काही खोटे नाही. या गणितात अठराशे संख्या प्राप्त झाल्या. सूक्ष्मकालगणना काळजीपूर्वक कर....माझ्या बोलण्याचा अर्थ कर, आता मला आणखी एक गोष्ट आठवली....॥ १ ॥ सप्तधातू व दशेंद्रिये त्याला आहेत. आपले छप्पन्न पंख पसरून हा तोऱ्यात नाचत आहे. त्याच्या कमरेला एक शोभायमान कडदोरा आहे. त्याचा धागान्धागा मोजून घे. त्या कडदोऱ्यात एक ऋषी बसलेला आहे. त्याचे रहस्य तुला सांगतो. या ऋषीला तीन पाय व सात हात आहेत व तो त्रिगुणांच्या रंगाचा आहे. साठ गावांचे आसन घालून तो शिवाचे ध्यान करतो ॥ २ ॥ या पशूच्या शिकारीसाठी चार लोक निघाले. या चौघांना अठरा शूर लोकांची कुमक मिळाली. तुर्की घोड्यावर बसलेल्या दहा स्वारांनी बाणांचा अनिवार वर्षाव केला. बाणांचे गणित करण्यासाठी पुरेशी फुरसद नाही.

काळजदोळग बाण नट्टितो अठरा पद्मद आकार ॥
 तलि हारि भूमिगे बिदितो भूमि नडगितो थरथर ॥
 धन्य निंबरगि दोडु क्षेत्र आदिनारायण अवतार ॥
 गुरुलिंगजंगम सर्वेशा ता निर्वैलादो आकार ॥ ३ ॥

पद ७ ॥ नोयिसि नुडिदन्याके ॥ श्री बलभीमा ॥ प. ॥
 नोयिसि नुडिदनु दोष माडिदेनेनु ॥ क्लेश हरिसो एन्न
 भासि पालिप देवा ॥ अ. प. ॥ दासन दास नानु ॥
 केशवस्वामी ॥ करुणदि कायो एन्ननु ॥ एनू इल्लदे याके
 एन्न ॥ शब्दशस्त्रदिंद होडेद ॥ सोसि न्यायव माडो
 वासुदेवा नीनु ॥ १ ॥ कल्लनु मरेगोंडेया ॥ करुणाकरा ॥
 व्रीदव एल्लिट्टिया ॥ अल्लमप्रभु निम्म ॥ सन्निधविरुवेनु ॥
 कल्लु ओडेदु नरसिंहा कडेगे बारो ॥ २ ॥ धरेयोळु
 धन्यवाद ॥ निंबरगि ग्राम ॥ वासुळ्ळ भीमा नीनु ॥
 गुरुलिंगजंगम चिन्मयरूपने ॥ तनु-मन-धन निम्म चरण-
 कर्पितो देवा ॥ ३ ॥

अष्टादश कमळाचा आकार असलेल्या त्याच्या काळजात बाण रूतला व त्याचे डोके जमिनीवर पडले. त्यामुळे पृथ्वी थरथर कापू लागली. निंबरगी हे महाक्षेत्र धन्य होय, कारण त्या ठिकाणी आदिनारायण गुरुलिंगजंगमरूपाने अथवा अनंततत्त्वाच्या रूपाने वास करीत आहे ॥ ३ ॥

पद ७ ॥ हे बलभीमा, माझा काही अपराध नसताना हा मला का बरे टोचून बोलला ? तू माझे क्लेश दूर कर व भक्तरक्षणाचे आपले ब्रीद खरे कर. हे केशवस्वामी, मी तुझा दासानुदास आहे. कृपा करून माझे रक्षण कर. काहीएक कारण नसताना त्याने शब्दरूपी शस्त्रांचा माझ्यावर आघात केला. हे वासुदेवा, तूच योग्य न्याय कर ॥ १ ॥ तू दगडाच्या मूर्तीआड लपला आहेस का ? हे करुणाकरा, तुझे ब्रीद कुठे गेले ? हे अल्लमप्रभो, मी तुमच्या जवळच आहे. हे नरसिंहा, दगड फोडून तू बाहेर ये ॥ २ ॥ पृथ्वीवर धन्य झालेल्या निंबरगी गावात राहणारा तू बलभीम आहेस. हे गुरुलिंगजंगमरूपी चिन्मयस्वरूपा, माझे तनमनधन मी तुमच्या चरणी अर्पिले आहे ॥ ३ ॥

पद ८ मत्तु ९

पद ८ ॥ ना ह्यांग बडव । ना ह्यांग परदेशि ॥ नी
एन्न सरियविरलु ॥ प. ॥ निनगे क्षयविह्ल । एनगे भयविह्ल ॥
भप्परे एन्नोडेया निजरूप नीनु ॥ अ. प. ॥ ओडहुट्टिदव
नीनु । ओडलिगे हाकुवव नीनु । हडेद तायि तंदे बळग
नीनु ॥ इंतप्प दोरे नीनु । एनगे इरुतिरलागि । बयसिहु
दोरकुवदु आश्चर्यवेनु ॥ १ ॥ मुंदे नोडलु नीनु । हिंदे नोडलु
नीनु । एडबल काय्वंथ कर्ता नीनु ॥ गुरुलिंगजंगमन गुरुतु
कंडवरिगे । गुणवंतरिवरेल्ल माडुवरेनु ॥ २ ॥

पद ९ ॥ कल्लु मेत्तगे माडिकोळ्ळणा । बल्लवन केळि ॥
प. ॥ कल्लु मेत्तगे माडिकोळ्ळो । कल्लु सक्कुरेगित सवियो ।
सार अमृत सुरिदु नीनु । ज्ञानज्योति तुंबिकोळ्ळो ॥ अ.
प. ॥ कल्लिनोळ्ळगे परुष काणण्णा । परब्रह्मनरियदे । कैय
ओळ्ळगे बंदीतु ह्यांगण्णा ॥ कल्लुकुट्टिग अल्लमप्रभु । शिलेय
ओडेदु सेलेय तेगेद । नीरु नीरु कूडिद बळिक भेदभाव-
गळ्याक बेकु ॥ १ ॥ कल्लु कल्पवृक्ष काणण्णा । बेडिद
फलगळ । कोडुव व्रीद उंटु नोडण्णा ॥ गुरुलिंगजंगम
चरण होंदिगूडो एंदिगगलदे । बेळ्ळ सवियु कूडिदंते ।
कूडिकोळ्ळो नीनु इल्ले ॥ २ ॥

पद ८ ॥ देवा, तू माझा सांगाती असताना मी दरिद्री वा अनाथ कसा असेन ? तुला क्षय नाही, मला भय नाही. धन्य धन्य स्वामी, तू परमतत्त्व आहेस. तू माझ्याबरोबर जन्माला आलास, पोटाला तूच देतोस. तू माझे जन्मदाते मातापिता व बंधुबांधव आहेस. तुझ्यासारखा स्वामी असताना माझे ईप्सित पूर्ण होते यात नवल काय ? ॥ १ ॥ समोर पाहिले तर तूच, मागे पाहिले तर तूच. डाव्या-उजव्या बाजूंनी तूच रक्षण करतोस. गुरुलिंगजंगमाचे रूप ज्यांनी पाहिले आहे त्यांना धनवंत लोक काय करू शकतील ? ॥ २ ॥

पद ९ ॥ अंतःकरणरूपी दगड कसा मऊ करावा हे ज्ञानी लोकांकडून शिक. हा दगड मऊ केलास तर तो खडीसाखरे-पेक्षा गोड होईल. त्यातील अमृताचा तुला लाभ होईल व ज्ञानज्योती तुझ्या हृदयात प्रकाशत राहिल. तुझ्या अंतःकरणरूपी दगडात परिस आहे. परब्रह्माच्या अनुभवाशिवाय तो तुझ्या हातात कसा येईल ? अल्लमप्रभूने दगड फोडून झरा काढला. पाणी पाण्यात मिसळल्यावर जीव-शिवात भेद कसा राहिल ? ॥ १ ॥ तुझा अंतःकरणरूपी दगड कल्पवृक्ष आहे. इच्छित वस्तू देण्याचे त्यात सामर्थ्य आहे. गूळ व त्याची गोडी एकजीव, तसा तू गुरुलिंगजंगमचरणी तन्मय हो. त्यापासून कधीही विभक्त होऊ नको, तिथेच समरस हो ॥ २ ॥

पद १० मत्तु ११

पद १० ॥ नेल्लु कुट्टुणु बारम्मा । इव्वरु कूडि ॥ प. ॥
 नेल्लु कुट्टुणु बारे निल्लदे बेन्नु हत्ति ॥ हन्नैरडु हदिनारु
 नल्लेयरु कूडिकोंडु ॥ अ. प. ॥ तनुवेंब ओळ्ळ माडि ।
 प्राणवेंब ओनकीले हेरि हाकि ॥ विवेकदिंद अक्कि हसन
 माडि । हळ्ळ तगियम्मा ज्ञानदृष्टिले नोडि ॥ १ ॥ वासन-
 त्रयगळेंब ओलेगुंडु माडि । प्रारब्ध गडिगे हेरि ॥ काम-
 क्रोधवेंब कट्टिगे उरि माडि । प्रपंच परमार्थ ओळहोरगे
 नोडि ॥ २ ॥ कुदियुव समयदल्लि । मदद उक्कु । मीरि
 बरुतलदम्मा ॥ सत्त्व-धीर एंब हुट्टिले होडेडु । नेट्टगे
 अडिगेय धिट्टागि माडम्मा ॥ ३ ॥ परमान्न पायसवु ।
 प्रारब्धदि । प्राप्तवादीतु एळम्मा ॥ गुरुलिंगजंगम बीगर
 कूडिकोंडु । स्वानंद एडि माडि सविय नोडम्मा ॥ ४ ॥

पद ११ ॥ अंदिल्ल स्वामि इंदिल्ल ॥ प. ॥ एंदिगादरु
 निम्मनगलि ना इल्ल ॥ अ. प. ॥ निर्बैल नीनु । निर्विकारनु
 नानु ॥ सगुणरूप नीनु । शरणु माडुवे नानु ॥ १ ॥
 पंचवदन नीनु । पाद नंबिदे नानु ॥ जगभरित नीनु ।
 जगद ओळगे नानु ॥ २ ॥ प्रणवस्वरूप नीनु । पठिसि
 नोडुवे नानु ॥ गुरुलिंगजंगम नीने । नानू नीने ॥ ३ ॥

पद १० ॥ आपण दोघी मिळून भात कांडूया. मध्ये न थांबता कामाच्या मागे लागून बारा सोळाजणी भात कांडूया. देहाचे उखळ व प्राणांचे मुसळ कर. विवेकदृष्टीने तांदूळ स्वच्छ करून ज्ञानदृष्टीने त्यातील खडे काढ ॥ १ ॥ तीन वासनांचे दगड मांडून चूल तयार कर व त्यावर प्रारब्धाचे गाडगे ठेव. कामक्रोधरूपी लाकडांचा विस्तव कर व आत-बाहेर म्हणजे परमार्थ व प्रपंच दोन्हींकडे पाहा ॥ २ ॥ खीर शिजू लागल्यावर प्रथम अहंकाराचा कड येतो, तो कड सत्त्वरूपी पळी घेऊन धैर्याने आत घाल व काळजीपूर्वक खीर कर ॥ ३ ॥ प्रारब्धाने उत्तम खीर तयार झाली म्हणजे ह्या स्वानंदरूपी खिरीचा नैवेद्य दाखवून सद्गुरूंच्या समवेत तिचा आस्वाद घे ॥ ४ ॥

पद ११ ॥ देवा, पूर्वी काय किंवा आता काय किंवा केव्हाही काय मी तुझ्याहून वेगळा नाही. तू निर्गुण असशील तर मी निर्विकार आहे. तू सगुणरूप असलास तर मी तुला शरण येतो ॥ १ ॥ तू पंचवदन असलास तर मी तुझे पादसेवन करतो. तू विश्वंभर असशील तर मी विश्वामध्ये आहे ॥ २ ॥ तू प्रणवस्वरूप असशील तर मी त्याचा जप करणारा आहे. तूच गुरुलिंगजंगम आहेस तर मीही तूच आहे ॥ ३ ॥

पद १२ ॥ ईसु दिन ई नाल्कु वेद । व्यारे व्यारे
 भाविसुतिहे ॥ प. ॥ सद्गुरुवरदरिंदे तिळिटु । सकल शास्त्र-
 गळु ओंदेंबुतिहे ॥ १ ॥ गिरिजे गंगा रुद्रहरिगळु व्रतगळु
 व्यारे माडुतलिहे ॥ सार्वभौमरिंदे तिळिटु । सकल व्रतगळु
 नानागिहे ॥ २ ॥ सप्तस्वर्ग उर्वि पाताळ सुरचरगण व्यारे
 तोस्तलिहे ॥ सर्वशांतरिंदे तिळिटु । गुरुलिंगजंगम
 नानागिहे ॥ ३ ॥

पद १२ ॥ चारी वेद भिन्न भिन्न आहेत असे मी आजपर्यंत समजत होतो. पण सद्गुरूंचा उपदेश मिळाल्यावर सर्व शास्त्रे एकच आहेत हे मला समजले ॥ १ ॥ गिरिजा, गंगा, शिव व विष्णू यांची व्रते मी वेगवेगळी मानत होतो. संतमहात्म्यांकडून ज्ञान प्राप्त झाल्यावर सर्व पूजासंभार मीच झालो ॥ २ ॥ सप्तस्वर्ग, धरा, पाताळ व सुरचरगण वेगवेगळे लेखीत होतो. शांतिस्वरूप सद्गुरूंकडून ज्ञान मिळाल्यावर मी गुरुलिंगजंगमच झालो ॥ ३ ॥

परिशिष्ट १

संदर्भसूची

- | | |
|-----------------------|------------------------|
| १ ह. प्र. ४०४१ | २३ न. १८७३ पृ. ५२ |
| २ ह. क. पृ. ९२ | २४ तु. गा. पृ. ८ |
| ३ न. १९२३ पृ. ७७ | २५ न. १९२३ पृ. ४४५ |
| ४ अ. व. पृ. १०९ | २६ तु. वा. गा. पृ. ५२३ |
| ५ तु. बा. गा. पृ. ६२६ | २७ पु. कृ. पृ. ३३३ |
| ६ न. न. पृ. २०४ | २८ स. सं. १९०९ पृ. ३१९ |
| ७ न. १८७३ पृ. ३२२ | २९ नि. सो. पृ. ४३ |
| ८ अ. क. पृ. १३४ | ३० न. १९२३ पृ. ५६ |
| ९ न. भाग २ पृ. १०५ | ३१ वा. क. पृ. १२-१३ |
| १० क. दो. पृ. १ | ३२ न. १९२३ पृ. ४३८-४३९ |
| ११ न. १८७३ पृ. ६५ | ३३ तत्रैव पृ. ४४३ |
| १२ पु. कृ. पृ. ८६ | ३४ तु. गा. पृ. ६६७-६६८ |
| १३ न. १८७३ पृ. १९१ | ३५ न. १९२३ पृ. ५६ |
| १४ वा. क. पृ. ११ | ३६ रा. स. पृ. ५५१ |
| १५ क. दो. पृ. ३ | ३७ तत्रैव पृ. ३५२ |
| १६ वा. क. पृ. १०-११ | ३८ वा. क. पृ. ८७ |
| १७ न. १९५७ पृ. १०२ | ३९ क. दो. पृ. ७ |
| १८ तत्रैव पृ. १०२ | ४० तु. गा. पृ. ६६६ |
| १९ तत्रैव पृ. ९५ | ४१ तत्रैव पृ. ६९९ |
| २० तु. गा. पृ. ३३ | ४२ न. १९२३ पृ. ४५१ |
| २१ न. १९२३ पृ. ५८ | ४३ क. दो. पृ. ४ |
| २२ तु. गा. पृ. ३३ | ४४ तत्रैव पृ. ७ |

४५ वा. क. पृ. १४
 ४६ रा. स. पृ. ३५०
 ४७ वा. क. पृ. १३
 ४८ तत्रैव पृ. १४
 ४९ न. १९५७ पृ. ९०
 ५० तत्रैव पृ. १९२
 ५१ पु. कृ. पृ. ३३८
 ५२ न. १९२३ पृ. ४४०
 ५३ क. गा. पृ. ६
 ५४ वा. क. पृ. ११
 ५५ तत्रैव पृ. १७
 ५६ तत्रैव पृ. १६
 ५७ तत्रैव पृ. १४
 ५८ न. १९५७ पृ. १०७
 ५९ तत्रैव पृ. १२२
 ६० पु. कृ. पृ. ३१
 ६१ वा. क. पृ. १२
 ६२ रा. स. पृ. ४४
 ६३ क. दो. पृ. १
 ६४ न. १९२३ पृ. ७६
 ६५ तत्रैव पृ. ८३
 ६६ न. १९५७ पृ. ५००
 ६७ न. १९२३ पृ. ५०
 ६८ न. १९५७ पृ. १०२
 ६९ क. दो. पृ. ९
 ७० तु. गा. पृ. ९८५
 ७१ क. दो. पृ. १०
 ७२ न. १९५७ पृ. ११०
 ७३ तत्रैव पृ. १८५

७४ रा. स. पृ. ६१७
 ७५ न. १९५७ पृ. १८८
 ७६ क. दो. पृ. ४
 ७७ वि. ना. पृ. ११२
 ७८ ग. स. पृ. ५५३
 ७९ न. १९५७ पृ. ४९७
 ८० न. १९२३ पृ. ४५१
 ८१ न. १९५७ पृ. ५१४
 ८२ वा. क. पृ. ११
 ८३ न. १९५७ पृ. ५१४
 ८४ न. १९२३ पृ. ४४०
 ८५ सो. श. पृ. ५०
 ८६ न. १९५७ पृ. १२०
 ८७ न. १९२३ पृ. १४८
 ८८ स. व. पृ. ६९
 ८९ वा. क. पृ. ११
 ९० न. भाग २ पृ. १०३
 ९१ रा. स. पृ. ५५३
 ९२ तत्रैव पृ. ४४
 ९३ न. १९५७ पृ. १८४
 ९४ वा. क. पृ. ११
 ९५ न. १९२३ पृ. ४३८
 ९६ न. भाग २ पृ. १०३
 ९७ न. १९२३ पृ. ७५
 ९८ वा. क. पृ. १५
 ९९ वि. सा. पृ. २
 १०० न. १९५७ पृ. ५००
 १०१ तु. गा. पृ. ५७
 १०२ न. १८७३ पृ. ३२०

१०३ क. गा. पृ. ७
 १०४ वा. क. पृ. ११
 १०५ रा. स. पृ. ६१४
 १०६ तत्रैव पृ. ३५१
 १०७ न. १९५७ पृ. १९०
 १०८ त्रि. सा. पृ. ८
 १०९ न. १९५७ पृ. ९७
 ११० प. मं. पृ. २६०
 १११ रा. स. पृ. ५५४
 ११२ तत्रैव पृ. ५५५
 ११३ तत्रैव पृ. ५५५
 ११४ तत्रैव पृ. ५५८
 ११५ तत्रैव पृ. ५५८

११६ पु. कृ. पृ. ३१
 ११७ तु. गा. पृ. १९५
 ११८ म. कृ. पृ. ७५
 ११९ तु. गा. पृ. ८२-८३
 १२० रा. स. पृ. ५२५
 १२१ प. मं. पृ. २६०
 १२२ वा. क. पृ. ४४
 १२३ तु. गा. पृ. ७७१
 १२४ न. १९२३ पृ. ४४२
 १२५ तत्रैव पृ. ४३८-४३९
 १२६ न. १९५७ पृ. ११३
 १२७ रा. स. पृ. ५४७
 १२८ न. १८७३ पृ. ५८

परिशिष्ट २

या ग्रंथात आलेल्या दासबोधातील ओव्यांची व मनाच्या श्लोकांची सूची

अ. दासबोध

दशक समास	ओवी	पृष्ठ	दशक समास	ओवी	पृष्ठ	
१	१	२६	१२७	२	५१	३४५
	७	२७	२५		५३	३०७
२	१	८-९	९१		५४	३६५
		१०	९९		६०	९९
		१२	११७		६२	२४९
		१६	३३९	२	३	७३
		१७	४२७		१०	३४७
		२२	२९३		१३	२४१
		२४	३३९		१९	२१
		२९	१९७		३७	८३-८५
		३०	११७-११९	६	११	३१९
		३१	२३५		२८	३०७
		३२	१२९	७	४७	४२१
		३७	३४३-३४५		५२	३५१
		४०	३६५		६७	३४७
		४१	४१		७०	१७९
		४५	३०७	१०	१०	३४७
		४६	१३		४०	३३१-३३३

दशक समास ओवी			पृष्ठ	दशक समास ओवी			पृष्ठ
३	१	१	१६१	४	७	२	१९
	२	१	३२९-३३१		९	२५	१६३
		३९	८७	५	१	२०-२१	४४५
५	श्लो. १		३३१			२२	४४९
		५२	१६१-१६३			३४	४४३-४४५,
६	६		२८९				४४५-४४७
	श्लो. १		४३७			३५,३८,	
	१३-१५,					३९,४२,	
	५४		४३७			४४	४४७
	५५		४३७-४३९	२	१२,१४		४४७
७	श्लो. १		४३९			७२	४४५
	२-३,			३		९	४६१
	८७		४३९			११	४६५
८	श्लो. १		४३९			२४	२५
	२		४३९-४४१			७०	१०१
	३-५		४३५	६		५५	१२९
	६		११, ४३५			५७	८७
	७-८		४३५			७३	४६१
	९		४३५-४३७	७		१९	३२१
	१०		२६१			२६	७५
	१२		४०५			३५	३७९
	१४-१५,			८		४	४२१-४२३
	१८		४४१	६	८	३२	७५
४	३	२-३	४५१		१०	१२	४१३
		७	४५५	७	१	१	(७)
		१६	४४९-४५१			२०	३२९

दशक समास ओवी		पृष्ठ	दशक समास ओवी		पृष्ठ
७	२ ३१, ३३	४६३	११	३	४ ३९१
	३५	४५९			८-९ ४४३
	३६-३७,				१० २४१
	३९	४६३			१२-१३,
६	५४	१३५			२० २४३
७	१५	४६१	५	६	४०३
	४७, ५०	१३५			१० २५
८	६ २८-३२	२३७			१३ ४१७
	३३ २३७-२३९				१५ २७
	३४-४०	२३९			१६ ३५१-३५३
७	१८	१३९			१९ २३
	२१ १४३-१४५				२० ७१
	२२	१४९	६	१८	४०७
८	४८	१६३	१२	१	१ २०५,
९	४९	२५३			२४३-२४५
	५१	३३९			२-४ २०५
९	८ ४ १५९-१६१				१३ २०३,
	५, ११-१२	१६१			३७७
१०	७ १२	४०७	२	१३	४१७
	२९	४१५			२१ ४५-४७
	८ ६, ९	४१९	८	२५	४९, ५९
	१४	७५	९	१०	४६३
	५४	१८३			२६ ४५३
११	२ २६	१९१	१०	५	२७
	३ १	१४५			६-९ ४७
	३ ३८५-३८७				२२-२३ ८१

दशक समास		ओवी	पृष्ठ	दशक समास		ओवी	पृष्ठ
१२	१०	२५	३१	१६	८	२२	२७
		२६	३७, ८१	१७	१	२१	३३५
		३९	७१			२९	(७)
१३	२	३०	(९)	५		१	४५३
	१०	१६	४११			६, ९, ११	४५१
१४	१	२	४५३			१७	२६५
		२८	३४९-३५१	६		१९	३३-३५
		३८	१९	८		३२	१४९
		४४	२३, २७			३४	२०३,
		५०	२१				३८९
		६८	८५, २२७	१०		२५	४३
	३	२	४५३	१८	२	४	२७
		२३-२४	४६५			७	२८९
		२५	(७)	३		१	१४९,
	४	२४	२७				२०७
	६	१२	४५			३	२४३
		१३	४०१			४	३८७
		१६-१७	४७			५	२४३
	७	९	३३५			१२	४५९
		१३	४२३	५	२५, ३०, ३१		४०३
		२१	३४७	६	४-५		३४१
१५	१	११	(७)	७		७	५१
		२१	४०७			८-१०	१४३
	३	२१	५९			२०	२२९
	१०	२९	४१५	१९	२	८	४०१
१६	५	८	३०१	३		२	१११

दशक समाप्त	ओवी	पृष्ठ	दशक समाप्त	ओवी	पृष्ठ		
१९	३	६	३१३	१९	७	२३	३११
		१०	४२७-४२९	८		३०	१५१
		२०	३२५-३२७	९		३	५१
	४	२, १०	२७			२५	२५९
		११	२९	१०		५	४२३
		१४	४०७			२८	३३५
		१९	३३	२०	५	२५	१४९-१५१
		२२	२९			२८	१५५
		२३-२४	३२१	६		३, ७	१४१
	६	११	४२७	७		३१	२२१
		२५-२६	२०९	९		१६-१७	१९१-१९३

ब. मनाचे श्लोक

क्रमांक	पृष्ठ	क्रमांक	पृष्ठ
२	३७-३९	१९	१८५
४	१०७-१०९	२१	१५९
५	३२५	२४	१५१
६	३४३	३८	४९, ५३
८	(११), ५५, ३२३	४०	३२५
९	२२७	४३	४५५
१६	१६३	४५	१९७
१७	२५३	५३	१८५
१८	४२९	५७	४२३

क्रमांक	पृष्ठ	क्रमांक	पृष्ठ
५९	३२५, ४५३	११५	१३३
६६	३३५	१२७	२७१
७१	४६५	१३४	३५३
७६	४५७	१४५	४५७
८८	४६७	१६२	४१४
१००	३१९	१६३	१२७
१०१	४४३	१६८	३६५
१०३	११	१९४	४४७-४४९,
१०४-१०५	३२५		४६५
१०७	३४३, ४५१	१९६-१९७	४५७
११४	७१	२०१	१७

परिशिष्ट ३

या ग्रंथात संदर्भ आलेल्या काही कवींचा परिचय

१. अनंतफंदी (१७४४-१८१९). नगर जिल्ह्यातील संगमनेरचे राहणारे. आडनाव घोलप. लहानपणी वरेच वाहवले होते. अहिल्याबाई होळकरांच्या उपदेशाने ते परमार्थाकडे वळले असे सांगतात. समकालीन शाहीर त्यांच्या रसाळ वाणीचे व कवित्वाचे कौतुक करतात. त्यांच्या लावण्या, फटके, पोवाडे, तसेच श्रीमाधवनिधन हा ग्रंथ प्रसिद्ध आहे. दुर्दैवाने त्यांचे फारसे काव्य उपलब्ध नाही. फटक्यांतून अनंतफंदींनी व्यावहारिक उपदेश अत्यंत परखडपणे केला. त्यांत दांभिकतेवर निर्भयतेने कोरडे ओढले आहेत. प्रस्तुत ग्रंथात पृ. १८५, ३३३, ३५१, ४५९ वगैरे ठिकाणी यांच्या काव्यातील अवतरणे आहेत.
२. अमृतेश्वर (शके १६२०-१६७५). मध्वमुनीश्वरांचे शिष्य. फेतेरखेडा, ता. मेहेकर, जि. बुलढाणा येथील राहणारे. आईचे नाव उमा, वडिलांचे नाव शंकर. प्रसिद्ध व अप्रसिद्ध अशी त्यांची बरीच कवित्वरचना आहे. बहुतेक कविता कटावात्मक आहे. रचना प्रासादिक, प्रौढ व बहुभाषिक शब्दांनी नटलेली आहे. काव्य अर्थभरी तर आहेच, शिवाय त्यात नादमाधुर्यही आहे. अविनाशसंदेहहरण ही मुख्य कृती. अमृतेश्वरांची वाणी गोड असून ते रसिकांना डोलावयास लावत. या ग्रंथात पृ. ७, पृ. ४५५ वगैरे ठिकाणी त्यांची पदे आहेत.
३. गुंडा केशव. दासपंचायतनातील केशवस्वामी भागानगरकर यांचे शिष्य. त्यांची काही कविता धुळे येथील श्रीसमर्थवाग्देवतामंदिरातील बाडांतून मिळते. एवढीच माहिती महाराष्ट्र सारस्वताच्या पुरवणीत आहे. पृ. २५१ वरील 'विसरुनि भगवंता' हे पद यांचे आहे.

४. जगन्नाथदास (१७२८-१८०९). कन्नड संतकवी. व्यागवट्टि, ता. मानवि, जि. रायचूर येथील रहिवासी. संस्कृत पंडित. मुख्य ग्रंथ हरिकथामृतसार. यात द्वैतमताचे अधिकारवाणीने केलेले विवेचन आहे. तंत्रसार व तत्त्वसुवालि हे ग्रंथ व अनेक पदेही आहेत. जगन्नाथदासांच्या काव्यात उत्कट भक्ती व पारमार्थिक अनुभव यांचे दर्शन होते. भाषा सुबोध व ओघवती आहे. प्राकृत ग्रंथांवर संस्कृत भाष्य सहसा आढळत नाही. पण हरिकथामृतसार या कन्नड ग्रंथावर दोन संस्कृत भाष्ये आहेत — (१) श्री ताम्रपर्णीया (दुसरे नाव पदप्रकाशिका), (२) श्री व्यासदास सिद्धांतकौमुदी (वादिराजाचार्य जमखंडि यांचे). हरिकथामृतसारातील एका श्लोकाचे भाषांतर इथे पृ. ३ वर उद्धृत केलेले दिसेल.
५. पुरंदरदास (१४८०-१५६५). कन्नड संतकवी. अधिकतर वास्तव्य हंपे (विजयनगर). दासकूटाचे किंवा भक्तिसंप्रदायाचे अग्रणी. संगीतशाखावरील यांचा अधिकार फार मोठा होता. त्यांच्या पदांत मानसशास्त्र, नीती, तत्त्वज्ञान व अनुभव यांतील सिद्धांत पदोपदी आढळतात. त्यांत नादमाधुर्य असून विशाल धार्मिक दृष्टी आहे. समाजातील अनीतीवर व दांभिकतेवर त्यांनी धार धरली होती. हिंदी साहित्यात तुलसीदासांना व मराठी साहित्यात तुकारामांना जे स्थान आहे तेच कन्नड साहित्यात पुरंदरदासांना आहे. या पुस्तकात पृ. ११, ४९, १४१, १५७ आणि ४१३ वर त्यांचा उल्लेख आहे.
६. मध्वमुनीश्वर. मूळचे नासिकचे. जन्माची तारीख उपलब्ध नाही. समाधिकाल शके १६५६. नामवंत कवी व साधुपुरुष. प्रह्लादचरित्र, मत्स्येंद्रचरित्र वगैरे ग्रंथ व अनेक अभंग व श्लोक लिहिले आहेत. चौल राजाची कथा व धनेश्वरचरित्र ही स्वतंत्र आख्याने आहेत. कवितेची मुख्य ठेवण हरिदासी आहे. मध्वमुनींनी आपल्या गोड व वैशिष्ट्यपूर्ण पदांत सामान्य मनुष्याच्या भावना चितारल्या व काव्याला नवीन वळण दिले. पूर्वीची आध्यात्मिक परंपरा जतन करून तीत तत्कालीन दृष्टिकोनाचा समावेश केला. काव्य सुंदर व कलात्मक आहे.

सभोवतालच्या अधम हरिदासांवर तिथे टीकाही आहे. प्रस्तुत ग्रंथात पृ. २५३ व २५७ या ठिकाणी यांची रचना सापडते.

७. महिपति (१६११-१६८१). कन्नड संतकवी. यांचे गाव काखंडकि (जि. विजापूर). समाजातील सर्व थरांना पेलेल अशी त्यांची काव्यरचना असून त्यांत स्तोत्रे, स्त्रीगीते, लावण्या, शेतकऱ्यांची पदे असे सर्वकाही आहे. पारमार्थिक अनुभवांची त्यांची वर्णने अद्वितीय आहेत. प्रभावी शैली, सखोल तत्त्वज्ञान, भक्तिमाहात्म्य व उच्च अनुभव ही त्यांची वैशिष्ट्ये असून त्यांचे काव्य सहज साधलेल्या अनुप्रासांनी नटलेले व हृदयंगम आहे. कर्नाटकातीलच नव्हे तर जगातील एक श्रेष्ठ साक्षात्कारी संत अशी महिपतींची पदवी आहे. प्रस्तुत ग्रंथात पृ. ४२५ वर त्यांचा संदर्भ आहे.
८. मुक्तेश्वर. यांचा जन्ममृत्युकाल किंवा शिक्षण यांची खात्रीने माहिती नाही. कवितांवरून मिळालेल्या माहितीनुसार पैठण हे राहण्याचे ठिकाण व जन्म शके १५३१ चा असावा. हे एकनाथांचे नातू असून मुक्तेश्वर मुद्गल हे त्यांचे नाव. संक्षेपरामायण हा संपूर्ण उपलब्ध असलेला ग्रंथ. मुक्तेश्वरी भारत व हरिश्रंद्राख्यान हे ग्रंथही त्यांचे समजले जातात. आपल्या काव्यातून लौकिक भावांचे चित्रण करणारे हे सुरवातीचे कवी. ते सौंदर्याचे भोक्ते असून कलाकवी म्हणून प्रसिद्ध आहेत. समाज-जीवनाशी ते एकरूप झाले होते. मुक्तेश्वरांच्या काव्यात मराठी भाषेच्या प्रेमाबरोबरच राष्ट्रीय प्रेरणा व नैतिक शिकवण आहे. काव्य प्रासादिक आहे. यांची ओवी इथे पृ. ४०९ वर आहे.
९. मोरोपंत (शके १६५४ ते १७१६). मोरोपंत पराडकर यांचा जन्म पन्हाळगडचा. पंडिती कवीपैकी सर्वश्रेष्ठ कवी. यांची ग्रंथरचना विपुल असून तीत महाभारत, आर्याभारत, संकीर्ण रामायण, केकावली वगैरेंचा समावेश होतो. आर्यावृत्ताचा यांच्याइतका उपयोग कुणीही केला नाही. ते धर्मपरायण व कर्तव्यनिष्ठ होते. त्यांचा व्यासंग दांडगा होता. ते जसे रसिक कवी होते तसेच प्रभावी कीर्तनकार व महान भक्त होते. त्यांच्या काव्यात या वैशिष्ट्यांचे प्रतिबिंब दिसते. मोरोपंतांची

भाषा अत्यंत शुद्ध, प्रौढ व संस्कृतप्रचुर आहे. या ठिकाणी त्यांच्या आर्या ११, ६३ इत्यादी पृष्ठांवर आहेत.

१०. रंगनाथस्वामी निगडीकर (शके १५३४-१६०६). दासपंचायतनापैकी एक साधू. वडिलांचे नाव वोपाजीपंत व आईचे नाव बयाबाई. गजेंद्र-मोक्ष, गुरुगीता, भानुदासचरित्र, योगवासिष्ठसार हे ग्रंथ. योगवासिष्ठसार या रंगनाथस्वामींचे आहे की रंगनाथ मोगरेकर यांचे आहे याबद्दल वाद आहे. रंगनाथस्वामींची वरीच कविता निगडी येथील मठ जळला तेव्हा जळून गेली. यांची कविता फार गोड आहे. त्यांची शेकडो पदे महाराष्ट्रात आबालवृद्धांच्या तोंडी आहेत. इथे पृ. ३८३-३८५ वरील 'वाळपण नकळतां, तारुण्य....' ही भूपाळी रंगनाथस्वामींची आहे.
११. रामजोशी (१७५८-१८१३). हे शाहीर कवी मूळचे सोलापूरचे. रामजोशींचे व्यक्तिमत्व बहुरंगी होते. तमाशाच्या फडात रमण्यात व शृंगारिक लावण्या रचण्यात पूर्वायुष्य गेले. पण नंतर उपरती होऊन त्यांनी परमार्थपर कविता केली. ते उत्तम कीर्तनकार होते. विद्वत्तेबरोबर यांच्या काव्यात उत्तम स्थलवर्णने आहेत. संस्कृत व प्राकृत शब्दांची आकर्षक गुंफण असलेल्या त्यांच्या काव्यात रचनाकौशल्याचे दर्शन होते. बहुतेक कविता लावणी छंदात आहे. काव्य लालित्यपूर्ण असून उपदेशपर लावण्या एकदम छाप पाडतात. त्या फार लोकप्रिय होत्या. मोरोपंतांनी कविप्रवर म्हणून रामजोशींचा गौरव केला आहे. प्रस्तुत ग्रंथात पृ. ७, १४५, २५१, २५७, ३६१ वगैरे ठिकाणी त्यांच्या लावण्यांचा संदर्भ आहे.
१२. वामनपंडित. जन्म शके १५३० मध्ये झाला असावा. हे पंडिती संप्रदायाचे प्रातिनिधिक कवी मूळचे विजापूरचे. निगमसार, चित्सुधा, तत्त्वमाला वगैरे ग्रंथ असून यथार्थदीपिका ही भगवद्गीतेवरील टीका अत्यंत प्रसिद्ध आहे. पांडित्याबरोबर यांच्या रचनेत कवित्वगुण आहेत. ते अभ्यासू वृत्तीचे व व्यासंगी होते. अनेक वृत्तांत रचना करण्याची व मनोवैधक अलंकारांचा सटळ हाताने उपयोग करण्याची त्यांची शैली

आहे. यमकांची विपुलता पाहून रामदासांनी त्यांना यमक्या वामन हे नाव दिले होते. आध्यात्मिक विषयही ते रसाळपणे मांडत. मराठी खंडकाव्याचा पाया वामनांच्या काव्यात सापडतो. समर्थांच्या मनाच्या श्लोकांच्या धर्तीवर रचलेले वामनांचे मनाचे श्लोक इथे पृ. १५, १२७, १५१, २५३ वगैरे ठिकाणी आले आहेत.

१३. शिवदिनकेसरी (शके १६२०-१६९६). पैठण येथील राहणारे. ज्योतिषपणाची वृत्ती होती. हे केसरीनाथांचे शिष्य असून नाथसंप्रदायी कवी होते. विवेकदर्पण, ज्ञानप्रदीप या ग्रंथांबरोबर अनेक श्लोक, अष्टके, पदे वगैरे त्यांनी लिहिली. त्यांच्या काव्यात मराठी भाषेचा अभिमान दिसतो. पानिपतच्या पराभवानंतरच्या महाराष्ट्राच्या अवस्थेचे वर्णन एका पदात मार्मिकपणे केले आहे. ठसकेवाजपणा हे त्यांचे खास वैशिष्ट्य. 'जैसे ज्याने केले' हे त्यांचे पद पृ. ४१ वर आहे.

१४. षण्मुखस्वामि (१७०६-१७८८). कन्नड संतकवी. जेवरगि (जि. गुलबर्गा) येथे जन्म. आईचे नाव दोड्डुमाम्बे व वडिलांचे नाव मल्लसेट्टेप्प. अखंडेश्वर ही त्यांची मुद्रिका आहे. हे संस्कृत पंडित होते. त्यांच्या वचनांत नीती, धर्म, भक्ती, वैराग्य व तत्त्वज्ञान ही प्रकर्षाने दिसतात. षण्मुखस्वामींची वचने रसाळ व प्रसन्न असून लोकप्रिय आहेत. वचनकारांत त्यांचे स्थान उच्च आहे. त्यांच्या वचनांचा प्रस्तुत पुस्तकात पृ. ५ वर उल्लेख आहे.

१५. सर्वज्ञ (अदमासे १६ वे शतक). कन्नड संतकवी. अंबळूर, ता. हिरे-केरूर, जि. धारवाड येथे वास्तव्य. हे क्रांतिकारक व स्वातंत्र्यप्रेमी कवी असून व्यवहारज्ञान व विवेक यांची जणू मूर्तीच होते. बोले तैसा चाले हे त्यांचे ब्रीद होते. ते कुणाचीही भीती बाळगत नसत. त्यांची वचने सूत्रमय व अर्थवाही असून त्यांत शाश्वत सिद्धांत जसे आहेत तशीच कर्मठपणावर व ढोंगीपणावर कडक व निर्भीड टीका आहे. सर्वज्ञांच्या वचनांत भक्ती, प्रेम, भूतदया व सर्वसंप्रहवादी मूलगामी दृष्टी असून त्यांना नर्मविनोदाची झालर आहे. त्यांची चैतन्यपूर्ण व

स्फूर्तिदायक वचने अनेकांच्या मुखात आहेत. त्यांची एक त्रिपदी पृ. ३२३ वर आहे.

१६. सोमेश्वर. कन्नड कवी. 'कविचरिते'कारांच्या मताप्रमाणे सोमेश्वरशतक हा ग्रंथ पाल्कुर्के (आंध्र प्रदेश) येथील १३ व्या शतकातील सोमनाथांनी लिहिला. परंतु अलीकडील संशोधनाप्रमाणे पुलिगोरे (लक्ष्मेश्वर, जि. धारवाड) येथील सोम यांनी सोमेश्वरशतक लिहिले व त्यांचा काळ १४ वे शतक. यांच्या वचनांत संस्कृतमधील अनेक सुभाषितांचे कन्नड रूपांतर मिळते. व्यावहारिक नीती, धर्म, त्रिवेक, मार्मिकता व कविवशक्ती यांचे दर्शन त्यांच्या काव्यात होते. सोमेश्वरांच्या रचनेतून मनुष्यस्वभावाच्या विविधतेचा परिचय होतो. इथे पृ. ५१ व पृ. २६७ वर यांच्या श्लोकांचे संदर्भ पाहावयास मिळतात.

१७. हरिकवी. वामनपंडितांच्या हरी नावाच्या शिष्याने कृष्णातीरी गुरूच्या नावाने समाधी बांधली असावी. हे धोमकडचे राहणारे असावेत. वामनांच्या शिष्यमंडळींपैकी ज्यांची कृती उपलब्ध आहे अशा कवींमध्ये हरी हे विशेष चांगले कवी असून त्यांनी वामनांची शैली हुबेहुब उचलली आहे असे सारस्वतकार म्हणतात. भीष्मयुद्ध, भीष्मशरपंजर, विराटपर्व हे वामनी ग्रंथांत समाविष्ट झालेले काव्य वास्तविक हरिकवींचे आहे. हरी किंवा हरी दीक्षित असा यांचा उल्लेख येतो. पृ. ११९ वरील 'गर्वे ताठुनि जाय....' ही ओळ हरिकवींच्या काव्यातील आहे.

परिशिष्ट ४

टिपणे

१

पृष्ठ ३

प्रस्तुत ग्रंथात हरिकथामृतसारातील प्रकरणाचे नाव वर्णप्रक्रियसंधि असे दिले आहे. पण या अवतरणासाठी जो संदर्भ मिळाला त्या पुस्तकात ते नाव उदात्तानुदात्तसंधि असे आहे.

पंचाशत् म्हणजे पन्नास. परंतु हरिवाचक वर्ण मोजण्याच्या संदर्भात काही ठिकाणी पन्नास व काही ठिकाणी एकावन्न वर्ण मोजले आहेत. क्ष व ज्ञ ही जोडाक्षरे सोडून अ पासून ल पर्यंत स्वर व व्यंजने मोजली तर ती पन्नास होतात. परंतु कधी कधी त्यांत क्षसुद्धा धरतात व मग ही संख्या एकावन्न होते. क्ष सोडल्यास पन्नास व क्ष धरल्यास एकावन्न वर्ण हरीचे वाचक आहेत. जोडाक्षर असूनही क्ष हे अक्षर मोजले तर ज्ञ का नको हा प्रश्न लागलीच उपस्थित होईल. त्याचे उत्तर असे की ज्ञ म्हणजे ज्ञाता किंवा परमेश्वर. हा सदैव वाच्य आहे. म्हणून ज्ञची गणना वाचक संज्ञांत कधीही होऊ शकत नाही.

२

पृष्ठ ५

भक्त, महेश्वर, प्रसादि, प्राणलिंगि, शरण व ऐक्य यांना वीरशैव तत्त्वज्ञानाच्या परिभाषेत स्थल ही संज्ञा असून षट्स्थलसिद्धांत हा त्या तत्त्वज्ञानातील केंद्रीय सिद्धांत आहे. साधनप्रक्रियेतील या चढत्या पायऱ्या असून त्यायोगे जीव-शिव हा भेद नष्ट होतो आणि साधक परतत्वात लीन होतो. यालाच वीरशैव तत्त्वज्ञानात लिंगांगसामरस्य म्हणतात. लिंग म्हणजे शिव, अंग म्हणजे जीव व सामरस्य म्हणजे मिळून जाणे. भक्त-स्थल ही श्रद्धेची पायरी. महेश्वर-स्थल म्हणजे दृढ निष्ठा. प्रसादिस्थल हा साधकाचा सर्वार्पणभाव. प्राणलिंगि-

स्थल परतत्वाचा अनुभव दर्शविते. शरणस्थल ही शुद्ध आनंदाची पायरी असून ऐक्यस्थल म्हणजे परमेश्वराशी तादात्म्य पावणे.

३

पृष्ठ १३९.

या ठिकाणी विंचवाची गणना अंडज प्राण्यांत केली आहे. विंचू अंडी घालणारा प्राणी आहे, पण इतर अंडज जीवांप्रमाणे अंडी बाहेर न घालता विंचवाची मादी आपल्या शरीरातच अंडी ठेवते. ठरलेल्या मुदतीनंतर तिथेच अंड्यांतून पिले बाहेर येतात व नंतर जरायुज प्राण्यांप्रमाणे ती मादीच्या शरीरा-बाहेर येतात. म्हणून विंचवाला मिथ्या जरायुज (pseudo-viviparous) प्राणी असे जीवशास्त्रात मानतात.

उद्भिज प्राण्यांत इथे दगडाचा उल्लेख का केला आहे ते कळत नाही.

चार खाणींची कल्पना आपल्या परंपरेत फार जुनी आहे. ऐतरेय उपनिषदांत तिसऱ्या अध्यायातील तिसऱ्या मंत्रात तिचा उल्लेख आहे. आजच्या जीवशास्त्रात या कल्पनेला किती आधार आहे याबद्दल संशय आहे. विशेषतः चार खाणीत स्वेदज म्हणजे घामापासून उत्पन्न होणाऱ्या प्राण्यांचा उल्लेख असला तरी घामापासून प्राणी येतात हे जीवशास्त्राला मानवण्याजोगे नाही.

४

पृष्ठ २९९

पोटाची वाट सरकळी असताना गाईच्या शेणाची पणती करून त्यात तेल घालून कापसाची वात घालतात. वात पेटवून ती बेंबीवर ठेवून तीवर एक भांडे पालथे घालतात. ज्योत पेटलेली असल्याने भांड्याच्या आत निर्वात प्रदेश तयार होऊन ओढ लागून वाट पूर्ववत् जाग्यावर येते. या प्रक्रियेला रंजक धरणे म्हणतात. दुसरा प्रकार म्हणजे पोटाचा त्रास असेल तेव्हा ताट घेऊन त्याला मातीचा लेप लावतात. ते तापवून त्यावर भांडे पालथे घालतात व कपड्याची चुंबळ करून ते ताट पोटावर ठेवण्यास सांगतात. रंजक हा शब्द वैद्यकशास्त्रात सापडत नाही. त्या त्या ठिकाणी प्रचलित असलेल्या उपचारांना त्या त्या ठिकाणाची नावे असतात. वर सांगितलेले उपचार सामान्यपणे विजापूरकडील खेड्यांतून सर्वमान्य आहेत.

५०० आचरणाचे मूलतत्त्व

येथ एक नवलावो । जो जो कीजे तरणोपावो ।
तो तो अपावो । होय ते ऐक ॥

संसाररूपी मायानदीत जे जे चांगले म्हणून करावे ते ते वाईटच होते ही ज्ञानेश्वरांची उक्ती आज पावलोपावली खरी ठरत आहे. भाषा किंवा धर्म यामुळे माणसे जवळ येतील एवढेच नव्हे तर स्वभाषा वा स्वधर्म यांचा खरा अर्थ जाणून इतरांची भाषा, त्यांचा धर्म किंवा त्यांची आणखी वैशिष्ट्ये यांबद्दल योग्य आदर दाखवतील ही आशा केवळ मृगजळ ठरून या गोष्टी माणसा-माणसांत द्वेष पसरविण्यास कारणीभूत झाल्या आहेत. परस्पर-असहिष्णुतेच्या अशा काळी भाषा, लिपी, धर्म, पंथ, जात या सर्वांचा समन्वय अगदी सहजगत्या साधणारे व मी तसा दुसरा, ही समाजधारणेस पोषक—नव्हे आवश्यक—अशी शिकवण देणारे श्री. निंबरगी महाराजांच्या वचनांचे हे पुस्तक अत्यंत समयोचित आहे. शुद्ध आचरणाला इथे अनन्यसाधारण महत्त्व आहे. परमेश्वरावर लक्ष केंद्रित करून सर्वांना समान लेखणे हे वेदकालापासून सर्व शांतिमंत्रांचे सूत्र आहे. तेच इथे साध्या, सोप्या, सरळ, व्यावहारिक भाषेत मांडले आहे. सर्वांनी, सर्व परिस्थितीत, सर्व काळी व सर्व ठिकाणी ही शिकवण अंमलात आणणे ही या क्षणाची निकड आहे.